T.C.
ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

XVIII. ASIR ŞAİRİ AHMED ME'ÂBÎ DÎVÂNI (METİN-İNCELEME-DİNÎ VE TASAVVUFÎ TAHLİL)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

YUNUS EMRE UZUN

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

Ankara, 2020

T.C.
ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

XVIII. ASIR ŞAİRİ AHMED ME'ÂBÎ DÎVÂNI (METİN-İNCELEME-DİNÎ VE TASAVVUFÎ TAHLİL)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

YUNUS EMRE UZUN

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

PROF. DR. İSRAFİL BABACAN
Tez Danışmanı

Ankara, 2020

ONAY SAYFASI

Yunus Emre UZUN tarafından hazırlanan "XVIII. Asır Şairi Ahmed Me'âbî Dîvânı (Metin-İnceleme-Dinî ve Tasavvufî Tahlil)" adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Ünvan Adı Soyadı	Kurumu	İmza
PROF. DR. İSRAFİL BABACAN	AYBÜ	
PROF. DR. MUSTAFA ARSLAN	AYBÜ	
DOÇ. DR. NESLİHAN İLKNUR KOÇ KESKİN	AHBVÜ	

Tez Savunma Tarihi: 06.11.2020

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü Doç. Dr. Seyfullah YILDIRIM

BEYAN

Bu tez çalışmasının kendi çalışmam olduğunu, tezin planlanmasından yazımına kadar bütün aşamalarda patent ve telif haklarını ihlal edici etik dışı davranışımın olmadığını, bu tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, bu tezde kullanılmış olan tüm bilgi ve yorumlara kaynak gösterdiğimi beyan ederim. 26.09.2020

İmza

Yunus Emre UZUN

TEŞEKKÜR

Bu tez çalışmamızda yetkin bilgisi ve tecrübesiyle değerli zamanlarını harcayarak beni destekleyen, yönlendiren ve yol gösteren sayın hocam Prof. Dr. İsrafil BABACAN'a sonsuz teşekkür ederim. Bu tezin tespitinden yazımına kadar bütün süreçte değerli yardımlarını esirgemeyen Dr. Mustafa Yasin BAŞÇETİN'e, kaynak temininde çok yardımını gördüğüm Emrah GÖKÇE'ye ve eğitim hayatım boyunca desteklerini ve güvenlerini gösteren babam Ali UZUN ve annem Ayla UZUN'a teşekkür gönül borcumdur.

ÖZET

XVIII. Asır Şairi Ahmed Me'âbî Dîvânı (Metin-İnceleme-Dinî ve Tasavvufî Tahlil)

Uzun, Yunus Emre

Yüksek Lisans, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Tez Yöneticisi: Prof. Dr. İsrafil Babacan

Ekim, 2020, 383 sayfa

Bu çalışma; Ahmed Me'âbî'nin *Dîvânı*'nından hareketle şairin hayatını, edebî şahsiyetini, şiirlerinin dinî ve tasavvufî tahlilini ve *Dîvân*'ın tenkitli metninin incelemesi üzerinedir.

Me'âbî, XVIII. yüzyılda yaşamış mutasavvıf bir şairdir. Asıl adı Ahmed'dir. Kaynaklarda doğum tarihi geçmemektedir. Hayatı hakkında kısıtlı bilgiye sahip olduğumuz şair, H. 1213 (M. 1798-99) yılında Girit'in Kandiye şehrinde vebadan dolayı hayatını kaybetmiştir. Şair, Halvetî tarikatına mensup post sahibi bir şeyhtir.

Ahmed Me'âbî'nin tespit edebildiğimiz dört eseri bulunmaktadır. Bunlar; *Dîvân*, *Musaffâ*, *Terceme-i Ezhârü'l-Akdesiyye* ve *Hazarâtü'l-Hams Risalesi*'dir. Tezimize konu olan *Dîvân*'ın tek nüshası Millet Kütüphanesi, Ali Emîrî Koleksiyonu Mütefferik Bölümü'nde 08024/02 numarada kayıtlıdır. Çalışmamız bu cilt üzerinden yapılmıştır.

Ahmed Me'âbî'nin *Dîvân*'ı orta hacimli bir eserdir. Tarafımızdan hazırlanan eser 2 kaside, 136 gazel, 2 murabba, 3 muhammes ve 1 müseddes olmak üzere toplam 144 şiirden meydana gelmiştir. Eserin muhtevasında dinî ve tasavvufî söyleyişin ağırlıkta olduğu görülmektedir.

Eser giriş ve dört ana bölümden meydana gelmektedir. Giriş kısmında XVIII. yüzyılın Osmanlı ve Dîvân şiiri hakkında bilgi verilmiştir. Birinci bölümde Ahmed Me'âbî'nin hayatı ve edebî kişiliği hakkında elde edilen bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde *Dîvân*'ın şekil, ahenk, dil ve üslup özellikleri incelenmiştir. Üçüncü bölümde *Dîvân*'ın dinî ve tasavvufî tahlili yapılmıştır. Son bölümde de *Dîvân*'ın nüsha özellikleri, metnin kuruluşunda dikkat edilen hususlar ve çeviri yazı metni bulunmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Ahmed Me'âbî, Dîvân, Şiir, 18. yüzyıl, Halvetilik

ABSTRACT

18th Century Poet Ahmed Me'âbî Divan (Text-Examination-Religious and Sufism Analysis)

Uzun, Yunus Emre

MA, Department of Turkish Language and Literature

Supervisor: Prof. Dr. İsrafil Babacan

October, 2020, 383 pages

This work; It deals with the life of the poet, his literary personality, the religious and mystical analysis of his poems, and the analysis of the criticized text of *Dîvân*, based on the *Dîvân* of Ahmed Me'âbî.

Me'âbî is a Sufi poet who lived in the 18th century. His real name is Ahmed. The date of birth is not mentioned in the sources. The poet, whose life we have limited knowledge, died in 1798-99 in the city of Heraklion in Crete due to the plague. The poet is a sheikh of the Halveti sect.

There are four works of Ahmed Me'âbî that we can detect. These; *Dîvân*, *Musaffâ*, *Terceme-i Ezhârü'l-Akdesiyye* and *Hazarâtü'l-Hams Treatise*. The only copy of Dîvân, which is the subject of our thesis, is registered in Millet Library, Ali Emîrî Collection Mutefferik Department at 08024/02. Our study was conducted on this copy line.

Ahmed Me'âbî's *Dîvân* is a medium volume work. The work prepared by us consists of 144 poems, including 2 qasidah, 136 ghazals, 2 murabba, 3 muhammes and 1 museddes. It is seen that the content of the work is dominated by religious and mystical discourse.

The work consists of introduction and four main sections. In the introduction, information is given about the 18th century Ottoman and Divan poetry. In the first part, the information obtained about the life and literary personality of Ahmed Me'âbî is given. In the second part, the features of *Divan*'s form, harmony, language and style are examined. In the third chapter, religious and mystical analysis of *Dîvân* has been made. In the last part, there are features of the copy of *Dîvân*, the points to be taken into consideration in the establishment of the text and the transcription text.

Keywords: Ahmed Me'âbî, Divan, Poetry, 18th century, Khalwatiyya

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER i
KISALTMALAR DİZİNİ xii
ÖN SÖZ xiv
GİRİŞ 1
1. XVIII. Yüzyıl Osmanlı Dönemine Genel Bir Bakış 1
2. XVIII. Yüzyıl Dîvân Şiiri 2
3. Girit ve Giritli Dîvân Şairleri 3
4. Tahlil Çalışmaları 3

1. BÖLÜM
AHMED ME'ÂBÎ'NİN HAYATI VE EDEBÎ KİŞİLİĞİ

1.1. HAYATI VE DİNÎ TASAVVUFÎ KİŞİLİĞİ 6
1.1.1. Hayatı 6
1.1.1.1. Adı ve Mahlası 6
1.1.1.2. Doğum Tarihi, Doğum Yeri ve Memleketi 7
1.1.1.3. Ailesi 8
1.1.1.4. Tahsil Hayatı ve Hocası 8
1.1.1.5. Ölümü 9
1.1.2. Dinî Tasavvufî Kişiliği 10
1.1.2.1. Dinî ve Tasavvufî Kimliği 10
1.1.2.2. Sosyal, Siyasal ve Dinî İlişkileri 13
1.1.2.3. Mısır'a Cami Yapması 13
1.2.2.4. Tarikatı ve Silsilesi 14
1.2. EDEBÎ KİŞİLİĞİ 20
1.2.1. Eserleri 20
1.2.1.1. Dîvân 20
1.2.1.2. Musaffâ 20
1.2.1.3. Tercüme-i Ezhârü'l-Akdesiyye 21
1.2.1.4. Hazarâtü'l-Hams Risâlesi 21

1.2.2. Dîvânı'ndan Hareketle Şiiri ve Edebî Kişiliğiyle İlgili Değerlendirmeler 22
1.2.3. Şiir Söyleme Sebepleri 24
1.2.4. Kendi Şiiri ve Şairliği Hakkında Görüşleri 25
1.2.5. Naziresi 27

2. BÖLÜM
ME'ÂBÎ DÎVÂNI'NDA ŞEKİL, DİL VE ÜSLUP ÖZELLİKLERİ

I. ŞEKİL ÖZELLİKLERİ 30
2.1. NAZIM ŞEKİLLERİ 30
2.1.1. Kasideler 32
2.1.1.1. Kasidelerin Biçim Özellikleri 32
2.1.1.2. Kasidelerin İçerik Özellikleri 33
2.1.2 Musammatlar 36
2.1.2.1. Murabba 36
2.1.2.2. Muhammes 38
2.1.2.3. Müseddes 39
2.1.3. Gazeller 40
2.1.3.1. Gazellerin Biçim Özellikleri 40
2.1.3.2. Gazellerin İçerik Özellikleri 42
2.2. AHENK UNSURLARI 43
2.2.1. Vezin 43
2.2.2. Kafiye 48
2.2.3. Redif 49
2.2.3.1. Harf ve Eklerden Oluşan Redifler 49
2.2.3.2. Ek ve Kelimelerden Oluşan Redifler 49
2.2.3.3. Kelimelerden Oluşan Redifler: 50
2.2.4. TEKRARLAR 50
2.2.4.1. Mısra Tekrarları 50
2.2.4.2. Söz Tekrarları 50
II. DİL VE ÜSLUP ÖZELLİKLERİ 51
2.3. DİL VE ÜSLUP ÖZELLİKLERİ 51
2.3.1. Dili 51

2.3.2. Arkaik Kelimeler ve Ekler 55
2.3.3. Deyimler 60
2.3.4. Edebî Sanatlar 63
2.3.5. Diğer Üslup Özellikleri 68

3. BÖLÜM
ME'ÂBÎ DÎVÂNI'NIN DİNÎ-TASAVVUFÎ TAHLİLİ

3.1.1. DİN 70
3.1.1. Allah, Allah'ın Sıfatları ve İsimleri 70
3.1.1.1. Allah 71
3.1.1.2. Rahmân 71
3.1.1.3. Rahîm, Kerîm 72
3.1.1.4. Rab 73
3.1.1.5. Hakk 73
3.1.1.6. Kahhâr 74
3.1.1.7. Velî 74
3.1.1.8. Settâr 74
3.1.1.9. Gaffâr 75
3.1.1.10. Tevvâb 75
3.1.1.11. Fettâh 76
3.1.1.12. Hayy, Vâhid 76
3.1.1.13. Kayyûm 77
3.1.1.14. Bârî 77
3.1.1.15. Hû 78
3.1.1.16. Evvel-Ahir 78
3.1.1.17. Zâhir, Batın 79
3.1.2 Melekler 79
3.1.2.1. Cebrâil 80
3.1.2.2. İsrâfîl 80
3.1.2.3. Münker 81
3.1.2.5. Kâtibîn 81
3.1.2.6. Rıdvan 81

3.1.3 Dinî Kitaplar 82
3.1.3.1. Dört Kitap 82
3.1.3.1.1. Kur'ân-ı Kerîm 83
3.1.4. Sûre ve Âyetler 83
3.1.4.1. Sûre 83
3.1.4.1.1. Rahmân Sûresi 83
3.1.4.1.2. İhlâs Sûresi 84
3.1.4.2. Âyetler 84
3.1.5. Hadîsler ve Dinî Kaynaklı Sözler 102
3.1.5.1. Küntü Kenzen 102
3.1.5.2. Fakru Fahrun 103
3.1.5.3. El-A'mâlü bi'n-niyyât 103
3.1.5.4. Levlâke 104
3.1.5.5. Men mâte mine'l-aşkı fe-kad mâte şehîden 104
3.1.5.6. Mûtû kable en-temûtû 104
3.1.5.7. Men arefe nefsehû fekad arefe rabbehû 105
3.1.5.8. Âmennâ ve Saddaknâ 105
3.1.5.9. Limaallah 105
3.1.6. Peygamberler 106
3.1.6.1. Âdem 106
3.1.6.2. Nûh 107
3.1.6.3. İbrâhîm 108
3.1.6.4. İsmâîl 109
3.1.6.5. Yâkub 109
3.1.6.6. Yûsuf 109
3.1.6.7. Eyyûb 110
5.1.6.8. Mûsâ 110
3.1.6.9. Dâvûd 111
3.1.6.10. Süleymân 112
3.1.6.11. Îsâ 112
3.1.6.12. Muhammed 112
3.1.7 Hz. Peygamberle ile ilgili kavramlar 114
3.1.7.1 Sünnet 114

3.1.7.2. Miraç 114
3.1.7.3. Şefaat 114
3.1.7.4. Ümmet 115
3.1.7.5. Vahiy 115
3.1.7.6. Risalet 116
3.1.7.7. Tâhâ-Yâsîn 116
3.1.7.8. Sidre-i Müntehâ 116
3.1.7.9. Kevser 117
3.1.8 Dört Halîfe, Ashâb ve On İki İmâm 117
3.1.8.1. Dört Halîfe 117
3.1.8.1.1. Hz. Ali 117
3.1.8.2. Ashâb 118
3.1.8.2.1 Hz. Hüseyin 118
1.1.8.3 On İki İmâm 118
3.1.9. Kaza ve Kader 119
3.1.9.1. Kaza 119
3.1.9.2. Kader 119
3.1.10. Ahiret ile İlgili Kavramlar 119
3.1.10.1. Kıyamet 119
3.1.10.2. Ahir Zaman 120
3.1.10.3. Cennet 120
3.1.10.4. Cehennem 121
3.1.10.5. Ahiret 121
3.1.10.6. Haşr 122
3.1.10.7. Mahşer 122
3.1.10.8. Huri-Gılmân 122
3.1.10.9. Sırat 123
3.1.10.10. Zemzem 124
3.1.10.11. Selsebil 124
3.1.10.12. Serv ü Tûbâ 125
3.1.11. İtikadî Kavramlar 125
3.1.11.1. İmân-Mümin 125
3.1.11.2. İslam-Müslüman 126

3.1.11.3. Şirk 127
3.1.11.4. Kafir-küfür 127
3.1.11.5. Fasık- Fâcir 128
3.1.11.6. Ruh 128
3.1.11.7. Şeytân 129
3.1.11.8. Levh-i Mahfûz 129
3.1.11.9. Peri 130
3.1.11.10. Din-Mezheb 130
3.1.12. Fıkıh ve İbadet ile İlgili Kavramlar 131
3.1.12.1. Haram 131
3.1.12.2. Sevap 131
3.1.12.3. Günah 131
3.1.12.4. Farz 132
3.1.12.5. Amel 132
3.1.12.6. Mekrûh-Mübâh-Müfsid 132
3.1.12.7. İbadet 133
3.1.12.8. Abdest 133
3.1.12.9. Dua 134
3.1.12.10. Kizb-Nemmam-Münkir 134
3.1.12.11. Hâc 135
3.1.12.12. Tavaf 135
3.1.12.13. Mescid 135
3.1.12.14. Kurban 136
3.1.12.15. Ezan 136
3.1.12.16. Kıble 137
3.1.12.17. Bayram 137
3.1.13. Mitolojik ve Tarihi Şahsiyetler 137
3.1.13.1. Nemrûd 137
3.1.13.2. Kâbil 138
3.1.13.3. Lokmân 138
3.1.13.4. Ferhâd-Şirin 139
3.1.13.5. Mecnûn-Leyla 139
3.1.13.6. III. Selim 139

3.1.13.7. Melek Mehmed Paşa 140
3.1.14. Ahlak ile İlgili Kavramlar 140
3.1.14.1. Gıybet 140
3.1.14.2. Kibir 141
3.1.14.3. Haset 141
3.1.14.4. Riya-Ucb 141
3.1.14.5. Gazab 142
3.1.15 Mekanlar 142
3.1.15.1 Kâbe 142
3.1.15.2. Medine 143
3.1.15.3. Kerbela 143
3.1.15.4. Buhara-Semerkand 143
3.1.15.5. Hicaz 144
3.1.15.6. Nemçe-Moskov 144
3.1.16. Mezhepler 144
3.1.16.1 Hanefî 145
3.1.16.2. Hanbelî 145
3.1.16.3. Malikî 145
3.2. TASAVVUF 146
3.2.1. Aşk 146
3.2.2. Âşık-Uşşâk 147
3.2.3. Tasavvufî Tevhid Anlayışı 147
3.2.3.1. Tevhid 147
3.2.3.1.1. Tevhid İlmi 147
3.2.3.1.2. Lâ-İllâ 148
3.2.3.2. Vahdet-i Vücûd 148
3.2.3.2.1 Varlık/Vücut 148
3.2.3.2.2. Benlik 148
3.2.3.2.3. İkilik 149
3.2.3.2.4. Kesret 149
3.2.3.2.5. Mâsivâ 149
3.2.3.2.6. Hicâb 150
3.2.3.3. Tasavvufta Allah 150

3.2.3.3.1. Huda 150
3.2.3.3.2. Yezdan 150
3.2.3.3.3. Sübhan 151
3.2.3.3.4. Zat-Sıfat 151
3.2.3.3.5. Lâ-Yezâl 151
3.2.3.3.6. Lahut 152
3.2.3.4. Yaratılış 152
3.2.3.4.1. Kün 153
3.2.3.4.2. Nur-ı Muhammed 153
3.2.3.4.3. Elest Meclisi 153
3.2.4. Tasavvufî Kavramlar 154
3.2.4.1. Sülûk 154
3.2.4.1.1. Şeriat 155
3.2.4.1.2. Tarikat 155
3.2.4.1.3. Hakikat 156
3.2.4.1.4. Marifet 156
3.2.4.2 Tasavvufî Hâl ve Makâmlar 157
3.2.4.2.1. Müşahede 157
3.2.4.2.1.1. Basiret 157
3.2.4.2.1.2. Nazar 157
3.2.4.2.1.3. Keşf 157
3.2.4.2.2. Hakka'l-Yakîn 158
3.2.4.2.3. Cem' 158
3.2.4.2.4. Tevbe 158
3.2.4.2.5. Zühd 159
3.2.4.2.6. Fakr 160
3.2.4.2.7. Sabr 160
3.2.4.2.8. Havf 161
3.2.4.2.9. Recâ 161
3.2.4.2.10. Rıza 162
3.2.4.2.11. Hayret 163
3.2.4.3. Seyr ü Sülûk ile İlgili Kavramlar 163
3.2.4.3.1. Menzil 163

3.2.4.3.2. Zikr 163
3.2.4.3.3. Vird 164
3.2.4.3.4. Uzlet 165
3.2.4.3.5. Erbain 165
3.2.4.3.6. Kerâmet 166
3.2.4.4. Kalble İlgili Kavramlar 166
3.2.4.4.1. Vecd 166
3.2.4.4.2. Cezbe 167
3.2.4.4.3. Fenâ-Bekâ 167
3.2.4.4.4. Mahv-İsbât 168
3.2.4.4.5. Sır 168
3.2.4.5. Ahlaka Ait Kavramlar 169
3.2.4.5.1. Sıdk 169
3.2.4.5.2. Kanaat 169
3.2.4.6. Diğer Kavramlar 170
3.2.4.6.1. Nur 170
3.2.4.6.2. Tecellî 170
3.2.4.6.3. Feyz 171
3.2.4.6.4. Himmet 172
3.2.4.6.5. Nefes 172
3.2.4.6.6. Gaflet 172
3.2.4.6.7. Terk 173
3.2.4.6.8. Tecrîd 173
3.2.4.6.9. İlm-i Ledün 174
3.2.4.6.10. Tevellâ 174
3.2.4.6.11. Kîl u kâl 175
3.2.4.6.12. Vârid 175
3.2.4.6.13. Gayb 175
3.2.5. Tasavvufî Açıdan Bakılan Konular 176
3.2.5.1. Nefis 176
3.2.5.2. Dünyâ 177
3.2.5.3. Âlem 177
3.2.5.4. Sohbet 178

3.2.5.5. Cân 178
3.2.5.6. Gönül-Kalb 179
3.2.5.7. Akıl 180
3.2.5.8. Hikmet 180
3.2.6. Tarikat ile İlgili Kavramlar 181
3.2.6.1. Tarikat Mekânları 181
3.2.6.1.1. Dergâh, Tekke 181
3.2.6.1.2. Kutsallık Atfedilen Yapılar 182
3.2.6.1.2.1. Makâm 182
3.2.6.1.2.2. Hâl 182
3.2.6.2. Tarikatlar 182
3.2.6.2.1. Halvetiyye 182
3.2.7. Tarikat Ehlinin Giysi ve Eşyaları 183
3.2.7.1. Abâ 183
3.2.7.2. Hırka 183
3.2.7.3. Taç 184
3.2.7.4. Post 184
3.2.7.5. Sübhâ 185
3.2.8. Mutasavvıflar ve Tasavvufî Tipler 185
3.2.8.1. Mutasavvıflar 185
3.2.8.1.1. Hallâc-ı Mansûr 185
3.2.8.1.2. İbrâhîm Edhem 186
3.2.8.1.3. Muhyiddin Abdülkadir Geylanî 186
3.2.8.1.4. Behlül-i Dânâ 187
3.2.8.1.5. Hızır 187
3.2.8.2. Tasavvufî Tipler 188
3.2.8.2.1. Pîr-Şeyh-Mürşit 188
3.2.8.2.2. Kutb-Gavs 189
3.2.8.2.3. Velî 189
3.2.8.2.4. Arif 189
3.2.8.2.5. Derviş, Tâlib, Sâlik, Sûfî, Zahid, Vâiz 190
3.2.8.2.6. İnsan-ı Kâmil 192

4. BÖLÜM

ME'ÂBÎ DÎVÂNI'NIN TENKİTLİ METNİ

4.1. Nüsha Özellikleri 193
4.2. Metnin Kuruluşunda Dikkat Edilen Hususlar 197
4.3. Transkripsiyon Alfabesi 199
4.4. Dîvân'ın Çeviri Yazı Metni 200
SONUÇ 329
KAYNAKLAR 331
EKLER (DÎVÂN'IN FOTOĞRAFLARI) 341

KISALTMALAR DİZİNİ

a.s.: Aleyhisselam
AKM: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları
A.Ü.: Atatürk Üniversitesi
C.: Cilt
doğ.: doğum
DBİA: Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi
DİA: Diyanet İslâm Ansiklopedisi
DİB: Diyanet İşleri Başkanlığı
ed: Editör
E. T.: Erişim Tarihi
G.: Gazel
H.: Hicrî
haz.: Hazırlayan
Hz.: Hazreti
İSAM: İslam Araştırmaları Merkezi
K.: Kaside
KB: Kültür Bakanlığı
Ktp.: Kütüphanesi
M.: Miladî
MEB: Milli Eğitim Bakanlığı
Mrb.: Murabba
Mhm.: Muhammes
Müs.: Müseddes
öl.: Ölüm
Ör.: Örnek
s.: Sayfa
S.: Sayı
SBE: Sosyal Bilimler Enstitüsü
TALİD: Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi
TDEA: Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Dergah Yayınları
TDK: Türk Dil Kurumu

TDV: Türkiye Diyanet Vakfı

TDVİA: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi

thz.: Tarihsiz

vb.: Ve benzerleri

vr.: Varak

vd.: Ve diğerleri

Yay.: Yayınları

yz.: yazma

ÖN SÖZ

Lağımcıbaşızâde olarak bilinen Şeyh Ahmed Me'âb Efendi, XVIII. yüzyıl şairlerinden olup Halvetî tarikatına mensup bir şeyhtir. Ahmed Me'âb Efendi şiirlerinde Me'âbî mahlasını kullanmıştır. Me'âbî *Dîvân*ı, dinî ve tasavvufî konuların ağırlıkta olduğu bir dîvândır. Me'âbî ve *Dîvân*'ı üzerine akademik bir çalışma yapılmamış olması bizi bu çalışmayı yapmaya iten başlıca nedenlerden biridir.

Ahmed Me'âbî'nin tespit edebildiğimiz dört eseri bulunmaktadır. Bunlar; *Dîvân, Musaffâ, Terceme-i Ezhârü'l-Akdesiyye* ve *Hazarâtü'l-Hams Risalesi*'dir. Tezimize konu olan *Dîvân*'ın tek nüshası Millet Kütüphanesi, Ali Emîrî Koleksiyonu Mütefferik Bölümü'nde 08024/02 numarada kayıtlıdır. 38 varaktır. Bu nüsha katalog kayıtlarına göre müellif hattı değildir. Çalışmamız, müellif hattı olmayan bu nüsha üzerinden yapılmıştır. Yapmış olduğumuz taramalar neticesinde başka bir nüsha tespit edilememiştir.

"XVIII. Asır Şairi Ahmed Me'âbî Dîvân'ı, Metin, İnceleme ve Dinî ve Tasavvufî Tahlili" adlı bu tez çalışmasının iki amacı bulunmaktadır: Bunlardan ilki tespit edebildiğimiz kadarıyla kütüphanelerde tek nüshası bulunan *Me'âbî Dîvânı*'nın çeviri yazılı metnini oluşturmak ve bu metinden hareketle şairin hayatı ve dönemin edebiyat tarihi içerindeki yeri ile ilgili karanlık noktaları gidermeye yöneliktir.

Bu çalışma giriş ve dört ana bölümden meydana gelmiştir:

Giriş kısmında XVIII. yüzyıl Osmanlı dönemi ve Dîvân şiiri hakkında genel bir açıklama verilmiş olup Me'âbî'nin yaşadığı Girit ve Giritli Şairler hakkında temel bilgiler verilmiştir.

Birinci bölümde Me'âbî'nin hayatı ve edebî kişiliği hakkında temel bilgiler verilmiştir. Me'âbî'den bahseden kaynaklar verilip şairin eserlerinde elde ettiğimiz bilgilerle desteklenerek hayatı işlenmiştir. Me'âbî'nin bütün eserleri hakkında bilgi verilmiş olup son olarak tarikatı ve mensup olduğu Halvetî tarikatının silsilesindeki yeri tespit edilmiştir.

İkinci bölümde tezimize konu olan Me'âbî'nin *Dîvânı*'nın şekil özellikleri, ahenk unsurları ve dil ve üslup özellikleri işlenmiştir. Şekil özellikleri bölümünde *Dîvânı*'daki şiirler biçim ve içerik yönünden incelenmiştir. Bu bölümde nazım şekilleri önce biçim sonra da içerik olarak işlenmiştir. Ahenk unsurları bölümünde *Dîvân*'daki şiirler vezin kafiye redif ve tekrarlar yönünden konu başlıklarıyla incelenmiştir. Dil ve üslup özellikleri başlığında ise şiirlerdeki dil özellikleri incelenerek arkaik şekiller tespit edilmiştir.

Şiirlerdeki deyimler ve edebî sanatlar tespit edilerek şairin bu konudaki seçimi ortaya konulmuştur.

Üçüncü bölümde *Dîvân*'ın dinî ve tasavvufî tahlili ortaya konmaya çalışılmıştır. Dinî Tahlil bölümünde *Dîvân*'da kullanılan esmaü'l-hüsnâ'ya, meleklere, dîni kitaplara, sûre ve âyetlere, hadîslere, peygamberlere ve onlarla ilgili kavramlara, ahiret, ahlak, itikâdî, fıkıh ve ibadet ile ilgili kavramlara, mitolojik ve tarihi şahsiyetlere, mekanlara ve mezheplere değinilmiştir. Tasavvuf bölümünde tasavvufî aşk, tevhid anlayışı, vahdet-i vücûd, yaratılış, tasavvufî ve seyr ü sülûk ile ilgili kavramlar ele alınmış olup bazı kavramlara tasavvufî açıdan bakılmıştır. Tarikat ile ilgili kavramlar, mutasavvıflar ve tasavvufî tiplerle bu bölüm bitirilmiştir.

Dördüncü bölümde ise *Me'âbî Dîvânı*'nın bilinen tek nüshası ele alınarak çeviri yazılı metin verilmiştir. Nüshanın özellikleri ve metnin kuruluşunda dikkat edilen hususlar ortaya konmuştur. Ayrıca bu bölümün sonunda; sonuç ve kaynaklar başlıklı bölümler bulunmaktadır. Ekler bölümüne "Dîvân Nüshasının Fotoğrafları" eklenmiştir.

Tezimizin 1, 2 ve 3. bölümleri incelemeden 4. bölüm ise metinden oluşmaktadır. İnceleme yaparken metin kısmından alıntılar yapılmıştır. Farklı metinler kullanmaya çalışsak da kısmî tekrarlardan kaçınamadık. Çalışmamızın 3. bölümü olan "Dinî ve Tasavvufî Tahlil" bölümünde aynı beyitlerin kullanılması kaçınılmaz olmuştur. İnceleme kısmında kullanılan her beytin metindeki yeri parantez içinde gösterilmiştir. Ör. G. 12/5 gibi. Bu, *Dîvân*'daki 12 numaralı şiirin 5. beyti olan bir gazel demektir. *Dîvân*'daki bütün örnek beyitler transkripsiyonlu olarak yazılmıştır.

Dîvân'daki şiir sıralamasına müdahale edilmeyip şiirlerin yazmadaki şekli korunmuştur. Her şiir *Dîvân*'daki sıralamasına göre numaralandırılmış, şiirlerin nazım şekilleri ve vezinleri verilmiştir. Şiirlerin yazmadaki varak numaraları metnin sol tarafında yazılmıştır. *Dîvân*'daki vezin problemleri dipnotla belirtilmiştir. Metindeki âyetler ve hadîsler italik olarak yazılmış ve dipnotta ifadelerin anlamları verilmiştir.

YUNUS EMRE UZUN

ANKARA-2020

GİRİŞ

Klasik Türk Edebiyatının en fazla kaleme alınan eserlerinin başında Dîvânlar gelmektedir. Dîvânlar, şairlerin kaleme aldığı şiirlerini topladıkları tek bir kitabın adıdır. Dîvânlar meydana geldikçe beraberinde kendi geleneğini oluşturmuştur. Bir dîvânın hangi usul ve teşrifatla teşkil edeceği bu gelenekte belli olmuştur. Çalışmamıza konu olan Ahmed Me'âbî (doğ. ?/?-öl. H. 1213/ M. 1798-99)'nin *Dîvân*'ı da bu gelenekte oluşmuştur. Me'âbî'yi bilimsel olarak açıklayabilmek için yüzyıllardır meydana gelmiş geleneği, döneminin siyasi, sosyal ve kültürel yapısı ile değerlendirmenin yararlı olacağını düşünüyoruz.

1. XVIII. Yüzyıl Osmanlı Dönemine Genel Bir Bakış

XVIII. yüzyıl genel itibariyle siyasî ve iktisadî çöküşün kendini hissettirmeye başladığı bir yüzyıldır. 1699 yılında Karlofça Antlaşmasıyla beraber toprak ve itibar kaybı yaşanmıştır. Avrupa'da Rönesans'la beraberinde gelen bilim ve düşünce değişiklikleri Batı'yı önemli bir güç yapmaya başlamıştır. Bu gücü Viyana bozgunu ve devletin kaybettiği itibar ve toprak kayıplarını geri alamamasıyla Batı'nın üstünlüğünü kabul eden Osmanlı, bilim, kültür, savunma sanayi ve hayat tarzı olmak üzere yeniliklerini Batı kaynaklı yapmaya başlamıştır.

XVIII. yüzyıl istikrarsızlık yüzyılı olarak kendini göstermiştir. Bu yüzyıldaki istikrarsızlığı tahtta oturan 7 padişah engelleyememiştir. XVIII. yüzyılın başında çıkan isyanların sonucunda II. Mustafa (1695-1703) tahttan indirilmiş yerine III. Ahmet (1703-1730) tahta çıkmıştır. Bu dönemde Rusya ile girdiği savaşı kazanan Osmanlı Karlofça Antlaşması'nda kaybettiği toprakları geri alsa da Edirne Vakası olarak da bilinen çıkan isyanlarla Venedik ile girilen savaş kaybedilmiştir. Bu isyanlar 1718'lerde durulmuş olup imzalanan Pasarofça Antlaşmasıyla birlikte askeri ve teknik alanın yanı sıra sosyal ve kültürel olarak da Batı'dan aktarmalar başlamıştır.

Lale Devri olarak bilinen 1718-1730 yılları arasındaki barış döneminde çeşitli kültürel faaliyetlere girilmiş, bilim ve kültürel faaliyetler bakımından önemli değişimler ve gelişmeler yaşanmıştır. Bu dönemdeki israflar ve aşırılıklar Patrona Halil isyanıyla birlikte

sonuçlanmış, yaşanan olaylardan sonra tahta I. Mahmud (1730-1754) çıkmıştır. Belgrad'ı Avusturya ve Ruslar'ın elinden alan Osmanlı, Belgrad Antlaşmasıyla birlikte otuz yıllık bir barış sürecine girmiştir. Sıcak denizlere inme fikrinden vazgeçmeyen Rusya Kırım'ı işgal edince Osmanlı ile aralarında savaş başlamıştır. Bu savaşı kaybeden Osmanlı, 1774'te Karlofça'dan daha ağır şartlara sahip Küçük Kaynarca Antlaşması'nı imzalamıştır. Daha sonra Osmanlı ve Rusya arasında yeni bir savaş çıksa da Fransız İhtilali'nin etkisiyle Avusturya ile 1791'de Ziştovi Antlaşması, Ruslarla da 1792'de Yaş Antlaşması imzalanmıştır. Yüzyılın son padişahı III. Selim kurduğu yeni bir ordu olan Nizâm-ı Cedid ile Napolyon'un Mısır'ı işgal etmesiyle devreye girmiş ve Fransızlar Mısır'ı terk etmişlerdir.

Bu yüzyıldaki padişahlar; II. Mustafa (1695-1703), III. Ahmed (1703-1730), I. Mahmud (1730-1754), III. Osman (1754-1757), III. Mustafa (1757-1774), I. Abdulhamit (1774-1789) ve III. Selim (1789-1807)'dir. (Şentürk & Kartal, 2016: 524-528; Horata, 2009: 17; İsen, 2016: 167-170)

2. XVIII. Yüzyıl Dîvân Şiiri

XVIII. yüzyıl siyasi olarak Osmanlı Devleti'nin gücünü kaybetmesine ve bu döneme "Gerileme Dönemi" denilmesine rağmen bu yüzyıldaki dîvân şiiri, önceki yüzyılların edebî geleneğinden çok daha zengin görünümündedir. Bu sebeple bu yüzyıl Son Klasik Dönem olarak adlandırılır. Bu yüzyılın padişahlarından III. Ahmed (1703-1730) Necib ve Ahmed, I. Mahmud (1730-1754), Sebkatî, III. Mustafa (1757-1774) Cihangir ve III. Selim (1789-1807), İlhamî mahlasıyla şiirlerini kaleme almışlardır.

Bu yüzyılda genel olarak XVII. yüzyılda kendini gösteren dört üslup varlığını devam ettirmektedir. Bu üsluplar klasik üslup, hikemi üslup, mahallî üslup ve Sebk-i Hindî'dir. Bu üsluplar kendisini bu yüzyılda da devam ettirmişlerdir.

Önceki yüzyıllardaki edebî zevk bu yüzyılda artarak devam etmiştir. Şiir ve şair yüzyılı olarak da bilinen XVIII. yüzyıl, şair sayısı bakımından da oldukça zengin bir dönemdir. Bu yüzyılda 1322 şair yetişmiş olup 168'inin dîvânı bulunmaktadır (Çeltik, 1998). Bu yüzyılda yine en çok rağbeti gazel nazım şekli görmüştür. Bu yüzyılda yetişen şairlerin başında Nedim ve Şeyh Galib gelmektedir. Bu yüzyılın edebiyatı geçmiş yüzyıllara göre daha çok nazire edebiyatı mahiyetindedir. Nazireler o kadar fazla rağbet görmüş ki hırsızlık ve taklit seviyesine düştüğü için eleştirilmiştir (Şentürk & Kartal, 2016:

530). Bu yüzyılda tasavvufî aşk fazla işlenmemiştir. Dîvân edebiyatının klasikleşmiş son örneklerini bu dönemde görmek mümkündür.

3. Girit ve Giritli Dîvân Şairleri

Girit, Akdeniz'de Kıbrıs'tan sonra en büyük ikinci adadır. Stratejik ve coğrafik önemi bakımından Osmanlı için bu adanın Venediklilerin olması ciddi bir sorun ortaya koyuyordu. Nitekim bazı girişimler olsa da ada ancak 1669 yılında Osmanlı hakimiyetine girmiştir. Şehrin imarı sebebiyle Fâzıl Ahmed Paşa önderliğinde diğer devlet büyükleri tarafından ticaretin canlanması için faaliyetler yapılmış fakat eski önemini ticareten koruyamamıştır. Anadolu'dan getirilen Türk nüfusu adada müslüman Türk nüfusunu artırmış ve ilerleyen dönemde çoğunluk durumuna gelmiştir. 1913 yılı itibariyle de Girit, Osmanlı hakimiyetinden çıkmıştır (Tukin, 1996: 85-88). Osmanlı'dan sonra Girit, kültürel ve ticari olarak önemli bir şehir olmaya devam etmiştir.

Kültür ortamı olarak Girit'te tasavvufî hayat kendini canlı bir şekilde sürdürmüştür. Girit, şair ve sanatkâr yetiştirmesi bakımından da önemli bir kültür şehri olarak canlılığını korumuştur. Evliya Çelebi, *Seyahatname* adlı eserinde ada Osmanlı hakimiyetine girdikten sonra 9 medrese, 9 mektep ve 17 tekke kurulduğunu söylemiştir (Evliya Çelebi, 2008: 375). Nuri Osman Hanyavî'nin *Tezkire-i Şu'arâ-yı Cezîre-i Girid* adlı eserinde Giritli 19 şairden söz edilir (Kurtoğlu, 2006: 25). Şemseddin Sâmi, *Kâmûsu'l-a'lâm* adlı eserinde adada yaklaşık 10 tane gazete olduğunu söylemiştir (Şemseddin Sâmi, 1314: V/3855). Ahmet Sevgi, Girit'te yayınlanan *İntibah* adındaki bir gazetede Giritli Şairler adında bir yazı dizisinde yayınlanan 15 şairden bahsetmektedir (Sevgi, 1994: 34). Mustafa İsen, şair yetiştiren yerleşim bölgelerinden Girit (Kandiye)'de 4 şairin varlığından söz eder (İsen, 1997: 78-79). Filiz Kılıç, Girit'in Osmanlı hakimiyetinde kaldığı zaman 21 dîvân şairinin yetiştiğini söylemiştir (Kılıç, 2004: 290). Selami Şimşek, Girit'te bulunan 12 tarikattan ve 34 sûfîden bahsetmiştir (Şimşek, 2007: 239-240). Abdullah Aydın bu sayıyı 42 sûfîye çıkarır (Aydın, 2009: 49). İsmail Avcı son eklemelerle 52 sûfîye çıkarmıştır (Avcı, 2017: 350). Elimizdeki bu bilgilere göre Girit, önemli bir kültür merkezi olarak pek çok şair yetiştirerek kültürel canlılığını korumuştur.

4. Tahlil Çalışmaları

Türk edebiyatının İslamiyet'in yaygınlaşmasıyla birlikte Arap ve Fars edebiyatlarının yanında getirdiği büyük bir edebiyat olan Klasik Türk Edebiyatı yüzyıllarca

etkisini sürdürmüş ve içerisinde kütüphaneler dolusu eser ve binlerce şair barındıran kültürel ve edebî bir hazine haline gelmiştir. Bu kültürel ve edebî hazineyi anlamak ve anlamlandırmak araştırmacıların görevi haline gelmiştir. Günümüzde Klasik Türk Edebiyatı çalışmaları metin ve konu esaslı yürümektedir. Metin çalışmaları oldukça fazla yapılmakla birlikte çalışılacak yazma eser sayısı gittikçe azalmıştır. Bu durum konu esaslı çalışmaları artırmıştır.

Klasik Türk Edebiyatı, dönemin kültür ve tarihinin tanıtılması açısından çok önemli edebi metinler barındırmaktadır. Bu metinler okuyucusundan çözümleme ve analiz beklenen metindir. Bu da beraberinde tahlil çalışmalarını getirmiştir.

Kavram olarak halletmek, parçalarına ayırmak anlamına gelen tahlil, edebi bir metni parçalara ayırarak çözümlemek ve analiz etmek anlamına gelmektedir. Tahlil bütün parçaları bize ayrıntılı tanıtır ve daha sonra genel hükümlere varmamızı sağlar (Saraç, 1999: 212). Şerhin tarihi gelişimi ve örnekleri daha eski olsa da Batı kaynaklı yapılan araştırmalarla günümüzde tahlille eşanlamlı olarak kullanılmaya başlamıştır. Tahlilde de şerhteki gibi bilgilendirme olsa da tahlil daha kapsamlı ve metne yöneliktir (Mengi, 2007: 412). Tahlil metin çalışmalarının son aşaması olarak kullanılır. Tahlil daha çok metnin edebi değerini göstermeye ve metnin estetik yönünü değerlendirmeye yöneliktir.

Cumhuriyet döneminde yapılan çalışmalarda temel olarak iki ana amaç güdülmüştür. Bunlardan ilk amaç eseri yeni yazıya aktarma olurken ikinci aşaması ise metih tahlili yaparak metnin tarihi ve kültürel değerini ortaya koymak olmuştur (Mengi, 2007: 407-408). Tahlil çalışmaları için ilk söyleyebileceğimiz eser Ömer Ferit Kam(1864-1944)'ın Darülfünun Edebiyat Fakülesi'nde verdiği derslerin notlarında oluşan *Asâr-ı Edebiye Tedkîkî*'dir. Bu kitabın *Tedkîk-i âsârın lüzûmu ve Fâ'idesi* adlı ilk bölümde görüşlerini açıklamaktadır (Çeltik, 1998: 9-10). Ona göre; edebi eserleri anlamlandırabilmek için öncelikle doğru ve eksiksiz bir şekilde anlamak gerekmektedir. Bu iş içinde birçok bilim dalıyla ilişkisi vardır. Dönemin tarihini ve edebiyatını da çok iyi bilmemiz gekemektedir. Önemli olan ünlü şairlerimiz gibi şiir yazmak değil onları anlamak ve anlatmaktır. Kam bu açıklamayı yaparken tahlil veya şerh kavramını kullanmamış, kısa ve ayrıntılı tasnif olarak ikiye ayırmıştır. Ömer Ferit Kam'a göre önce madde adı verilmeli sonra sözlük anlamı ve en son da kelimenin geçtiği beyitlerden örnek beyitler verilmelidir. Eseri doğru anlamak için bunların gerekli olduğunu söyler (Çeltik,

1998: 22). Ömer Ferit Kam, bu yaklaşımı ve ders notlarını içeren kitabıyla Dîvân şiiri üzerine ilk akademik çalışma yapan kişidir. Ferid Kam'da tasnif olan isimlendirme öğrencisi Ali Nihat Tarlan'da tedkîk şekline dönmüştür.

Ali Nihad Tarlan, 1935 yılında yayımladığı *Şeyhi Dîvânı'nı Tedkîk* adlı eseriyle bu konuda ilk defa ilmî bir yaklaşım uygulamıştır (Tarlan, 2004). Bu eserle hocası Ömer Ferit Kam'ın örneğini hayata geçirmek ve bir sanatçıyı her yönüyle ortaya koymak istemiş olmasıdır. Bu yaklaşımında incelemeyi 3 ayrı başlıkta toplamıştır. Bunlar; Tasavvuf, Hayatı ve Edebî Şahsiyeti ve son olarak Sanat'tır. Tarlan'ın metodunda öncelikle madde başı olarak kelime verilmiş ve daha sonra da örneğe geçmiştir. Örnekler çoğu kere mısra olmuşsa da beyitlere de rastlanmıştır. Şayet bir etkilenme söz konusu ise, ünlü fars şair Selmân Sâvecî'den de beyit alınmıştır. Herhangi bir açıklamada veya yorumda bulunmamıştır.

Tarlan'ın, *Şeyhî Dîvânı'nı Tedkîk* adlı eseri daha sonra yapılmış olan bütün metin tahlili çalışmalarının örnek aldığı ortak model olmuştur. Tarlan'dan sonra Mehmet Çavuşoğlu, *Necâtî Bey Dîvânı'nın Tahlili* (Çavuşoğlu, 1971), Harun Tolasa'nın *Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası* (Tolasa, 2001), Cemal Kurnaz'ın *Hayâlî Bey Dîvânı'nın Tahlili* (Kurnaz, 1996) ve Nejat Sefercioğlu'nun *Nev'î Dîvânı'nın Tahlîli* (Sefercioğlu, 1990) başlıca çalışmalardandır.

Dîvân tahlilleri bir divanı anlayabilmek ve anlamlandırabilmek açısından oldukça önemlidir. Dinî ve Tasavvufî tahlilini yaptığımız *Me'âbî Dîvânı*'nda yukarıda söz ettiğimiz tahlil çalışmaları bize yol göstermiştir. Tahlil çalışmaları bize şair hakkında bilgi vermesi bakımından da çok önemlidir.

1. BÖLÜM

ME'ÂBÎ'NİN HAYATI VE EDEBÎ KİŞİLİĞİ

1.1. HAYATI VE DİNÎ TASAVVUFÎ KİŞİLİĞİ

1.1.1. Hayatı

1.1.1.1. Adı ve Mahlası

Me'âbî'nin asıl adı Ahmed'dir. Tespit edebildiğimiz tek nüsha olan *Dîvânı*'nın ilk yaprağında (vr. 53b) bulunan, *"Ḥażret-i El-Ḥāc Aḥmedü'l-Meʾābī"* başlığından ve son yaprağında (vr. 89b) bulunan, *"tetimmetü'l-kitābü'd-dīvānü'l-Meʾābī e'ş-şeyḫ el-ḥāc Aḥmed Efendi"* ibaresinden hareketle adının Ahmed olduğu anlaşılmaktadır. *Hazaratü'l-Hams Risâlesi*'nde adı (vr. 65b), *"Ahmed İbn Muhammed el-Me'âbî el-Girîdî"* olarak geçmektedir (Yücer, 1996: 36). Me'âbî'nin, *Terceme-i Ezhârü'l-Akdesiyye* adlı eserinin ilk yaprağında (vr. 55a) bulunan temellük kaydında *"Ahmedü'l-Me'âbî el-Girîdî"* olarak geçerken, eserin sonunda (vr. 67a) bulunan hatime bölümünde *"Ahmedü'l-Me'âbî ibnü'l-Muhammed ibnü'l-Hâc Ya'kubü'l-Girîdî"* olarak geçmiştir. Bu bilgiler de Me'âbî'nin adının Ahmed olduğunu doğrulamaktadır.

Dîvân edebiyatında şairlerin kullandıkları takma ad olan mahlasları neredeyse bütün şairler kullanmışlardır (Akün, 1994: 395). Ahmed Me'âbî de bu geleneği tespit edebildiğimiz bütün eserlerinde ve şiirlerinde Me'âbî mahlasıyla kullanmıştır.[1] Me'âb, geri dönülecek, sığınacak yer, sığınak ve melce anlamlarına gelmektedir (Şemseddin Sâmi, 2004: 1253). Dîvân şairlerinde olduğu gibi Me'âbî de mahlasını tevriye oluşturacak şekilde yer yer kullanmıştır.

Libās-ı ʿunṣurumdandur ki dendi ismime Aḥmed
Meʾāb oldum bu ʿālemde benüm ammā meʾābum yoḳ (G. 90/7)

Meʾābī āh meʾābum yoḳ māʾī-i ḥüsn ben bende
Meʾābī ḥüsn ü mey bilmem bugün ammā nesiyem ben (G. 117/16)

[1] Ahmed Me'âbî Efendi, Terceme-i Ezhârü'l-Akdesiyye, Süleymaniye Ktp., Giresun Yazmaları No: 3629, vr. 55a, vr. 67a; El-Hac Ahmed Me'âbî Dîvânı, İstanbul Millet Ktp., Ali Emiri Müteferrik Bölümü, No: 08024/2'de 52b-90b varakları arasındaki 144 manzume; Ahmed Meâbî, Hazaratü'l-Hams Risâlesi, Süleymaniye Ktp., Bağdatlı Vehbi No: 2068/2 vr. 65b.

1.1.1.2. Doğum Tarihi, Doğum Yeri ve Memleketi

Ahmed Me'âbî Efendi'nin doğum tarihiyle ilgili kaynaklarda herhangi bir bilgi yoktur.[2] Nuri Osman Hanyavî'nin *Tezkire-i Şuarâ-yı Girid* adlı eserin ilgili yaprağında (vr. 230a) bulunan, *"âb-ı saf-vücûd-ı musaffâları ser-çeşme-i mahrûsa-i Kandiye'den bürûz u zuhur..."* ile Kandiye'de doğduğunu söyler. Ancak bazı kaynaklara göre İstanbullu olduğu söylenir (Bursalı Mehmet Tahir, 2000: 37). Nitekim bir murabbasında geçtiği üzere şair, kendini Girit'e nispet eder.

Bāṭın u ẓāhirde āmir ol şerīʿat ehliyem
Hem-ḫulūṣam dār-ı ʿirfān-ı ḥaḳīḳat sırrıyam
Bu *Girīd-i Ḳandyevī* ṣādıḳ ṭarīḳat feyżiyem
Abdālanam mürşid-i ʿAbdülḳādir Geylānīyem (Mrb. 106/ IV)

Dîvânı'ndaki 80 numaralı manzumesinde Melek Mehmed Paşa (öl. 1802)'yı övüp onun göreve başlaması ile ilgili tarih türünde bir gazel kaleme almıştır. Bu manzume de Me'âbî için Girit asıllı olduğu ihtimalini kuvvetlendirir.

Meʾābī ḥarf-i manṭūḳdan çıḳar pāşā-yı tārīḫ
Gine Ḳandye olur İʿzāz Melek Pāşā-yı muḥāfıẓ (1204) (G. 80/5)

Me'âbî Dîvânı'ndaki bütün tarihlerde (G. 44/14, G. 52/6, G. 80/5, Müs. VII/4, K. 142/40) H. 1204/M. 1789-1790 tarihi yazılıdır. *Dîvân*'ın bu tarihte veya daha önce yazdığı yani bu tarihlerde hayatta olduğu kuvvetle muhtemeldir.

Ġayr-ı manṭūḳdan çıḳar gel [Meʾābī] bil tārīḫi (1204)

[2] Bursalı Mehmed Tâhir (2000). Osmânlı Müellifleri. C. I. Ankara: Bizim Büro Yay. 37, Hançerlioğlu-Kılıç, Filiz (2006). "Meâbî". Türk Dünyası Ortak Edebiyatı, Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi. C. 6. Ankara: AKM Yay. 235, Kurtoğlu, Orhan. Girit Şairleri (Nurî Osman Hanyevî-Tezkire-i Şu'arâ-yı Cezîre-i Girid. Ankara: Akçağ Yay, 2006, s. 87, Kurnaz, Cemâl, M. Tatçı (hzl.) (2001). Mehmed Nâil Tuman, Divan Şairlerinin Muhtasar Biyografileri, C. I-II. Ankara: Bizim Büro Yay. 898, Hüseyin Vassaf, (2015). Sefine-i Evliya. Haz. Mehmet Akkuş, Ali Yılmaz. Kitabevi. C. IV, s. 204. Şimşek, Selami (2007). "Doğu Akdeniz'de Tahrip Olan Bir Kültür Mirası: Girit'te Tarikâtlar ve Tekkeler". A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi (32): 215-244, Sevgi, Ahmet (1992-1993). "Giritli Şairler". Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi (7-8): 33-35, Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi (1986). "Meâbî Ahmed Efendi (Şeyh)". C. 6. İstanbul: Dergâh Yay. 166.

Sırr-ı esrārın velāyetdür ṭarīḳ-i Ḫalvetī (K. 142/40)

1.1.1.3. Ailesi

Me'âbî'nin, *Terceme-i Ezhârü'l-Akdesiyye*[3] adlı eserinin sonunda (vr. 67a) bulunan hatime bölümünde *"Ahmedü'l-Me'âbî ibnü'l-Muhammed ibnü'l-Hâc Ya'kubü'l-Girîdî"* olarak geçmektedir. Bu bilgilerden hareketle Me'âbî'nin babasının adı Muhammed (Yücer, 1996: 36), dedesinin adının da Yakup (Başçetin & Uzun, 2020: 44) olduğu anlaşılmaktadır.

1.1.1.4. Tahsil Hayatı ve Hocası

Şairin tahsil hayatı ve hocası ile ilgili *Tezkire-i Şuarâ-yı Girid* adlı eserde (vr. 230a) bulunan *"ṭarīḳat-ı ʿaliyyeye sülūk edip"* ibaresinden hareketle seyr ü sülûk yoluna girdiğini ve *"Medīne-yi Münevvere'de muḳīm Şeyḫ Şemmās-ı Ḳādirī ḥażretleriniñ naẓar-ı iksīr-i mürşidāneleriyle sebīke-i ʿaynü'ẕ-ẕeheb dil-i ʿārifāneleri ḫāliṣu'l-ʿayār (230b) ve sikke-pezīr-i iʿtibār olup kendilerini ḫulāfete şāyān ve Ḳandiye'de ba'de's-seyyāḥa post-nişīn-i ḫānḳāh-ı ʿirfān olmuş idi"* ifadesiyle de Şeyh Şemmâs Kadirî'den müstahlef olduğu anlaşılır.[4] Daha sonra Medine'den Kandiye'ye gelip posta oturmuştur.

Me'âbî'nin *Hadaratü'l-Hams* adlı bir risalesi vardır.[5] Bu risalesindeki vr. 47a'da bulunan ifadesinde, kendisine Hüseyin b. Mefer b. Şemsü'l-Belhî'nin musannefâtından bir bölümün ulaştığını, onun belâgatına ve üslubuna âşık olduğunu, ondan feyz aldığını, bu nedenle de onu tahkik edip araştırmak ve sonunda da şerh etmeye mecbur kaldığını söyler. Şeyhi ve muhaddislerin kutbu olarak tanımladığı Muhammed b. Ahmed b. Aliyyü'l-Bedâvunî el-Çeşti el-Gayaibûrû(?) için açıklama yaptığını ifade eder (Yücer, 1996: 37). Yaptığımız çalışmalar sonucunda Muhammed b. Ahmed b. Aliyyü'l-Bedâvunî el-Çeşti el-Gayaibûrû(?) hakkında bir bilgi tespit edemedik.

Dîvânı'nda sıklıkla Arapça kelime ve âyet kullanmasından hareketle Arapça'yı iyi bilmesi kuvvetle muhtemeldir. *Dîvânı*'ndaki beyitlerinde Semmân (öl. 1189/1776)'ı şeyhinin şeyhi olarak açıklamaktadır. Onun şeyhi ise Sıddîk b. Ömer Han(?) olarak açıklar.

[3] Süleymaniye Ktp., Giresun Yazmaları No: 3629, 55vr.
[4] Kaynaklarda Şeyh Şemmâs Kadirî hakkında bir bilgi bulamadık. Bu ismin Me'âbî'nin Dîvânı'ndaki 44 numaralı manzumeden ve silsilenâmesinden hareketle Muhammed b. Abdülkerîm es-Semmân (öl. 1189/1776) olduğunu düşünmekteyiz.
[5] Bağdatlı Vehbi 2068/2, 47a-65b.

Ki şeyḫüm şeyḫidür Semmān kim oldur ṣāḥib-i ʿirfān
İder her derdüme dermān ʿazīzüm Şeyḫ Ṣıddīḳdür (G. 44/11)

Dîvânı'ndaki 44 numaralı manzumede ise şair, *"azizüm Şeyh Sıddıkdur"* redifini kullanarak 14 beyitlik bir methiye yazmıştır. Bu manzumede, *"(vr. 63a) Tarikat yolundakilerin en önde geleni, Zamanın kutbu, Arifler güneşinin nuru, Erenlerin sultanı, Hicaz'da meşhur, vahdet denizinde yürüyen, (vr. 64a) her dervişe yardım eden, adının Muhammed olduğunu ve Medine'de yaşadığını*" söylemektedir.

Ki şeyḫüm şeyḫidür Semmān kim oldur ṣāḥib-i ʿirfān
İder her derdüme dermān ʿazīzüm Şeyḫ Ṣıddīḳdür (G. 44/11)

Muḥammeddür anuñ ismi Medīnede olur cismi
Cihān seyr iden çeşmi ʿazīzüm Şeyḫ Ṣıddīḳdür (G. 44/12)

Bir başka beyitte ise yine şeyhini Sıddîk b. Ömer Han(?) olarak açıklamaktadır. Araştırmalarımız sonucunda hakkında bir bilgi bulamadık.

Meʾābī Şeyḫ Ṣıddīḳüñ olupdur n'ide Memlūkī
İnābet eyleyüp andan bulup şeyḫ olmışam meşyūḫ (G. 25/5)

1.1.1.5. Ölümü

Şairin ölüm tarihi ile ilgili Nuri Osman Hanyavî'nin *Tezkire-i Şuarâ-yı Girid* adlı eserde (vr. 230b) bulunan *"biñ iki yüz on üç tārīḫinde maṭʿūnen ʿāzim-i dārü's-selām olup ḫāric-i beldede medfūndur"*[6] ifadesi ile H. 1213/M. 1798-1799 yılında vebadan öldüğü söylenmektedir. Kandiye'de defnedilmiştir. 1915 yılında tamamlanan Bursalı Mehmet Tahir Bey'in *Osmanlı Müellifleri* adlı eserinde ve 1949 tarihinde tamamlanan Mehmet Nâil Tuman'ın *Tuhfe-i Nâilî* adlı eserinde Ahmed Me'âbî'nin H. 1211/M. 1796 tarihinde hayatta olduğu geçmektedir. (Bursalı Mehmet Tahir, 2000: 37; Kurnaz, & Tatçı, 2001:

[6] Hanyavî Nuri Osman, Tezkire-i Şuarâ-yı Girid, Çorum İl Halk Ktp. Hasan Paşa Yazmaları No: 2113/2, vr. 230a.

898). Bu bilgiler Hanyavî'nin *Tezkire-i Şuarâ-yı Girid* adlı eseri de doğrulamaktadır. Dolayısıyla bu tarihlerden sonra vefat ettiği söylenebilir.

Dîvânı'ndaki tarihler manzumelerinde sadece H. 1204/M. 1789-1790 tarihi yazılıdır. *Dîvân*'ın bu tarihte veya daha önce yazıldığı kuvvetle muhtemeldir.[7]

Elimizdeki bilgilere göre şair ölümüne yakın bu *Dîvân*'ı tertip etmiştir. O sırada veba hastalığına yakalanıp yakalanmadığı net olmamakla birlikte aşağıdaki beyitlerde dünyaya elveda etmeye hazırlanıyormuş gibi bir izlenim uyandırmaktadır.

Yā İlāhī bu Meʾābī mücrīme eyle naṣīb
Māʿ-ı zemzem ġuslüm olsun āh u efġān el-vedāʿ (G. 81/15)

El-vedāʿ ey ḫāne-i erbāb-ı ʿirfān el-vedāʿ
El-vedāʿ ey meclis-i ādāb-ı insān el-vedāʿ (G. 82/1)

1.1.2. Dinî Tasavvufî Kişiliği

1.1.2.1. Dinî ve Tasavvufî Kimliği

Ahmed Me'âbî, İslamiyet'i kabul etmiş, iman etmiş, tevhide inanan sünnî ve Hanefî mezhebine bağlı bir müslümandır. Bu durumu açıkça şöyle belirtir;

Resūlullāh lisānından bize emr itdi ki *sünnet*
Aña kim müsteḥab derler odur efʿāl-i taʿẓīmāt (G. 14/7)

Geşte-i ʿilm-i ledünnī baḥrinüñ ṣayyādıyam
Nār-ı şevküñ şemʿinüñ sūzānıyam devrānıyam
ʿĀdilem yolında anuñ rūḥ-ı Aḥmed ṣāfıyam
Muḳtedā-yı hem-sirācem Bū Ḥanīfe rāhıyam (Mrb. 106/II)

Kendini ümmetin asilerinden gören Me'âbî, Hz. Peygamber'in şefaatine layık olmayı dilemektedir.

[7] Orhan. Girit Şairleri (Nurî Osman Hanyevî-Tezkire-i Şu'arâ-yı Cezîre-i Girid. Ankara: Akçağ Yay, 2006, s. 87, Kurnaz, Cemâl, M. Tatçı (hzl.) (2001). Mehmed Nâil Tuman, Divan Şairlerinin Muhtasar Biyografileri, C. I-II. Ankara: Bizim Büro Yay. 898.

Ümmetin ʿāṣīlerindendür Meʾābī ümmetin
E′ṣ-ṣelātü ve′s-selāmu ey şefīʿ-i mültecā (G. 1/9)

Dîvânı'na Hz. Peygamber'e na'tıyla başlayan Me'âbî, kendisini hasta olarak tanımlarken Hz. Peygamber'in ayağının tozunun ona merhem olacağını ve iyileştireceğini söylemektedir.

Bu Meʾābī dili ḫaste ḫāk-i pāyüñdür müdām
Eyle zaḫm-ı cürmüme luṭfuñla merhem Muṣṭafā (G. 3/7)

Hz. Peygamber aşığı ve en çok onun hakkında manzumesi bulunsa bile Hz. Peygamber'e layık şekilde methetmeye layık olamadığını, onu methetmek için bütün eşyanın yaratıldığını söylemektedir.

Ḥażret-i ʿulyā ki lāyık medḥe ḳādir olmadum
Līk meddāḥuñ içündür cümle eşyā gelmesi (K. 144/37)

Me'âbî'nin mensubu olduğu Halvetî tarikatının en karakteristik özelliklerinden biri de ehl-i beyt sevgisidir (Aşkar, 1999: 542). Kendini derviş ehlinde sayan Me'âbî, Hz. Peygamber yolunda Hz. Ali'yi rehber olarak görmektedir. Nitekim silsilesini de Hz. Ali'ye dayandırmaktadır.

Birāḥim Muṣṭafādır hem ʿAliyyü'l-murtażā reh-ber
Umūrum cümleten Ḥaḳḳa emānet ehl-i dervīşem (G. 105/3)

Aşağıda bir beyti örnek olarak *Dîvânı*'ndaki bu şiirde Abdülkadir Geylânî'yi öven Me'âbî tasavvufî olarak onu yüce görmektedir.

Dilüm medḥine mi ḳādir Meʾābī kim ide taḳrīr
İder mi dil anı taʿbīr olur ḫayrānı Muḥyiddīn (G. 114/13)

Allah'ı bilmemenin büyük bir cahillik olduğunu ve ona ünlü hekim Lokman'ın bile şifa bulamayacağını söylemektedir.

Sen rumūz-ı *men ʿaref*den bī-ḫabersün zāhidā
Ey Meʾābī cehl derdin ṣıḥḥat-i Loḳmāna güç (G. 21/7)

Me'âbî dermân aramak için bu yola girdiğini ve derdinin dermân olduğunu anladığını söylemektedir.

Derd ile dermān ararken derdi derman eyledük
Her ne deñlü cevr iderse ol cefāya yoḳ ġaraż (G. **75/4)**

Kıyamet kopsa da elest bezmindeki "belâ" sözünden dönmeyeceğini söylemektedir.

Başuma ḳopsa ḳıyāmet hep dirilse bu cihān
Dönmezem bezm-i elestde itdigüm iḳrāreden (G. 122/3)

Kendi için istediğini müslüman kardeşi için istemek makbul görülmüştür. Şair de herkes için dua etmektedir.

Dilerüm her şaḫṣa Allāh ḳaṣd dil ü cānuñ vire
Münkere iḳrārunı hem dīn ü īmānuñ vire (G. 136/1)

Me'âbî'nin hacca gidip gitmediği konusunda kesin bir bilgi kaynaklarda bulunmamaktadır. *Dîvânı*'ndaki 81 numaralı gazelinde şairin hacca gittiğini ispat eder niteliktedir. Şair, her Allah'a yöneldiğinde onun rahmetinin ona doğru oluk oluk aktığını ve Allah'ın evine elveda ettiğini söylemektedir.

Raḥmet-i Ḥaḳḳın mīzāb-ı raḥmetin ceryān ider
Her teveccühde baña hem beyt-i *Yezdān* el-vedāʿ (G. 81/7)

Aşağıdaki beyitte Allah'tan tekrarını nasip etmesini istemektedir. Tekrarını istediği şeyin hac ibadeti olması kuvvetle muhtemeldir.

Kaʿbe-i beyt-i ʿatīḳ u ḳıble-i habl-i veṣīḳ
Eyle tekrārın müyesser şād u ḫandān el-vedāʿ (G. 81/14)

1.1.2.2. Sosyal, Siyasal ve Dinî İlişkileri

Me'âbî bir mutasavvıf ve şeyh olmasından hareketle *Dîvânı*'nda dönemim devlet adamlarından çok az bahsetmiştir. 109 numaralı manzumesinde dönemin padişahı III. Selim'in tahta cülûsu hakkında yazmıştır. III. Selim'i övmüş ve saltanatı için dua etmiştir. Döneminde devam eden Avusturya ve Rusya ile savaşlarda muzaffer gelmesini de istemiştir.

Ey Meʾābī müjdeler āfāḳa geldi tārīḫi
Naṣṣıküm min fi-etin ḳavli bula cān-ı Selīm (1204) (G. 109/7)

Damat Melek Mehmed Paşa (öl. 1802), *Dîvân*'da övülen diğer bir devlet büyüğüdür. *Dîvânı*'nda 80 numaralı manzumeyi Melek Mehmed Paşa'ya ithaf etmiştir. III. Selim'in 1789'da tahta çıkmasıyla onu Kandiye muhafızlığına getirmiştir. Halk arasında güvenilir olması sebebiyle yöre halkı onu çok sevmiştir (Yeşil, 2016: 246). Manzumedeki tarih onun Kandiye muhafızlığı yaptığı 1789-1790 tarihini vermektedir. Me'âbî, Melek Mehmed Paşa'yı övmesinden hareketle muhtemelen ikilinin ilişkileri olumlu yöndedir.

Meʾābī ḥarf-i manṭūḳdan çıḳar pāşā-yı tārīḫ
Gine Ḳandye olur İʿzāz Melek Pāşā-yı muḥāfıẓ (1204) (G. 80/5)

1.1.2.3. Mısır'a Cami Yapması

Şair, Mısır'a cami yaptığını söylemektedir. Ancak bu konu hakkında bir kaynak tespit edemedik.

Bārekallāh yā Meʾābī Mıṣra cāmiʿ eylemiş
Cümle eşyādan mükerrem ʿizzet-i insānı gör (G. 33/11)

1.2.2.4. Tarikatı ve Silsilesi

Silsile, bir tarikatın birbirine bağlı şeyhlerinin icazet verdiklerinin adlarının içeren listeye denir. Bu silsiledeki isimlerin yazılı olduğu belgeye silsile-nâme denmiştir (Tosun, 2009: 206). Tasavvufta silsileye ve devam ettirme geleneğine aşırı önem gösterilmiştir. Silsilesi belli olmayan mürşid makbul görülmemiştir.

Silsile bir mürşidi tarikatın kurucusuna, tarikat kurucusunu da Hz. Peygamber'e ulaştıran şeyhler listesidir. Silsileler Hz. Peygamber'e Hz. Ali ve Hz. Ebubekir üzerinden ulaşmaktadır. Tarikatlar kendilerini bir nevi ispatlamak için silsilenâme türünde eserlere önem vermişlerdir. Bu bağlamda Tasavvufta bilinen ilk silsilenâme Cafer el-Huldî'yi (öl. 348/959) Hz. Muhammed'e ulaştıran silsiledir (Tosun, 2009: 207). Me'âbî'nin mensubu olduğu Halvetî tarikatının da birçok silsilenâmesi yazılmıştır. Bu silsilenâmelerden ilk ve en önemlilerinden biri 1621'de yazılan Hulvî (öl. 1654)'nin Halvetî şeyhleri hakkında yazdığı "*Lemezât-ı Hulvî*" adlı eserdir (Tayşi, 2013). Eserde toplam 208 şeyhten bahsedilmektedir. Silsilenâmeler verdikleri tarihsel bilgiler bakımından kaynak kitaplardan olduğu söylenebilir.

Tezimize konu olan Ahmed Me'âbî'nin *Dîvânı*'daki silsilenâmesi kendisiyle birlikte 34 şeyhin yer aldığı kaside nazım şekliyle yazılmış 40 beyitlik bir silsiledir. Bu silsile Hz. Ali ile başlayıp Me'âbî ile son bulmaktır. Silsilenâmede Halvetiliğin kolları üzerinden gelişimini de tespit etmek mümkündür. Halvetiliğin Cemâliyye kolundan Şabâniyye kolu üzerinden Karabaşiyye kolu ve daha sonra onun halîfeleri üzerinden Bekriyye kolu ve en son mürşidi Semmânî'nin Semmâniyye kolunu gösterir. Me'âbî, 18. yüzyıl şairi olduğu için bu silsile de 18. yüzyılın sonlarına kadar bilgi vermesi bakımından önemlidir.

Me'âbî, Halvetî tarikatına mensup post sahibi bir şeyhtir. Halvetiyye tarikatı dört ana kol ve en çok kola sahip olması bakımından tarikat fabrikası olarak anılmıştır (Gölpınarlı, 1977: 327). Halvetiyye kurucusu olarak Ömer-el Halvet (öl. 750/1349)'e nisbet edilen İslam dünyasının en büyük ve yaygın tarikatıdır.

Halvet, yalnız kalıp tenha bir köşeye çekilmek demektir (Uludağ, 1997: 393). Tasavvufta halvet ise mürşidin müridini belli bir süre ve bir yerde dünyadan soyutlanmış bir şekilde bırakması demektir. Aynı zamanda Allah ile gizlice konuşmak anlamına

gelmektedir (Cebecioğlu, 2009: 249). Halvetiyye'nin ortaya çıkışı Ömer el-Halvetî ile başlar. Halveti çok sevmesi ve bir çınar ağacı kovuğunun içinde sıklıkla halvete girmesi sebebiyle Halvetî olarak anılmaya başlamıştır (Tayşi 2007, 65). Halvetiyye'nin kurucusu Ömer el-Halvetî olsa da tarikatın gerçek kurucusu, ikinci kurucusu olarak Seyyid Yahya Şirvânî (öl. 868/1463-64) kabul edilir. Halvetiyye'de halifeler yetiştirip bu halifeleri başka ülkelere göndermiştir. Halvetiyye'nin kollara ayrılması onunla başlamıştır (Aşkar, 1999: 542). Yedi isimle yapılan tarikat zikrini beş isim daha ekleyerek tertip etmesi, virdü's-settâr olarak bilinen evrâdı düzenlemesi ve tarikatla ilgili yenilikler onunla başlamıştır (Rıhtım, 2013: 265). Şirvânî'nin yetiştirdiği halîfelerin Osmanlı topraklarına gelmesiyle Halvetiyye tarikatının, Osmanlı topraklarında gelişimi ve yayılımı XV. yüzyılın ikinci yarısından itibaren başlamıştır.

1925 yılında Türkiye'de tekkelerin kapatılması kararıyla birlikte Halvetî tekkeleri resmen kapatılmış olup bazen gizli bazen açıktan devam etmişlerdir. Günümüzde ise başta Türkiye, Balkanlar, Mısır ve Kuzey Afrika ülkeleri olmak üzere faaliyetlerine birçok ülkede devam etmektedirler (Uludağ, 1997: 395). Me'âbî'nin silsilesi de Halvetî tarikatının tarihi silsilesini göstermesi bakımından önemlidir.

Ahmed Me'âbî'nin *Dîvânı*'ndaki silsilenâmeye göre silsilesi aşağıdaki gibidir:

1. Hz. Ali (öl. 40/26-661)
2. Hasan-ı Basrî (öl. 110/728)
3. Habîb-i Acemî (öl. 130/747-748)
4. Dâvud-ı et-Tâî (öl. 165/781)
5. Mârûf-ı el-Kerhî (öl. 200/815-816)
6. Serî es-Sakatî (öl. 251/865)
7. Cüneyd-i Bağdâdî (öl. 297/909)
8. Mimşâd-ı Dîneverî (öl. 299/911-12)
9. Kâdî Vecîhüddin (öl. 530/1136)
10. Necîb Sühreverdî (öl. 598/1201)
11. Kutbuddîn el-Ebherî (öl. 622/1225)

12. Rüknüddîn en-Necâşî (öl. 1231)

13. Şehâbüddîn-i Tebrîzî (öl. 702/1302)

14. Cemâlüddîn-i Ezherî (öl. 1358)

15. İbrâhîm Zâhid Geylânî (öl. 705/1305)

16. Ahî Muhammed Halvetî (öl. 780/1378-79)

17. Hacı Bayram-ı Velî (öl. 833/1430)

18. Hacı İzzeddîn Halvetî (öl. 828/1424)

19. Pîr Sadreddîn Halvetî (öl. 860/1456)

20. Seyyid Yahyâ Şirvânî (öl. 868/1463-64)

21. Pîr Muhammed Erzincânî (öl. 869/1464-879/1474)

22. Muhammed Cemâl Halvetî (öl. 899/1493-94)

23. Hayreddin-i Tokadî (öl. 1013/1535)

24. Şeyh Şaban-ı Velî (öl. 976/1568)

25. Muhyiddin Kastamonî (öl. 1013/1604)

26. Ömer el-Fuâdî (öl. 1046/1636)

27. İsmâîl Çorûmî (öl. 1057/1647)

28. Karabaş-ı Velî (öl. 1097/1685)

29. Şeyh Mustafa el-Edirnevi (öl. 1129/1717)

30. Abdüllatif el Halvetî el Halebi (öl. 1121/1709-10)

31. Seyyid Kutbüddin Mustafa el-Bekrî es-Sıddîki (öl. 1162/1749)

32. Muhammed b. Abdülkerîm es-Semmân (öl. 1189/1775)

33. Sıddık b. Ömer Han (öl. ?)

34. Ahmed Me'âbî (öl. 1213/1798-1799)

Tasavvuftaki mânevî mirasın telkin yoluyla Allah'tan Cebrâil'e, ondan Hz. Peygamber'e, ondan Hz. Ali ve Hz. Ebû Bekir'e geçerek tarikatlar nezdinde bu mirasın devam ettiğini söylerler (Uludağ, 2005: 448-450). Birçok tarikat silsilesini Hz. Ali'ye ve onun üzerinden de Hz. Muhammed'e bağlar (Pala, 2013: 19). Me'âbî'nin silsilenâmesi Hz. Ali ile başlamaktadır.

Silsile tarihinde Mar'ûf-i Kerhî'ye kadar, Dâvûd et-Tâî, Habîb el-Acemî ve Hasan-ı Basrî vasıtasıyla Hz. Ali'ye varır. Mar'ûf-i Kerhî'den sonra Sünnî ve Şiî birçok tarikatın Halvetiyye, Nakşibendiyye ve Rifâiyye gibi silsilesi onunla devam etmektedir (Öngören, 2003: 67). Me'âbî'nin silsilenâmesinde Mar'ûf-i Kerhî, Serî es-Sakatî'den sonra gelse de aslı tam tersidir. Mar'ûf-i Kerhî, müridi Serî es-Sakatî'ye bırakmıştır. Cüneyd-i Bağdadî şeyhi aynı zamanda dayısı olan Serî es-Sakatî'den hilafeti almıştır.

Silsilenin Cüneyd-i Bağdâdî'ye gelmesiyle birlikte Hz. Ali'ye kadar ulaşan birçok silsile aynıdır (Aşkar, 1999: 556). Silsile, Cüneyd-i Bağdâdî'den iki ayrı yolla devam etmektedir. Bunlardan ilki Ahmed el-Gazzâlî (öl. 505/1111) üzerinden, diğeri ise Kâdî Vecîhüddin üzerinden devam eder. Ebu'n-Necîb'e amcası Kâdî Vecîhüddin'in icazet verdiği kaynaklarda geçmektedir (Tayşi 2013, 266).

Ebu'n-Necîb'in halîfesi Kutbüddin el-Ebherî ile de Ebheriyye tarikatı meydana gelmiştir. Daha sonra Rükneddîn-i Necâşî vasıtasıyla iki silsile devam eder. Bunlardan Evhadüddîn-i Kirmânî'ye ulaşmasıyla Evhadiyye tarikatı, Şehâbeddin Mahmûd ve Cemâleddîn-i Tebrîzî ile İbrâhim Zâhid-i Geylânî'ye ulaşan silsileden Zâhidiyye tarikatı meydana gelmiştir (Öngören, 2011: 100). İbrâhim Zâhid-i Geylânî'nin tarikatından Safiyyüddîn-i Erdebîlî (öl. 735/1334) ile Safeviyye ve halîfesi Ahî Muhammed Halvetî ile de Halvetiyye doğmuştur. Halvetiyye'nin kurucusu Ömer el-Halvetî, Ahî Muhammed Halvetî'nin müridi ve yeğenidir (Bahadıroğlu, 2000: 360). Bu silsilede ilginç olan ise Ömer el-Halvetî'nin olmamasıdır. Ahî Muhammed Halvetî'den sonra silsile Hacı Bayram Veli ile devam etmektedir.

Safeviyye tarikatını kuran Safiyyüddin'in oğlu Sadreddîn-i Erdebîlî (öl. 794/1392)'nin halîfesi Somuncu Baba olarak bilinen Hamîdüddin Aksarâyî'nin müridi Hacı Bayrâm-ı Velî Ankara'da Bayramiyye tarikatını kurmuştur.

. Silsile, Hacı Bayrâm-ı Veli üzerinden Ömer el-Halvetî'nin halîfelerinden Hacı İzzeddin Türkmânî ve Sadreddîn-i Hiyâvî ile devam ederek Halvetiyye'nin ikinci kurucu

olarak da bilinen Seyyid Yahyâ-yı Şirvânî'ye ulaşmaktadır (Tayşi 2007, 65). Seyyid Yahya Şirvânî'nin yetiştirdiği halîfelerden sonra Halvetiyye dört ayrı kola ayrılmıştır.[8] Me'âbî'nin silsilesi ise bu kollardan biri olan Cemâliyye koluyla devam etmektedir.

Şirvânî'nin halîfesi Molla Pîrî Muhammed Bahâeddin Erzincânî'ye intisap eden Cemâl-i Halvetî icâzetnâmesini ondan almıştır. Cemâl-i Halvetî'nin halîfesi Hayreddin Tokadî'nin yanında tamamlayan Şâbân-ı Velî hilafeti almıştır (Tatcı, 2010: 212). Me'âbî'nin silsilenâmesi Cemâl-i Halvetî tarafından kurulan Cemâliyye'nin Şâbân-ı Velî'nin kurduğu Şabaniyye kolu ile devam etmektedir.

Şâbân-ı Velî'nin ölümünden sonra halîfesi Muhyiddin Efendi, daha sonra müridi Ömer Fuâdî şeyhlik makâmına geçip halifeler yetiştirmiştir. Daha sonra şeyhlik makamına İsmâil Kudsî Çorumî'ye geçmiş, onun ölümü üzerine halîfesi Mustafa Muslihuddin Efendi'ye intisap ederek Karabaş Velî'ye ulaşmıştır. Karabaşiyye kolu nispet edilen Karabaş-ı Veli halîfelerinden olan Edirneli Mustafa Efendi'ye icâzet verir.

Edirneli Şeyh Mustafa Efendi'nin halîfesi Abdüllatîf b. Hüsâmeddin el-Halebî'ye hilafet vermiştir. O da Şâbâniyye-Karabaşiyye'nin Bekriyye kolunun kurucusu Kutbüddin Mustafa Kemâleddin el-Bekrî'ye hilafet vermiştir. Mustafa el-Bekrî, Halvetî tarîkatının Semmâniyye kolunu kuran Muhammed b. Abdülkerîm es-Semmân el-Medenî (öl. 1189/1775)'ye hilafet verir (Kara 2001, 370). Semmân'dan sonra halîfelerinden Sıddık b. Ömer Han'a ulaşan silsile Ahmed Me'âbî'nin hilafet almasıyla Me'âbî'ye kadar olan silsile son bulmuştur.

Me'âbî'nin Silsilesinden Hareketle Halvetiyye Hakkındaki Düşünceleri

Me'âbî silsilenâmesinin ilk beytinde Halvetî tarikatını bir mektep gibi görerek irfan ve hikmetin öğrenildiği yer olarak tanımlamaktadır. Basiret sahibi olmanın kaynağı olarak da tarikatını görmektedir.

Mekteb-i ʿirfān u ḥikmetdür ṭarīḳ-i Ḫalvetī
Mirʾāt-ı ʿayn-ı baṣīretdür ṭarīḳ-i Ḫalvetī (K. 142/1)

[8] Yahyâ Şirvânî'nin yetiştirdiği halifelerle Halvetiyye dört ana kolay ayrılmıştır. Dede Ömer Ruşenî (öl. 892/1487)'den Ruşeniyye, Şeyh Mehmed Cemâleddin Aksarayî (öl. 899/1494) 'den Cemaliyye, Pîr Yiğitbaşı Velî Ahmed Şemseddîn-i Marmaravî Efendi (öl. 910/1504)'den Ahmediyye ve Şemseddîn-i Ahmed-i Sivâsî Efendi (öl. 1006/1597)'den Şemsiyye kolları meydana gelmiştir (Uludağ, 1997: 594).

Mutasavvıflar aşıklığın elest bezminde alındığını kabul ederler. Şair, Halvetî tarikatını elest bezminde içilen aşıklık şarabının damlası olarak açıklamaktadır.

Dāvūd-ı Ṭāʿī meyinden nūş idenler ṣubḥ u şām
Cürʿa-i bezm-i elestdür ṭarīḳ-i Ḫalvetī (K. 142/5)

Sûfîler, âşık olmak için öncelikle bir yola girerler. Bu yol seyr ü sülûk yoludur. Bu yola sevgi beslemek ise gerçek aşıkların işidir. Bu beyitte tarikatını Hak yolunda sevgi olarak tanımlamaktadır.

Ser-ṭarīḳatdür Cüneyd-i Baġdādī ṣāḥib-şürūṭ
Sālik-i Ḥaḳḳa maḥabbetdür ṭarīḳ-i Ḫalvetī (K. 142/8)

Sülûk eden sâlik çeşitli zikir ve evrâdlarla kendilerini terbiye ederek bazı sırlara vakıf olurlar. Bunun için nefisle mücahede gereklidir. Şair, Halvetî tarikatını feyizler sırlarının hazinesi olarak anlatmaktadır.

Çünki Rüknüddīn Necāşīye irişdi feyż-i Ḫaḳ
Kenz-i esrār-ı füyūżātdur ṭarīḳ-i Ḫalvetī (K. 142/13)

Şair, Allah yolunu gözleyenlerin sevdiğine kavuştuğu yerin Halvetî tarikatı olduğunu söylemektedir.

Çünki Ömerü'l-Fūʾād aldı icāzet hem-demi
Rāh-ı Ḥaḳḳa bil ki vuṣlatdur ṭarīḳ-i Ḫalvetī (K. 142/27)

Halvetiyye tarikatı halvetten gelmektedir. Me'âbî de Halvetî tarikatını Halvet sahiplerinin topluluğu olarak zikretmektedir.

Muṣṭafā el-Bekrīye virdi māye ʿAbdullaṭīf

Zümre-i erbāb-ı ḫalvetdür ṭarīḳ-i Ḫalvetī (K. 142/32)

1.2. EDEBÎ KİŞİLİĞİ

1.2.1. Eserleri

Me'âbî'den bahseden ilk kaynak olan *Tezkire-i Şu'arâ-yı Cezîre-i Girid*'in ilgili sayfasında (vr. 230b) bulunan, *"Dīvān-ı eşʿārı müretteb ü muḥarrer ve Muḥammediye ṭarzında Muṣaffā-nām kitābı maḳbūl u muʿteberdir"* ifadesinden hareketle mürettep *Dîvân*'ı ve Muhammediye tarzında *Musaffâ* adlı mesnevisi zikredilir. Bu tezkirede *Terceme-i Ezhârü'l-Akdesiyye* ve *Hadarâtü'l-Hams Risalesi* adlı eserlerinden hiç bahsedilmemiştir.

Ahmed Me'âbî'nin tespit edebildiğimiz 4 eseri bulunmaktadır. Bunlardan, *Dîvân*, *Terceme-i Ezhârü'l-Akdesiyye* ve *Musaffâ,* Türkçe yazılmış olup *Hadarâtü'l-Hams Risalesi* ise Arapça yazılmıştır.

1.2.1.1. Dîvân

Dîvân'ın tespit edebildiğimiz tek nüshası İstanbul Millet Kütüphanesi, Ali Emîrî Koleksiyonu, Müteferrik Bölümünde *AEMtf08024/02* numarasıyla demirbaşa kayıtlıdır. *Dîvân* yazmadaki 52b-90b varakları arasında bulunan 144 manzumeden oluşur. Tarafımızdan tenkitli metni hazırlanan Dîvân, 2 kaside, 136 gazel 2 murabba, 3 muhammes ve bir müseddesten meydana gelmiştir. Tezkirelerde[9] Me'âbî'nin *Dîvân*'ı mürettep bir dîvân olarak geçse de gelenekteki şartları sağlayamadığından dolayı kaynaklardaki tam mürettep ifadesi eleştirilebilir. Elimizdeki *Dîvân* için nâ-müretteb bir dîvân tabiri daha doğru olacaktır. *Dîvân* incelemesi bölümünde şekil, dil ve üslup özellikleri incelenmesi detaylı yapılacak olup ilgili manzumeler hakkında detaylı bilgi verilecektir.

1.2.1.2. Musaffâ

24 bâbdan meydana gelen eserde her bâb birtakım fasıllara ayrılmak üzere Musaffâ adında tarikattaki sülûktan ve âdâbtan bahseden Türkçe tasavvufî bir mesnevidir. Eserden örnek verilen beyitte:

[9] Hanyavî Nuri Osman, Tezkire-i Şuarâ-yı Girid, Çorum İl Halk Ktp. Hasan Paşa Yazmaları No: 2113/2, vr. 230a, Bursalı Mehmed Tâhir (2000). Osmânlı Müellifleri. C. I. Ankara: Bizim Büro Yay. 37.

Musaffânın hitâmına dedi mülhem bunı târîh
İlâhî Rabbenâ heyyi' lenâ emreke rüşden

beytinden hareketle eser H. 1211 /M. 1796 tarihinde yazıldığı söylenebilir. Eserin bazı bölümlerinde bir miktar şiirler mevcuttur. Örneğin;

Mal ü evlâd, ilm-ü iz'an nafi olmaz ey Meâb
Masivâ ağyar elinden dil müsellem olmadan

Bu eserin bazı kısımlarında oğlanlar şeyhi İbrâhîm Efendi'nin şiirleri eklenmiştir (Bursalı Mehmet Tahir, 2000: 37). Kaynaklarda Musaffâ'dan bahsedilse de bu eser henüz bulunamamıştır.

1.2.1.3. Tercüme-i Ezhârü'l-Akdesiyye

Muhammed b. Ömer el-Mavsılî'nin *el-Ezhârül-Akdesiyye fi'l-Ulûmi'l-İlâhiye* adlı tasavvufî eserinin on altıncı kısmı ile ilgili Ahmed Me'âbî tarafından yapılmış 13 varaklık (55b-67b) mensur bir tercümedir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla bu eserden sadece Selami Şimşek, "*Girit'te Tarikatler ve Tekkeler*" adlı makalesinde ismen zikretmiştir (Şimşek, 2007: 226).

Eserin nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'nin Giresun Yazmaları bölümünde 3629 numarasıyla demirbaşa kayıtlıdır.[10] 68a-72a varakları arasında yıldız falıyla ilgili daireler bulunurken 73a numaralı varakta ahkâm-ı Muharremle ilgili bilgiler yazmaktadır.

Eser üzerinde bir makale çalışması yapılmıştır (Başçetin & Uzun, 2020).

1.2.1.4. Hazarâtü'l-Hams Risâlesi

Hazarâtü'l-Hams Risâlesi, Me'âbî'nin tespit edebildiğimiz tek Arapça eseridir. Me'âbî, kendisine Hüseyin b. Mefer b. Şemsü'l-Belhî'nin yazmış olduğu *Musannefâtı*'ndan bir bölümün ulaştığını, onun belâgatına ve üslubuna âşık olduğunu, ondan feyz aldığını, bu nedenle de onu tahkik edip araştırmak ve sonunda da şerh etmeye mecbur kaldığını söyler. Şeyhi ve muhaddislerin kutbu olarak tanımladığı Muhammed b.

[10] Süleymaniye Ktp., Giresun Yazmaları No: 3629, 55vr.

Ahmed b. Aliyyü'l-Bedâvunî el-Çeşti el-Gayaibûrû(?) için açıklama yaptığını ifade eder (Yücer, 1996: 37).

Eserin bilinen tek nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'nin Bağdatlı Vehbi bölümünde 2068/2 numarasıyla demirbaşa kayıtlıdır. 47a-65b varakları arasında olan bu eser üzerinde H. Mahmut Yücer, yüksek lisans tezi yapmıştır (Yücer, 1996: 37).

1.2.2. Dîvânı'ndan Hareketle Şiiri ve Edebî Kişiliğiyle İlgili Değerlendirmeler

Me'âbî'nin edebi kişiliğiyle ilgili elimizde bulunan sınırlı kaynaklara bakıldığında mevcut bilgilerin yetersiz olduğunu ve sonraki kaynakların da bu bilgileri tekrar ettiğini görmekteyiz. Bu sebeple yaşadığı dönemde veya sonraki dönemlerde şiirinin nasıl görüldüğü bilinmemektedir. Şiiri ve edebî kişiliğiyle ilgili değerlendirmeler *Dîvânı*'ndaki şiirlerinden yola çıkılarak yapılacaktır.

Ahmed Me'âbî 18. yüzyılda yaşamış mutasavvıf bir şairdir. *Dîvânı*'nda baştan sonra kadar dinî ve tasavvufî kavramlar kendini göstermektedir. Tasavvufî aşk, ilahi aşk, Hz. Muhammed ve vahdet-i vücud konu olarak öne çıkmaktadır. Dinî ve tasavvufî temeller üzerine kurmuş olduğu fikir dünyasını şiirlerine yansıtmıştır.

Me'âbî'ye göre şiir her şeyden önce fikirlerini ve düşüncelerini aktarmak için bir araçtır. Me'âbî şiirlerini, edebî kabiliyetini göstermekten ziyade tasavvufu anlatmak ve öğretmek için yazmıştır. Nitekim aruz ve imla hatalarına oldukça fazla rastlanmasını şairin edebi kaygı gözetmeksizin biçimden çok anlama önem vermesinden kaynaklandığı yorumunu yapabiliriz. Türkçe kelime ve deyimlerle anlam ve söz sanatları kurmuş olup *Dîvânı*'nda Eski Anadolu Türkçesi'nin ses özelliklerini yansıtmıştır.

Dîvânı'ndaki 144 şiirden 136'sı gazeldir. Me'âbî için gazel şairi olduğunu söyleyebiliriz. Onun şiirlerinde işlediği aşk, ilahî, hakiki aşktır.

Me'âbî kendini sâlik olarak açıklarken sülûk yoluna girdiğinden beri aklını bu yola verdiğini ve kendisinin meftûn olduğunu söylemektedir.

Meʾābī̄ ʿaḳl u idrākī̄n virelden sūḳ-ı ʿuşşāḳa
Virüp ser-māyesin ʿaşḳa olupdur kendisi şeydā (G. 7/8)

Şair kendini günahkâr bir olarak kul olarak görmekte ve Allah'tan aman dilemektedir.

Meʾābī bende bī-çāre günāhı çoḳ yüzi ḳara
Kerem ḳıl itme āvāre cehil itme meded yā Rab (G. 10/7)

Me'âbî sülûk yolunda ilerlemiş ve cennet yerine cenneti yaratanı, Allah'ı istemektedir.

Ṣıdḳ ile yārüm ararken rāh-ı ʿaşḳa düşmüşem
Cennet içre pes anuñçün ḥūr u ġılmān istemem (G. 110/4)

Şair çekilen dertlerin ve sıkıntıların ezel bezminde verildiğini ve o günden itibaren lezzetli olduğunu söylemektedir. Dertlerden zevk alma hali sûfî ehline özeldir.

Çekdigümüz cevr ü cefā miḥnet ü ġam bil ki Meʿāb
Tā ezelī bizleredür ṭarf-ı belā müteleẕẕiẕ (G. 29/5)

Şairin rindâne manzumelerinin yanı sıra âşıkâne manzumeleri de bulunmaktadır.

Girüp bāzār-ı ʿaşḳ içre gezen dīvāneyüz bizler
İçüp mey-ḫāneden ḫamr-ı ezel mestāneyüz bizler (G. 31/1)

Bi-ḥamdillāh ki ʿaşḳuñla bizüm de āşnāmuz var
Ser-i kūyuñda ol yārüñ bizüm de merḥabāmuz var (G. 38/1)

Cemāl-i bāġ-ı vuṣlatdan bize bir ġonca kāfidür
Çıḳup ol ḫār-ı gülşenden gül-i raʿnā neden gelmez (G. 53/4)

Me'âbî klasik vaiz tipini *Dîvânı*'ndaki 77 numaralı manzumede yermektedir. Dünya tamamen vaizin olsa da onunla yetinmeyip daha fazla isteyeceğini söyleyerek vaizi eleştirmektedir.

Eger dünyāyı bi'l-cümle virürsin daḫı durmaz ister

Çıḳup baḫş-i zekāt içün maḳāl izhār ider vāʿiẓ (G. 77/4)

Şair klasik zahid tipini de 79 numaralı gazelinde eleştirmektedir. Ağızlarından çıkan kötü sözleri cehennem ateşine benzetmektedir.

Varup cemʿ oldı zāhidler ider güftārın istimāʿ
Cehennemden āteş gibi ṣaçupdur meclis-i elfāẓ (G. 79/2)

Me'âbî her ne kadar mutasavvıf bir şair ve şiirleri genellikle dinî ve tasavvufî muhtevaya sahip olsa da tasavvuf dışı nadir şiirleri de bulunmaktadır.

Ey Meʾābī̄ tā ezelden oldı ʿādet bülbüle
Her seḥer eyler fiġānı ol gülistān üstine (G. 134/7)

Gelenekteki aşık-bülbül, aşık-murg temsilini şiirlerinde kullanmıştır.

Fiġān u āhuñ ey murġ-ı Meʾābī̄ per açar bir gün
Ḫarāb olur bu dil mülküñ nedür miʿmāruñ ey bülbül (G. 98/5)

Aç gözüñ gel ey Meʾābī̄ cism-i ʿāşıḳ gözle kim
Mübtelā-yı yār olaldan hī̄ç belādan geçmedi (G. 139/7)

Biz şu bülbülüz Meʾābī̄ kim ferāġat itmezüz
Tā irince ol viṣāle ʿāşıḳuz hem ṣādıḳuz (G. 57/5)

1.2.3. Şiir Söyleme Sebepleri

Me'âbî mutasavvıf ve post sahibi bir şeyh olmasından hareketle şiiri edebî kabiliyet göstermekten ziyade dinî ve tasavvufî fikirlerini öğretme amacı gütmüştür. Ona göre önemli olan öğretici işlevidir.

Me'âbî tasavvufî kimliğe sahip bir mürşittir. Beyitte bir öğretici edasıyla şeriatı açıklamaktadır.

Gel ey zāhid idem taḳrīr nedür aḥkām-ı şerʿīyyāt
Sekizdür añlasan anı budur İslām-ı taṣdīḳāt (G. 14/1)

Ferhad ve Mecnun'un amacının şöhret olduğunu ve kendi amacının sadece isimsiz olmasını istemektedir.

Murādı şöhret-i ʿālem idi Mecnūn u Ferhāduñ
Özüm ʿālemde bī-nām [u] nişān itmek murādumdur (G. 40/3)

Şair, şiirlerinin yazarken yaşadığı feyzi yaşadığı aşk halinden aldığını söylemektedir.

Dūş olaldan murġ-ı cānuñ gülşen-i ʿaşḳā Meʾāb
Almışam feyż-i bahārı ḫāme-i eşʿāreye (G. 131/5)

Bu zebānum ʿāciz oldı ʿaşḳı taḳrīr itmeden
Līk vaḳt-i nev-bahārda olmada ġam bī-ḳıyās (G. 63/2)

1.2.4. Kendi Şiiri ve Şairliği Hakkında Görüşleri

Şiirle ilgili çok fazla görüş belirtmemiş olan Me'âbî, *Dîvân*'ın bazı beyitlerinde kendi şiiri ve şairliği hakkında görüşlerini dile getirmiştir.

Mahlasının Me'âb, sığınılacak yer, kişi olarak açıklayan şair, aslında kendisinin sığınılacak yeri olmadığını söylemektedir.

Libās-ı ʿunṣurumdandur ki dendi ismime Aḥmed
Meʾāb oldum bu ʿālemde benüm ammā meʾābum yoḳ (G. 90/7)

Şair, kendisinin Ferhad gibi aklı, Şîrîn gibi dili ve sözünden Behlül-i Dânâ'nın aciz olacağını söylemektedir.

Benüm Ferhād-ı ʿaḳlumdan lisānum Şīrīn olmışdur
Maḳālümden olur ʿāciz nice Behlül-i Dānālar (G. 48/5)

Leyla ve Mecnun motifini sık kullanan şair Mecnun'u kendisiyle kıyaslamaktadır. Hatta Mecnun ve Ferhad'ın kendisine yaklaşamayacağını ifade etmektedir.

Benüm Leylā-yı ʿaşḳumdan nice Mecnūn olur irşād
Ki bir dārū-yı cāmumdan giderir ʿaḳl-ı şeydālar (G. 48/6)

Bugün meydān-ı ʿaşḳuñda biz ol abdāl u ḥayrānuz
Ḳanı Mecnūn ile Ferhād bizümle hem-süvār olmaz (G. 58/4)

Me'âbî, aşk halini yaşayınca anlatma dükkanını açtığını söyler. Yani şairliğinin aşk ile başladığını açıklar. Ancak kendisini ve şairliğini hakir görerek bu anlatım dükkânında ancak çöpçü, süpürücü olabileceğini söylemektedir.

Meʾābī ḥāl-i ʿaşḳuñdan açup dükkān-ı taḳrīri
Benüm ol ḫāne-i ʿaşḳın zemīninde bugün ferrāş (G. 64/5)

Dîvânı'ndaki bu şiirde Abdülkadir Geylânî'yi öven Me'âbî tasavvufî olarak onu yüce görmektedir. Ne kadar anlatırsa anlatsın şairliğinin onu yeteri kadar anlatamayacağını söylemektedir.

Dilüm medḥine mi ḳādir Meʾābī kim ide taḳrīr
İder mi dil anı taʿbīr olur ḥayrānı Muḥyiddīn (G. 114/13)

Edebî olarak sanatını yüce gösterme gayretinde olmayan şair kendini eksik görerek tanımlamaktadır. Ancak bu mutasavvıf şairlerde kendini hakir görmekten gelen bir özellik olduğunu da söylememiz gereklidir.

Bu zebānum ʿāciz oldı ʿaşḳı taḳrīr itmeden
Līk vaḳt-i nev-bahārda olmada ġam bī-ḳıyās (G. 63/2)

1.2.5. Naziresi

İstanbul Üniversitesi'nde bulunan *Mecmû'a-i Nezâyir*'in[11] içerisinde Me'âbî'nin naziresi bulunmaktadır. Nevâyî'nin bir gazeline başta Muhibbî, Me'âbî, Bâkî olmak üzere toplam 23 şairin naziresi[12] bulunmaktadır (Gültekin, 2000: 420-421). Bu nazire, Me'âbî'nin *Dîvânı*'nda bulunmayan bir gazelini içermesi bakımından önemlidir.

Nevāyī[13]

1 Eşk ü ten-i ḫāk ile dilüm müşkil içinde
Hīç rāḥat-ı ḳalb ola mı āb ü gil içinde

2 Ṣūfī ḫum-ı mey bātınına ṣāfī naẓar ḳıl
ʿĀrif geçinürsin ne var anuñ il içinde

3 Ḳopdı yüregüm çekdügi dem tīrini cāmuñ
Peykānı bedel ḳaldı dil-i bī-ġıl içinde

4 Ḳandurdı hayāt ābına ʿaşıḳları tīġüñ
Bir kerre içürseñ nola ben bī-dil içinde

5 Dünyā didügin rıḫlet evidür çü Nevāyī
Git ʿākil iseñ ṭurma anuñ menzil içinde

Muḥibbī

1 Mihrüñ vaṭan ey dost ṭutaldan dil içinde
Rūşen görinür gün gibi ʿaşḳuñ il içinde

2 Tīmār-ı ġamı vireliden şāh-ı maḥabbet

[11] Nadir Eserler Ktp., Türkçe Yazmalar No: 739.
[12] Diğer şairler; Emānī, Bīʿatī, Tābī, Ḥıfẓī, Fevrī, Fevrī, Rıżāyī, Nāmī, Merāmī, Raḥmī, Reʾyī, Ṣadrī, Ümīdī, Kevşerī, Refʿī, Belīġī, Medḥī ve (?).
[13] Nadir Eserler Ktp., Türkçe Yazmalar No: 739, vr. 195a.

Gözyaşlarını itdüm anuñ ḥāṣıl içinde

3 Āhum buludı yaġmurını dökeli gözden
Ġarḳ eyledi bu cismümi ḳaldum sel içinde

4 Laʿl-i lebüñüñ yādına āşüfte göñül āh
Mey-ḫānelere düşdi yatur ḳan zül içinde

5 Deryūze ile geldi yüzüñ göre Muḥibbī
Maḥrūm anı eyleme gel sāyil içinde

Bāḳī

1 Cāy itmiş idi Leylīye Mecnūn dil içinde
Bir ṣūret idi cilve ḳılan maḥmil içinde

2 Derdüñle ölüp ḫˇāb-ı ʿadem içre yatandur
Āsāyiş ider var ise bu menzil içinde

3 Meydān-ı ġama çıḳmaġa Mecnūna berāber
Bir merd bulımaz bu ḳadar ʿāḳil içinde

4 Bu cism-i dü-tā içre fiġānı reg-i cānuñ
Şol çengdeki naġmeye beñzer ḳıl içinde

5 Göz yaşını şol deñlü revān eyledi Bāḳī
Ḳaldı reh-i ʿaşḳuñda ayaġı gil içinde

Meʾābī[14]

1 Dil rāh-ı maḥabbetde ḳalaldan gil içinde

[14] Nadir Eserler Ktp., Türkçe Yazmalar No: 739, vr. 195b.

Nālem ceresi diller olupdur il içinde

2 Ekdüm şu ḳadar toḫm-ı ġam-ı ʿaşḳ göñülde
Cān ḫırmeni vardı yele yaḳ ḫāṣıl içinde

3 Dergāhuña bayrām ide şāh-ı felek-raḫş(?)
ʿIyd ayı iki kerre gelür bir yıl içinde

4 ʿĀriyiseñ ʿariyet-i zerḳ ile riyādan
Vāʿiz ya bu ġavġa ne durur bu il içinde

5 Emvāc-ı ḫayālāt ile deryā-yı maʿānī
Maḥv oldı Meʾābī gibi deryā-dil içinde

2. BÖLÜM

ME'ÂBÎ DÎVÂNI'NDA ŞEKİL, DİL VE ÜSLUP ÖZELLİKLERİ

I. ŞEKİL ÖZELLİKLERİ

2.1. NAZIM ŞEKİLLERİ

Ahmed Me'âbî Dîvânı'nda nazım şekilleri açısından çok çeşitli bir dîvân olduğu söyleyemeyiz. Ancak klasik şiirdeki nazım şekillerinden birçoğuna örnek bulunabilir. Kaside, gazel, murabba, muhammes ve müseddes nazım şekillerini örnek olarak gösterebiliriz.

Tablo-1 Me'âbî Dîvânı'nın Nazım Şekillerine Göre Dağılımı

Nazım Şekli	Toplam	Dîvândaki Oranı (%)
Kaside	2	1,38
Gazel	136	94,44
Murabba	2	1,38
Muhammes	3	2,08
Müseddes	1	0,69
Toplam	144	

Dîvân'daki manzumelerin dağılımını, aşağıdaki grafikte daha net anlaşılabilir.

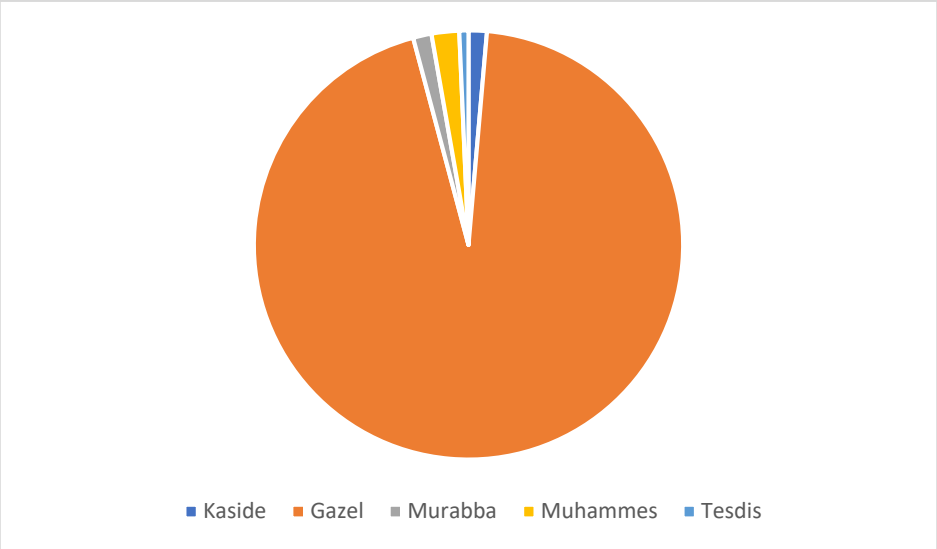

Grafik-1 Me'âbî Dîvanı'ndaki Manzumelerin Nazım Şekillerine Göre Dağılımı

Manzume sayılarını esas alarak yaptığımız tablo da birtakım yanlış yorumlamalar ortaya çıkabilir. Örneğin *Dîvân*'da 2 kaside olduğu (K. 142, K. 144) gösterilse de bu kasidelerden biri 40 diğeri 39 beyittir. Bu yüzden mısra sayısı esas alınarak yapılacak tablonun daha doğru bilgiler vereceğine inanıyoruz.

Tablo-2 Me'âbî Dîvânı'ndaki Manzumelerin Mısra Sayılarına Göre Dağılımı

Nazım Şekli	Mısra Sayısı	Dîvândaki Oranı (%)
Kaside	158	7,40
Gazel	1822	85,41
Murabba	36	1,68
Muhammes	75	3,51
Müseddes	42	1,96
Toplam	2133	

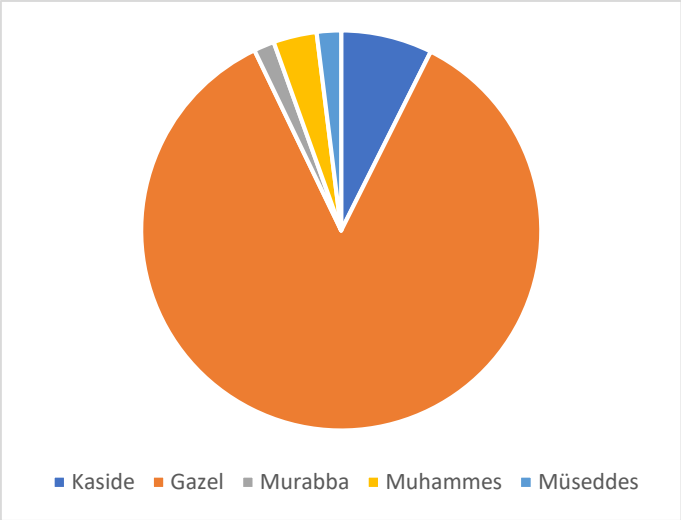

Grafik-2 Mısra Sayılarının Nazım Şekillerine Göre Dağılımı

Yukarıda bahsettiğimiz tablo ve grafiklerden hareketle *Me'âbî Dîvân*'ı gazel ağırlıklı bir dîvândır. *Dîvân*'da 5 farklı nazım şekli kullanılmıştır. *Dîvân*'daki oran açısından gazeller (%85,41), kasideler (%7,40), muhammesler (%3,51), müseddes (%1,96) ve en son da murabbalar (%1,68) gelmektedir. Bu sonuçlardan hareketle Me'âbî en çok gazel nazım şeklini kullanmıştır.

2.1.1. Kasideler

2.1.1.1. Kasidelerin Biçim Özellikleri

Ahmed Me'âbî Dîvânı'nda 2 adet kaside bulunmaktadır. *Dîvân* mürettep olmadığından dolayı şekil ayrımı yapılmamış olup kasideler kafiye ve rediflerine göre nüshada yer almaktadır. Mısra sayılarına göre *Dîvân*'da %7,40'lık bir yer alan bu kasidelerin ikisi de Türkçedir. Kasidelerin beyit sayısı ise K. 142, 40 beyitten oluşurken K. 144 ise 39 beyitten oluşmaktadır.

Kasidelerin beyit sayıları hakkında farklı görüşler olsa da genellikle 31-99 beyit olduğu söylenmiş lakin daha kısa veya daha uzun kasideler mevcuttur. Kasideler genel tanımıyla nesib, girizgâh, methiye, tegazzül, fahriye ve dua bölümlerinden oluşur. Ancak bu tanımlamalar dışında sadece methiye bölümünden oluşan kasideler de mevcuttur (İpekten, 2012: 43). Bu tanımlamaya Me'âbî'nin kasideleri uymaktadır. Kasidelere bölüm açısından baktığımız zaman şunları söyleyebiliriz:

Dîvân'daki 142 numaralı manzume olan ilk kaside, Halvetî tarikatına yazılmış ve tarih düşürülmüş bir methiyedir. K. 142'de nesib bölümü olmayıp methiye bölümü ile

başlamaktadır. Bu kasidede 34 beyitten oluşan methiye bölümüyle şair Halvetî tarikatını övmektedir. Aynı zamanda silsile-nâme özelliği taşıyan bu kasidede Hz. Ali'den başlayarak kendisine kadar 34 mutasavvıftan bahseder. Ardından 3 beyitlik bir dua bölümü ve iki beyitlik fahriye bölümü bulunur. Dua bölümünde silsiledeki mutasavvıflar ve tarikatlar için Allah'a dua eder. Fahriye bölümünde Me'âbî, şeyhi Sıddîk b. Ömer Han'ın kölesi olduğunu ve sahip olduğu ilim ve sırlardan zerresini kendisine verdiğini söyler. Me'âbî bu kasidede 40. beyitte mahlasını söylemektedir.

K. 144, Hz. Peygamber'e yazılmış bir na'ttır. K. 144'de nesib bölümü olmayıp methiye bölümüyle başlamaktadır. Bu kasidede *gelmesi* redifini de kullanarak şair, Hz. Peygamber'in dünyaya gelmesinin hikmetlerini açıklamaktadır. 35 beyitlik methiye bölümünde Hz. Peygamber'i övdükten sonra 36. beyitle başlayan dua bölümünde şair Hz. Peygamber'in şefaatine layık olmayı ve Allah'tan affedilmesini dilemektedir. Me'âbî bu kasidede 39. beyitte mahlasını söylemektedir.

Me'âbî'nin iki kasidesi bulunmaktadır. Kasidelerinden ilki Halvetî tarikatına yazılmış ve tarih düşürülmüş bir methiye olup ikincisi ise Hz. Peygamber'e yazılmış bir na'ttır. Kasidelerinde nesib bölümü olmayıp methiye ana bölüm olarak kendini göstermektedir. İlkinde post sahibi olduğu tarikatını övmektedir. İkinci kasidesinde ise Hz. Peygamber'in dünyayı müşerref kılması ile ilgili övmektedir. Kasidelerinden ilki, methiye, fahriye ve dua bölümü ile oluşması ikincisinin de methiye ve dua bölümlerinden oluşması bakımından klasik bir görünüm gösterir.

Me'âbî'nin kasidelerinde vezin olarak *Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün* kalıbı kullanılmıştır. Şair, kasidelerine başlık vermemiştir. Redif olarak ilk kasidesinde ek ve kelimeden oluşan *-dür Tarik-i Halvetî*'yi kullanmış olup ikinci kasidesinde tek kelimeden oluşan *gelmesi* redifini kullanmıştır.

2.1.1.2. Kasidelerin İçerik Özellikleri

Me'âbî'nin iki kasidesi de methiye türündedir. K. 142'de Halvetî tarikatı övülürken K. 144'de Hz. Peygamber övülmektedir.

K. 142, nesib bölümü olmayıp methiye bölümüyle başlamıştır. Silsilenâme özelliği de gösteren bu kasidede ilk beyitte şair, Halvetî tarikatını bir mektep gibi görerek irfan ve hikmetin öğrenildiği yer olarak anmaktadır. Basiret sahibi olmanın kaynağı olarak da zikredilir.

Mekteb-i ʿirfān u ḥikmetdür ṭarīḳ-i Ḫalvetī
Mirʾāt-ı ʿayn-ı başīretdür ṭarīḳ-i Ḫalvetī (K. 142/1)

İkinci beyitle birlikte ilk mısrada silsiledeki ilk isim olan Hz. Ali, sırların sahibi olması bakımından söz edilir. Telkin yoluyla Allah'tan Cebrâil'e, ondan Hz. Muhammed'e, ondan Hz. Ali ve Hz. Ebû Bekir'e mânevî mirasın tarikatlar nezdinde devam ettiğini söylerler (Uludağ, 2005: 448-450). Hz. Peygamber'in Hz. Ali için söylediği, *"Ben ilmin şehriyim, Ali de onun kapısıdır"* sözünden hareketle tasavvufta Hz. Ali'nin önemli bir yeri vardır. Mutasavvıfların piri olarak da bilinir. Birçok tarikat silsilesini Hz. Ali'ye ve onun üzerinden de Hz. Muhammed'e bağlar (Pala, 2013: 19). Nitekim Me'âbî'de silsilesini Hz. Ali ile başlatmıştır. İkinci mısrada ise Halvetî tarikatını hakikat ilminin zâhir olduğu yer olarak açıklar. Hakikat ilmi, sırların ilmidir.

Çünki bu āb-ı ḫafīdür ṣāḥibü's-sırr-ı ʿAlī
Maẓhar-ı ʿilm-i ḥaḳīḳatdür ṭarīḳ-i Ḫalvetī (K. 142/2)

Otuz beşinci beyitle dua bölümünün başlandığı kasidede otuz yedinci beyitte şair sırasıyla bahsettiği silsiledeki 33 mutasavvıfı övdükten sonra onlar ve kendi için dua etmektedir. Bu silsileyi ihsanı ve keremi çok olanlar olarak açıklarken kendi üzerinde de bu silsiledeki mutasavvıfların himmetinin her zaman olmasını istemektedir.

Cümlesinüñ himmeti ḫāṭır ola her dāʾimā
Çün sülāle ʿālī-himmetdür ṭarīḳ-i Ḫalvetī (K. 142/37)

Son beyit olan kırkıncı beyitte şair mahlasını zikretmektedir. Bu beyitte şair Halvetî tarikatını sırların sırrına eren veliliğin yeri olarak tanımlarken bu manzumeyi H. 1204/ M. 1789-1790 tarihinde yazdığını söylemektedir.

Ġayr-ı manṭūḳdan çıḳar gel [Meʾābī] bil tārīḫi (1204)
Sırr-ı esrārın velāyetdür ṭarīḳ-i Ḫalvetī (K. 142/40)

K. 144'de nesib bölümü olmayıp methiye bölümüyle başlamıştır. Üçüncü beyitte şair, Hz. Peygamber'in alemlere rahmet olarak gönderilmesi[15] ve alemlerin onun için yaratılması"[16] sözlerinden hareketle Hz. Peygamber'i övmektedir.

Cevher-i Aḥmed ezelden ḫalḳ olaldan ʿāleme
Ol sebebden yerde gökde cümle cānā gelmesi (K. 144/3)

Sekizinci beyitte şair methiyeye devam ederken Hz. Peygamber'in su ve ruh daha yaratılmamışken ruh olarak yaratılması ve ruhların babası olarak vasıflandırılması sebebiyle övmektedir.

Cism-i Ḫālıḳ ol durur kim yoḫ iken hīç āb u ṭīn
Ol ebu'l-ervāḥ u ẕī-rūḥ ümm-i eşyā gelmesi (K. 144/8)

On dokuzuncu beyitte ezel vaktinde cennetin kapısını Hz. Peygamber'in adının yazıldığını söyler. Nitekim rivayet edilen bir hadîs-i şerîfe göre, Hz. Âdem hata yaptığı zaman Allah'a tevbe etmiş ve Muhammed'in hakkı için af dilemiştir. Allah, Muhammed'i daha yaratmadım, sen nereden öğrendin diye sorunca Hz. Âdem, cennetin kapısında yazan *"Lâ ilâhe illallah Muhammedü'r-resûlullah"* yazısından sana en yakın sevgili olduğunu anladım demiştir. Allah doğru söylediğini söyleyerek "O olmasaydı seni de yaratmazdım" demiş Hz. Âdem'i Hz. Muhammed'in hatırına affetmiştir.[17] Me'âbî, Hz. Peygamber'i adının cennet kapısında yazılı olması sebebiyle övmektedir.

Bāb-ı niʿmet ḫāne-i cūdında yazmış tā ezel
Hāẕihi cennātu ʿAdnin fe'd-ḫulūhā gelmesi (K. 144/19)

Yirmi altıncı beyitte şair, sûfilerin Hz. Peygamber'i insan-ı kâmil olarak gördüğünü ve marifet yolunu onun açık ettiğini söyler. Allah'ın Hz. Âdem'e bütün isimleri öğretmesinin vesilesiyle Hz. Peygamber'in sâliklerin yolunu açık ettiğini söyler.

[15] "Biz seni ancak alemlere rahmet olarak gönderdik" (Enbiya, 21/ 107).
[16] Tasavvufta levlâke olarak bilinen ve tamamı "*levlâke levlâke le-mâ halaktü'l-eflâke*" olan ve *"Sen olmasaydın, sen olmasaydın (ey Muhammed), felekleri yaratmazdım"* anlamına gelen bir sözdür (Yılmaz, 2013:456).
[17] Hâkim, Müstedrek, II/615.

Sālik-i Ḥaḳḳa ṭarīḳ-i maʿrifet ḳıldı beyān
Bil vesīle Ādeme taʿlīm-i esmā gelmesi (K. 144/26)

Otuz yedinci beyitte şair, kasidenin bütününde ne kadar övsem de senin değerinin yanında kıymetsizdir. Yaratılmış olan her şeyin Hz. Peygamber'i övdüğünü söyler.

Ḥażret-i ʿulyā ki lāyık medḥe ḳādir olmadum
Līk meddāḥuñ içündür cümle eşyā gelmesi (K. 144/37)

Otuz dokuzuncu beyitte yani kasidenin son beytinde şairin mahlası geçerken Me'âbî, Hz. Peygamber'in yardımına karşı bir dilenci ve köle olduğunu, sanki kendisinin eziyet ve cefa çekmek için dünyaya geldiğini söyler.

Der ki hem luṭfuñda sāʾil bu Meʾābī bende kim
Düşmiş ol ḫāk-i belāya böyle gūyā gelmesi (K. 144/39)

2.1.2 Musammatlar

Ahmed Me'âbî Dîvânı'nda toplam 6 musammat bulunmaktadır. Bunlar dîvânda şekil bakımından %7,15'lik bir kısımdan oluşurken mısra sayısı bakımından %4,15'lik bir kısım oluştururlar. Bu musammatlar 3 muhammes, 2 murabba ve 1 müseddesten oluşur.

2.1.2.1. Murabba

Me'âbî Dîvânı'nda bulunan 2 murabbadan birincisi (Mrb. 106) 4 bentten oluşurken ikincisi (Mrb. 137) 5 bentten oluşur. Mrb. 106, *Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün* vezni ile kaleme alınmışken Mrb. 137 ise *Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün* vezni ile kaleme alınmıştır. Murabbalarda kullanılan kafiye Mrb. 106'da aaba cacc ddda eeea iken Mrb. 137'de ise aaaa bbba ccca ddda eeea şeklindedir. Murabbaların her ikisi de son mısraları kafiye ile bağlanan murabba-i müdevicdir.

Mrb. 106, genel olarak şahsi hayat konuludur. II. bentte şair Ebu Hanife yolunda olduğunu ve ledün ilminin denizinde o ilmi isteyen bir avcı olarak kendini açıklamaktadır.

Geşte-i ʿilm-i ledünnī baḥrinüñ ṣayyādıyam
Nār-ı şevküñ şemʿinüñ sūzānıyam devrānıyam
ʿĀdilem yolında anuñ rūḥ-ı Aḥmed ṣāfıyam
Muḳtedā-yı hem-sirācem Bū Ḥanīfe rāhıyam (Mrb. 106/II)

III. bentte şair ceddinin, insanlığın babası olan Hz. Âdem'in olduğunu, kıblesinin Hz. İbrâhîm'in inşa ettiği Kâbe olduğunu ve dilinde sürekli Allah'ın isimlerinin olduğunu söylemektedir.

Ceddüm ol Ebū'l-Beşer Ādem Ṣafiyyullāh durur
Ḳıblem ol bünyād-ı İbrāhīm Ḫalīlullāḥ durur
Ḳalb içindedür lisānum ẕikrüm İsmullāh durur
Taḫt-ı ḳalbüñ şāhıyam ben ṣāfīyüm Sübḥānıyam (Mrb. 106/III)

IV. bentte daha öznel bilgiler kullanan şair, şeriat ehli olduğunu, Girit Kandiye'de tarikat postuna oturduğunu ve Abdülkadir Geylanî'nin mürîdi olduğunu söyler.

Bāṭın u ẓāhirde āmir ol şerīʿat ehliyem
Hem-ḫulūṣam dār-ı ʿirfān-ı ḥaḳīḳat sırrıyam
Bu Girīd-i Ḳandyevī ṣādıḳ ṭarīḳat feyżiyem
Abdālanam mürşid-i ʿAbdülḳādir Geylānīyem (Mrb. 106/IV)

Mrb. 137'de şair genel olarak bir tefekkür halindedir. Ölümden sonra neler olacağıyla ilgili varsayımlarda bulunmaktadır.

IV. bentte şair ahireti düşünmektedir. Sırat köprüsünde halinin ne olacağını, sevgiliden orada intikam alabileceğini, amellerinin ölçüleceği zaman feryat ederek terazide bekleyeceğini ve Allah'tan yardım isteyeceğini söylemektedir.

Firār iderse maḥşerde Ṣırāṭ üzre varam bende
Görem anı Ṣırāṭ üzre alam ben intiḳām anda
İdem feryād u efġānı oturam tā terāzūda

Bu dil-dādına faẓl eyle disem yā Ḥażret-i Bārī̄ (Mrb. 137/IV)

V. bentte şair yine kendisine seslenerek tahammül göstermesini gerektiğini, tahammül gösterenin yüce bir sultan olacağını ve zamanı geldiğinde herkesin iyiliklerinin ve kötülüklerinin sorgulanacağını söylemektedir.

Meʾābī̄ ḳıl taḥammül kim olur dī̄vān olur bir gün
Bu dil maẓlūm bulur Ḥaḳḳın aña dermān olur bir gün
Taḥammül eyleyen cevre ulu sulṭān olur bir gün
Gelür şol gün olur maʿlūm kişinüñ ḫayr u eşrārı (Mrb. 137/V)

2.1.2.2. Muhammes

Me'âbî Dîvânı'nda 3 muhammes bulunmaktadır. Muhammeslerin hepsi 5 bentten meydana gelmiştir. Mh. 6 ve Mh. 118, *Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün*, kalıbı ile yazılmışken Mh. 11, *Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün* kalıbı ile kaleme alınmıştır.

Muhammeslerde kullanılan kafiye aaaaa bbbba cccca dddda eeeea şeklindedir. İlk bendin mısraları diğer bentlerdeki son mısralarda tamamen aynı olarak kullanılmıştır. Klasik muhammes örneklerinden farklı örnekler olarak arz ederler. Muhammeslerin üçü de son mısraları kafiye ile bağlanan muhammes-i müdevicdir.

Mh. 6'da genel olarak sevgiliden ve kendisinin âşık olmasından bahsetmektedir. V. bentte ezel bezminde aşk sarhoşu olduğunu, şairin aşkından sersem olduğunu ve sevgiliyi gördüğünden beri cefa çektiğini söylemektedir.

Rūz-ı ezel ṣundı bize kāse sitem pür-şarāb
ʿĀşḳınuñ sersemiyem ḫayfā ki bu nār ʿaẕāb
Gördi seni ḳıldı ḳaddi kendüsini gū Meʿāb
Eyle viṣāl ḫānesinüñ āyī̄nesin feṯḥ-yāb
İtdi bizi tā ezelī̄ ʿaşḳına ḥammāl cefā (Mh. 6/V)

Mh. 11'de münacat türünde olan muhammeste şair bir yalvarma ve yakarış hali içerisindedir. Aşıkların Allah için seyr ü sülûk yoluna rağbet göstermeleri, Hz.

Peygamber'in fakirlik övüncümdür hadîsinden hareketle bu yolda Allah'a bağlı olduklarını ve pervane gibi sevgiliye kavuşmak için etrafında dönerek ateşinde yanmışlardır.

Senüñ şevḳüñle ʿāşıḳlar bu yolda oldılar merġūb
Libās *faḳru faḫrīden* bu yolda oldılar merbūb
Ġazā-yı ekber-i nefse bu yolda itdiler maġlūb
Yanup nār-ı sivāsından bu yolda oldılar maḥbūb
Benüm şemʿüñle pervāne celālüñden senüñ yā Rab (Mh. 11/III)

2.1.2.3. Müseddes

Me'âbî Dîvânı'nda 1 adet müseddes bulunmaktadır. Müseddes 7 bentten oluşur. Müs. 96, *Müfteʿilün Müfteʿilün Müfteʿilün Müfteʿilün* kalıbı ile yazılmıştır. Müseddeste kullanılan kafiye aaaaAA, bbbbAA, ccccAA, ddddAA, eeeeAA, ffffAA, ggggAA şeklindedir. Müseddeste kafiye tekrar ettiği için müseddes-i mütekerrir kullanılmıştır.

Müs. 96'nın IV. bendinde şair zahide seslenerek aşkın şarabıyla hem-hâl olması gerekip dünyayı terk etmesi gerektiğini, Hz. Peygamber'e kendini kurban etmesi gerektiğini, sülûk yolunda her zaman ağlaması gerektiğini ve aşk ateşinde dertle birlikte yanması gerektiğini söyler.

Gel mey āb-destün alup terk-i cihān cān olasın
Faḫr-ı cihān serverine cān ile ḳurbān olasın
Rāh-ı viṣāl isteyüben her demī giryān olasın
Āteş-i ʿaşḳ ile vü derd ile biriyān olasın
Ḫāme ezel yazmış idi ḥarf u saña noḳṭa-i yek
Bulmada kim ṭıfl-ı göñül dem-be-demā nüsḫa-i yek (Müs. 96/IV)

Müs. 96'nın VII. bendinde şair ezelde levh-i mahfûzda olacak her şeyin yazıldığını belirterek tarih vermiş ve tarih verdiği tarihin de ezelde belli olduğunu söylemiştir.

Ḥamd ü şenā eylemedüñ ʿaşḳımuzı dem-i vāsiḫ
Çıkdı ṣafā zevk-i fenā geldi dile ġam-ı nāsiḫ

Ḥarf-i noḳṭa ġayırı noḳta birle Meʿāb ola rāsiḫ

Tā ezelī levḥa-i dil yazmışdı bunı tārīḫ (1204)

[Ḫāme ezel yazmış idi ḥarf u saña noḳṭa-i yek]

[Bulmada kim ṭıfl-ı göñül dem-be-demā nüsḫa-i yek] (Müs. 96/VII)

2.1.3. Gazeller

2.1.3.1. Gazellerin Biçim Özellikleri

Me'âbî Dîvânı'nda tamamı Türkçe olan 136 gazel bulunmaktadır. Gazeller bölümü *Dîvân'ın* en hacimli bölümü olup toplam beyit sayısı 988'dir. *Dîvân*'da mısra sayılarına göre gazeller %85,41'e tekabül etmektedir. *Dîvân*'da nazım şekilleri karışık olarak rediflerine göre yazılmış olup gazellerin harflerine göre dağılımı şu şekildedir:

Tablo-3 Gazellerin Harflere Göre Dağılımı

ا	6	د	3	ض	3	ك	4
ب	4	ذ	2	ط	1	ل	7
ت	5	ر	19	ظ	4	م	7
ث	1	ز	13	ع	2	ن	8
ج	4	س	2	غ	2	و	4
ح	2	ش	8	ف	1	ه	10
خ	1	ص	1	ق	7	ى	5

Tablodan yapacağımız çıkarıma göre en fazla gazel ر, ز, ve ه harfleriyle yazılmıştır. Bütün harflerden en az 1 tane gazel örneği bulunması bakımından *Me'âbî Dîvânı*'ndaki gazeller eski harf sistemine göre düzenli kafiye sistemine sahiptir.

Tablo-4 Gazellerin Beyit Sayısı

Beyit Sayısı	Gazel Sayısı
5	59

6	3
7	51
8	2
9	11
11	2
13	4
14	1
15	2
16	1

Me'âbî'nin gazelleri en kısa 5 beyit ile en uzun 16 beyit arasında değişmektedir. *Dîvân*'da en fazla 5 beyitlik gazeller tercih edilmiş olup 59 tane gazel vardır. Daha sonra 51 adetle 7 beyitlik gazeller tercih edilmiştir. Gazellerin toplam beyit sayısı ise 918'dir.

Dîvân şiirinde 15 beyitten fazla yazılmış gazellere mutavvel gazel denmektedir (İpekten, 1996: 441). *Me'âbî Dîvânı*'nda bir tane 16 beyitlik mutavvel gazel (G. 117) bulunmaktadır.

Dîvân'da 117. gazel de şair bir beyitte mahlasını iki kez ve tevriyeli olarak kullanmıştır.

Me'âbî Dîvânı'ndaki gazellerden 5'i (G. 10, G. 34, G. 44, G. 54, G. 124) musammat gazel tarzındadır. 10. ve 54. gazellerin ilk beyitlerinde iç kafiye bulunmamaktadır. Bu gazeller *Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün* kalıbıyla söylenmiştir. Bu kalıp aynı zamanda ortadan iki eşit bölünebilen aruz kalıplarından biridir.

Gazellerde mahlas kullanmak gelenek haline gelmiştir. *Me'âbî Dîvânı*'ndaki bütün gazellerde mahlas kullanılmıştır.

Me'âbî'nin gazellerine vezinleri açısından baktığımız zaman:

Tablo-5 Gazellerin Vezin ve Bahirlere Göre Dağılımı

Bahir	Vezin	Gazel
Hezec	Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün	78
Hezec	Mefʿūlü Mefāʿīlü Mefāʿīlü Feʿūlün	1
Rezec	Müstefʾilün Müstefʾilün Müstefʾilātün	1
Rezec	Müfteʿilün Müfteʿilün Müfteʿilün Müfteʿilün	2
Remel	Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün	49
Remel	Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün	4
Remel	Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün	1
Toplam		136

Dîvân'da aruz bahirleri içerisinde Hezec, Rezec ve Remel bahirleri kullanılmıştır. Bu bahirler içerisinde 79 gazelle Hezec bahri, 54 gazelle Remel bahri ve 3 gazelle Rezec bahridir.

Me'âbî, gazellerinde toplam 7 farklı vezin kullanmıştır. Gazellerde 79 gazelle en fazla Hezec bahri kullanılmıştır. En çok kullanılan vezin ise 78 gazelle Hezec bahrinden *Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün* olup daha sonra Remel bahrinden 49 gazelle *Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün* vezni gelmektedir. Bu kalıplar aynı zamanda gazel nazım şekliyle yazılmış en çok kullanılan aruz kalıplarından ilk ikisidir (Turan, 2007: 168).

2.1.3.2. Gazellerin İçerik Özellikleri

Ahmed Me'âbî'nin 144 manzumesinden 136'sı gazeldir. Ahmed Me'âbî mutasavvıf bir kişiliğe sahip olduğu için konu olarak dinî ve tasavvufî konular ağırlıktadır. Me'âbî'nin gazellerini kabaca sınıflandırırsak müstakil olarak tespit edebildiğimiz tevhid (12 gazel), na't (8 gazel), methiye (4 gazel), cülûsiyye (1 gazel), nasihat-öğüt (13 gazel), istek-ahval (4) bulunmaktadır. Bunların dışındaki bütün gazellerde dinî ve tasavvufî konular tamamen kendini göstermektedir.

Me'âbî'nin dinî ve tasavvufî gazellerinde, aşık, aşığın halleri, sevgilinin özellikleri kendini göstermektedir. Ancak bu kavramlar tasavvufî açıdan yorumlanmaya müsaittir. Tasavvufî aşk kendini her gazelde kısmen hissettirir. Bu gazellerde işlenen aşkın manevi

aşk olduğunu söyleyebiliriz. Dinî ve Tasavvufî Tahlil bölümünde konuların üzerinde tek tek duracağımız için tespit edilen diğer özellikler o bölümde bahsedilecektir.

Me'âbi Dîvânı'ndaki gazellerden G. 13, G. 15, G. 17, G. 20, G. 55, G. 56, G. 71, G. 87, G. 88, G. 89, G. 94, G. 99, G. 101, G. 105 numaralı gazellerin yek-ahenk olduğu tespit edilmiştir. Bu gazellerin her birinde tek bir konu işlenmiştir.

Tespit edebildiğimiz ahenk ve üslup özellikleri ileriki bölümlerde ayrı başlıklar altında incelenecektir.

2.2. AHENK UNSURLARI

2.2.1. Vezin

Dîvân'da ahengi sağlayan önemli unsurlardan biri de vezindir. 144 manzume bulunan *Dîvân*'daki şiirlerin hepsinin vezinleri tespit edilmiştir. Me'âbî bütün manzumelerinde aruz ölçüsünü kullanmıştır. *Dîvân*'daki nazım şekillerinin aruz bahirlerine ve kalıplarına göre gösterimi aşağıda tabloda ayrıntılı olarak verilmiştir.

Tablo-6 Dîvân'daki Manzumelerin bahir, vezin ve nazım şekline göre dağılımı

Bahir	Vezin	K.	G.	Mrb.	Mhm.	Mü.	
Hezec	Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün		78	1	1		80
Hezec	Mefʿūlü Mefāʿīlü Mefāʿīlü Feʿūlün		1				1
Rezec	Müstefʾilün Müstefʾilün Müstefʾilātün		1				1
Rezec	Müfteʿilün Müfteʿilün Müfteʿilün Müfteʿilün		2			1	3
Remel	Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün	2	49	1	2		54
Remel	Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün		4				4
Remel	Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün		1				1
Toplam		2	136	2	3	1	144

Ahmed Me'âbî Dîvânı'nda en çok kullanılan bahirler içinde Hezec ve Remel bahrini kullandığını görürüz. Aynı zamanda şairin kullandığı bahirler, dîvân şiirinde en çok kullanılan bahirlerde birileridir. Me'âbî'nin kullandığı aruz kalıpları aşağıdaki grafikte verilmiştir:

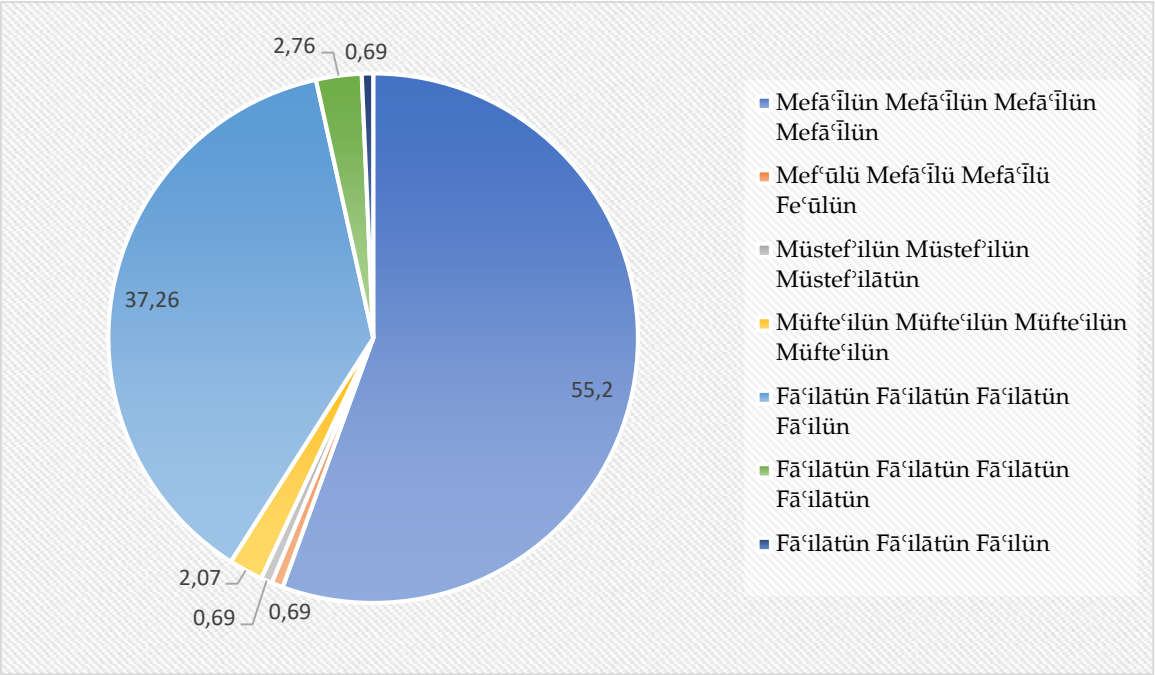

Grafik-3 Aruz Kalıplarına Göre Manzumelerin Dağılımı

Bu tabloya göre Me'âbî, manzumelerinde 7 farklı aruz kalıbı kullanmıştır. Şiirlerinin büyük bir kısmını *Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün* ve *Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün* kalıbıyla yazmıştır. Bu iki kalıpla yazılan manzumeler *Dîvân'ın* %92,4'ünü oluşturmaktadır. Bu kalıplar aynı zamanda dîvân şiirinde en fazla kullanılan kalıplardan biridir (Turan, 2007: 168). Bu çıkarımdan hareketle Me'âbî'nin klasik dîvân şiirine ve geleneğine aşina olduğu yorumunu yapabiliriz.

Me'âbî'nin manzumelerinde aruz konusunda çok başarılı olduğunu söyleyemeyiz. Manzumelerinin çoğunda aruz kusurlarına rastlanmaktadır. Vasıl, imâle ve zihaflara da bolca rastlanmaktadır. Aşağıda aruz kusuru bulunan yerler örneklerle verilmiş olur vezin kusuru bulunan yerler altı çizgili olarak gösterilmiştir.

Uzun okunması gereken hecenin kalıp gereği kısa okunması demek olan zihafı (İpekten, 2012: 157) daha çok ā ve ī sesinde yapmıştır.

Ḳāf-ı ḥayā üstine[de] ṣayd-ı şikār itdün ise
ʿAnk<u>ā</u>-yı veş olma ṣaḳın ḥükm-i Süleymān muʿārıż (G. 74/3)

Benüm Ferhād-ı ʿaḳlumdan lisānum Şīrīn olmışdur
Maḳālümden olur ʿāciz nice Behlül-i Dānālar (G. 48/5)

Kim olaldan baḥr-ı ʿaşḳın zevraḳına keştī-bān
ʿĀrif-i kān-ı ṣadef dürr-i Bedaḫşān olmışuz (G. 50/4)

Ḥamdülillāh mirʾāt-ı dilden ḥicābı refʿ idüp
Vechinüñ ḥüsnüñe bizler mest ü ḥayrān olmışuz (G. 51/2)

Gel riyā vü kibr ü ʿucbdan özüñi pāk eyleyüp
Kim ʿibādāt ṭāʿātinden zinhār itme iġtirār (G. 36/6)

Kısa okunması gereken hecenin kalıp gereği uzun okunması demek olan imaleyi (İpekten, 2012: 146) şair *Dîvân*'da sıklıkla kullanmıştır.

Gel saña sen bir naẓar ḳıl ṣanʿat-ı Sübḥānı gör
Feth idüp ʿayn-ı baṣīret ḥikmet-i Yezdānı gör (G. 33/1)

Benüm Ferhād-ı ʿaḳlumdan lisānum Şīrīn olmışdur
Maḳālümden olur ʿāciz nice Behlül-i Dānālar (G. 48/5)

Ki zīrā per-i dervīşān uçar bir bāz-ı şeh-perdür
Ḥaẕer ḳıl zahidā zinhār irişür pençe-i dervīş (G. 71/5)

Miḥnet-i derd ü elemden dāʾimā dil-ḥasteye
İsterem derdin viren Ḥaḳ yine dermānuñ vire (G. 136/4)

Açup cān gözini gördüm bu cān içre imiş cānān
Gerekdür görmege anı bu yolda bī-ḥicāb aʿyān (G. 121/1)

İki hecenin birleştirilerek birlikte okunmasına denilen vasl (ulama) (İpekten, 2012: 142) *Me'âbî Dîvânı*'nda sıklıkla kullanılmıştır. Vasl şiirde bir başarısızlık olarak görülmeyip aksine şiirdeki müzikaliteyi artıran bir özelliktir.

Benüm Ferhād-ı ʿaḳlumdan lisānum Şīrīn olmışdur
Maḳālümden olur ʿāciz nice Behlül-i Dānālar (G. 48/5)

Yā İlāhī bu Meʾābī mücrīme eyle naṣīb
Māʿ-ı zemzem ġuslüm olsun āh u efġān el-vedāʿ (G. 81/15)

Ol kitābı ezber itmek ḳaṣd idince cān u dil
Anı taḥṣīl itmek içün dala döndi ḳāmetüm (G. 108/3)

Bu Meʾābī eyler idi ʿaşḳ şarābuñ tevbekār
Ol ḫumāruñ ġafletinden kim melīl olmaḳda güç (G. 20/5)

Ẕāhiren ednā Meʾābī oldum ise ʿāleme
Bātınen Mıṣr-ı maḥabbet taḫtınuñ sultānıyam (G. 113/7)

Bir uzun heceyi ya da iki sessiz harfle biten heceyi bir uzun ve bir kısa olarak okumak anlamına gelen med (İpekten, 2012: 151), *Dîvân*'da sıklıkla kullanılmıştır.

Bayḳuşveş kendüñi çek vaḥdet-i vīrānesi kim
Birlik ile tā idesin kendüñe hicrānı leẕiẕ (G. 30/2)

El çekelden ey Meʾābī biz sivāsından anuñ
Mıṣr-ı vaḥdet taḫt üzre biz de sulṭān olmışuz (G. 51/5)

Āḫiri olsa gerekdür bu fenā dünyā ḫarāb
Aç gözüñ bayḳuşveş baḳ vīrānuñ naḳşına (G. 135/6)

Şiirlerinin bazılarında vezne uyulabilmesi için ses düşürülerek vasl yapılmıştır.

Benüm yoḳ ẕerre aʿmālüm nic'olur āḫir aḥvālüm
Ḫaṭā ʿiṣyāna ḥammālum ḥacīl itme meded yā Rab (G. 10/4)

Meʾābī n'idesüñ atsa ʿaceb mi baḥrına ġavvāṣ
Viṣāl-i bāġ-ı dīdāra ʿAliyyü'l-Murtażā ġarḳ-āb (G. 12/5)

Giderdük fehm ü idrākı uçurduḳ murġ-ı feryādı
Güle mi ey aceb bilmem niteyn efġānesiyem ben (G. 117/4)

Bulurlar bu kemālātı geçenler kān-ı leẕẕātı
N'iderler ḥūr-i cennātı cemālüñ şemʿine ḳarşu (G. 124/6)

Bendesidür Şeyḫ Ṣıddīḳüñ Meʾābī n'ide kim
Ṣıdḳ ile rāh-ı ḥaḳīḳatdür ṭarīḳ-i Ḫalvetī (G. 142/38)

Aşağıdaki beytin ilk mısraında veznin doğru çıkabilmesi için biraz zorlama da olsa "arf" imlâsını "arefe" okumak gerekmektedir.

Gülistān ʿarefe bād-ı ṣabā-yı merḥabāsıdur
Seherde bülbül-i zāra ʿAliyyü'l-Murtażā hem-tāb (G. 12/3)

Aşağıdaki beytin redifinde "şerʿat" imlâsı yapılsa da redif gereği "şerīʿat" okumak gerekmektedir.

Gösterüp şemşīrüñi icrā ider
Ḳaṭʿ ider daʿvā beyānıdur şerīʿat (G. 13/4)

2.2.2. Kafiye

Ahmed Me'âbî Dîvânı'nda kullanılan kafiyelerin çoğunlukla redifle birlikte kullanılmış olup redifsiz kullanılanların ise daha az olduğu görülmüştür. Metinde kullanılan kafiyeler şöyledir:

-a, ā (28) -ā/-e -āb (5), -aç, -ād (2), -āf, -āġ (3), -āh, -āk (3), -āl (5), -ām, -ān (35), -āne (4), -ār (15), -ārā, -ās, -āṣ, -āṭ, -āş, -āt (2), -āż, -āẓ, -dā, -de, -e, -em (2), -es, -et (4), -et/ -at (2), -īl, -in, -r, -ri, -ūd (2), -ūḫ, -ūl, -ūn (2), -ūr (2), -ūş, -yā

Me'âbî Dîvânı'ndaki kafiyeleri bugünün anlayışına göre yorumlarsak en çok kullanılan kafiye türlerinden biri de tam kafiyedir. Tam kafiye kullanılmış bazı örnek beyitler şöyledir:

Nice bir naḫs ile devvār ola bu hecr ile eflāk
Nice bir ehl-i ʿāşıḳlar bu derd ile ola ġamnāk (G. 95/1)

Sālik-i rāh-ı Ḫudāda ehl-i ʿirfān olmışuz
Şol ḥaḳīḳat sırrına biz ehl-i īmān olmışuz (G. 50/1)

Bu ʿaşḳuñ uġrına Manṣūr seri cānı fedā itmiş
Dil-i Mışrında ʿuşşāḳuñ bu fermānı Ḫudā itmiş (G. 68/1)

Vuṣlata ḳılmış muḳaddem hecrine ol Lā-yezāl
Çün ġażabı üstine hem raḥmetidür bī-zevāl (G. 102/1)

Metinde kullanılan kafiye türlerinden biri de yarım kafiyedir. Yarım kafiye ile ilgili örnek beyitler şöyledir:

İder pervāne-i cismüm varup şemʿ-i żiyādan ḥaẓ
Yanar ʿaşḳ odına her dem bulur cevr ü cefādan ḥaẓ (G. 78/1)

Bülbül-i zār itmiş idi bād-ı ṣabā müteleẕẕiẕ
Yanmada pervānelerüñ şemʿ-i żiyā müteleẕẕiẕ (G. 29/1)

Cālis-i taht-ı hüviyyet maẓhar-ı sırr-ı Ḫudā
Ḫātem-i vaḥy-i nübüvvet nāʾil-i Kevṯer-livā (G. 2/1)

2.2.3. Redif

Dîvân'da 144 manzumeden 106 (%73,6) manzumede redif kullanılmış olup 38 (%26, 4) manzumede redif kullanılmamıştır. Bu rediflerin harf ve eklerden, ek ve kelimelerden ve son olarak da kelimelerden oluştuğu tespit edilmiştir. Bu rediflerin harf ve ek, ek ve kelime, kelime gibi farklı yapılarda olduğu görülmektedir.

2.2.3.1. Harf ve Eklerden Oluşan Redifler

Metinde 13 manzumede harf ve eklerden oluşan redif kullanılmıştır. Bu redifler şunlardır: -adan, -dan (2), -dur, -eye, -ı (2), -lar, -uñla, -üm, -yı, -yuz, -nuz.

Harf ve eklerden oluşan rediflerin hepsi Türkçe kökenlidir.

2.2.3.2. Ek ve Kelimelerden Oluşan Redifler

Metinde 50 manzumede ek ve kelimelerden oluşan redif kullanılmıştır. Bu redifler şunlardır: -a gel, -a güç, -a taḥammül, -da Hū, -dan ḥaẓẓ, -dan geç, -dan geçer, -dan geçmedi, -de el virmez, -de ḳaldı, -den fāriġ, -dür ṭarīḳ-i Ḫalvetī, -e ʿāşıḳuz hem ṣādıḳuz, -eyüz bizler, -ı ʿaşḳ, -ı gör, -ı gül, -ı Ḫaḳ, -ı ḥaḳīḳat, -ı Hū, -ı leẕiẕ, -ı maḥabbetdür, -ı Muḥyiddīn, -ı muz vardur, -ı nev -ıyam (2), -ı Selīm, -ımuz bir bir, -i dervīş, -i maʿşūḳ, -i yek, -idür şerīʿat, -idür ṭarīḳat, -il oldum ben saña, -muz var, -sı Aḥmedüñ, -sıdur göñül, -si ābdāl, -siyem ben, -suñ yā Resūlallāh, -um yok, -umuz yekdür, -uñ ey bülbül, -uñ naḳşına, -uñ vire, -üñden senüñ yā Rabb, -ya baḳ, -ya degişdürmem, -ya yoḳ ġaraż.

Ek ve kelimelerden oluşan rediflerden 29 tanesi Arapça ve Farsça kökenli olup 21 tanesi de Türkçe kökenlidir.

2.2.3.3. Kelimelerden Oluşan Redifler:

Metinde 43 manzumede kelimelerden oluşan redif kullanılmıştır. Bu redifler şunlardır: ʿazīzüm Şeyḥ Ṣıddīḳdur, açmış, aġlar benüm içün, benüm şeyḫüm saña düşmez, cefā, cehil itme meded yā Rabb, cemālüñ şemʿine ḳarşu, ehl-i dervīşem, el-vedāʿ (2), eylemişüz, geldüñ, gelmesi, gibi, içün ser-ḫoş, imiş, istemem, istemez, itmek murādumdur, itmiş, izhār ider vāʿiẓ, muʿārıż, muḥāfıẓ, Muṣṭafā, müteleẕẕiẕ, neden gelmez, oḳunur, ol bugün, oldum, oldum āh, olmaġa bāʿiş, olmaḳ nedür, olmaḳ da güç, olmaḳdayuz, olmaz, olmış, olmışuz (2), olur ʿāşıḳ, saña düşmez (2), söyle, üstine, yā Resūlallāh.

Kelimelerden oluşan rediflerde ise tespit ettiğimiz 43 rediften 16'sı Arapça ve Farsça kökenli olup 27 tanesi Türkçe kökenlidir.

Me'âbî Dîvânı'nda kullanılan 106 rediften 13 (%12,2) tanesi harf ve eklerden, 50 (%47,1) tanesi ek ve kelimelerden ve 43 (%40,5) tanesi de kelimelerden oluşmaktadır. 38 manzumede redif kullanılmamıştır. Rediflerin kökenine baktığımızda toplam 106 rediften 61 (%57,5)'inin Türkçe kökenli olduğunu ve 45 (%42,4)'inin de Arapça ve Farsça kökenlidir. Me'âbî'nin Türkçe kökenli rediflere Arapça ve Farsça'ya göre daha fazla yer vermiştir.

2.2.4. TEKRARLAR

2.2.4.1. Mısra Tekrarları

Me'âbî Dîvânı'nda bir mısra iki farklı beyitte tekrar edilmiştir:

> Eger meşkūk-ı naṣṣ olsa aña vācib dinildi kim
> Anı terk eyleyen ʿāṣī degül inkār-ı küfriyyāt (G. 14/6)

> Ḥarām olmasına ḳaṭʿ-ı beyānı olmasan mekrūh
> Anı terk itmeyen ʿāṣī degül iḳrār-ı küfriyyāt (G. 14/10)

2.2.4.2. Söz Tekrarları

Me'âbî Dîvânı'nda yer yer söz tekrarı yapılmıştır:

Gerçi sūzān olmışuz biz pertev-i şemʿinde kim
Yana yana Ẕü'l-Celāle ʿāşıḳuz hem ṣādıḳuz (G. 57/3)

Yār elinden tā ezelden içmişüz peymānesin
Ḳana ḳana ol zülāle ʿāşıḳuz hem ṣādıḳuz (G. 57/4)

Yazıldı levḥ-i dil üzre ezelden ʿilm-i Rabbānī
Oḳur ol nüsḫadan bir bir bilinür feyż-i iḥsānı (G. 140/1)

II. DİL VE ÜSLUP ÖZELLİKLERİ

2.3. DİL VE ÜSLUP ÖZELLİKLERİ

2.3.1. Dili

Ahmed Me'âbî XVIII. yüzyıl şairidir. Eski Anadolu Türkçesi devrinden sonra bile etkisini dîvânlarda hissettiren Türkçe kelimelere *Dîvânı*'nda yer vermiş, Arapça ve Farsça kelimeleri kullanmış ve fazla olmasa da uzun tamlamalar yapmıştır.

Ey resūl-i server-i evlād-ı Ādem Muṣṭafā
Ey ḥabīb-i bāde-i īcād-ı ʿālem Muṣṭafā (G. 3/1)

Ey ġonca-i gülşen-i gülzār-ı ḥaḳīḳat
Ey bülbül-i nāle-i eşcār-ı ḥaḳīḳat (G. 17/1)

Sālik-i rāh-ı Ḫudāda ehl-i ʿirfān olmışuz
Şol ḥaḳīḳat sırrına biz ehl-i īmān olmışuz (G. 50/1)

Nev-ẓuḥūrı hem-süvār-ı ʿaşḳ-ı meydān olmışuz
Nev-bahāruñ gülşenüñde verd-i ḫandān olmışuz (G. 51/1)

Vāriṯ-i pūst-ı resūl-i faḫr-ı ʿālem ol durur
Kim anuñdur ʿadl u dādı ḥükm-i Ḳurʾān-ı Selīm (G. 109/3)

Yukarıda örneklenen uzun tamlamalara karşılık basit ve sade kabul edebileceğimiz söyleyişler de bulunmaktadır:

Maḥv idüp özüñ aradan nāmuñı itdürme yād
Geç bu benlik ʿāleminden nefes virme iştihār (G. 36/2)

Tā ezelden biz bu ʿaşḳı iḫtiyār itdük aña
Kim irince ol cemāle ʿāşıḳuz hem ṣādıḳuz (G. 57/2)

Girelden mekteb-i ʿaşḳa oḳuruz nüsḫa-i ʿaşḳı
Bu dersi eyledüm taʿlīm benüm başḳa kitābum yoḳ (G. 90/4)

Me'âbî'nin hayatı hakkında elimizdeki bilgilere bakacak olursak Arapça ve Farsça kelimelerden, Türk halk dilinde bulunan birçok deyime ve arkaik kelimelere bakarak dili çok iyi kullanan mutasavvıf bir şair olduğunu düşünmüyoruz.

ḫ ve *ḳ* ikili kullanımına göre *yoḫ/yoḳ* örneği verilebilir.

Kimüñ meftūnı sen kim tā ezelden böyledür ḥālüñ
Bu derde yoḫsa cānān mı devā ey cān dehān söyle (G. 129/3)

Bi-ḥamdillāh ser-i ḳuyında ol yārüñ ʿitābum yoḳ
Ki zīrā ẓulmet-i şebde olan bedre seḥābum yoḳ (G. 90/1)

Kelime sonlarındaki *ġ/ḳ* ikili kullanımına göre nadiren de olsa yoġ/yoḳ örneği verilebilir.

Cism-i Ḫālıḳ ol durur kim yoġ iken hīç āb u ṭīn

Ol ebu'l-ervāḥ u ẕī-rūḥ ümm-i eşyā gelmesi (K. 144/8)

Yok dilümüz içre bizüm zeyn ile ṭāvus
Rifʿat-ı bālā-yı tevāżuʿda hümāyuz (G. 61/4)

Kelime başlarındaki ṭ/d ikileminin *Me'âbî Dîvânı*'nda da bulunduğu görülmektedir.

Ne yirde kim göñül murġ[ı] vaṭan dutsa ider ʿavdet
Ki her yerde ḳarār itmez geçer aḫşāmımuz bir bir (G. 47/4)

Ḳulaḳ ṭut zāhidā diñle Meʾābī sözlerin sen kim
Bulardır ẓāhir-i şerʿin bulardır ʿilm-i maʿlūmāt (G. 14/4)

Ḳanı, ḳande gibi Eski Anadolu Türkçesi dönemindeki kalma kelimeler de *Dîvân*'da kullanılmıştır.

Biz ol pervāne-i sūzuz ki yanmaḳdur bize ʿādet
Ḳanı ol şemʿa-i vuṣlat görinmez şuʿle-dār olmaz (G. 58/2)

Bugün meydān-ı ʿaşḳuñda biz ol abdāl u ḥayrānuz
Ḳanı Mecnūn ile Ferhād bizümle hem-süvār olmaz (G. 58/4)

Kim oldur bāz u eşheb ser-te-ser iḳlīm-i sebʿada
İrişür ḳande bir dervīş çaġırsa anı Muḥyiddīn (G. 114/3)

Gereklilik eki olan *-sA gerek* ve *-mAK gerek* eki de *Dîvân*'da kullanılmıştır.

Uyan dil ḫˇāb-ı ġafletden irişdi vuṣlatuñ zīrā
Ḫiṭāb-ı irciʿī gelse gerekdür küşte-i nā-gāh (G. 133/3)

Āḫiri olsa gerekdür bu fenā dünyā ḫarāb
Aç gözüñ bayḳuşveş baḳ vīrānuñ naḳşına (G. 135/6)

Bu yolda cān u ser virmek gerek kim tā bula vuṣlat
Anuñçün Kerbelāsında varup çevgān olur ʿāşıḳ (G. 89/3)

Tekil birinci şahıs eki olan -*Em* olarak *Dîvân*'da geçmektedir.

Firār iderse maḥşerde Ṣırāṭ üzre varam bende
Görem anı Ṣırāṭ üzre alam ben intiḳām anda
İdem feryād u efġānı oturam tā terāzūda
Bu dil-dādına faẓl eyle *disem* yā Ḥażret-i Bārī̄ (Mrb. 137/IV)

Çokluk ikinci şahıs eki olan -*sUz* olarak *Dîvân*'da kullanılmıştır.

Ki zīrā ḳurb-ı Ḥaḳḳa vāṣıl olmaz kimse mürşidsiz
Bilinmez yolları zīrā irişmez ḥadd ile pāyān (G. 121/3)

Çokluk birinci şahıs eki olarak -*AlIm* eki kullanılmıştır.

Görindi ġonca-i ḫandān gine bülbül ider feryād
Yine irdi bahāristān bu dem biz olalum dil-şād (G. 28/1)

İrdi Meʾāb vaḳt-i baḥār feth idelüm dīde-i gül
Ḳılmadı būyā sel ol baḫçe-i aḥzāna taḥammül (G. 103/5)

Zarf fiilli eklerinden -*mAdAn* şekli de yer yer kullanılmıştır.

Seyl-i eşküm aḳmadan bu ʿālemi ṭūfān ider
Yūsuf-ı ḥüsnüñle dīde hem ʿalīl olmaḳda güç (G. 20/2)

Riyā ile nice yıllar ʿibādet etmeden ẓāhid
Bugün sunʿ-ı Ḫudāya bil bizüm efkārımuz vardur (G. 46/4)

Zarf fiil eklerinden *-AldAn* şekli de *Dîvân*'da sık sık kullanılmıştır.

Dūş olaldan derd-i ʿaşḳa ḫalḳa seyrān oldum āh
ʿAḳl u fikrümden ṣoyundum cism-i ʿuryān oldum āh (G. 130/1)

Nice cānlar yolına oldı fedā ol āfetüñ
Dil virelden ʿaşḳına biz çeşm-i ḫūn olmaḳdayuz (G. 49/5)

Ḫāne-i dilden bulaldan naḥnu aḳreb mirʾātin
Ṣemme Vechullāha ḳarşu biz de ḥayrān olmışuz (G. 50/6)

2.3.2. Arkaik Kelimeler ve Ekler[18]

Ahmed Me'âbî Dîvânı'nda bugün kullanılmayan ve arkaik kabul edilen çeşitli ek ve kelimeler kullanılmıştır. Bu örnekler çok fazla olmasa da o dönem için ortalama bir kullanım olduğu söylenebilir. Dîvân'da 5 farklı ek halinde arkaik kelime kullanılmış olup 24 tane de farklı arkaik kelime kullanılmıştır. Arkaik ekler ve kelimeler alfabetik olarak sıralanmıştır. Bu ek ve kelimeler birer beyit örnekle gösterilmiş olup tespit edebildiğimiz diğer örnekler de parantez içinde verilmiştir.

Arkaik Ekler:

-durur: (G. 13/6, G. 95/3, G. 99/5, Mrb. 106/III/1, 2, 3, G. 109/3, K. 142/3, 26, K. 144/8)

İki destüñ ḳanadlanmış durur bāb-ı selāmetde
ʿAle'l-ʿarşistevāsında ḳadem zīrinde ol bālā (G. 7/7)

[18] Bu bölümde Cem Dilçin, Yeni Tarama Sözlüğü kullanılmıştır (Dilçin, 1983).

-gil: (G. 5/5, G. 26/13, G. 27/3, G. 27/5, G. 28/5, G. 36/3, G. 43/5, G. 46/7, Mhm. 118/V/1)

Ġāyeti gelmez beyāna bu lisān-ı ḳāl ile
Anı bilgil ʿarş-ı Raḥmānuñ esāsıdur göñül (G. 101/5)

-ın:

Bu Meʾābīnüñ niyāzı dergāhuñda rūz u şeb
Umarın bu āh ile ʿuşşāḳa cānānuñ vire (G. 137/5)

-üben/-uban: (Müs. 96/IV/3, G. 100/3, 4, G. 105/1,5, G. 123/2)

Azm-i cānān eyleyüben geç ḍalālet rāhuñı
Rāh-ı Ḥaḳḳa nūr ile ʿazm eyleyen kervāna gel (G. 100/2)

-updur / -üpdür: (G. 7/8, G. 9/4, G. 25/5, G. 26/5, 6, G. 34/7, G. 35/5, G. 36/5, G. 37/5, G. 70/4, G. 72/3, 5, G. 78/3, G. 79/2, G. 80/2, G. 84/1, 3, G. 85/2, G. 95/4, G. 97/6, G. 140/6, K. 142/7, 10, 36)

Çünki pinhān eylemişdür evliyāsın Lā-yezāl
Böyle bir köhne ʿabāda gizlenüpdür ḳuṭb-ı nās (G. 63/6)

Arkaik Kelimeler:

aḫşam: Akşam

Ne yirde kim göñül murġ[ı] vaṭan dutsa ider ʿavdet
Ki her yerde ḳarār itmez geçer aḫşāmımuz bir bir (G. 47/4)

anda: Orada (G. 26/11, 12, G. 36/3, G. 117/8, G. 125/1, Mrb. 137/IV/2)

Açup bir bāb-ı sulṭānı ḳomış bir tercemān anda
Ki söyler her lisān üzre ki fermānın ider ol yād (G. 26/9)

anı: Onu (G. 13/3, G. 14/1, 5, 6, 10, 12, G. 25/2, 4, G. 26/13, G. 28/4, G. 32/3, G. 35/3, 4, 5, G. 40/2, G. 43/3, G. 47/3, G. 85/2, G. 86/2, G. 93/2, G. 101/5, G. 108/3, G.

111/1, 2, G. 114/3, 13, G. 120/6, G. 121/1, G. 123/4, G. 132/7, Mrb. 137/IV/2, G. 140/2, G. 143/5, K. 144/4)

Ki mā-zāġa'l-baṣar çeşmüñ lisānuñ emr-i Rabbānī̄
Dişüñ ḥarf-i muʿammādur ki görmez anı her aʿmā (G. 7/6)

aña: Ona (Mh. 6/II/2, G. 8/3, Mh. 11/II/3, G. 14/5, 6, G. 14/7, G. 16/8, G. 19/4, G. 26/4, G. 27/2, G. 44/10, 14, G. 51/4, G. 53/6, G. 57/2, G. 67/3, 4, G. 79/3, 4, G. 89/4, 5, 6, G. 92/4, G. 94/6, G. 110/1, G. 117/8, G. 133/2, Mrb. 137/V/2)

Ḳılup cism[i] fedā Ḥaḳḳa geçerler mā-sivāsından
Göñül virmez aña olsa eger şeyb ü eger şebāb (G. 8/2)

berü: Beri (G. 26/13)

Ḫaber vir gel berü zāhid nedür ol nāsiḫ u mensūḫ
Ledünnī̄ ʿilmini kimdür oḳudup eyleyen mersūḫ (G. 25/1)

birle: Birlikte (Müs. 96/VII/2)

Ṣadā-yı Dāvūdı birle ḳaçan kim eyledüm iḳrāra
İçerdi bāde-i fürḳat dehān aġlar benüm içün (G. 119/8)

deñlü: Denli (G. 75/4)

Bulup bir mürşid-i kāmil sürüp derġāhuña yüzler
Cefāsuñ eyleyüp taḥmīl ne deñlü ola ḳubḥiyyāṭ (G. 16/3)

diyü: Diye

Evvelī̄ Hū Āḫirī̄ Hū diyü söyler cān u dil
Dört kitābı tefsīr ider ʿālem-i maʿnāda Hū (G. 126/2)

içre: İçeride (Mhm. 11/V/2, G. 25/4, G. 27/2, G. 31/1, G. 32/7, G. 33/3, G. 35/1, G. 36/3, G. 41/1, 4, 6, G. 49/3, G. 50/5, G. 52/2, G. 54/1, G. 60/3, 5, 6, G. 61/4, G. 63/4, G. 65/1, G. 66/4, G. 68/2, G. 69/7, G. 71/6, G. 73/4, G. 78/3, 5, G. 86/1, 6, G. 87/4, 7, G. 88/1, 5, G. 92/1, 4, G. 94/2, G. 95/2, 3, Müs. 96/I/2, V/3, G. 97/3, G. 99/5, G. 100/7, G. 108/1,

G. 110/3, 4, 6, G. 111/2, G. 112/3, G. 114/6, 11, G. 117/1, 8, Mhm. 118/I/1, 2, II/1, G. 119/10, G. 120/4, G. 121/1, 2, 7, G. 122/2, G. 125/4, 5, 6, G. 126/1, 3, 4, G. 128/5, 7, G. 130/6, G. 132/3, 5, G. 133/4, G. 134/5, G. 138/4, G. 141/2, K. 142/28, 30, G. 143/2)

Żiyā-i şemʿ-i rūyında münevver oldı çün ʿālem
Zemīn ü āsmān içre kelāmuñdur ve mā yūḥā (G. 7/2)

ḳaçan: Ne zaman

Ṣadā-yı Dāvūdı birle ḳaçan kim eyledüm iḳrāra
İçerdi bāde-i fürḳat dehān aġlar benüm içün (G. 119/8)

ḳanda: Nerede (G. 67/2, G. 86/7)

Bu zebānum ʿāciz oldı ʿaşḳı taḳrīr itmeden
Līk vaḳt-i nev-bahārda olmada ġam bī-ḳıyās (G. 63/2)

ḳanı: Hani (G. 35/3, G. 58/4, G. 68/5)

Biz ol pervāne-i sūzuz ki yanmaḳdur bize ʿādet
Ḳanı ol şemʿa-i vuṣlat görinmez şuʿle-dār olmaz (G. 58/2)

ḳarşu: Karşı (Mh. 11/IV/1, G. 23/5, G. 31/2, G. 37/1, G. 50/6, G. 67/1, G. 81/3, G. 99/1, G. 120/1, G. 124/1-7, G. 130/4, G. 139/3)

Çeşm-i dilden naḫnu aḳreb mirʾātin gördi Meʾāb
Ṣemme vechüñ ḳıblesine ḳarşu ḥayrān oldum āh (G. 130/7)

ḳatı: Çok (G. 39/4, G. 59/5)

Ḳatı inkāra ḳomışdur seni īmān-ı taḳlīdüñ
Derūn-ı ḫāne-i dilde bizüm īmānumuz yekdür (G. 39/6)

kendözüñ: Kendisi

Meʾābī diñle Ḥaḳ sözüñ müzekkī eyle gel özüñ
Ki ʿālī görme kendözüñ benüm şeyḫüm saña düşmez (G. 54/5)

kendü: Kendi (Mh. 6/V/3)

Bayḳuşveş kendüñi çek vaḥdet-i vīrānesi kim
Birlik ile tā idesin kendüñe hicrānı leẕiẕ (G. 30/2)

kim: Ki (G. 14/5, 6, 7, 9, G. 16/8, G. 20/1, G. 23/1, G. 26/6, 7, 11, 15, G. 27/2, G. 30/4, G. 32/2, 3, G. 35/5, G. 36/1, 3, 4, G. 37/4, 5, G. 41/5, G. 42/4, G. 44/5, 10, 11, G. 45/2, G. 46/6, G. 47/3, 4, G. 48/3, G. 50/4, G. 51/3, G. 55/2, 7, G. 57/2, 5, G. 62/2, 5, G. 63/1, 7, G. 67/3, 4, G. 70/3, G. 72/4, G. 74/1, G. 83/6, G. 85/4, G. 86/2, G. 88/2, G. 89/3, G. 91/4, G. 92/2, G. 93/1-5, G. 97/6, G. 101/8, G. 104/5, G. 107/1, 4, 5, G. 109/3, G. 110/1, G. 113/3, G. 114/3, G. 119/8, G. 120/5, G. 121/5, G. 123/9, G. 127/6, G. 129/3, G. 134/6, Mrb. 137/V/1, G. 138/3, G. 140/2, G. 141/2, K. 142/21, K. 144/6-9, 16, 18, 23, 36)

Ḳurb-ı Ḥaḳdan feyżinüñ teʾşīridür kim tā ezel
Eyledi aḥyāʾ-i emvāt İbn-i Meryem Muṣṭafā (G. 3/6)

nice: Nasıl, Bir çok (Mh. 11/II/2, 4, G. 26/4, G. 29/2, G. 34/2, G. 46/4, G. 48/5, 6, G. 49/5, G. 53/7, G. 66/1, 4, G. 67/2, 5, G. 68/4, G. 91/1, G. 92/8, G. 94/3, G. 95/1, G. 101/3, G. 103/1, G. 116/2, G. 132/3, K. 144/15)

Gelüp gitmekde eyyāmum nice demdür bu fürḳatle
Göñül Mıṣrında ol şāh-ı nev istiġnā neden gelmez (G. 53/3)

ol: O (G. 1/6, G. 3/3, Mh. 6/II/2, G. 7/8, G. 8/3, G. 10/6, G. 13/6, G. 18/1, G. 19/1, G. 20/5, G. 21/5, G. 22/5, G. 25/1, G. 26/1, 9, 10, 12, G. 27/5, G. 32/3, G. 33/2, 5, G. 33/6, G. 37/5, G. 38/1, G. 43/4, G. 44/10, G. 45/2, 4, G. 46/6, G. 48/3, 7, G. 49/5, 6, G. 51/3, G. 53/3, 4, 5, G. 57/1, 2, 4, 5, G. 58/2-4, G. 59/2, 3, G. 60/3, G. 62/2, 3, G. 64/5, G. 65/4, G. 66/1, 3, G. 67/5, 11, G. 69/2, G. 70/1, G. 71/2, G. 72/3, 6, G. 73/1, G. 74/7, G. 75/4, G. 77/7, G. 83/6, G. 90/1, G. 91/2, G. 92/9, G. 95/5, Müs. 96/III/3, G. 97/1, G. 101/6, G. 102/1, G. 103/5, Mrb. 106/IV/1, G. 108/3, G. 109/3, G. 115/2, G. 116/9, 10, G. 117/13, Mhm. 118/I/1, G. 121/5, G. 125/7, G. 126/4, G. 129/1, G. 131/4, G. 133/5, G. 134/7, G. 139/6, G. 140/2, K. 142/10, 35, K. 144/2, 3)

Benüm ol şāh faḳrının ferāġat taḫtı üstinde
Ki ḥükmüme olur münḳād Semerḳand u Buḫārālar (G. 48/2)

olar: Onlar

İder iʿmāl-i ıṣlāḥı fesādı işleyen fāsid
Anuñ tekrār lāzımdur olardur cüzʾī külliyāt (G. 14/11)

ṣanma: Düşünmek

Ḳaṭre-i terkībüñ içre ṣanma deryā ʿunṣurı
Baḥr-ı dil içre dem-ā-dem mevc uran ʿummāna gel (G. 100/7)

suvarur: Su vermek

Firāḳ-ı nār-ı ʿaşḳuñla bizi hīç suvarur olmaz
Bugün nār-ı maḥabbetle bizüm gibi yanar olmaz (G. 58/1)

şol: Şu (G. 48/1, 4, G. 50/1, G. 60/4, G. 69/5, G. 72/6, G. 83/1, G. 92/4, G. 130/5, Mrb. 137/V/4)

ʿAceb yıḳmaḳdasın zāhid varup şol ḳalb-i dervīşi
Velī kim tā ezel beyt yapar miʿmārımuz vardur (G. 46/6)

yitmek: Kaybetmek

Kim görürse bu metāʿı hep virür ser-māyesüñ
Kim ticāretlen yitürdün ṣatılur eşmār-ı ʿaşḳ (G. 88/3)

2.3.3. Deyimler

Me'âbî, anlatımını etkili kılmak için deyimlerden yararlanmıştır. *Dîvân*'daki tasavvufî anlatımı kuvvetlendirmek için sıklıkla deyimlerden faydalanmıştır. Mısra ve vezin gereği deyimlerin kelime sırası bazı mısralarda değiştirilmiştir. *Me'âbî Dîvânı*'nda tespit edebildiğimiz kadarıyla deyimler şunlardır:[19]

ʿāciz olmak: Gücü yetmemek (G. 48/5, G. 63/2)

ʿahdüñ baġlamak: Söylenen söze davranışlarını uydurmak (G. 49/6)

ʿaḳlı ḳalmak: Beğendiğini düşünmek, kendini düşünmekten alamamak (G. 35/5)

[19] Deyimlerin tespitinde Ömer Asım Aksoy'un Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü kullanılmıştır (Aksoy, 1984).

ʿaḳlı yaġmaya virelden: Aklı yağmaya vermek (G. 99/5)

ʿaḳluñ çāk idüp: Aklını yırtmak (G. 35/5)

ʿaşḳı uyanmak: Aşkı oluşmak (G. 32/1)

amān virmez: Göz açtırmamak, rahat bırakmamak (G. 79/3)

aradan çıḳarmak: Yapılması gereken birçok işten birini yapmak, bitirmek (G. 17/4)

baġrı yanık: Üzüntü çekmiş, çok acı duyan (G. 131/3)

baş u cān virmek: Ölmek, başını ve canını vermek (G. 42/4, Mhm. 118/IV/1)

başı (meydāna) koymak: Bir amaç için bütün varlığını ortaya koymak (G. 119/5)

bayḳuşveş baḳ: Uğursuzca bakmak (G. 135/6)

cān açmış: Bir durum karşısında canlanmak (Mhm. 6/III/2G. 69/3)

cān baġladı: Canını bir kişinin durumuna bağlamak (G. 131/2)

cān çıḳarsa: Bir iş karşısında çok yorulmak, ölmek (G. 122/1, 5)

cān gözlerüñ açup: Tüm dikkatini toplamak (G. 115/1, G. 121/1)

(cān ile) ḳurbān olasın: Bir durum karşısında sıkıntı çekmek, ölmek (Müs. 96/IV/2)

(cān u dilden) vir ḳulaġuñ: Söylenene pür dikkat kesilmek (G. 67/4, G. 67/9)

(cān u seri) eyle fedā: Can ve başı gözden çıkarmak (G. 30/3, G. 68/1, G. 89/3, G. 99/2, G. 110/2)

cigeri (aşk ile) yanmak: Yüreği aşk ateşiyle yanak, aşık olmakG. (45/1, G. 64/4, G. 124/7, G. 132/3)

(cismi) fedā ḳılup: Vücudunu feda etmek (G. 8/5, Mhm. 118/I/3, III/5)

çerāġānı uyandırmak: Sönmek üzereyken ateşi canlandırmak (Mhm 11/V/3)

(derd ile) biriyān olasın: Çekilen dert ile yüreği yanmak (Müs. 96/IV/4)

dergāhuña yüz sürüp: Bir isteği için bir kişiye yalvarmak (G. 5/3)

dīde ābum aḳıdur: Gözyaşı akıtmak (G. 90/5)

dil virmek: Aşık olmak, sevmek (G. 49/5, G. 135/1)

dilde güftār eyledi: Gönüle tesirde bulunmak, aşık etmek (G. 23/3)

el çekmek: Vazgeçmek (G. 32/1, G. 52/5, G. 63/7, G. 135/3)

el virmez: Yardım etmemek, izin vermemek (G. 59/1, 5)

emrine teslīm gerekdür: İsteğini olduğu gibi kabul etmek (G. 101/9)

fedā etmek: Gözden çıkarmak (G. 42/4, G. 49/5, Müs. 96/II/3, VI/1)

fiġān eyler: İnleyerek ağlamak (G. 40/5, G. 91/2, G. 129/4, G. 134/7)

ġam çekmek: Üzülmek, tasalanmak (G. 29/5)

ḥayrān olmak: Çok beğenmek (G. 7/3, G. 31/2, G. 37/1, G. 50/6, G. 51/2, G. 58/4, G. 73/2, G. 89/5, G. 93/3, G. 99/7, G. 114/13, G. 127/2, G. 130/7)

göñül alma: Üzülen birinin kalbini almak, sevindirmek (G. 103/4)

göñül virdi: Aşık olmak (G. 91/1)

göz açmak: Dikkatli olmak (G. 67/3, 135/6)

göz yum: Görmezlikten gelmek (G. 72/3, G. 86/7, G. 95/4)

gözlerinden yaş dökmek: Ağlamak (G. 79/3, G. 64/4)

gūş it: Dikkate almak (G. 16/6, 9, G. 23/4, G. 52/4, G. 120/2, K. 144/27)

gūş itmez: Dikkate almamak (G. 8/5)

gūşını vir: Merak edip önem vererek dinlemek (G. 41/3, G. 86/2)

ḥükm sürer: İşbaşında olmak (G. 133/5, G. 140/5)

ḫaber vir: Bildirmek, haberi iletmek (G. 18/5, G. 25/1, G. 37/3, G. 79/4, G. 98/3, G. 115/4, G. 116/1, 2, 4, 6-11, G. 117/13)

her demī giryān olasın: Çok ağlayan olmak (Müs. 96/IV/3)

idrāk etmek: Aklıyla anlamak (G. 32/6)

ḳalbüm itdi inşirāḥ: Kalbin ferahlaması, rahatlamak (G. 23/2)

ḳıyāmet kopmak: Bir yerde kıyamet gibi gürültü olması (G. 69/3, G. 82/2, G. 122/3)

ḳulaġuñ vir: Merak edip dinlemek (G. 16/1, G. 67/9)

ḳulaḳ ṭut: Dinlemek (G. 14/4)

ḳurbān olmak: Bir şey uğruna ölmek, canından geçmek (G. 15/5, G. 89/4 Müs. 96/IV/2, Mhm. 118/I/3)

meydān oḳumak: Çekinmeden yarışmaya çağırmak (G. 41/5)

meydāna çıḳmak: Olayın aslı, gerçeğinin belli olması (G. 28/2, G. 99/2, G. 105/2)

nuṭḳ itmek: Uzun ve sıkıcı bir konuşma yapmak (G. 44/13, G. 86/4)

raġbet itmez: İstek göstermemek (G. 136/2)

rıẓāyı gözlemek: Bir kişinin bir konuda müsaadesini almak (G. 73/3)

vaṭan tutmak: Yurt edinmek (G. 47/4)

yād etmek: Anmak (K. 144/38)

yaraya merhem olur: Zorunlu ihtiyaçların karşılanması (G. 131/3)

yolına cān virmek: Biri için canını vermek, ölmeyi göze almak (G. 41/5)

yüz çevirmek: Gösterilen ilgiyi kesmek (G. 45/2)

yüz göstermek: Ortaya çıkmak (G. 49/3)

yüz sürmek: Aşırı sevgi ve saygı göstermek (G. 5/2, G. 16/3, G. 81/4, G. 87/7, G. 97/7, G. 138/3)

yüzi ḳara: Bir istek karşısında utanmak (G. 10/7)

2.3.4. Edebî Sanatlar

Me'âbî manayı ve sözü güçlendirmek ve güzelleştirmek için edebî sanatları şiirlerinde çok sık ve başarılı olarak kullanmıştır. *Dîvân*'da bütün edebî sanatlar kullanmış olsa da anlam sanatlarını daha fazla kullanmıştır. Edebî sanatlardan en fazla telmih, iktibas ve teşbih kullanılmıştır.

Teşbîh:

Varup āhū gibi vaḥşi yürürken bu fenā içre
Çeküp dem şīrveş nā-gāh irişdi pençe-i maʿşūḳ (G. 87/4)

ʿAzm-i cānān eyleyüben geç ḍalālet rāhuñı
Rāh-ı Ḥaḳḳa nūr ile ʿazm eyleyen kervāna gel (G. 100/2)

ʿĀşıḳ iseñ bir naẓar ḳıl cān u dilden ey göñül
Çeşm-i ʿāşıḳdan aḳan āb-ı revānuñ naḳşına (G. 135/2)

Aks:

Ne bendeyem ne ben bildüm benüm derdümde dermānı
Ne dermānum benüm derdüm ne dermān dānesiyem ben (G. 117/10)

Tenâsüb:

Ezelden mecmaʿu'l-baḥreyn içinde olmışuz *ġavvāṣ*
Anuñçün kenz-i maḥfī de ṣadef dür-dāneyüz bizler (G. 31/4)

Gelür bu ḳaṭre-yi ʿaşḳum ṭaşar ʿummān olur ġāhī
Anuñçün ol ṣadef-i dür-dāneye çeşm olupdur hūş (G. 7/4)

Tezâd:

İki dilüñ daḫı açmış revāyiḥler gelür andan
Bed u ḫoş-bū ider temyīz bu ḫizmetde olur mūʿtād (G. 26/8)

Daḫı hem ol ider şürb ü ücāc ʿazb u mulḥāt
Ki zevḳinden olur ʿārif eger ṭaṭlu eger bī-dād (G. 26/10)

Benüm dünyā vü ʿuḳbāda niyāzum ḳalmadı zāhid
Ki zīrā terk-i leẕẕāt-ı cinān itmek murādumdur (G. 40/4)

Çekdügi derd ü belālar ehl-i ʿaşḳuñ rūz u şeb
Luṭf-ı Ḥaḳdan itdigi āh kim aña iḥsān imiş (G. 67/4)

İktibâs:

Ezelden ḳalb-i ʿuşşāḳa uyandı şemʿa-i maʿşūḳ
Ki nūrun hem ʿalā nūrun görindi şuʿle-i maʿşūḳ (G. 87/1)

Eri nī enẕur ileyke didi Mūsā isteyüp
Ḳılmadı Ṭūrı tecellī len terānīden mecāl (G. 102/3)

Ḳul huvallāhu eḥadden neylerüm iṣbātumı
ʿĀlem-i keṣretde zīrā vāhidüñ bürhānıyam (G. 113/6)

İstifhâm:

Gel ḥaḳīḳat ʿālemine eylegil miʿrāc-ı ʿaşḳ
Zülf-i yāre vāṣıl olup dārına Ḥallāc-ı ʿaşḳ
Ki ḥaḳīḳat ʿāleminden ḫırḳā-i ser-tāc-ı ʿaşḳ
Ey Meʾābī var mı şimdi ḥasret-i muḥtāc-ı ʿaşḳ
Ḳıl temāşā Ḥaḳ cemālüñ āh-ı sūzān ol bugün (Mhm. 118/V)

Ne gülden ben ḫaberdāram ne aṣlı gül midür bilmem
Hemān ol rūḥ-ı ter-gülüñ muʿaṭṭar bādesiyem ben (G. 117/13)

Kimüñ meftūnı sen kim tā ezelden böyledür ḥālüñ
Bu derde yoḫsa cānān mı devā ey cān dehān söyle (G. 129/3)

Vücūd iken vücūd oldum neden oldum nedür aslum
Ezelden tā ebed bende-i ter-gül nālesiyem ben (G. 117/12)

Neden Mecnūnveş ṣaḥrā gezer Edhem gibi şāhlar
Ne gördi mirʾāt-ı dilde ne bildi faḫr-ı Leylādan (G. 116/5)

Nidâ:

İrişdi ḥāl-i nezʿüñden Meʾābī āb-ı ḥayvānı
Vedāʿ vü bir nefes ḳılmışdı cānā merḥabā geldüñ (G. 94/7)

Fiġān u āhuñ ey murġ-ı Meʾābī per açar bir gün
Ḫarāb olur bu dil mülküñ nedür miʿmāruñ ey bülbül (G. 98/5)

Kitāb-ı kāl u ḳīl içre oḳunan dersi ey zāhid
Anı bir noḳṭa-i vāḥid muʿammāya degişdürmem (G. 111/2)

Mecâz-ı Mürsel:

Bulup mey-ḫāne-i vaḥdet sivādan cümle maḥv oldum
Ṣunup mest-i mey-i bezm-i elesti eyledüm ben nūş (G. 70/2)

Nūş iden bezm-i ezelden yār elinden cāmını
Ol aḳan cennetde ki ʿasel muṣaffādan geçer (G. 45/4)

Tekrîr:

Benüm āhum hevāda āh iden āhum nedür bilmem
Gine āhum içinde āh ile biryānesiyem ben (G. 117/11)

Mübâlağa:

Seyl-i eşküm aḳmadan bu ʿālemi ṭūfān ider
Yūsuf-ı ḥüsnüñle dīde hem ʿalīl olmaḳda güç (G. 20/2)

Tecâhül-i ʻÂrif:

Ne iẕʿānem bugün bende ne dermānum benüm derdüm
Ġarībem ey meded bilmem kimüñ hicrānesiyem ben (G. 117/5)

Vücūd iken vücūd oldum neden oldum nedür aslum
Ezelden tā ebed bende-i ter-gül nālesiyem ben (G. 117/12)

Nedür ol ẓulmet-i hicrān nedendür ṭamu-yı nīrān
Nedendür nefḫ-i İsrāfīl ḫaber vir ḥāşr-ı kübrādan (G. 116/9)

İdelden nār-ı ʿaşḳuñdan maḥabbet şuʿlesin pertāb
İder mi pes varup şemʿ-i dili pervāneden fāriġ (G. 83/5)

Telmih:

Bu bir derd ü maḥabbetdür ki Loḳmānlar olur ʿāciz
ʿİlācın eylemez aġyār ʿaceb müşkil devāmuz var (G. 38/3)

Bugün meydān-ı ʿaşḳ içre durur Mecnun ile Ferhād
Daḫı Edhem gibi şāhlar ider yaḳalarını çāk (G. 95/3)

Bu cāmuñ cürʿasıdur kim ider mestāneveş Mecnūn
Ki görmiş bādesi içre cemāl-i vech-i Leylāyı (G. 141/2)

Leff ü Neşr:

Gel ey zāhid ḫaber vir gel baña sen Ṭūr-ı Mūsādan
Ser-ā-ser lī-maʿ-allāhdan daḫı ol sırr-ı İsrādan (G. 116/1)

Nedür bülbüllerüñ zārı neden pinhān olur güller
Ḫaber vir nergis ü sünbül bahār-ı seyr-i şeydādan (G. 116/4)

Hüsn-i Ta'lîl:

Ey Meʾābī tā ezelden bunı yazmış ʿāşıḳa
Kim anuñçün artmadadur cān içinde ḥasretüm (G. 108/5)
Ṣıdḳ ile yārüm ararken rāh-ı ʿaşḳa düşmüşem
Cennet içre pes anuñçün ḥūr u ġılmān istemem (G. 110/4)

Bahār eyyāmı dil murġ[ı] ṣabādan itdi istişmām
Anuñçün terk idüp gitmez seḥerler gül-i raʿnāyı (G. 141/3)

2.3.5. Diğer Üslup Özellikleri

Me'âbî bu şiirinde Kur'ân ve hadîslerden kısmî iktibasları açıklayan beyitler kaleme almaktadır. Bu durum Me'âbî'nin şiirinde bir üslup özelliği olarak kendini göstermektedir. Aşağıdaki beyitte ol anlamına gelen "*kün*" ifadesi Kur'ân'da birçok âyette geçmektedir.[20] Şair Allah'ın alemleri yaratmasını, insanın yaratılması, Hz. Adem'in dünyaya gelmesi ve Hz. Peygamber'in nurunun belli olmasıyla açıklamaktadır.

ʿAdemden ḫalḳ olup Ādem Ādemden ṭoġdı bu ʿālem
Muḥammed nūrı ḫalḳ oldı belürmezden daḫı *nūn kāf*[21] (G. 85/5)

Şair *Dîvân*'daki bazı şiirlerinde aslı *murġ-ı dil* olan tamlamayı Türkçeleştirerek *dil murġı* olarak okumuştur. Benzer kullanımlar *Dîvân*'da (G. 18/4, G. 44/5, G. 62/5, G. 65/4, G. 69/1, G. 90/5, G. 94/2, G. 129/4, G. 132/2, G. 141/3) mevcuttur.

Bulınca gülşen-i aḥzān sükūt itdi bu dil murġ[ı]
Bahāristān irüp nā-gāh açıldı ġonca-i maʿşūḳ (G. 87/3)

Aşağıdaki beyitte aslı *mülk-i dil* olan tamlamayı Türkçeleştirerek *dil mülkün* olarak okumuştur. *Dîvân*'da başka şiirlerde de bu kullanım bulunmaktadır (G. 8/5, G. 18/3, G. 37/2, G. 48/3).

Fiġān u āhuñ ey murġ-ı Meʾābī̄ per açar bir gün
Ḫarāb olur bu dil mülküñ nedür miʿmāruñ ey bülbül (G. 98/5)

Şair başka bir tamlamada aslı *mestâne-i ezel* olan ifadeyi Türkçeleştirerek *ezel mestânesi* olarak şiirlerinde kullanmıştır (G. 31/1, G. 117/3).

[20] Âl-i İmrân, 3/47; Enʿâm, 6/73; Nahl, 16/40; Meryem, 19/35; Yâsîn, 36/82; Müʿmin, 40/68, Bakara, 2/117.
[21] Ol dediği şey hemen oluverir (Bakara, 2/117).

İçelden bāde-i ʿaşḳı girürler işbu meydāna
Geçerler cān ile serden ezel mestānesi ābdāl (G. 99/2)

Bu örnekte de olduğu gibi Me'âbî, aslı *ilm-i ledünnî* olan Farsça tamlamaların birçoğunu *ledünnî ilmi* olarak Türkçeleştirmiştir (G. 25/1, G. 108/4, 117/2).

Ledünnī ʿilmini yazmış ezelden levḥa-i dervīş
Anuñçün mekteb-i dilden oḳur ol nüsḫa-yı dervīş (G. 71/1)

Aslı *vâdî-i mahabbet* olsa da şair *vâdî mahabbet* olarak kullanıp tamlamalarla oynamaktadır.

Budur vādī maḥabbetde ezel tertīb-i ḫāṣṣü'l-ḫāṣ
Ki geçmişler sivāsından göñüller eylemişler ḫāṣ (G. 72/1)

Me'âbî, aslı *nakkâş-ı dil* olan tamlamayı Türkçeleştirerek *dil nakkâşı* olarak da kullanmıştır.

Kitāb-ı ʿilm-i esrāruñ bu dil naḳḳāşıdur zāhid
Girüp bāb-ı tecellīden ḫaber al Ṭūr-ı Mūsādan (G. 115/4)

3. BÖLÜM

ME'ÂBÎ DÎVÂNI'NIN DİNÎ-TASAVVUFÎ TAHLİLİ

3.1.1. DİN

3.1.1. Allah, Allah'ın Sıfatları ve İsimleri

Allah'ın isimleri, âyet ve hadîslerde en güzel isimler anlamına gelen "*el-Esmâü'l-Hüsnâ*" olarak ifade edilir. Esmâü'l-Hüsnâ ifadesi Kur'ân-ı Kerîm'de 4 âyette geçmektedir.[22] *"O, yaratan, yoktan var eden ve şekil veren Allah'tır. En güzel isimler O'nundur."*[23] Ebu Hureyre'den rivayet edilen şu hadîste Esmâü'l-Hüsnâ ifadesi, *"Muhakkak ki Allah'ın 99 ismi vardır. Kim bunları ihsâ ederse cennete girer."*[24] olarak zikredilmektedir. Sadece Kur'ân'da geçen ilahî isimler 100'den fazla olmakla beraber muhtelif hadîslerde başka isimler de mevcuttur. Esmâü'l-Hüsnâ terkibinin, bunların hepsini kapsamakla birlikte terim olarak doksan dokuz ismi de içerdiği kabul edilir.

Esmâü'l-Hüsnâ, Klasik Türk Edebiyatının temel konularından biridir. *Dîvân*'da muhtevaları bakımından Allah ile ilgili olan türlerden tevhid (G. 5, Mh. 6, G. 7, G. 8, G. 9, G. 23, G. 26 G. 46) ve münâcât (G. 10, Mh. 11) ve na't (G. 1, G. 2, G. 3, G. 4, G. 97, G. 127, G. 128) gibi müstakil manzumeler bulunmakla birlikte münferit olarak da Allah'ın isim ve sıfatları beyitlerde sıklıkla zikredilmiştir.

Me'âbî, kendisinin de mutasavvıf olmasından dolayı *Dîvânı*'nda, "*Allah, Bârî, Fettâh, Gaffâr, Hakk, Hayy, Kahhâr, Kerîm, Rahîm, Rahmân, Tevvâb, Rab, Settâr, Kayyûm, Hû"* gibi Esmâ-i Hüsnâlar kullanmıştır. Bunların içinde de en fazla *Rab* ve *Hû* isimleri geçer.

Beyitte âşıklar Allah'ın bir ve tek oluşuna gönül verseler de Allah'ın bin isme sahip olduğunu söyler.

Mā-sivāsından çevirmiş yüzlerin kim tā ezel
Birlige virmiş göñül kim ol biñ *esmā*dan geçer (G. 45/2)

[22] Tâhâ, 20/8, Haşr, 59/24, İsrâ 17/110, A'râf, 7/180.
[23] Haşr, 59/24.
[24] Buhârî, Tevhid, 12; Müslim, Zikr, 5-6.

3.1.1.1. Allah

Alemlerin yaratıcısı olan şüphesiz her şeyin sahibi en yüce varlıktır. Ulûhiyet sıfatlarını kendisinde toplamış olan isimler içindeki ism-i a'zamdır. Allah kendi zatını Kur'ân'daki isimleriyle mümin kullarına tanıtmıştır (Cebecioğlu, 1997: 104).

Şeriat, Allah'ın koyduğu kuralların bütünüdür. Me'âbî, mümin kulların şeriat kurallarını emir bilip uyduğu takdirde Rıdvan Cenneti'nin sevabını kazanacağını ve Allah'ın takdiriyle bu sevapların kulu cennete götüreceğini anlatmaktadır.

Buları işlemekde var ṣevāb-ı cennet-i Rıḍvān
Bu derdi emr idüp *Allāh* bulardur ʿayn-ı şerʿīyyāt (G. 14/8)

Dîvân'da, Allah'ın adının geçtiği *Bârekallah (*Allah mübârek etsin) (G. 33/11), *İndallah* (Allah katında) (G. 44/2), *Bi-hamdillah* (Allah'a şükür olsun, Allah'ın yardımıyla) (G. 38/1, G. 70/5, G. 90/1, G. 94/2), *Hamdülillah* (Allah'a hamdolsun, elhamdülillâh) (G. 49/7, G. 51/2) ifadeleri de kullanılmıştır. Şair, Allah'ın levh-i mahfûzda ilahi kalemle belirttiği üzere ol emrinin zahir olacağını söyler.

Ey Meʾābī böyle yazdı *Ḥamdülillāh* çün ḳalem
Maẓhar-ı emr-i ilāhī kāf u nūn[25] olmaḳdayuz (G. 49/7)

3.1.1.2. Rahmân

Rahmân, rahmet kelimesinden türetilmiş olup Allah'ın ihsan ve lütuf sahibi olmasını, kullarına karşı da bağışlayıcı olması kastedilir. O'nun rahmeti bütün yaratılmışlar için aynıdır. Allah, Rahmân sıfatını kendi üzerine almıştır. *"...O, kendi üzerine rahmeti yazmıştır..."*[26]. Bir hadîs-i şerîfte de *"Rahmetim, gazabımı geçmiştir."*[27] buyrularak Allah'ın ne kadar büyük bir rahmet sahibi olduğunu söylemektedir (Karaman, vd., 2010: 544).

Me'âbî, zahide seslenerek kendisine merhamet etmesi gerektiğini ve rahmetin gerçek sahibi olan Allah'a gelmesini istemektir. Allah'a gelmek için iman etmek ve sadık

[25] Kâf ve nûn harfleriyle oluşan kelime "kün"dür ve "ol" anlamına gelir. Allah bir şeyi yaratmak isterse ona yalnız "ol" demesi yeter. Ol dediği şey hemen oluverir (Bakara, 2/117; Âl-i İmrân, 3/47; Enʿâm, 6/73; Nahl, 16/40; Meryem, 19/35; Yâsîn, 36/82; Müʿmin, 40/68) (Yılmaz, 1992: 89).
[26] En'âm, 6/12.
[27] Buhari, Tevhid, 55.

olmak gerekir. İnsanlar işledikleri günahlarla dillerini ve kalplerini kirletir. Bu kirliliği temizlemek için tevbe etmeli ve Allah'ın rahmet kapısını çalmalıdır. Bağışlayacak tek kişi ve rahmet sahibi Allah'tır.

Cānına raḥm eyle ẓāhid raḥmet-i *Raḥmān*a gel
Küfr-i dilden pāk idince ṣıdḳ ile īmāna gel (G. 100/1)

Allah, İsrâ sûresinin 78. âyetinde[28] sabah namazının şahitli olduğunu söyler. Bunun nedeni de gece ve gündüz meleklerinin beraber şahit etmeleridir.[29] Keşif, Allah tarafından kulun gözündeki perdenin kaldırılmasıdır (Uludağ, 2002: 315). Sabah vakti müslüman kul işini gücünü bırakıp merhamet sahibi olan Allah'ı anarsa, karanlıkları aydınlık yapan keşfe ulaşır.

Seḥerde keşf-i *Raḥmān*ī ider ẓulmetleri pür-nūr
Açılur feyż-i iḥsānı ider ʿābidleri meʾcūr (G. 34/1)

3.1.1.3. Rahîm, Kerîm

Rahîm ismi, Allah'ın mümin kullarına gösterdiği merhameti ifade eder. *"...Allah bütün günahları bağışlar. Şüphesiz ki O, çok bağışlayan, çok esirgeyendir."*[30] Allah, Rahîm sahibidir,

Karşılık beklemeksizin cömert olmakta üstün gelmek anlamına gelen Kerîm, Allah'ın nimet veren ve cömert olduğunu ifade eden sıfatlarındandır (Karagöz, 2007: 262). İzzet ve şeref sahibi olan cömert Allah'a kullarının hiçbir duası ona çok gelmez.

Âşıklığın özelliklerinden biri de sadık olmaktır. Sadık âşık, şart göstermeksizin sevgilisine yürekten bağlıdır. Sevgili uğruna teslim olmuş ve her şeyden vazgeçmiştir. Allah'ın sonsuzluğuna ve benzersizliğine âşık ve sadık olmak ancak gerçek âşıkların yapabileceği bir şeydir. O'nun uğruna fenafillaha ulaşmak için her şeyden vazgeçmiştir. Me'âbî de âşıklardan ve sadıklardan olduğunu söyler.

[28] "Gündüzün güneşin gün ortasını aşmasından gecenin karanlığına kadar namazı kıl; bir de sabah namazını, çünkü sabah namazı şahitlidir" (İsrâ, 17/78).
[29] Müslim, Mesâcid, 246.
[30] Zümer, 39/53.

Ol *Kerīm* ü Lā-yezāle ʿāşıḳuz hem ṣādıḳuz
Ol *Raḥīm* ü bī-miṣāle ʿāşıḳuz hem ṣādıḳuz (G. 57/1)

3.1.1.4. Rab

Bütün mahlûkatı yaratıp "Rab" ismiyle terbiye eder ve her şey varlığını ondan alır. Rubûbiyyet makâmı sığınma ve yardım isteme makâmı olduğundan Allah'a "Yâ Rab!" diye dua edilir (Uludağ, 2007: 373).

Şair, şiirlerinde Allah'ın "Rab" ismini af ve bağışlanma isteyerek yalvarmak için kullanmıştır. Rab ismini redif olarak kullanmıştır (G. 10, Mh. 11). Bu manzumeler münâcât türündedir.

Günahlar, Allah'ın emirlerine uymamakla meydana gelir. Her şeyi bilen de günahlarımızı affedecek olan da Allah'tır. Tasavvufta esas olan kalptir. Bu yüzden kalbi günahtan temizlemek ana gayedir. Dervişler çeşitli ibadetler ve evradlar ile bu temizliği yapmak için çalışırlar.

Şair, kendini günahkâr ve çaresiz bir kul olarak görerek, kerem sahibi olan Allah'tan günahlarının bağışlanması için yardım istemektedir.

Meʾābī bende bī-çāre günāhı çoḳ yüzi ḳara
Kerem ḳıl itme āvāre cehil itme meded yā *Rab* (G. 10/7)

3.1.1.5. Hakk

Varlığı ezelden ebede var olan, batıl olmayan anlamına gelen Hakk, Allah'ın en güzel isimlerindendir (Cebecioğlu, 1997: 309).

Seyr ü sülûk yoluna giren sâlik, Allah'tan uzaklaştıran her şeyi bu yolda feda etmesi gerekir. Bu yolda gençliğine ya da ihtiyarlığına gönül vermemeli, kendi benliğinden dahi vazgeçmesi gereklidir.

Ḳılup cism[i] fedā *Ḥaḳḳ*a geçerler mā-sivāsından
Göñül virmez aña olsa eger şeyb ü eger şebāb (G. 8/2)

3.1.1.6. Kahhâr

Hiçbir şey ona üstün gelmeyen, gücü her şeye yeten, kuvvet ve kudretine ulaşılmayan anlamlarına gelen Kahhâr, Allah'ın kudreti ile ilgili sıfatlarındandır (Karagöz, 2007: 168).

İnsanda benliği ifade eden nefis farklı mertebelerden oluşur. İlk mertebe olan nefs-i emmâre, Allah'ın emirlerine uymayıp kendi zevkine tabii olarak yaşayanların olduğu basamaktır. Seyr ü sülûk yolunda olan mutasavvıflar nefislerini terbiye etmek için çeşitli ibadetler ve zikirlerde bulunurlar. Ve bu ilahi aşk yolunda mertebelerini ilerleterek öz benliklerini terbiye ederler. Ahmed Me'âbî, Kahhâr sahibinin azabının şiddetli olacağını bildiğinden nefs-i emmâreye uymaktan sakınmaktadır.

Uyup emmāreye zāhid bizi daḫl eyleme zinhār
İder nefsümizi ihlāk bizüm *Ḳahhār*ımuz vardur (G. 46/3)

3.1.1.7. Velî

Birine yaklaşmak, iyilik ve yardım etmek anlamlarına gelir. Hem insanlar hem de Allah için kullanılmıştır. Kur'ân'da, *"Veli olarak Allah yeter..."*[31] ifadesi geçer (Karaman, vd., 2010: 691).

Bütün alemin özü insan olduğu için insanın hakikati de gönüldür. *"Yere göğe sığamadım mümin kulumun kalbine sığdım"*[32] hadîsiyle de kalbin önemi ve genişliği vurgulanır. Kalp kırmak bu yüzden sûfîler arasında büyük günahlardan biri olarak görülmüştür. Çünkü içinde Allah vardır. Şair, ezelde kulunun kalbini ev yapan bir yaratıcı olduğunu söyler.

ʿAceb yıḳmaḳdasın zāhid varup şol ḳalb-i dervīşi
Velī kim tā ezel beyt yapar miʿmārımuz vardur (G. 46/6)

3.1.1.8. Settâr

Örten ve gizleyen anlamlarına gelen Settâr, Allah'ın kullarının ayıp ve kusurlarını örten olduğunu ifade eden sıfatlarındandır (Karagöz, 2007: 339).

[31] Nisâ, 4/45.
[32] Aclûnî, II, 195.

İnsanların yaptıkları tüm ameller yazıcı melekler tarafından sevap ve günah olarak deftere yazılmaktadır. Bu melekler insanların işledikleri her sevap için on sevap yazarken işledikleri her günah için de bir günah yazmaktadır.[33] Özel dinî günlerde işlenen her sevaba karşı daha fazla sevap yazılmaktadır. Şair, amel defterlerimiz ibadetlerle dolu olmasa da bire bin yazan, günahları affedip kusurları örten Settâr'ın var olduğunu söyler.

Ṣevāb-ı zühd-i ʿibādetle nehy oldıysa defterler
Birine biñ yazar daʾim bizüm *Settār*ımuz vardur (G. 46/2)

3.1.1.9. Gaffâr

Çok affeden ve çok bağışlayan anlamlarına gelen Gaffâr, Allah'ın merhameti ile ilgili sıfatlarındandır. Kur'ân'da Gaffâr ismi, *"O, çok bağışlayandır"*[34] olarak geçer. Gaffâr ismiyle tevbe eden her insanın her türlü günahı bağışlamaya muktedir olandır (Karagöz, 2007: 335).

Elest bezminde Allah ruhlara "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" diye sormuş ve bazı ruhlar "Belâ" diyerek Allah'ın yaratıcı olmasını kabul etmiştir. İnsanlar işledikleri amellere göre cennete ya da cehenneme giderler. Allah bu nizamı kullarına elest bezminde bildirmiştir. Müminler hata yapıp günah işlese de âşıkların sevgilisi olan Allah'a tevbe ederler. Çünkü Gaffâr ismiyle çok bağışlayan ve merhamet edendir. Şair, günah ile suç işlesek de günahların bağışlayıcı olarak Gaffâr'ı görür. O, çok affeden ve çok bağışlayandır.

Behişt u nārına Ḥaḳḳuñ bizüm iḳrārımuz vardur
Ḫaṭā cürmiyle ʿiṣyāna bizüm *Ġaffār*ımuz vardur (G. 46/1)

3.1.1.10 Tevvâb

İnsanlar, işledikleri günahlardan tevbe ederek Allah'tan af dilerler. Allah, tevbe eden kullarının arasından dilediğinin tevbelerini kabul ederek cezalandırmaktan vazgeçer. Kur'ân'da Allah, kendisini *"Ben tevbeleri çok kabul eden, çok merhametli olanım"*[35]

[33] "Kim iyilikle gelirse ona getirdiğinin on katı vardır; kim de kötülükle gelirse o sadece getirdiğinin dengiyle cezalandırılır. Onlar haksızlığa uğratılmazlar" (En'âm, 6/160).
[34] Nûh, 71/10.
[35] Bakara, 2/160.

tevbeleri çok kabul eden olarak tanımlar. Allah tüm kullarını ve tüm günahları affedendir (Karaman, vd., 2010: 661).

Mümin bir kul günah işlediği zaman tevbe etmesi farzdır. Günahsız olmak yalnızca peygamberlere mahsustur. Hz. Peygamber ümmetine tevbe ile ilgili "*Tevbe eden hiç günah işlememiş gibidir.*[36]*"* diyerek tevbenin önemini göstermiştir. Mümin kul, Allah'a karşı uygun bir tevbe ederse ve günahından tam dönerse hiç günah işlememiş gibi olur. Şair, dedikodunun büyük bir günah olduğunu söyleyerek tevbe etmesi gerektiğini ve affedecek tek kişinin de Tevvâb olduğunu söyler.

Günāhuñ tevbesin eyle seni ʿafv eylesün *Tevvāb*
Lisānuñ kes bu ġıybetden mekānuñ eyleme gird-āb (G. 9/1)

3.1.1.11 Fettâh

Allah'ın sıfatı olarak Fettâh, yol gösteren, yardım eden ve adil hâkim anlamlarına gelir (Karaman, vd., 2010: 181). Kur'ân-ı Kerîm'de, *"...Biz Allah'a güvenmişizdir. Bizimle kavmimiz arasında hakla hükmet, sen hükmedenlerinin en hayırlısısın."*[37] buyrulur. Haklı ile haksızı belirleyen Fettâh olan Allah'tır. Gaybı bilen yalnızca Allah'tır. Bir hadîs-i şerîfte, "*Ben gizli bir hazine idim, bilinmeye muhabbet ettim de kâinatı yarattım"*[38] buyrulmaktadır. Allah bütün sırların sahibidir.

Seyr ü sülûk yolundaki mürîd, zikir ve ibadetlerle nefsini terbiye ederek ilahi yolun kapılarının kilitlerini Allah'ın isimlerinin feyizleriyle açmaya nâil olabilir.

Künūz-i ʿilm-i esrāruñ yine feṭḥ eyledi *Fettāḥ*
Füyūż-ı bāb-ı ḳufluñda lisānum eyledi miftāḥ (G. 24/1)

3.1.1.12 Hayy, Vâhid

Hayy, canlı ve diri olan, yaşayan anlamına gelir. Kur'ân'da, "*Ölmeyen diriye daima güven..."*[39] olarak geçerken Allah'ın sıfatı olarak hayat sahibi ve baki olan demektir (Karagöz, 2007: 126). Vahid, Allah'ın bir ve tek olduğu anlamına gelen sıfatlarındandır.

[36] İbn Mâce, Zühd, 30.
[37] A'râf, 7/89.
[38] Aclûni, II / 132.
[39] Furkân, 5/58.

O, ol demeden hiçbir şey olmaz. O'ndan başka bir varlık yoktur. Kâinat onun eseridir. Bütün mahlûkât O'nun varlığına ve birliğine şahit olmuştur. Her zerrede Allah'ın izi bulunmaktadır.

Zemīn ü āsmān içre ne kim vardur aña şāhid
Kim oldur *Vāḥid* u *Ḥayy* u kim oldur ḳāṣıd u maḳṣūd (G. 27/2)

3.1.1.13 Kayyûm

Allah'ın sıfatlarından Kayyûm, koruyan ve yöneten anlamlarına gelir (Karagöz, 2007: 127). Ezeli ve ebedi kaim olan Yüce Allah, Hayy ve Kayyum sahibidir. O, hiçbir şeye muhtaç değilken yaratılmış olan her şey ona muhtaçtır. O, sadık kullarına cenneti müjdelemiştir.

Derviş, sülûkta kendini pak ederken Allah'ın varlığına şehadet eder. Bu yolda derviş her şeyden yüz çevirmeli ve sadece ilahi aşka kavuşmayı istemelidir. Şair, kendini âşık bir derviş ehli görerek Allah'a kavuşmayı istemektedir.

Bizüm maḳṣūdumuz Ḥaḳḳa ṣıfāt-ı Ḥayy u *Ḳayyūm*a
Celāl ile cemāline şehādet ehl-i dervīşem (G. 105/6)

3.1.1.14 Bârî

Eşi ve benzeri olmaksızın mahlûkâtı yaratan anlamına gelen Allah'ın yaratıcı oluşunu ifade eden sıfatlarındandır (Karagöz, 2007: 194). Ruhlar yaratıldığı zaman Allah, kullarına seslenerek, "Ben sizin Rabbinizi değil miyim?" buyrulunca "Evet, sen bizim Rabbimizsin" dediler. Âşıklar, sevgililerine karşı duydukları aşkların elest bezminden itibaren günümüze kadar devam ettiğini söylerler. (Pala, 2013: 72) Kavuşmak ancak fenafillah mertebesinde gerçekleşir. Ezelden beri gelenek budur ve buna dayanmak gerekir.

Ezelden ebede giderken dünya hayatı bittiğinde kıyamet kopacak ve bir tek Allah kalacaktır. İnsanlar tekrardan haşr olduğunda kullarına karşı amellerine göre hükümde bulunacak olan alemlerin ve mahlukatın yaratıcısı, Bârî olan Allah'tır.

Şair, Allah'a sırrına uygun, onu saklayıp koruyacak bir dost bulamamaktan yakınmaktadır. Çünkü kimisi münafık, kimisi inkârcı kimi de yalanla iş görmüştür.

Dilā derde taḥammül ḳıl ezelden böyledür cārī̄

Ḳıyāmet ḥaşr olur bir gün ne eyler saña *Bārī̄*

ʿAcebdür bulmadum cānā disem sırrum muvāfıḳ yār

Kimi nemmām kimi münkir iderler kiẕb ile kārı (Mrb. 137/I)

3.1.1.15 Hû

Allah'ın güzel isimlerinden olup "O" anlamına gelmektedir. Sûfîler tarafından önceleri üç olmak üzere sonra yedi ve on iki isim ile zikirler icra edilmiştir. (Cebecioğlu, 1997: 367).

Tasavvuf erbâbı, nefsini terbiye ederken bazı mertebelerden geçmektedir. Bu mertebeleri mürşidin rehberliğinde onun dediklerini yaparak, bir nevi gassâlın elindeki ölü gibi olarak yapmaktadır.

Zikir ve ibadetler ile mürîd kendinden geçerek şevk ile zikir yapabilir. Mertebe atladıkça o müride bazı yetenekler vuku bulur. Aşığın dilinde sürekli sevgilisi vardır. Seyr ü sülûk yolundaki müridin dilindeki zikri *Hû*'dur.

ʿĀlem-i ġayb içre ẕikrüm şevḳ ile esmāda *Hū*

Hem şehādet ʿāleminde görinür eşyāda Hū (G. 126/1)

3.1.1.16. Evvel-Ahir

Lügatte zaman ve rütbe bakımından önce olana evvel, sonra olana da ahir denir. Kur'ân'da *"O evveldir, ahirdir..."*[40] buyrulur. Allah ezeli ve ebedidir. Hiçbir şey yokken O vardır ve her şey yok olduğunda da yine O var olacaktır. Hz. Peygamber'in kızı Fâtıma'ya öğrettiği dua da şöyle geçmektedir: *"Allahım! Sen evvelsin, senden önce hiçbir şey yoktur ve sen âhirsin, senden sonra da hiçbir şey yoktur."*[41] (Karaman, vd., 2010: 165).

Me'âbî her zaman dilinin Allah'ın zikrinde olması gerektiğini, evveli ve ahiri olmayan yaratıcıya inandığını söylemektedir.

Her zamān olsa lisānum ẕikrüñe vird ü niyāz

Evvel Āḫir Ẓāhirā ben ḳāʾil oldum ben saña (G. 5/4)

[40] Hadîd, 57/3.
[41] Müslim, "Ẕikr", 61; Ebû Dâvûd, "Edeb", 109; İbn Mâce, "Duʿâʾ", 2, 15.

3.1.1.17. Zâhir, Batın

Lügatte açık, görünen ve aşikâr anlamlarına gelene zahir denirken batın ise gizli olmayan, açık olan anlamına gelir. Allah'ın isimlerinden olan Zahir, her şeyden aşikâr olan anlamına gelirken Bâtın ise hayalle tahayyül edilemeyen, her şeyin iç yüzünü bilen demektir. Kur'ân'da "*O zâhirdir ve bâtındır...*"[42] olarak geçer (Karaman, vd, 2010: 703)

Me'âbî, âşıkların âşıklıklarını ezel bezminde aldıklarından beri Zâhir ve Bâtın olanın emirlerine emir kulu olduğunu söylemektedir.

Nūş idelden cām-ı ʿaşḳuñ biz maḥabbetde aña
Ẓāhir ü *Bāṭın* umūra bende-fermān olmışuz (G. 51/4)

3.1.2 Melekler

Melekler, kelime anlamı olarak haberci ve kuvvet anlamına gelen Allah'ın yarattığı nuranî varlıklardır. Allah'ın emirlerinin gerçekleştirilmesinden sorumludurlar. İslam'da imanın şartlarından biri de meleklere iman etmektir. Cebrail, Mikail, İsrafil ve Azrail olmak üzere dört büyük melek vardır. *Dîvân*'da dört büyük melekten sadece Cebrail (a.s.) ve İsrafil (a.s)'den bahsedilmiştir. Melekler görevlerine göre farklı isimlerle anılmışlardır. *Dîvân*'da bilinen diğer meleklerden sadece Münker, Kâtibin ve Rıdvan geçmektedir.

Me'âbî'nin mutasavvıf bir şair olduğundan dolayı *Dîvân*'da İslami terminolojik anlamında kullanılmıştır. Hz. Peygamber'i Miraç'ta karşılamaları ve Allah'ın emirlerine noksansız uymaları sebebiyle beyitlerde konu olmuştur. Görevleri ve mertebeleri bakımından çeşitli melekler yaratılmıştır.

Beyitte meleklerin Hz. Peygamber'in Miraç'a çıkmasına hayran olmaları anlamında kullanılmıştır. Çünkü mertebe olarak en büyük melek olan Cebrail, Miraç gecesi sidretü'l-müntehâdan öteye geçemeyip Kâbe Kavseyn'e yalnızca Hz. Peygamber'in ulaşması sebebiyledir.

Senüñ miʿrācına ḥayrān *melā'ik* enbiyā mürsel
Sülūkın sırrına irmez nihāyet yā Resūlallāh (G. 127/2)

[42] Hadîd, 57/3.

3.1.2.1 Cebrâil

Vahiy meleği olarak bilinen Cebrâil dört büyük melekten biridir. Allah ile aracısız konuşur. Meleklere ve peygamberlere ilahî buyrukları tebliğ etmekle görevlidir. Kur'ân-ı Kerîm'deki âyetlerde gücü, aklı ve kesin bilgilere sahip olması bakımından konu edilir.[43] Hz. Muhammed'e vahiy aracılığıyla kalbine Kur'ân-ı Kerîm'i indirmiştir. Miraç gecesi Sidretü'l-müntehâya kadar çıkabilmesi sebebiyle makâmı olarak kabul edilir (Karaman, vd., 2010: 422). İlâhî gayb hazinesinde olan gizli mânâları, sûret âlemine taşıyarak her bireyin kalbine gayb âleminden nazil olan mânâların bâtınından haber vermesi sebebiyle anılmaktadır. Onun emri altında sayısız melâike bulunmaktadır (Konuk, 2005: 28-29).

Cebrâil, Hz. Peygamber'e gelen ilk vahiyde, "Yaratan rabbinin adıyla oku!"[44] âyetiyle ona ve bütün müminlere okumayı emretmiştir. Nitekim Kur'ân'da, "*De ki: "Göktekiler ve yerdekiler gaybı bilemezler, ancak Allah bilir..."*"[45] âyetiyle gaybın sahibinin sadece Allah olduğunu söyler. Allah, dilediği kuluna gaybı öğretir. Şair, Cebrâil'in oku hitabındaki gibi gayb sırlarına Allah'ın izin verdiği takdirde vakıf olunabileceğini söyler.

Me'ābī pendüñi güş it ḫiṭāb-ı *Rūḥ-ı Ḳudsīden*
Anuñla feṭḥ olur maḫzen bilinür sırr-ı ġaybīyyāt (G. 16/9)

3.1.2.2 İsrâfîl

Dört büyük melekten biri olan İsrâfil sûra üflemekle görevli olan melektir. Sûra ilk üflemesiyle kıyamet kopacak ve bütün canlılar ölecek. İkinci üflemesiyle bütün canlılar mahşer günü için dirilecektir (Karaman, vd., 2010: 328).

Allah, insanları emir ve yasaklarına karşı sorumlu tutmuştur. Buna göre Allah'ın emir ve yasaklarına uyanlar cennet ile ödüllendirilecek olup uymayanlar da cehennemle cezalandırılacaktır. Me'âbî, cehennemin ateşinin de ruhlar aleminden ayrılmanın da bir sebebi olduğunu hatırlatır. İsrafil'in sûra üflemesiyle kıyamet kopacak ve bütün insanlar mahşer günü diriltilecektir. Kurulacak olan mahkeme-i kübrâ da Allah'ın emir ve yasaklarına karşı işledikleri amellerinden hesap vereceklerdir.

Nedür ol ẓulmet-i hicrān nedendür ṭamu-yı nīrān

[43] Necm, 53/5-6; Tekvîr, 81/19-21.
[44] Alak, 96/1.
[45] Neml, 27/65.

Nedendür nefḫ-i *İsrāfīl* ḫaber vir ḥāşr-ı kübrādan (G. 116/9)

3.1.2.3. Münker

İnsanlar öldükten sonra kabirlerine Münker ve Nekir adında iki sorgu meleği gelir. Bu melekler insanları çetin bir sorguya çekerler. Bu sorguya dinî ve imanı bütün kişiler doğru cevap verirken dinsizler ise bu sorulara cevap veremeyeceklerdir. İnsanların verdiği cevaba göre melekler iyi ya da kötü davranırlar.

Me'âbî, Allah'tan bütün insanların canını verdikten sonra mezarına gelecek sorgu meleği Münker'in sorularına karşı karşı doğru cevap vermelerini niyaz etmektedir.

Dilerüm her şaḫṣa Allāh ḳaṣd dil ü cānuñ vire
*Münker*e iḳrārunı hem dīn ü īmānuñ vire (G. 136/1)

3.1.2.5. Kâtibîn

İnsanların günah ve sevaplarını yazmak için görevlendirilen iki meleğe Kiramen ve Kâtibîn denir. Bu melekler insanların yaptığı iyi ve kötü bütün amelleri amel defterine yazmakla görevlidirler. *Dîvân*'da şair, Katibîn meleklerinin amelleri tanık olarak delili ispatlamalarından bahseder.

Gör yemīn ü hem yesārın *kātibīn*ler yazmada
Ṭanıḳuñdur çün melekler ḥüccet-i bürhānı gör (G. 33/8)

Amel defteri kıyamet gününde insanlara cennete gideceklere sağ taraftan, cehenneme gideceklere sol tarafından verilir. Kâtibîn meleklerinin her ameli, hafızların bütün âyetleri ezberlerinde tutmaları gibi insanlara iyilik ve kötülükleri haber verirler.

Kimin ṣaġına virmişler kiminüñ ṣoluna *defter*
Ki zīrā ḫayr ile şerri ḫaber virmiş aña ḥuffāẓ (G. 79/4)

3.1.2.6. Rıdvan

Cennetin kapısındaki meleğin adıdır. Allah cennetliklerden razı olduğuna işaret etmek ve cennetliklere müjde olmak için cennet bekçilerinin başkanına bu isim verilmiştir.

Rıdvan, cennetin kapısını ilk olarak Hz. Muhammed'e açacaktır (Pala, 2013: 376). Rahmet, Allah'ın bağışlayıcı ve esirgeyici anlamlarına gelen sıfatlarını tezahür eden esmâıdır. Onun rahmetine sığınmak her müminin görevidir. Şair, Allah'tan rahmetiyle bağışlanmayı samimi bir şekilde isteyen müminlerin Allah'ın rahmetine nail olacaklarını ve kapısında Rıdvan'ın olduğu cennete girmekle ödüllendirileceğini söylemektedir.

Dār-ı raḥmet dergāhına yüz sürenler zār ile
Nāʾil-i raḥmet olurlar bāb-ı *Rıḍvān* el-vedāʿ (G. 81/4)

3.1.3 Dinî Kitaplar

Müslümanlıkta imanın şartlarından biri Allah'ın kitaplarına iman etmektir. Allah, peygamberlerine suhuf ve kitaplar vahyetmiştir. Kur'ân'da bu kitaplar için, *"Ey iman edenler! Allah'a, peygamberine, peygamberine indirdiği kitaba ve daha önce indirdiği kitaba iman edin..."*[46] olarak geçer. Kaynaklarda yer alan bir rivayete göre Ebû Zer el-Gıfârî'nin Allah'ın peygamberlerine kaç kitap gönderdiği sorusuna Hz. Peygamber 104 cevabını vermiştir. Bunlardan on sayfanın Hz. Âdem'e, elli sayfanın Hz. Şît'e, otuz sayfanın Hz. İdrîs'e, on sayfanın Hz. İbrâhîm'e verildiğini ayrıca Tevrat, İncil, Zebûr ve Kur'an'ın indirildiğini belirtmiştir (Dumlu, 2009: 478).

3.1.3.1. Dört Kitap

Tevrat, Zebûr ve İncil'in İbrânîce, Hz. İbrâhîm'e indirilen suhûfun Süryânîce olduğu söylenir (Dumlu, 2009: 478). Kitap olarak Hz. Mûsâ'ya Tevrat[47], Hz. Dâvûd'a Zebûr[48], Hz. İsa'ya İncil[49] ve Hz. Muhammed'e Kur'ân-ı Kerîm[50] indirilmiştir. *Me'âbî, Dîvânı*'nda dinî kitaplardan dört kitap olarak bahsetmektedir.

Müʾminūn ṣayd ḳıla dāʾim kāfirüñ kiẕbi menem
*Dört kitāb*uñ meẕhebi Ḥaḳ cümlenüñ īmānıyam (G. 113/4)

[46] Nisâ, 4/136, Kur'ân Yolu Tefsiri C. 2 s. 160-161.
[47] "Biz, Musa'ya kitabı verdik ve İsrailoğullarına: "Benden başkasını dayanılıp güvenilen bir rab edinmeyin" diyerek bu kitabı bir hidayet rehberi kıldık" (İsrâ, 17/2).
[48] "Rabbin, göklerde ve yerde olan herkesi en iyi bilendir. Gerçekten biz, peygamberlerin kimini kiminden üstün kıldık; Davud'a da Zebur'u verdik" (İsrâ, 17/55).
[49] "Sonra bunların izinden art arda peygamberlerimizi gönderdik. Meryem oğlu İsa'yı da arkalarından gönderdik, ona İncil'i verdik; ona uyanların kalplerine şefkat ve merhamet vermiştik" (Hadîd, 57/27).
[50] "Şüphesiz o Zikr'i (Kur'an'ı) biz indirdik biz! Onun koruyucusu da elbette biziz" (Hicr, 15/9).

3.1.3.1.1. Kur'ân-ı Kerîm

"Kur'ân, Allah tarafından Cebrâil vasıtasıyla mahiyeti bilinmeyen bir şekilde son peygamber Hz. Muhammed'e indirilen, mushaflarda yazılan, tevâtürle nakledilen, okunmasıyla ibadet edilen, Fâtiha sûresiyle başlayıp Nâs sûresiyle biten, başkalarının benzerini getirmekten âciz kaldığı Arapça mûciz bir kelâmdır" (Birışık, 2002: 383). Kur'ân-ı Kerîm İslam dininin temel kitabıdır. Kur'ân'da her şey vardır.[51]

Me'âbî, mürîd-mürşîd ilişkisini hoca-talebe ilişkisi ile açıklamaktadır. İnsan aklını hocalardan ders alarak geliştirdiği gibi gönlünü geliştirmesi için de hocalardan ders alarak geliştirebilir. Manevî bir yolculuk olduğu için gönül mektebinde yapılan bu derslerde tek kitap Kur'ân-ı Kerîm'dir. Manevî yolculukta Hakk'a kavuşmak, sâlikin o kitabı anlaması ve uygulaması sonucunda mümkün olacaktır.

Müderrisīn ḥużūrında varup taʿlim-i ders itmek
Oḳunan mekteb-i dilde bizüm *Ḳur'ān*umuz yekdür (G. 39/5)

3.1.4. Sûre ve Âyetler

Dîvân'da sûre ve âyetler, iktibas ve telmih olarak beyitlerde yer verilmiştir.

3.1.4.1. Sûre

Başı ve sonu belli farklı sayıda âyetler içeren Kur'ân'ın bölümlerine sûre denir. Kur'ân'da 114 sûre olup her sûrenin farklı bir adı vardır (Karaman, vd., 2010: 599). *Dîvân*'da sadece Rahmân ve İhlâs sûresinden bahsedilir.

3.1.4.1.1. Rahmân Sûresi

Rahmân sûresi, Kur'ân-ı Kerîm'in 36. sûresidir. Dinî ve dünyevî birçok hususa değinilerek kulun sorumluluğunu idrak edip bu bilinçle hayatını sürdürmesi hatırlatırken, kısa bir cehennem tasvirinden sonra ayrıntılı bir cennet tasviri anlatılmaktadır (Karaman, vd., 2014: C. 5. 197). Tasavvufta kalp temizliği esastır. Temiz bir kalp keşfe mazhar olur. İnsanın kalp gözü tasavvufî olarak ancak Allah'ı anmak ve onu zikretmekle açılır. Rahmân

[51] "Yaş ve kuru her şey Kitâb-ı Mübin'de vardır" (En'âm, 6/59).

sûresi 1. âyette *"Kur'an'ı Rahmân öğretti"* geçmektedir. Allah'ın kitabı olmadan mürîdin yolculuğu amacına ulaşamaz.

ʿİlm-i ledün muṣḥafınuñ dersin oḳu ey göñül
Mekteb-i dil içre yine *sūre-i Raḥmān* oḳunur (G. 41/4)

3.1.4.1.2. İhlâs Sûresi

İhlâs sûresi, İslâm'ın esası olan tevhid ilkesini ifade ettiği ibadetlerin şirk ve riyadan uzak kalarak yalnızca Allah için yapılması gerektiğini anlatır. *Buhârî*'de geçen bir hadîste ise, "*Varlığım elinde olan Allah'a yemin ederim ki bu sûre Kur'ân'ın üçte birine denktir.*"[52] Mutasavvıflara göre Allah için yapılan ibadetlerin değerini ortaya koyan ihlâstır (Ateş, 2000: 536). Kulluk bilinciyle bu yola giren mürîd, kendini İhlas sûresi okuyarak pis huylardan pak eder.

Nifāḳ u kibr ʿadāvetden riyādan oldılar ḫāliṣ
Derūn-ı mekteb-i dilden okurlar *sūre-i İḫlāṣ* (G. 72/2)

3.1.4.2. Âyetler

Anlam olarak alamet ve işaret demektir. Kur'ân sûrelerden, sûreler de âyetlerden oluşmuştur. Dinî terim olarak Allah'ın sözleri demektir. Kur'ân'ı Kerîm'de 6236 âyet bulunmaktadır (Karaman, vd., 2010: 44). *Dîvân*'da âyetler iktibas yoluyla kullanılmıştır.

Enbiyâ, 21/107: *"(Ey Muhammed!) Seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik*."

Beyitte Hz. Peygamber, sirâc-ı muktedâ, yani peygamberlik kandiline sahip olması ve rehber, uyulan kimse olarak anılıp onun âlemlere rahmet vesilesiyle gönderilmesi sebebiyle ele alınır. Mutasavvıflar, Hz. Peygamber'i marifet ve ilham kaynağı olarak görürler. Telkin yoluyla Allah'tan Cebrâil'e, ondan Hz. Muhammed'e, ondan Hz. Ali ve Hz. Ebû Bekir'e mânevî mirasın tarikatlar nezdinde devam ettiğini söylerler (Uludağ, 2005: 448-450). Me'âbî, alemlere rahmet olarak gönderilen Hz. Peygamber'in, arifler yolunun rehberi olduğunu söylemektedir.

[52] Buhârî, "Tevhid", 1.

Ḥaḳḳına çün vārid olmış *raḥmeten-li'l-ʿālemīn*
Reh-ber-i rāh-ı maʿārif ey sirāc-ı muḳtedā (G. 1/2)

Ahzâb, 33/56: *(Şüphesiz Allah ve melekleri Peygamberi överler): "Ey inananlar! Siz de onu övün, ona salat ve selam getirin."*

Hz. Peygamber, "*Kıyamet günü insanların bana en yakını bana en çok salavat okuyanıdır*."[53] buyurmuştur. Allah her peygambere kabul olacak bir dua hakkı vermiştir. Bütün peygamberler dua hakkını dünyada kullanırken yalnızca Hz. Peygamber, peygamberlik duasını dünyada kullanmayıp ahirete bırakmış ve şirk dışında büyük günah işleyen herkesin bundan faydalanabileceğini söylemiştir.[54] Şair kendini asi bir günahkâr kul olarak tanımlamaktadır. Bu yüzden Me'âbî, Hz. Peygamber'in sığınılacak yer olması sebebiyle salavat getirip onun şefaatine sığınmak istemektedir.

Ümmetin ʿāṣīlerindendür Meʾābī ümmetin
E'ṣ-ṣelātü ve's-selāmu ey şefīʿ-i mültecā (G. 1/9)

Mürselât, 77/ 26: "*Diriler ve ölüler için*."

Allah ilk olarak Hz. Peygamber'i ruh olarak yaratmıştır. Bu yüzden ebu'l-ervâh, ruhların babası olarak da bilinir. Allah'a yakınlığın nimeti ruhlar aleminde belli olmuştur. Mutasavvıflarca kabul eden hadîs-i şerîfe göre Allah, *"Sen olmasaydın, sen olmasaydın (ey Muhammed), felekleri yaratmazdım"*[55] buyurmuştur. Me'âbî, Hz. Meryem'in oğlu Hz. İsa'nın diriltme mucizesine sahip olmasını Hz. Peygamber'in ruhlar aleminde var olmasına bağlamaktadır.

Ḳurb-ı Ḥaḳdan feyżinüñ teʾsīridür kim tā ezel
Eyledi *aḥyāʾ-i emvāt* İbn-i Meryem Muṣṭafā (G. 3/6)

İhlâs, 112/1: "*De ki: O, Allah'tır, bir ve tektir*."

İhlâs sûresinin ilk âyetinde İslâm'ın temel esası olan tevhidi açık bir şekilde ifade eder. Allah'ın tek olmasını anlattığı için de Hz. Peygamber, Kur'ân'ın üçte birine denk

[53] Tirmizî, "Vitir", 21.
[54] Buhârî, "Tevḥîd", 31; Müslim, "Îmân", 338-345.
[55] Aclûnî, II: 164.

olduğunu buyurmuştur. Allah ismi de varlığı ezelî ve ebedî, olup her şeyi yaratan yaratıcının öz ismidir (Karaman, vd., 2014: C. 5 714). Hz. Peygamber'in rahmet olarak gönderilmesi, seçilmiş olması, sıfatının ihlâs olması gibi özellikleriyle anılmaktadır.

Ey ṣıfātuñ *ḳul huvallāh* ve'y ṣadruñ ve'z-Zebūr
Ey ki cismüñ raḥmeten dir ve'y ki naʿtuñ müctebā (G. 4/6)

Kalem, 68/4: "*Ve sen elbette yüce bir ahlâk üzeresin."*

Hz. Âişe, Hz. Peygamber'in ahlâkının Kur'an ahlâkı olduğunu belirtmiş, kendisi de güzel ahlâkı tamamlamak için[56] gönderildiğini ifade buyurmuşlardır.[57] Me'âbî, Hz. Peygamber'i güzel ahlaklı yaratılışından dolayı övmektedir.

Ey ki vaṣfuñ fe-'stevādur ve'y ki ḫulḳuñ *inneke*
Ey ki şerʿun beyyinātu ey kitābuñ muḳtedā (G. 4/7)

Şûrâ, 42/13: "*Allah Nûh'a buyurduğu şeyleri size de din olarak buyurmuştur. Sana vahyettik."*

Allah peygamberlerine Cebrâil vasıtasıyla emir ve yasaklarda bulunmuştur. Kur'ân'da Hz. Peygamber için, *"Sonra seni de din konusunda bir şeriat sahibi kıldık"*[58] âyetiyle Allah'ın emir ve yasaklarını insanlara ilettiği için şeriat sahibi olarak anılmıştır. Şair, Kur'ân'ın ona indirilmesi ve sözlerinin delilli olması sebebiyle Hz. Peygamber'i methetmektedir.

Ey ki vaṣfuñ fe-'stevādur ve'y ki ḫulḳuñ inneke
Ey ki *şerʿun* beyyinātu ey kitābuñ muḳtedā (G. 4/7)

Yâsîn, 36/61[59]: "*İşte doğru yol budur*."

Müstakim ifadesi genelde sıratla birlikte kullanılır. Âyette doğru yolun ancak Allah'a kulluk etmekten geçtiği belirtilmektedir.[60] Allah'ın verdiği bir marifettir. Doğru

[56] "Ben güzel ahlakı tamamlamak için gönderildim" (Müslim, "Müsâfirîn", 139).
[57] Kur'an Yolu Tefsiri C. 5 s. 429-430.
[58] Câsiye, 45/18.
[59] "Müstakim" ifadesinin geçtiği diğer âyetler; Fâtiha, 1/6; Âl-i İmrân, 3/51; Mâide, 5/16; Nûr, 24/46; Yâsîn, 36/4; Sâffât, 37/118; Şûrâ, 42/52; Zuhruf, 43/43; Zuhruf, 43/64; Ahkâf, 46/30.

yol, Allah'a, Kur'ân'a ve sünnete uygun davranışlarda bulunmaktır. Bu yol peygamberlerin, şehitlerin ve sâlihlerin yoludur. Me'âbî kendini seyr ü sülûk yolundaki sâlik olarak tanımlar. Sâlikin yolu doğru yol üzerinedir. Allah'a kavuşmak, ölümsüzlük suyunu içmek gibidir. Yolun sonunda fenâfillaha ulaşması sâlikin ölümsüzlük suyundan içmesi, Allah'ın varlığında yok olması gibidir.

Ey ṭarīḳüñ *müstaḳīmi* ve'y Meʿābuñ sāliki
Ve'y viṣālüñ āb-ı ḥayvān ve'y ki rūḥuñ ḳudsiyā (G. 4/8)

Fâtır, 35/22: "*Sen, kabirlerde olanlara işittiremezsin."*

Âyetin tefsirinde inkârcılar için bütün kanıtları görmezden gelen ve inatla inkârcılığı sürdürenleri, kabirlerdekilere yani ölülere benzetmiştir.[61] Kaf ve nun harflerinden kün yani ol emri meydana gelir. Allah ol der ve olur. Allah'a iman etmeyenler inkârcılardır. Onlar da kabirdeki ölüler gibidir. Şair ruhu ve vücuduyla inkârcılardan sıyrılmış canını ve cismini bırakıp istediği makâma erişmiş ve Allah'a ulaşmıştır.

Kāf ile nūn arasında *nefḫa-i men-fi'l-ḳubūr*
Ey ḥayāt-ı cān u cismüm nāʾil oldum ben saña (G. 5/3)

Hadîd, 57/3: "*O, ilk ve sondur. Zâhir ve Bâtın'dır*."

Allah yaratıcı olarak ilktir, Kıyamet koptuktan sonra da baki kalacak son olandır. Onun açık delili çokluğun varlığıdır. Akıl onun varlığını idrak edemediği için Bâtındır. Her şeyin açığını ve gizlisini bildiği için de Allah her şeyi bilendir (Bursevî, 2012: 474). Me'âbî, her zaman sevgiliyi dua ve zikirle ananlardan olmak istemektir. İlk ve son olan Allah'a razı olmuştur.

Her zamān olsa lisānum ẕikrüñe vird ü niyāz
Evvel Āḫir Ẓāhirā ben ḳāʾil oldum ben saña (G. 5/4)

[60] Kur'an Yolu Tefsiri C. 4 s. 506.
[61] İbn Atıyye, IV, 436.

Necm, 53/14-15: "*Andolsun onu, Sidretü'l-Müntehâ'nın yanında önceden bir defa daha (Me'vâ cenneti) görmüştü.*"

Allah cennete girecek mümin kulları için çeşitli cennetler yaratmıştır. Me'vâ cenneti de bu cennetlerden biridir. Sevgilinin yüzü tıpkı Me'va cenneti ve onun içindeki içinde Servi ve Tuba ağaçları gibi çok güzeldir. Hepsi Allah'tan izler taşımaktadır.

Cemālüñ bāġını gördüm ṣanasuñ *Cennetü'l-Me'vā*
Elif ḳaddüñ çün olmışdur içinde serv ile Ṭūbā (G. 7/1)

Yûnus, 10/15[62]: "*Vahyedilen şey*."

Hz. Peygamber asla nefsinden konuşmazdı. Onun söyledikleri Allah'ın kelamıdır. Allah'tan alemlere nur olarak Hz. Peygamber, apaçık kitap olarak Kur'an gelmiştir.[63] Şair Hz. Peygamber'i övmektedir. Onun yüzü güneş gibi parlardı ve alemlere rahmet olarak gönderildi.[64] Yerde ve gökte vahyedilen şey Allah'ın sözleridir.

Żiyā-i şem'-i rūyında münevver oldı çün 'ālem
Zemīn ü āsmān içre kelāmuñdur *ve mā yūḥā* (G. 7/2)

Bakara, 2/31: "*(Allah Âdem'e bütün varlıkların) isimlerini öğretti*."

Allah ilim ve hikmetini meleklere gayb aleminde göstererek Hz. Âdem'e isimleri ve bunların özelliklerini öğretti. Melekler de tecrübe ederek Hz. Âdem'in daha üstün olduğunu tasdik ettiler. Me'âbî, Allah'ın Hz. Âdem'e isimleri öğretmesinin sebebini Hz. Peygamber'in insan olarak dünyaya gelecek olması sebebiyle olduğunu söyler.

Ṣaçuñ ve'l-leyli yaġşādur kemālüñ ve'ḍ-ḍuḥāsında
Yanaġuñ levḥine yazmış *ve 'allem Ādeme'l-esmā* (G. 7/4)

Bakara, 2/115: "(*Nereye dönerseniz) Allah'ın yüzü işte oradadır*."

[62] "Yûhâ"ifadesinin geçtiği diğer âyetler: A'râf, 7/203; Yûnus, 10/15; Hûd, 11/12; Tâ-Hâ, 20/13; Tâ-Hâ, 20/38; Ahzâb, 33/2; Ahkâf, 46/9; Necm, 53/4.
[63] "Muhakkak ki Allah'tan size bir nur, bir de apaçık kitap gelmiştir" (Mâide 5/15).
[64] Müslim, "Fezâ'il", 109.

Allah ilk ve sondur. Zahir ve Batın olan da odur. Doğmamış ve doğrulmamıştır. Alemde olan her şey onun bilgisi dahilindedir. Âşık, sevgiliye kavuşmak ister. Bu yüzden sürekli ona doğru meyleder. Tıpkı müslümanların namazda Allah'ın belirlediği kıbleye doğru yöneldikleri gibi. İktibas yoluyla âyette belirtildiği üzere *"Allah'ın yüzü oradadır"* denilen kıbleye yani sevgilinin güzelliğinin yansımasına doğru yönelirler. Karşısında âşıklar saf saf el bağlayıp namaza yönelirler. İmâm ise Habibullah sıfatına layık, alemlere rahmet olan Hz. Peygamber'dir. İmâm namazı kıldıran kişidir ve seyr ü sülûk yolundaki sâliklerin ise en önemli örneğidir. Me'âbi ise Hz. Peygamber'e uyup ilahi aşka vasıl olmayı istemektedir.

Çü mirʾāt-ı cemālüñden görindi *ş*emme vechullāḥ
Dü ḳaşuñ miḥrābındandur ki Sübḥānelleẕī esrā (G. 7/5)

İsrâ 17/1: "*İşte o kulunu gece yürüten Allah'tır.*"

Allah, Hz. Peygamber'i Mescid-i Harâm'dan Mescid-i Aksâ'ya götürmüş ordan Miraç'a yükseltmiştir. Hz. Peygamber, Cebrail'le birlikte Sidretü'l-müntehâ'ya gitmiş fakat sonra Hz. Peygamber Allah'ın huzuruna yalnız çıkmıştır. Hz. Peygamber yaratılmışlar arasında Allah'ın huzuruna bu kadar yaklaşan ilk ve tek kişidir. Beyitte şair bu sebeple Hz. Peygamber'i mihrapta gösterir. Allah'a en yakın olması ve Miraç'a çıkarken Cebrail'in Hz. Peygamber'in kalbini hikmet ve iman ile yıkaması sebepleri ile tasavvufta seyr ü sülûk yolunun piri Hz. Peygamber olarak kabul edilir. Âşıklar da onun sünnetine uyarak ilahi aşka kavuşmak isterler.

Çü mirʾāt-ı cemālüñden görindi ş*emme* vechullāḥ
Dü ḳaşuñ miḥrābındandur ki *Sübḥānelleẕī esrā* (G. 7/5)

Necm, 53/17: "*Göz (gördüğünden) şaşmadı (ve onu aşmadı).*"

Hz. Peygamber Sidretü'l-müntehâ'da Allah'ın veya yaratılmışların nuru etrafı kaplamıştı. Hz. Mûsâ Allah'ın tecellisine dayanamadı, yere düştü. Allah'ın emretmesiyle Hz. Peygamber dayandı, gözü şaşmadı. Allah'ı herkes göremez ve onu görmek için manevi olarak görmek gerekir. Bunun için de sâlikler, sülûk ederler. Me'âbî, Hz. Peygamber'in sözlerinin Allah'ın emirleri olması ve gözünün şaşmaması sebebiyle methetmektedir.

Ki *mā-zāġa'l-baṣar* çeşmüñ lisānuñ emr-i Rabbānī̄
Dişüñ ḥarf-i muʿammādur ki görmez anı her aʿmā (G. 7/6)

Tâhâ, 20/5: "*Rahmân, Arş'a kurulmuştur."*

Allah'ın huzurunda ellerini yukarı kaldırıp esenlik sahibine dua edilir. Bütün evren Allah'ın hükümranlığı altındadır.

İki destüñ ḳanadlanmış durur bāb-ı selāmetde
*ʿAle'l-ʿarşistevā*sında ḳadem zīrinde ol bālā (G. 7/7)

Bakara, 2/269[65]: Âyette: "*O, dilediğine hikmeti verir ve kime hikmet verilirse o kimse birçok hayra nâil olmuş demektir. Bunu ise ancak derin kavrayış sahibi olanlar düşünüp anlarlar*." Akıl sahipleri olarak hikmet sahipleri kastedilir. Hz. Peygamber: "*Ben hikmet eviyim, Ali onun kapısıdır*"[66] buyurmuşlardır. Hikmet, Allah'tan peygamberlere ve velilere keşifle ulaşan tasavvufî bir bilgidir (Kara, 1998: 518). Allah, insanlarla ruhlar aleminde bir anlaşma yapmıştır. Allah, kullarına, "Ben sizin rabbiniz değil miyim" sormuş. "Evet" diyenler söz vermiş ve inanışa göre de mümin olmuşlardır. Âşıklar, âşıklılarını bezm-i eleste dayandırırlar. Şair, Kur'ân'da zikredilen akıl sahiplerinden olmak için ezelde Allah'ın "e "Belâ diyerek söz verenlerden olsaydı gerektiğini ve böylece ilim sahibi olup manevi bilgiye sahip olabileceğini söylemektedir.

Eger ḫamr-ı ezel mesti olayduñ ʿahd u iḳrāra
Olurduñ rasiḫūn ʿilm-i ledünnīde *ulu'l-elbāb* (G. 9/3)

Fecr, 89/27-28: "*Ey imanın huzuruna kavuşmuş insan! (Sen O'ndan râzı, O da senden râzı olarak Rabbine) dön!"*

İmanın huzuruna kavuşmuş olarak zikredilen insan, Allah'ın emir ve yasaklarına uymuş bir mümindir. Şair, "Rabbine dön" hitabına muhatap olan insanı duyunca kendi gafilliğinden hayıflanır. Çünkü bu makâma ermek için belirli makâmları tamamlamak

[65] "Âl-i İmrân, 3/7; Rad, 13/19; İbrâhîm, 14/52; Sad, 38/29; Zümer 39/9.
[66] Tirmizî, "Menâḳıb", 20.

gerekir. Ahirette kendi vereceği hesabı düşününce utanç yaşamaktan Allah'a sığınıp yardım istemektedir.

Ḫiṭāb-ı *irciʿī* gūşa gelince ġafletüm cūşa
Ölince ḥālim endīşe ḥacīl itme meded yā Rab (G. 10/2)

Bakara, 2/165: "...Allah'ı sever gibi..."

İman ederek Allah'ın emir ve yasaklarına uyup korku ve ümit arasında olanlar onu en çok sevenlerdir. Zahid ise dinî hükümlülükleri yerine getirmede özü kavrayamadan dışında kalıp cennete ulaşmayı ister. Şair zahide seslenerek cennet için değil de Allah 'a muhabbet için yapılan ibadetlerin Meva cennetinin güzelliğini görmenin ona nasip olacağını söylemektedir. Bu da aynı zamanda sülûktaki tarikat basamağıdır.

Ke-ḥubbi'llāhi ey zāhid maḥabbet ile gel sen kim
Cemāl ḥūri-i Meʾvānuñ vuṣūlidür ṭarīḳat (G. 15/3)

A'râf, 7/143: "*Mûsâ, belirlediğimiz yere (Tûr'a) gelip Rabbi de ona konuşunca, "Rabbim! Bana (kendini) göster, sana bakayım" dedi. Allah: "Beni (dünyada) katiyen göremezsin. Fakat (şu) dağa bak, eğer o yerinde durursa sen de beni görebilirsin*." dedi."

Hz. Mûsâ Allah'ı görmek isteyince Allah, beni göremezsin, ancak tecellimi görebilirsin demiştir. Dağ, Allah'ın tecellisine dayanamamış ve paramparça olmuştur. Mutasavvıflar dünyevi hevesleri ve kötü nefsi terbiye ettiklerinde kalbin, gayb aleminden bazı durumlara vakıf olacağına inanırlar. Buna da hicâp ve perde adını verirler (Cebecioğlu, 1997: 168). Hz. Mûsâ kıssasındaki tecelli olayı mutasavvıflarda Allah'ı kalben görmek olarak karşılık bulur.

Erinī enẓur ileyke dilde güftār eyledi
*Len terānī*den ḥicābuñ bürinüp şām u ṣabāḥ (G. 23/3)

Nûr, 24/35: "*Nur üstüne nur*." anlamına gelip âyetin tamamında, "*Allah göklerin ve yerin nûrudur. Onun nûrunun misali, içinde kandil bulunan bir kandilliktir. Allah nûruna dilediğini kavuşturur...*"

Mum ve pervane Klasik Türk Edebiyatında âşık ve sevgilinin temsillerinden biridir. Me'âbî, ilahi aşkı muma, kendisini de mumun etrafında pervane gibi dönen aşığa benzeterek kendisini aşkı için yanarak kül eder. Allah'ın nuru, mumdan ziyade tüm ışıkların üzerindedir. Bu nur âşıklarda yeni ateşler uyandırır ve âşıklar Allah için yanıp can vermeye hazırlardır. Ona kavuşup fenafillaha ermek isterler.

Gine pervāne-i cismüm muḳārin geldi şemʿine
Yine *nūrun ʿalā nūrın* uyandurduñ yeñi miṣbāḥ (G. 24/3)

Kehf, 18/60: "*İki denizin birleştiği yer*."

Hz. Mûsâ yardımcısı olan bir gençle birlikte çıktıkları yolculukta iki denizin birleştiği yere gitmeyi ve ondan ledün ilmini öğrenmek ister. Bu arkadaşın Hz. Hızır olduğu rivayet edilir. Me'âbî seyr ü sülûk yolunda manevi sırlar denizine ulaşmak üzere ezelden dalgıç olmuştur. Hz. Mûsâ gibi ledün ilmine vakıf olmak ister. Fakat âşıkların âşıklıkları bezm-i ezelden belli olduğu kabul edilir. Allah'ı bilmek, manevi aşka ulaşmak, âşıklar denizde hakikati bulmak için dalgıç gibi denize dalarlar. Bulmak istedikleri bu hakikat inci gibi değerlidir ve derinlerde olur. Şair bu inciyi ve hakikati bulup, sırra vakıf olanlardan olduğunu söyler.

Ezelden *mecmaʿu'l-baḥreyn* içinde olmışuz ġavvāṣ
Anuñçün kenz-i maḥfīde ṣadef dür-dāneyüz bizler (G. 31/4)

Kamer, 54/53: "*Küçük, büyük, her şey yazılıdır*."

Alemdeki her şey levh-i mahfuzda yazılıdır. Kendini bilmek irfan gerektiren bir özelliktir. Mutasavvıflarda mürid-mürşid ilişkisinde marifetullaha ulaşmak için kendini bilen Rabbini bilir dersi okutulmaktadır. Me'âbî de bu mektepte irfanı öğrenmiştir.

Men ʿaref dersini yazmış ḫande üzre *müstaṭīr*
Mekteb içre oḳudurlar āyet-i ʿirfānı gör (G. 33/3)

Vâkıa, 56/17: "*Çevrelerinde, (hizmet için) ölümsüz gençler dolaşır*."

Allah cennette mümin kullarını çeşitli nimetlerle mükafatlandırmıştır. Aşk sarhoşu olanlara cennetteki Kevser ırmağından sunan hizmetçiler vardır. Leb tasavvufta küçük olması bakımından yokluğu, fenafillah makâmını temsil eder. Fenafillaha ulaşmak için de bu aşkın sarhoşu olmak gerekir.

İç şarāb-ı ʿaşḳ dil-ber mest olup gez yer yer
Sāḳī-i Kevşer lebinden leẕẕet-i *vildānı* gör (G. 33/4)

Yâsîn, 36/82[67]: "*Bir şeyi dilediği zaman, O'nun emri o şeye ancak (Kün) "Ol!" demektir. O da hemen oluverir*."

Allah levh-i mahfuzda olacak olan her şeyi yazmıştır. İnsanların kaderi orada yazılıdır. Bu yüzden şair olan her şeyin Allah'ın emrinin zuhur etmesinden kaynaklandığını söylemektedir.

Ey Meʾābī böyle yazdı Ḥamdülillāh çün ḳalem
Maẓhar-ı emr-i ilāhī *kāf u nūn* olmaḳdayuz (G. 49/7)

Kâf, 50/16: "*Biz (ona şah damarından) daha yakınız*."

Keşif yoluyla bazı hâller sûfîlere hasıl olur. Şair, gönülde "daha yakınız" tecellisini gördüğümüzden beri Allah'a dönüp bizde ona hayran olmuşuz demektedir.

Ḫāne-i dilden bulaldan *naḥnu aḳreb* mirʾātin
Ṣemme Vechullāha ḳarşu biz de ḥayrān olmışuz (G. 50/6)

Bakara, 2/194: "*Haram aylar*."

Vâizler ibadet yerlerinde dinî öğütler veren kişilerdir. Şair vâizlerin haram aylarda kürsülere çıkıp uyarı yaptıklarını ancak işin özünde kendilerinin gaflet uykusunda olduklarından ve gerçek alemden haberleri olmadığından bahsetmektedir.

Gine *şehrü'l-ḥarām* oldı çıḳar kürsīlere vuʿāẓ
ʿAcebdür ḫˇāb-ı ġafletden bu ʿālem olmasa īḳāẓ (G. 79/1)

[67] Bakara, 2/117; Âl-i İmrân, 3/47; En'âm, 6/73; Nahl, 16/40; Meryem, 19/35; Mü'min, 40/68.

Necm, 53/17: "*Göz (gördüğünden) şaşmadı (ve onu aşmadı).*"

Hz. Mûsâ'nın Allah'ı görmek istemesi sebebiyle Allah dağa tecelli etmiştir ve dağ buna dayanamayıp paramparça olmuştur. Hz. Peygamber ise Miraç'ta böyle bir durumla karşılaşmamıştır. Bu iki olay arasında Hz. Peygamber'in gözünün şaşmaması sebebi ile karşılaştırma yapılır (Karaman, vd., 2014: C. 4 165). Bu kıssa sebebiyle Hz. Peygamber'i öven Me'âbî, iki cihanın efendisi olduğu hakikatini anlayıp kabul etmiştir.

Meʾābī̇ seyyidü'l-kevneyn Muḥammed Muṣṭafā taḥḳīḳ
Anuñçün faḫr-ı ʿālemdür yüzi bedri gözi *mā-zāġ* (G. 84/5)

Kevser, 108/1: "*Şüphesiz biz sana bitip tükenmez nimetler verdik.*"

Allah, Hz. Peygamber'e cennette bir ırmak olan Kevser'i vermeyi vadetmiştir. Tatlı bir ırmak olarak tefsir edildiği gibi çok hayır olarak da açıklamıştır. Muhaddis Atâ da: "O nehrin havuzu, gelenlerin çokluğundan dolayıdır" demiştir (Bursevî, 2012: 199-200). Me'âbî, Hz. Peygamber'i şefaat sahibi, iki cihanın efendisi ve Kevser'in sahibi olması bakımından övmektedir.

Şefāʿat taḫtı üstinde anı şāh eyledi Mevlā
Kim oldur seyyidü'l-kevneyn anuñdur baḫr-i *aʿtaynak* (G. 93/2)

Zuhruf, 43/32: "*Kısımlara ayırdık.*"

Allah dünyadaki nimetini imtihan gereği herkese verir ancak peygamberlik gibi velilik gibi Allah nezdinde değeri olan mânevî nimetlerini ise üstün meziyetler gösterenlere verir. Bu nimetler diğer birçok dünyevî nimetten çok daha hayırlıdır.[68] Me'âbî, manevi aşk yolunda değer sahibi olmak için canını vermeye razı olduğunu ve aşk uğrunda ölenin şehit sayılacağından Allah'a ve şehitliğine vasıl olmayı istemektedir.

Sırr-ı lebüñ ḳıldı fedā yüz yanum gül-i zībā
*Naḫnu ḳasemnā*da bunı ʿaşḳına [et]-ṭurḳ-ı belā
Ölmegedür niyyetimüz naṣṣ ile kim bunı zīrā

[68] Kur'an Yolu Tefsiri C. 4 s. 773-774.

Didi men māte mine'l-ʿaşḳi fe-ḳād māte şehīdā
Ḫāme ezel yazmış idi ḥarf u saña noḳṭa-i yek
Bulmada kim ṭıfl-ı göñül dem-be-demā nüsḫa-i yek (Müs. 96/VI)

Bakara 2/249: "*Allah'ın izniyle büyük bir topluluğa galip gelen nice küçük topluluklar vardır.*"

Allah yolunda savaşanlar O'nun yardımına mazhar olurlar. Sabır ve sebat vermesi için Allah'a niyazda bulunanlar, bu dua ile aynı zamanda direnme ve sabır gösterme konusunda karşılık bulurlar. Şüphesiz Allah sabredenlerle beraberdir.[69] Me'âbî, III. Selim için yazdığı bu şiirinde onun tahta çıkışına tarih tutarak daha büyük topluluklara karşı kazanılacak zaferlerin onda tecelli bulması duasında bulunmaktadır.

Ey Meʾābī müjdeler āfāḳa geldi tārīḫi
Naṣṣıküm min fi-etin ḳavli bula cān-ı Selīm (1204) (G. 109/7)

Bakara, 2/45[70]: "*Saygı gösterenler*."

Allah'a huşû ile saygı gösterenlerden başkasına sabretmek ve namazla yardım istemek ağır gelir. Bunu bilenler Rablerini döneceklerini bilen kişilerdir. Aşığın sevgiliye yönelmesi gibi Me'âbî de Allah'a saygı ile yönelmiştir. Can ve gönül samimiyetiyle Allah'a gönülden bağlıdır.

Şemme vechüñ ḳıblesine ḳarşu diller *ḫāşiʿīn*
Hem derūn-ı cān u dilden oldı diller ṣādiḳīn (G. 120/1)

Bakara 2/238: "*Allah'a gönülden bağlılık ve saygı ile durun*."

Rabbinin huzurunda bulunan kul ona yaraşır bir saygı ve kulluk duygusu ile ibadet eder. Şair, gönülden saygı duyma hitabı duyulduğundan beri Allah'ın birliğine iman ederek onun karşısında samimi bir şekilde ayakta namaza durduklarını söyler.

ʿĀlem-i vaḥdetde bizler ḳāʾim olduḳ ṣıdḳ ile

[69] Kur'an Yolu Tefsiri C. 1 s. 389-390.
[70] Âl-i İmrân, 3/199; Enbiyâ, 21/90; Ahzab, 33/35; Şûrâ 42/45.

Güş idelden tā ḫiṭāb-ı *Ḳümullāh ḳānitīn* (G. 120/2)

Bakara, 2/195[71]: *"(Allah) İyilik edenleri sever*."

Allah, adaleti ve ihsanı emreder.[72] Allah'a O'nu görüyormuş gibi ve O'nun huzurunda olmanın şuurunda olarak ibadet etmek cömert olmayı gerektirir. İhsan ehli olanlar da Rabbinin onu gördüğünü bilir ve O'nun iyilik edenleri sevmesinden dolayı yaptığı işi en güzel ve en iyi şekilde yapmak ister.

Ehl-i iḥsān ücretidür çünki iḥsān-ı kerem
Ehl-i iḥsānı sever çün ol *yuḥibbu'l-muḥsinīn* (G. 120/3)

Mâide, 5/64[73]: *"(Allah) Bozguncuları sevmez*."

Me'âbî zahide seslenerek aşk pazarında şüphe ile gönlüne fesadı koymaması gerektiğini çünkü orada "Allah bozguncuları sevmez sesi" duyulur.

Şek ile etme fesādı Mıṣr-ı dilde zāhidā
Sūḳ-ı ʿaşḳ içre nidā-yı lā-*yuḥibbu'l-müfsidīn* (G. 120/4)

Âl-i İmrân, 3/151: "*Zalimlerin kalacakları yer ne kötüdür*."

Me'âbî zahidlere seslenerek Kur'ân'da geçen zalimlerin kalacakları yerin çok kötü olduğunu söyleyerek nefis dünyasında zalim olmamaları konusunda uyarmakta ve bu konuda nasihatte bulunmaktadır.

Ẓālim olma ʿālem-i nefs üstine kim zāhidā
Oḳuyup Ḳurʾān içinde *biʾse meṣvez-ẓālimīn* (G. 120/5)

Şu'arâ, 26/23: "*Alemlerin Rabbi nedir?*"

Hz. Mûsâ, Firavun'a tevhidi anlatırken Firavun alaycı ifadelerde bulunmuştur. Me'âbî bu kıssayı örnek vererek Allah'ın kudretini sorarak değil de etrafına bakarak

[71] Âl-i İmrân, 3/134,148; Mâide, 5/13, 93.
[72] Nahl, 16/90.
[73] Kasas, 28/77.

anlamak gerektiğini söyler çünkü her zerrede onun tecellisi vardır. Bunu da görmek sâliklerin mertebe almasıyla kalp gözü ile rûyet ederek mümkün olabileceğini söyler.

Ṣunʿ-ı Mevlāya naẓar ḳıl Ḥaḳḳı idrāk eyleyüp
Sende görsen ṣorma anı *ve mā rabbü'l-ʿālemīn* (G. 120/6)

Hicr, 15/46: *"(Onlara), "Girin oraya esenlikle, güven içinde" denilir."*

Ruhlar aleminde insanlar yaratılmadan önce cennet yaratılmış ve levh-i mahfuza Allah'ın bilgisi nakşedilmiştir. Cömertlik kapısı olarak cennet tasvir edilmiş bir hadîs-i şerîfte de "*Cömert insan, Allah, cennete ve insanlara yakın; cehennem ateşine uzaktır."*[74] denilerek cömertliğin, cennetin kapısı açtığını, Allah'ın mümin kulları için Cenneti hazırladığını ve Me'âbî'nin de bundan ders çıkarması gerektiğini söylemektedir.

Tā ezelden bāb-ı cūdı üstine yazmış Ḫudā
Gör Meʾābī̇ *udḫulūhā bi-selāmin aminīn* (G. 120/7)

Hac, 22/37: *"(Onların etleri ve kanları) asla Allah'a ulaşmaz. Takvanız ulaşır."*

İbadetler Allah'ın rızasını kazanmak için mümin kulları tarafından yapılır. Allah'ın kurbanda kesilen etlerin hiçbirine ihtiyacı yoktur. Allah'a ancak kullarının takvası ulaşır. Me'âbî sevgilinin yüzünün her yerde olduğunu, bunu da görmenin takva ile olacağından âşıkların sevgilinin yüzünü görmek için Allah yoluna düştüklerini söyler.

Ki yüzüñ ṣemme Vechullāh yanaġuñ *len yenālellāh*
Düşerler fī̇-sebī̇lullāh cemālüñ şemʿine ḳarşu (G. 124/2)

Tevbe, 9/60: *"(Zekât), Allah yolunda cihad edenler ve yolda kalmış yolcular içindir."*

Allah'ın hiçbir ibadete ihtiyacı yoktur ancak ibadetler takva için yapılır. Mutasavvıflar Allah'a vasıl olmak için seyr ü sülûk yoluna düşerler.

Ki yüzüñ ṣemme Vechullāh yanaġuñ len yenālellāh

[74] Tirmizî, Birr, 40/1961.

Düşerler *fī-sebīlullāh* cemālüñ şemʿine ḳarşu (G. 124/2)

İnşikâk, 84/4: "*İçindekiler. (Dünyanın içindekiler).*"

Me'âbî, Hz. Peygamber'e manevi alemin kaynağı olduğunu ve dünyadakiler için alemlere rahmet olması sebebiyle övmektedir.

Vücūduñ raḥmeten-li'l-ʿālemīn oldı ve *mā-fīhā*
Ki sensin menbaʿ-ı ġayb-ı şehādet yā Resūlallāh (G. 127/4)

Zümer, 75/53: *"(Asla) Umut kesmeyin."*

Âşıklar ilk kez bezm-i elestte âşık olmuşlardır. Ezelden beri sevgilinin hasretini çekerler. Me'âbî ise manevi aşk yolunda günahlarının farkında olan bir kuldur. Allah'ın umut kesmeyin hitabına karşılık kendini günahkâr bir kul olarak gördüğü için bu hitap karşısında aşığın sevgilisinden gelen bir müjde gibi teselli bulmuştur.

Ezelden ḥasret-i yāri çekerken cān u dil şimdi
Tesellī buldı dil murġ[ı] *lā-taḳneṭū* ḫiṭābuñla (G. 132/2)

Secde, 32/9[75]: *"İnsanın içine kendi ruhumdan üfledim."*

Allah, ebedi ve ezelidir. Ondan önce hiçbir şey yoktur. Ruhlar ezelde yaratılmıştır. Allah'ın kendi ruhumdan üfledim demesi, Allah'ın yarattığı ruhu, onun gibi sonsuz yapmaktadır.

Ezelden bāḳīdür bu rūḥ fenā bulmaz ider taḥḳīḳ
Nefaḫtu fīhi min rūḥı gelüpdür emr-i Yezdānı (G. 140/6)

Tâhâ, 20/76: *"İşte cennet bahçeleri; oraya ebedî kalacak şekilde giriniz!"*

Allah, mahlûkatı, cenneti ve cehennemi yaratmış ve kullarını sınava tabii tutmuştur. Bu sınavda mü'mîn kullarını cömertlik sahibi olması gereği olarak köşklerinin altından ırmaklar akan Adn cennetiyle mükafatlandırmıştır (Bursevî, 2012, C. 5, 255).

[75] Sad, 38/72.

Bāb-ı niʿmet ḫāne-i cūdında yazmış tā ezel
Hāẕihi cennātu ʿAdnin feʾd-ḫulūhā gelmesi (K. 144/19)

Enbiyâ, 21/69: *"Serin ve esenlik ol."*

Hz. İbrâhîm'i yakmak için putperestler büyük bir ateş yaktılar. Hz. İbrâhîm'i ateşe doğru mancınıkla fırlattıklarında Allah ateşe serin ol dedi ve Hz. İbrâhîm'i ateş yakmadı. Şair, Hz. İbrâhîm'i ateşin yakmamasının sebebini Hz. Peygamber'in onun soyundan gelmesi sebebiyle yakmadığını söyler.

Ẕātı çün oldı vedīʿat ẓahr-ı İbrāhīmi de
Nāra geldi *kūnī berden ve selāmā* gelmesi (K. 144/21)

Hicr, 15/29: "*Ben ona kendi ruhumdan üfledim*."

Allah ruhumdan üfledim diyerek Hz. Âdem'i ve daha sonra tüm insanları yaratmıştır. Meleklere Hz. Âdem'e secde etmelerini emretmiştir. Cinlerden olan iblis ise secde etmeyip asilerden olmuştur.

Hz. Îsâ ise ruhunu Cebrail'in üflemesi sebebiyle anılır. Kur'an'da geçen âyete göre Hz. Muhammed'in geleceği İncil'de yazılı bulunmaktadır.[76] Başka bir âyete göre de Hz. Îsâ, kendisinden sonra gelecek Ahmed adındaki peygamberi müjdelemiştir.[77] Me'âbî, Hz. Îsâ'nın Hz. Peygamber'e âşık olduğunu ve onun göğe çekilmesinin sebebini ise Hz. Peygamber'in dünyaya gelecek olması sebebiyle olduğunu söyler.

İsmine ḳıldı taʿaşşuḳ İbn-i Meryem *nefḫ-i rūḥ*
Göklere çıḳdı anuñçün rūḥ-ı ʿĪsā gelmesi (K. 144/24)

Tîn, 95/4: "*Biz insanı en güzel biçimde yarattık*."

Yaratılmışların en mükemmeli olan insandaki güzelliğin kaynağı, Allah'ın onu "kendi eliyle" yaratıp ruhundan üflemesi,[78] kendi sûreti üzere yaratması[79] ve onu

[76] A'râf, 7/157.
[77] Saf, 61/6.
[78] Sâd, 38/72.
[79] Buhârî, "Ezân", 11.

yeryüzünde kendine halîfe kılmasıdır.[80] İnsan, bazılarına göre hem ruh hem beden, bazılarına göre ise sadece ruh yönünden yaratılmışların en güzelidir (Uludağ, 1989: 178). Bâkî olan Allah insanı kendi sûreti üzerine yaratmıştır. Bunun da kendini manevi olarak geliştirip kalp gözü açılan kişi farkında olur. Me'âbî zahide seslenerek sen de gel, bunu anlayarak ibadet et ki Rahmân'ın tecellisini görmeye nail olmasını söyler.

Aḥsen-i taḳvīm buyurmış ṣūretüñ ol Lā-yezāl
Gel firāsetle naẓar ḳıl mirʾāt-ı Raḥmānı gör

Ahzâb, 33/40: *"...Allah'ın Resûlü ve nebîlerin sonuncusudur..."*

Mutasavvıflar Hz. Peygamber'i insan-ı kâmil olarak ele alıp onun sünnetine uymayı ve onun şefaatine sığınmaya çalışmışlardır. Me'âbî, Hz. Peygamber'i hakikat tahtında olması, Allah'a ulaşmanın sırrı, peygamberlik mührü ve Kevser sahibi olması sebebiyle övmektedir.

Cālis-i taht-ı hüviyyet maẓhar-ı sırr-ı Ḫudā
Ḫātem-i vaḥy-i nübüvvet nāʾil-i Kevṯer-livā (G. 2/1)

Duhâ, 93/1: "*Kuşluk vaktine andolsun*."

Kuşluk vakti güneş ışığının yeryüzünü aydınlatması gibi Hz. Peygamber'e gelen vahiy de dünyayı aydınlatmıştır. Müşriklerin artık Hz. Peygamber'e vahyin gelmez olduğu, Allah'ın onu terk ettiği söylemlerinin gerçekle ilgisinin bulunmadığını kesin bir dille âyette belirtilmektir.[81] Me'âbî, Hz. Peygamber için alemlerin yaratıldığını ve onun nuru sayesinde alemlerin nurlandırılmış olduğunu söylemektedir.

Çün ṭulūʿ itdi cihān ol żiyāsı Aḥmedüñ
ʿĀlemi ḳıldı münevver *veḍ-ḍuḥā*sı Aḥmedüñ (G. 97/1)

Leyl, 92/1: "*(Ortalığı) bürüdüğü zaman geceye andolsun."*

[80] Bakara, 2/30.
[81] Kur'an Yolu Tefsiri C. 5 s. 638.

Me'âbî, Hz. Peygamber'i saçının gece gibi karanlık olması, yüzünün parıltısının güneş gibi aydınlık olması ve kendisinin levh-i mahfuzda yazılı olması özellikleriyle anlatır. Aynı zamanda ilgili âyetlerin (Duhâ, 93/1, Bakara, 2/31) tecellisi onda zuhur bulmuştur.

Ṣaçuñ *ve'l-leyli yaġşā*dur kemālüñ ve'ḍ-ḍuḥāsında
Yanaġuñ levḥine yazmış ve ʿallem Ādeme'l-esmā (G. 7/4)

Kamer, 54/1: "*Kıyamet yaklaştı ve ay yarıldı.*"

Mekkeli müşriklerin Hz. Peygamber'den mûcize istemeleri üzerine Hz. Peygamber'in eliyle işaret edip ayı ikiye bölmesini anlatan bir mucizesidir. Me'âbî, Hz. Peygamber'i mucizelerini anarak övmektedir.

Ey cemālüñ ve'ş-şümūs u ey kemālüñ ve'ḍ-ḍuḥā
Ey yüzüñ ki *ve'l-ḳamer*dür ve'y ki ḥüsnüñ pür-żiyā (G. 4/1)

Şems, 91/1: "*Güneşe ve onun aydınlığına andolsun."*

Me'âbî, Hz. Peygamber'in mübarek yüzünü güneşe, olgunluğunu kuşluk vaktine, yüzünün ay gibi ışıkla dolu olduğunu tasvir ederek övmektedir.

Ey cemālüñ *ve'ş-şümūs* u ey kemālüñ ve'ḍ-ḍuḥā
Ey yüzüñ ki ve'l-ḳamerdür ve'y ki ḥüsnüñ pür-żiyā (G. 4/1)

A'râf, 7/172: *"Kıyamet gününde, biz bundan habersizdik demeyesiniz diye Rabbin Âdem oğullarından, onların bellerinden zürriyetlerini çıkardı, onları kendilerine şahit tuttu ve dedi ki: "Elestü bi Rabbiküm", Ben sizin Rabbiniz değil miyim? (Onlar da), "Belâ" Evet (buna) şâhit olduk, dediler."*

Âşıklar, âşıklıklarını bezm-i eleste dayandırırlar. Ezelde sevgililerine âşık olmuşlardır. O âşıklık o zamandan beri devam etmektedir. Me'âbî âşıkların verdikleri söze vefa duyarak uyduklarını söylemektedir.

Ol elest iḳrārına cān çaġırır *Ḳālū belā*

Tā ezelden itdigi ʿahde vefādan geçmedi (G. 139/6)

Yûnus, 10/25: *"Halbuki Allah, Dârü's-Selâm'a çağırıyor ve O, dilediği kimseleri dosdoğru bir yola hidayet buyurur."*

Allah, mümin kullarını dünyadaki amelleri karşılığında cennetle ödüllendirmiştir. Hz. Peygamber'in şefaat hakkı olup kıyamette ümmetine şefaatçi olacaktır. Me'âbî, Naim ve Darüsselam cenneti için Hz. Peygamber'in şefaatine nail olmayı istemektedir.

Ey mekān-ı ravża-i *dārü's-selām* u hem Naʿīm
Ḥacer İsmāʿīl şefāʿat eyle amān el-vedāʿ (G. 81/6)

Necm, 53/9: *"Onunla arasındaki Kâbe Kavseyn aradaki mesafe iki yay kadar yahut daha az kaldı."* Bu ifade Hz. Muhammed'in Miraç'tayken Allah'a olan yakınlığının derecesini ifade etmektedir (Yılmaz, 1992: 52). Şair, Hz. Peygamber'i Miraç gecesi Allah ile arasının iki yaydan daha yakın olmasından hareketle Sidre-i Müntehâ'ya ulaşmış yüce peygamber olarak övmektedir.

Ki sen ol *ḳābe ḳavseyn sırr-ı ev ednāya*[82] maẓharsın
Ḫudānuñ ʿarşına hem *müntehā*[83]suñ yā Resūlallāh (G. 128/6)

3.1.5. Hadîsler ve Dinî Kaynaklı Sözler

3.1.5.1. Küntü Kenzen

Kenz-i mahfi olarak da bilinen ve aslı "*Küntü kenzen mahfiyyen fe ahbebtu en urefe fe halaktu'l-halka li-urefe*" olup "*Ben bir gizli hazine idim bilinmeyi diledim, bunun için (beni bilmeleri için) yaratıkları yarattım*" anlamına gelir (Yılmaz, 2013: 396). Kudsî hadîs olduğu söylense de kaynağı bulunamamıştır. Tasavvuf erbablarının ise kabul ettiği dinî kaynaklı bir sözdür.[84] Bu söze göre Allah bilinmek istemiş ve alemleri yaratmıştır. Me'âbî ise Küntü kenzen mahzeninden Allah'ın zahir olduğunu söylemektedir.

[82] "(Peygambere olan mesafesi) iki yay aralığı kadar ya da "daha yakın oldu." anlamına gelmektedir (Yılmaz, 1992: 45). Necm Sûresi"nin 9. âyetinin meali şöyledir: "Aradaki mesafe, (üst üste getirilen iki yay) kadar, hatta daha yakın oldu." Bu âyet, Hz. Muhammed'in Miraç'tayken Allah'a olan yakınlığının derecesini ifade etmektedir" (Necm, 53/9).
[83] "Andolsun onu, Sidretü'l-Müntehâ'nın yanında önceden bir defa daha (Me'vâ cenneti) görmüştü." (Necm, 53/14-15). Sidretü'l-müntehâ, son ağaç, yaratıklar âleminin son noktası, cennetin sonudur. Buradan ötesi, Allah'ın gayb âlemidir (Yılmaz, 1992: 145).
[84] Aclûnî, Keşfü'l-Hafa, II: 132.

Küntü kenzen maḥzeninden ẓāhir oldı ol ʿayān
Kim rumūz-ı men ʿarefden bāġ u bostān olmışuz (G. 51/3)

3.1.5.2. Fakru Fahrun

Tamamı "*el-Fakru fahrî ve bihî eftahiru*" olan ve *"Fakirlik övüncümdür, ben onunla övünürüm"* [85] anlamına gelen zayıf bir senedi olan hadîs-i şerîftir (Yılmaz, 2013: 153). Mutasavvıflar tarafından doğru kabul edilip sıklıkla kullanılmıştır.

Me'âbî seyr ü sülûk yolundaki dervişin tarikat basamağında Allah'tan başka tüm varlıkları kendi bedeninden çıkarıp atması gerektiğini söyler. Hz. Peygamber'i insan-ı kâmil olarak kabul ettikleri için mutasavvıflar onun fiillerine ve sünnetlerine aşırı ihtimam göstermişlerdir. Bu yüzden fakirlik ve yoksulluğa bürünüp dünyada çıplak kalmayı bu yolda makbul görmüşlerdir.

Ṭarīḳatde budur elzem ola ʿuryāñ sivā senden
Bürinüp *faḳr-ı faḫrī*den ide ʿālemde tecrīdāt (G. 16/2)

3.1.5.3. El-A'mâlü bi'n-niyyât

Hz. Peygamber, "*Ameller niyetlerine göredir. Herkes için niyet ettiği şey vardır."*[86] buyurmuştur. İslâm'da niyet çok önemlidir. Allah rızasından başka bir şey gözetilmeyen ameller niyetlerine göre ödüllendirilir (Yılmaz, 2013: 49). Me'âbî, kul ister günahkâr olsun ister müslüman olsun başına gelen her şeyin kendi yaptıklarından dolayı olduğunu söyler. Çünkü neye niyet edersen ona göre Allah'tan karşılık bulursun. Bu düşüncede olmak gerektiğini söylemektedir.

Eger fāsiḳ eger fācir eger müʾmin eger kāfir
Bi-küllī ḥüsn-i ẓann eyle ki *eʾl-aʿmālü biʾn-niyyāt* (G. 16/4)

[85] Aclûnî, Keşfü'l-Hafa II: 113.
[86] Buhârî, Bed'u'l-vahy, 1; Müslim, İmâret, 155.

3.1.5.4. Levlâke

Tasavvufta levlâke olarak bilinen ve tamamı "*levlâke levlâke le-mâ halaktü'l-eflâke*" olan ve *"Sen olmasaydın, sen olmasaydın (ey Muhammed), felekleri yaratmazdım"* anlamına gelen bir sözdür.[87] Tasavvuf erbablarınca sık sık kullanılan ve kudsi hadîs olarak da rivayet edilse de bu söz hakkında uydurma hadîs olduğu bildirilmiştir (Yılmaz, 2013: 456). Me'âbî, Hz. Peygamber için alemlerin övdüğü peygamber ve levlake nidasının ona vasıl olması sebebiyle övmektedir.

Senüñ şānına *levlāke* nidāsı vārid olmışdur
Anuñçün faḫr-ı emlāk enbiyāsuñ yā Resūlallāh (G. 128/2)

3.1.5.5. Men mâte mine'l-aşkı fe-kad mâte şehîden

"*Aşktan ölen, şehit olarak ölmüştür*" anlamına gelen bir sözdür (Yılmaz, 2013: 524). Bu söz zayıf hadîsler arasında gösterilmiştir.[88] Me'âbî, manevi yolda değer sahibi olmak için aşk yolunda canını vermeye razı olduğunu ve aşk uğrunda ölenin şehit sayılacağını bilerek Allah'a vasıl olmayı istemektedir.

Sırr-ı lebüñ ḳıldı fedā yüz yanum gül-i zībā
Naḫnu ḳasemnāda bunı ʿaşḳına [et]-ṭurḳ-ı belā
Ölmegedür niyyetimüz naṣṣ ile kim bunı zīrā
Didi *men māte mine'l-ʿaşḳi fe-ḳād māte şehīdā*
Ḫāme ezel yazmış idi ḥarf u saña noḳṭa-i yek
Bulmada kim ṭıfl-ı göñül dem-be-demā nüsḫa-i yek (Müs. 96/VI)

3.1.5.6. Mûtû kable en-temûtû

"*Ölmeden önce ölünüz*." anlamına gelir (Yılmaz, 2013: 550). Bu söz mutasavvıflarca fenafillah denilen makâma işaret edilen bir hadîs olup bazı hadîs bilginleri uydurma olduğunu söylemektedir.[89] Tasavvufta her mertebe sûfî için bir kale olarak teşbih edilir. Sûfî ise mücahede ederek bir mücahit gibi kaleleri tek tek fethederek fenafillah mertebesine ulaşmaya çalışır. Maddi tüm varlıktan vazgeçmek, bir nevi ölmeden önce

[87] Aclûnî, II: 164.
[88] Kenzu'l-Ummâl, hadis No: 6999-7000.
[89] Aclûnî, Keşfü'l-Hafâ, II, 291.

ölmesi gerekir. Bu mertebe de fenafillah mertebesine işaret eder. Bu kaleyi fethedemeyenler görünürde iyi kabul edilse de mutasavvıflara göre harap olmuştur.

Mūtu ḳable en-temūtu ḳalʿasın feṯḥ etmeyen
Ẓāhirā maʿmūrdur ammā bāṭınā vīrān imiş (G. 67/10)

3.1.5.7. Men arefe nefsehû fekad arefe rabbehû

"*Kendini bilen, kuşkusuz Rabbini de bilir*" anlamına gelen bir hadîs-i şerîf olmakla beraber bazı hadîs bilginleri uydurma olduğunu söylemişlerdir. Mutasavvıflarca kendi bilgisizliğini ve Allah'ın bilgisini bilen kişinin Allah'ın gücünü de bilmiş olacağı olarak açıklanmıştır (Yılmaz, 2013: 492). Me'âbî zahide seslenerek nefsini bilen Rabbini de bilir sözünden habersiz olduğunu ve bu yolun dışında kalan zahide bunu açıklamanın ünlü hekim Lokmân'ın şifa bulması kadar güç olduğunu söylemektedir.

Sen rumūz-ı *men ʿaref*den bī-ḫabersün zāhidā
Ey Meʾābī cehl derdin ṣıḥḥat-i Loḳmāna güç (G. 21/7)

3.1.5.8. Âmennâ ve Saddaknâ

İnandık ve onayladık anlamına gelen bu sözü ashâb-ı kiram, Kur'an emirlerini ve Peygamber sözlerini tasdik etmek için kullanmışlardır (Yılmaz, 2013: 49). Me'âbî, Miraç'ı anlatırken Hz. Peygamber'in Sidretü'l-müntehâya geçip Cebrail'in geçememesi sebebiyle göğün en yüksek katındaki nuru olmasını doğruladığını ve kabul ettiğini söylemektedir. Bu aynı zamanda dilin, peygamberi ve kutsal kitabı ikrar etmesidir.

Ki ḫayrān oldı Rūḥu'l-Ḳuds anuñ miʿrāc-ı sırrında
Kim oldur nūr-ı ʿarşullāh ki *āmennā ve ṣaddāḳnāk* (G. 93/3)

3.1.5.9. Limaallah

Benim Allah'la birlikte meâlinde bir hadîs olup tamamı şu şekildedir: *"Benim Allah ile öyle anlarım olur ki ne mukarreb melekler ne de bir nebi o yakınlığı elde edememiştir."* (Yılmaz, 1992: 115). Kur'an'da geçtiği üzere yer ve gök altı günde yaratılmıştır.[90] Tasavvuf

[90] A'râf, 7/54.

erbâblarına göre kabul edilen bir hadîs-i şerîfe göre Allah: *"Sen olmasaydın felekleri (kâinatı) yaratmazdım."* demiştir (Yılmaz, 1992: 113). Limaallah ifadesiyle yarım iktibas yapılmıştır. Me'âbî, Hz. Peygamber'i feleklerin onun için yaratılması ve Allah ile gizli anlarını olması sebebiyle övmektedir.

Lī-maʿ-allāh sırrına maḥrem idinmişdür seni
Ey resūl-i ẕāt-ı pākı şuʿle-i arż u semā (G. 2/2)

3.1.6. Peygamberler

Allah'ın emir ve yasaklarını insanlara tebliğ etmek için görevli elçilerdir. Hz. Âdem'den Hz. Muhammed'e kadar 124 bin peygamber gönderildiği rivayet edilmiştir. Kur'ân'da 25 tanesi zikredilmektedir (Karaman, vd., 2010: 540). Ahmed Me'âbî, *Dîvânı*'nda peygamberlerden Hz. Âdem, Hz. Nûh, Hz. İbrâhîm, Hz. İsmâîl, Hz. Yâkub, Hz. Yûsuf, Hz. Eyyûb, Hz. Mûsâ, Hz. Davud, Hz. Süleymân, Hz. Îsâ ve Hz. Muhammed geçmektedir. Hz. Peygamber, Miraç'a çıktığında Allah'a en çok yakınlaşan kişi olması, diğer bütün peygamberlerin ve meleklerin ona hayran kalması sebebiyle beyitte anılmaktadır.

Senüñ miʿrācına ḥayrān melāʾik enbiyā mürsel
Sülūkın sırrına irmez nihāyet yā Resūlallāh (G. 127/2)

3.1.6.1. Âdem

Yaratılan ilk insan ve ilk peygamber Hz. Âdem'dir. İlk insan olması sebebiyle Ebû'l-beşer, insanlığın babası olarak kabul edilir. Allah, Hz. Âdem'i bedenini toprak ve su karışımından yaratmış ve ona ruh üflemiştir. Daha sonra Hz. Âdem'i yeryüzünde halîfe kılmış ve meleklere secde etmelerini emretmiştir. İblis secde etmemiş ve lanetlenmiştir. Cennette yaşarken şeytanın hilesine aldanmış ve karısı Havvâyla birlikte cennetten kovulmuştur. Daha sonra Hz. Âdem ve Havvâ tevbe etmişler ve Allah da tevbelerini kabul etmiştir.[91] Ahir zamanda Kabil ve Habil adında iki çocukları olmuştur (Karaman, vd., 2010: 7).

[91] Bakara, 2/30-37.

Allah, ilk olarak Hz. Muhammed'i yaratmış, onu çok sevmiş ve alemleri yaratmıştır. İlk yaratılan ruh Hz. Muhammed, ilk yaratılan insan ise Hz. Âdem'dir. Hakikat, marifet ilmidir. Hz. Peygamber de bu ilme Kur'ân ile hakimdir. Bu yüzden insân-ı kâmil olarak sûfîler Hz. Peygamber'i örnek almıştır.

Ebü'l-ecsām ise *Ādem* ebu'l-ervāḥ Muḥammeddür
Ki zīrā rūḥ-ı Aḥmeddür ḥaḳīḳat kenzine ṣarrāf (G. 85/8)

Me'âbî, Hz. Âdem'in cennetten yere inmesini, Allah'ın Hz. Muhammed'e olan muhabbeti sebebiyle olduğunu söyler.

ʿAşḳuña cennetden *Ādem* nāzil oldı yirlere
Kāffe-i ʿilm-i şerīʿat ey Nebīyy-i Murtażā (G. 1/4)

3.1.6.2. Nûh

Nûh peygamber, ömrünün uzunluğu ve Nûh tufanı ile sıklıkla anılır. Kur'ân'a göre "ulü'l-azm" olarak nitelenen beş büyük peygamberden biridir. Kur'an'da Hz. Nûh ve Tufan'la ilgili olarak âyette: *"Andolsun ki biz Nûh'u kendi kavmine gönderdik de o 950 yıl onların arasında kaldı. Sonunda onlar zulümlerini sürdürürken tûfan kendilerini yakalayıverdi. Fakat biz onu ve gemidekileri kurtardık ve bunu âlemlere bir ibret yaptık"*[92] olarak geçmektedir. Tufan aynı zamanda aşığın gözyaşlarını simgelemektedir. Âşık sevgilisine hiçbir zaman kavuşamaz ve ona kavuşma hayaliyle ezelden beri göz yaşı dökmektedir. Şair, âşıkları anlatırken Hz. Yûsuf'un zindana düşmesi, Hz. Âdem'in cennetten ayrılması, Hallâc-ı Mansûr'un dar ağacında can vermesi ve son olarak Hz. Nûh'un tufanı gibi dünyada su yükselmesini âşıkların ağlamasına benzeterek telmihte bulunur.

Kimi Yūsuf gibi zindān kimi Ādem gibi hicrān
Kiminüñ gözleri *ṭūfān* kimisi dārına Manṣūr (G. 32/5)

[92] Ankebût 29/14-15.

3.1.6.3. İbrâhîm

Yahudilik, Hristiyanlık ve İslâm'ın ortak olarak kabul ettiği büyük peygamber olan Hz. İbrâhîm, Tevrat'ın yanı sıra Kur'ân-ı Kerîm'de adından ve kıssalarından bahsedilmektedir. Kaynaklarda babasının adı Âzer olup putperest biri olarak geçmektedir.[93] Hz. İbrâhîm bir gün put evine giderek oradaki putları kırmış ve baltayı en büyük putun boynuna asmıştır. Büyük putun yaptığını söylese de kimse inanmamış ve dönemin hükümdarı Nemrud tarafından ceza olarak içine atılmak için dünyanın en büyük ateşi oluşturulmuştur. İçine atılacağı zaman Cebrail yetişmiş ve ateş ona serinlik olmuştur.[94] Allah'ın dostu anlamına gelen Halilullah lakabıyla bilinir. Kur'ân'a göre "ulü'l-azm" olarak nitelenen beş büyük peygamberden biridir. Hz. Peygamber'in soyu Hz. İbrâhîm'den gelmektedir (Harman, 2000: 270).

Me'âbî, Hz. İbrâhîm'in ateşten kurtulmasını ve ateşin Hz. İbrâhîm'i yakmamasının sebebini ise Hz. Muhammed'in Hz. İbrâhîm'in soyundan olmasına bağlamıştır.

Ceddüñ olmaġ ile *İbrāhīm Ḫalīlullā*h-ı Ḥaḳ
Āteş-i Nemrūdı ḳıldı emn-i ḥarem Muṣṭafā (G. 3/5)

Yeryüzünde yapılan ilk mabed olarak kabul edilen Kâbe, Hz. Nûh zamanında olan Tufan'dan önce göğe çekilen beyt-i mamûru Hz. İbrâhîm oğlu Hz. İsmâîl'le birlikte bugünkü yerine bina etmişlerdir. Kur'ân-ı Kerîm'de Bakara sûresinin 144. âyeti[95] ile müslümanların son kıblesi Kâbe olmuştur. Me'âbî, Hz. İbrâhîm'i müslümanların son kıblesini inşa etmesi sebebiyle de ele almıştır.

Ceddüm ol Ebū'l-Beşer Ādem Ṣafiyyullāh durur
Ḳıblem ol bünyād-ı *İbrāhīm* Ḫalīlullāḥ durur
Ḳalb içindedür lisānum ẕikrüm İsmullāh durur
Taḫt-ı ḳalbüñ şāhıyum ben ṣāfīyüm Sübḥānīyüm (Mrb. 106/3)

[93] En'âm, 6/74.
[94] Enbiyâ, 21/69.
[95] "...Senin yöneldiğin yeri (Kâbe'yi) biz ancak Peygamber'e uyanı, ökçeleri üzerinde geri dönenden ayırt etmemiz için kıble yaptık..." (Bakara, 2/143).

3.1.6.4. İsmâîl

İsmâîl peygamber, İbrâhîm peygamberin oğludur. İbrâhîm peygamber, oğlu olursa Allah'a kurban edeceğini söylemiştir. Allah ona erkek bir çocuk nasip etmiş ve sözünü yerine getirmek üzere kurban edecekken bıçak Hz. İsmâîl'i kesmemiştir. Allah tarafından koç gönderilmiş ve koç kurban edilmiştir. Hz. İsmâîl, annesi Hacer'le birlikte Mekke'de olduğu zaman yerde zemzem fışkırması da mucizelerinden biridir. Hz. İsmâîl zemzem ve kurban mucizeleriyle birlikte anılır. Şair, İsmâîl peygamberin mucizelerini, yeri selsebil gibi zemzem suyu etmesini telmih olarak kullanmıştır.

Muʿciz-i *İsmāʿīl* olduñ yeri zemzem selsebīl
Ey nişān-ı māʾ-ı Kevs̱er āb-ı ḥayvān el-vedāʿ (G. 81/12)

3.1.6.5. Yâkub

Hz. İbrâhîm'in torunu ve Hz. İshak'ın oğlu olan Hz. Yâkub, Pîr-i Kenan olarak da bilinmektedir. Hz. Yûsuf'a hasretinde Hz. Yâkub'un gözlerinin ağlamaktan gözlerinin kör olması sebebiyle telmihlere sıkça konu olmaktadır (Pala, 2013: 491). Hz. Yâkub, Hz. Yûsuf'un ayrılığına metanetle katlanarak Allah'a sığınması onun edebiyata akseden diğer bir özelliğidir. Hz. Yûsuf'un kardeşlerinin uydurma bir kan izi göstermelerine Hz. Yâkub: *"Hayır! Nefsiniz sizi kötü bir iş yapmaya sürüklemiş; artık (bana düşen) güzelce sabretmektir. Anlattığınız şeyler karşısında, (bana) yardım edecek olan ise ancak Allah'tır*"[96] demiştir. Şair, kendini çektiği çileler bakımından Hz. Yâkub'a benzetirken sevgiliyi ise güzellik bakımından Hz. Yûsuf'a benzetir.

O Yūsufdan ṣabā bir nev Meʾābīye ḫaber virse
O *Yaʿḳūbum* ki ḳaddüm Pīr-i Kenʿān olmaġa bāʿiṯ (G. 18/5)

3.1.6.6. Yûsuf

İsrailoğullarına peygamber olarak gönderilen Hz. Yûsuf, peygamberlik rüyası görmesi, zindanlara düşmesi, güzelliği, Züleyha ile olan hikayesi ve Mısır'a sultan olması gibi birçok özelliğiyle dîvân şiirinde telmih olarak kullanılmıştır. Onun hikayesi Kur'ân'da hikayelerin en güzeli anlamında "ahsenü'l-kassas" olarak adlandırılır. *Dîvân*'da, *"Yūsuf u*

[96] Yûsuf, 12/18.

Zelḫā, Yūsufveş ḥüsnüñi, Yūsuf-ı ḥüsnüñle, Yūsuf gibi zindān, cemāl-i Yūsufa, Yūsuf-ı zindān, Yūsuf-ı ṣıdḳuñda, cemāl-i Yūsuf-ı ṯānī" gibi farklı şekillerde kullanılmıştır.

Kur'ân'a göre Hz. Yûsuf gördüğü rüyayı babasına anlatmış ve babası ona rüyasını kimseye söylememesi gerektiğini ve Allah'ın ona peygamberlik vereceğini söylemiştir.[97] Nitekim şair de insanın gaflet uykusundan uyanması gerektiğini, Hz. Yûsuf gibi rüyasını anlatmamasını söylemektedir. Mutasavvıflara göre de kişiye özel görünen hâller ve rüyaların başkalarına söylenmemesi gerektiği kabul edilir.

Ġaflet-i ḫ̆ābuñdan uyan ṣıdḳ ile söyle kelāmuñ
Olma varup rūʾyā gibi *Yūsuf*-ı zindān muʿārıż (G. 74/5)

Me'âbî, Züleyha'nın Hz. Yûsuf'a hayran olması gibi seyr ü sülûk yolundaki âşık da Allah'tan uzaklaştıran dünya işlerinden vazgeçip sadece sevgiliye, Allah'a kavuşmak için kendisinden geçerek sarhoş olacağını söyler.

Olan Mıṣr-ı Züleyḫāveş cemāl-i *Yūsufa* ḥayrān
Kesilür mā-sivā ʿaşḳı olur sevdā içün ser-ḫoş (G. 65/2)

3.1.6.7. Eyyûb

Allah, Hz. Eyyûb'u malı, mülkü ve sağlığı ile imtihan etmiştir. Onun gösterdiği sonsuz sabrı sebebiyle sabır timsali olarak anılmıştır. Şair, sevgili karşısında aşığın belalara karşı göstermesi gereken sabrı Eyyûb peygamberin sabrı üzerinden anlatmaktadır.

Ki zīra sevdügin eyler belā meydānına *Eyyūb*
Memātünden olur fānī ḥayātıyla olur mesrūr (G. 32/4)

5.1.6.8. Mûsâ

Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Mûsâ ve kıssalarından geniş olarak bahsedilmiştir. Hz. Mûsâ'ya Tevrat indirilmiştir. Kur'ân'a göre "ulü'l-azm" olarak nitelenen beş büyük peygamberden biridir. Kur'ân'da Hz. Mûsâ, Hz. Muhammed'i müjdelemiştir.[98] Allah ile

[97] Yûsuf, 12/5-6.
[98] A'râf, 7/156.

Tûr-ı Sina'da konuşmuşlardır. Daha sonra Allah'tan tecelli etmesini istemiş ve Allah'ın tecellisine dağ dayanamayıp parçalanmıştır. Bu mülakattan sonra Kelimullah olarak da anılmıştır (Pala, 2013: 335).

Me'âbî, Hz. Mûsâ'nın mucizelerinden şiirlerinde bahsetmiş, Kelim sıfatına ve Kur'ân'da geçen tecelli olayına telmih yaparak anlatımı kuvvetlendirmiştir. Beyitte Hz. Mûsâ'nın "*Allah'ım! Beni de ümmet-i Muhammed'den eyle!*"[99] sözünden hareketle Hz. Peygamber'in ümmetinden olmak istemesi sebebiyle ele almaktadır.

Ümmetüñden olmaġ içün ol *Kelīm* itdi niyāz
Ṣāḥib-i ḫatm-i risālet efḍal-i ser-enbiyā (G. 1/6)

Hz. Mûsâ'nın Allah'tan tecelli etmesini istemesi ve Allah'ı da sen beni göremezsin, o takatte değilsin demesine de telmih yapmaktadır.

Eri nī enẓur ileyke didi *Mūsā* isteyüp
Ḳılmadı Ṭūrı tecellī len terānīden mecāl (G. 102/3)

3.1.6.9. Dâvûd

Zebur, Hz. Davud'a indirilmiştir. Davud peygamber sesinin güzel olması ve ibadete düşkün olması sebebiyle anılır. Rivayete göre sesi o kadar güzelmiş ki dinleyenlerden ruhunu teslim edenler olurmuş (Pala, 2013: 118). Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Davud için *"...güçlü kulumuz Dâvûd'u hatırla! Yönü hep Allah'a dönüktü"*[100] olarak geçerken Hz. Peygamber ise *"Allah'ın en sevdiği namaz Dâvûd'un namazı, en sevdiği oruç yine Dâvûd'un orucudur"*[101] diyerek ibadetini övmüştür. Me'âbî gönül kuşunu etkilemek için sesimiz, Hz. Davud'un sesi gibi etkilidir diyerek telmih yapmaktadır.

Ḳonmadadur sāzumuza murġ-ı hevālar
Naġme-i teʾşīr ile biz *Dāvūd*-ı ṣadāyuz (G. 61/6)

[99] İbn-i Kesîr, Tefsîr, II, 259.
[100] Sâd, 38/17.
[101] Buhârî, "Teheccüd", 7.

3.1.6.10. Süleymân

Davud peygamberin oğlu olan Hz. Süleymân hem padişahlık hem de peygamberlik yapmıştır. İsm-i a'zam yazılı mühürlü bir yüzüğü olup bütün vahşi hayvanlar ve kuşlar bu yüzük sayesinde ona boyun eğmişlerdir. Kur'ân'da ona verilen ilim ve hikmetlerden bahsedilir. Sâd sûresinde Allah'ın Hz. Süleymân'a vahiyde bulunduğu geçmektedir.[102] Cinlerden, insanlardan ve kuşlardan ordulara sahip olmuştur (Harman, 2010: 58). Şair Hz. Süleymân'ın hükümranlık sahibi olması sebebiyle ele almaktadır.

Geçürdüñ ḥükmüñ ey şāh bu dil mülkünde şāhāne
Viṣālüñ mühridür gūyā Süleymān olmaġa bāʿiṣ **(G. 18/3)**

3.1.6.11. Îsâ

Kendisine İncil indirilen ve İsrailoğullarının son peygamberi olan Hz. Îsâ, Cebrail'in Meryem'e üflediği ruh olarak babasız doğmuştur. Kur'ân'a göre "ulü'l-azm" olarak nitelenen beş büyük peygamberden biridir. Ölüleri diriltmesi, anadan doğma körü iyileştirmesi gibi birçok mucizesi bulunmaktadır. Düşmanları tarafından öldürülmek istendiğinde Allah tarafından Hz. Îsâ göğe çekilmiştir. Kendisinden sonra Ahmed adında gelecek peygamberi müjdelemiştir (Harman, 2000: 468).

Dîvân'da Hz. Îsâ, İbn Meryem ve Mesîh şeklinde geçmektedir. Me'âbî, Hz. Îsâ'nın Hz. Peygamber'e âşık olduğunu ve onun göğe çekilmesinin sebebini ise Hz. Peygamber'in dünyaya gelecek olmasına bağlamaktadır.

İsmine ḳıldı taʿaşşuḳ İbn-i Meryem *nefḥ-i rūḥ*
Göklere çıḳdı anuñçün rūḥ-ı ʿĪsā gelmesi (K. 144/24)

3.1.6.12. Muhammed

Kur'ân-ı Kerîm'e göre son peygamber olan Hz. Muhammed, alemlere rahmet olarak gönderilmiştir.[103] Peygamberlik zinciri onunla son bulmuştur.[104] Kur'ân-ı Kerîm Hz.

[102] Nisâ, 4/163.
[103] Enbiyâ, 21/107.
[104] Ahzâb, 33/40.

Muhammed'e indirilmiştir.[105] Kur'ân'a göre "ulü'l-azm" olarak nitelenen beş büyük peygamberden biridir.

Mucizeleri, amelleri ve söyledikleri ile müslümanlara her konuda örnek olmuş[106] yüce bir ahlâk sahibidir.[107] Kur'ân'da Allah'ı sevmek ve sevilmek için Peygamber'e itaat şart koşulduğundan[108] ve Allah'ın sevgili kulu, habîbullah[109] olma özelliğinden dolayı Hz. Peygamber'i çok sevmişlerdir. "*Allah'ın ilk yarattığı kalemdir"*[110], "*Âdem ruhla beden arasında iken ben peygamber idim"*[111] ve *"Allah'ın ilk yarattığı şey akıldır"*[112] gibi hadîsler rivayet etmiştir. Burada akıl ve kalemden kastedilen Hz. Peygamber'in nuru olup bu nura hakîkat-i Muhammediyye denmiştir.

Mutasavvıflar Allah'ı görüyormuş gibi ibadet eden takvâ sahibi bir mümin olmak amacı gütmüşlerdir. Allah'a şükretmek için gecenin bir bölümünü ibadetle geçiren Hz. Peygamber'i örnek alarak kurtuluşa ereceklerine inanmışlardır. Bundan dolayı Hz. Peygamber'in sünnetlerini eksiksiz yerine getirmişlerdir. Sûfîler silsilelerini Hz. Peygamber'e dayandırırlar. Onu marifet ve ilham kaynağı olarak görürler. Telkin yoluyla Allah'tan Cebrâil'e, ondan Hz. Muhammed'e, ondan Hz. Ali ve Hz. Ebû Bekir'e mânevî mirasın tarikatın silsilesinde devam ettiğini söylerler (Uludağ, 2005: 448-450).

Me'âbî, peygamber aşığı olarak karşımıza çıkmaktadır. *Dîvân*'da Hz. Peygamber en çok işlenen konulardan biridir. Birçok manzumeyi ona karşı duyduğu sevgiden hareketle yazmıştır. Manzumelerde münferit olarak geçtiği gibi müstakil olarak da bu sevgi kendisini göstermektedir. Hz. Peygamber bir hadîs-i şerîflerinde ümmetinin günahkârlarına şefaat edeceğini haber vermiştir.[113] Kendisini İslam ümmetinde Allah'ın emirlerine uymayan günahkâr kullardan biri olarak gören şair, Hz. Peygamber'in şefaat sahibi olmasından dolayı onun şefaatine layık olabilmek için ona salat ve selam getirmektedir.

Ümmetin ʿāṣīlerindendür Meʾābī ümmetin
E'ṣ-ṣelātü ve's-selāmu ey şefīʿ-i mültecā (G. 1/9)

[105] Yâsîn, 36/1-4.
[106] Ahzâb, 33/21.
[107] Kalem, 68/4.
[108] Âl-i İmrân 3/31.
[109] Tirmizî, "Menâḳıb", 1.
[110] Tirmizî, "Tefsîr", 68/1.
[111] Müsned, IV, 66.
[112] Aclûnî, I, 148, 263.
[113] Tirmizî, Kıyamet, 11; İbn Mâce, Zühd, 37.

3.1.7 Hz. Peygamberle ile ilgili kavramlar

3.1.7.1 Sünnet

Hz. Peygamber ile ilgili kavramlardan olan sünnet, Hz. Muhammed'in fiilleri söz, fiil veya takrirleri şeklinde tanımlanır (Bedir, 2010: 150). Peygamber aşığı olan Me'âbî, manzumelerinde Resûlullah'ın sözlerini ve emirlerini, uyulması gereken buyruklar olarak açıklar. Onun sünnetine uymanın dince makbul görülmüş eylemlerden olduğunu söylemektedir.

Resūlullāh lisānından bize emr itdi ki *sünnet*
Aña kim müsteḥab derler odur efʿāl-i taʿẓīmāt (G. 14/7)

3.1.7.2 Miraç

Hz. Peygamber'in Recep ayının 27. gecesi Mescid-i Aksâ'dan Sidre-i Müntehâ'ya yaptığı yolculuğa Miraç adı verilir. Allah'a bir yay aralığı kadar (Kâbe kavseyn) yaklaşmıştır. Namaz bu gece farz olmuştur ve müslümanların miracı sayılmıştır (Pala, 2013: 322). *Dîvân*'da, *mi'rac, leyle-i İsrâ ve leyle-i Kadr* olarak geçmektedir. Şair, Hz. Peygamber'in miraca çıkmasına ve Allah'ı görmesine, meleklerin ve peygamberlerin ona hayran kalmalarını ve onun yürüyüşünün sırrına kimsenin eremeyeceğini anlatmaktadır.

Senüñ *miʿrāc*ına ḥayrān melāʾik enbiyā mürsel
Sülūkın sırrına irmez nihāyet yā Resūlallāh (G. 127/2)

Vahiy meleği olan Cebrail, meleklerin peygamberlerindendir. Me'âbî, Miraç'ı anlatırken Hz. Peygamber'in sidretü'l-müntehâya geçip Cebrail'in geçememiştir. Allah'a ve Resûlüne inanıp ikrar ettiğini söylemektedir.

Ki ḥayrān oldı Rūḥu'l-Ḳuds anuñ *miʿrāc*-ı sırrında
Kim oldur nūr-ı ʿarşullāh ki *āmennā ve ṣaddāḳnāk* (G. 93/3)

3.1.7.3. Şefaat

Suçunun bağışlanması ya da isteğinin yerine getirilmesi için birine aracılık etme anlamına gelmektedir. En büyük şefaatçi olarak Hz. Muhammed görülür (Pala, 2013: 423).

Hz. Enes'ten nakledilen bir rivayete göre, Hz. Muhammed şöyle buyurmuştur: *"Her peygamberin hususî bir duası var ki, onunla ümmetiyle ilgili olarak dua etmiş ve duası kabul edilmiştir. Ben ise, duamı kıyamet gününde ümmetim için şefaat etmeye ayırdım."*[114] Şair, Hz. Peygamber'i şefaat sahibi olmasından hareketle günahların bağışlayıcısı olarak görür. Mahşer günü Resûlallah'ın şefaatine nail olmayı istemektedir.

Şefīʿü'l-müẕnibin sensin Meʾābīye *şefāʿat* ḳıl
Senüñdür rūz-ı maḥşerde şefāʿat yā Resūlallāh (G. 127/7)

3.1.7.4. Ümmet

Bir peygambere inanan topluluğa ümmet denmektedir. Kur'ân'da ise kendilerine peygamber gönderilen topluluklar olarak geçer. İnsanları ortak değere olarak îmân ve İslâm ümmet yapmaktadır (Karaman, vd., 2010: 671). Me'âbî, Hz. Muhammed'e ve ona vahyedilen kitaba iman etmiştir. Şair, Hz. Peygamber'i âşıkların maşuklara kavuşma yolundaki ışık olarak görmektedir. Hz. Peygamber'in ümmetine şefaatçi olacak olmasından dolayı ona ümmet olanın mutlu olacağını söylemektedir.

Reh-i vuṣlatda ʿuşşāḳa sirāc-ı pür-żiyāsun çün
Saña *ümmet* olan buldı saʿādet yā Resūlallāh (G. 127/5)

3.1.7.5. Vahiy

Allah'ın emirlerini ve yasaklarını, peygamberlerine Cebrail aracılığıyla veya aracısız olarak bildirmesine vahiy denmektedir (Yavuz, 2012: 440). Şair, Hz. Peygamber'in sözlerinin, vahyedilen Kur'ân âyetleri olduğunu, asla nefsinden hareketle konuşmayacağını söylemektedir.

Ey kelāmuñ *vaḥy*-i Ḳurʾān ve'y ki rūḥuñ sābıḳāt
Ey ki gözüñ ḳadr-i rādur ve'y ki görmeñ mā-rā (G. 4/3)

[114] Buhârî, Deavat, 1, Müslim, İman, 340.

3.1.7.6. Risalet

Resullük, peygamberlik anlamlarına gelir. Hazret-i Ali'nin torunlarından olan İbrâhîm ibn Muhammed naklettiğine göre: *"Hz. Ali, Peygamber efendimizin vasıflarını anlatırken kürek kemikleri arasında peygamberlik mührü olduğunu ve o peygamberlerin sonuncusu olduğunu"*[115] söylerdi. Şair Hz. Peygamber övgüsü yaptığı bu şiirde güzel yaratılışlı ve peygamberlik mührüne sahip olduğunu söylemektedir.

Senüñdür ḥüsn-i ḫulḳ ile leṭāfet yā Resūlallāh
Senüñdür ḫātem-i vaḥy-i risālet yā Resūlallāh (G. 127/1)

3.1.7.7. Tâhâ-Yâsîn

Tâhâ sûresi adını mukattaa harflerinden olan ilk âyetinden olan Tâ ve Hâ harfinden, Yâsîn sûresi ise ilk âyetindeki Yâ ve Sîn harflerinden almıştır. Anlamları *"Ey Muhammed"* olarak kabul gören bu âyetler Hz. Peygamber'in sıfatları arasında gösterilmiştir (Pala, 2013: 436). Şair, Resûlullah'ı överken onun lakaplarının Yâsîn ve Tâhâ olduğunu söylemektedir.

Ey ki ḥālüñ lī-maʿ-allāh ve'y maḳāmuñ ʿāliyāt
Ey ki nāmuñ Ṭā-Hā Yā-Sīn ve'y ki şānuñ Muṣṭafā (G. 4/5)

3.1.7.8 Sidre-i Müntehâ

Sözlükte "Arabistan kirazı" anlamındaki sidre ile müntehâ kelimesinden son noktada bulunan sidre anlamına gelir. Miraç gecesi Hz. Peygamber'in Cebrail ile sidretü'l-müntehâya kadar gitmiş daha sonra refrefle Kâbe Kavseyn gidebilmiştir. Cebrail bu noktadan daha ileriye gidememiştir. Bu nokta mahlukatın ilminin ulaşabileceği son noktadır. Hz. Peygamber'in ilâhî sırlara mazhar olduğu yerlerden biri olarak görülür. (Uludağ, 2009: 151) Şair, Hz. Peygamber'i sidre-i müntehâ'nın kaynağı olarak görmektedir. Aynı zamanda ilahî sırlara vakıf olması ve Cebrail'in gidemediği noktaya gidebilmesi sebebiyle kemal sahibi olarak Allah'a ulaşmayı amaç edinmiş müslümanlık yolunun en büyük rehberi olan Hz. Peygamber'i övmektedir.

[115] Tirmizî, Şemâil 2. bab hadis no: 18.

Menbaʿ-ı ʿarş-ı muʿaẓẓam maʿden-i Ḳāf-ı ḥayā
Mürşid-i kāmil-ṭarīḳat kān-ı *Sidre-Müntehā* (G. 1/3)

3.1.7.9 Kevser

Sözlükte çok şey, çokluk anlamına gelen Kevser, cennette Allah'ın yarattığı ırmaktır. Cennetin diğer ırmakları Kevser'den meydana gelmiştir. Baldan tatlı, kardan soğuk olan Kevser suyunu bir içen bir daha susamazmış (Cebecioğlu, 1997: 449). Kur'ân-ı Kerîm'de *"(Resûlüm!) Kuşkusuz biz sana Kevser'i verdik. Şimdi sen Rabbine kulluk et ve kurban kes. Asıl sonu kesik olan, şüphesiz sana hınç besleyendir."*[116] Kevser'in Hz. Muhammed'e verildiği söylenmektedir. *Dîvân*'da genellikle Hz. Muhammed ile ilişki kurularak *"mālik-i Kevṣer-livā, nā'il-i Kevṣer-livā, sāḳī-i Kevṣer, āb-ı Kevṣer, mā'-ı Kevṣer, ḥavż-ı Kevṣer"* gibi çeşitli mefhumlarla anılır. Şair, Hz. Peygamber'in özelliklerini sayarken cennetin kapısında adının yazması, Kevser'e sahip olmasına ve kıyamet gününde şefaat hakkının olmasını belirterek ondan şefaat istemektedir.

Senüñdür ḥavż-ı *Kevṣer* hem-livā miftāḥ-ı cennātuñ
Ki sensin melceʾ-i rūz-ı ḳıyāmet yā Resūlallāh (G. 127/3)

3.1.8 Dört Halîfe, Ashâb ve On İki İmâm

3.1.8.1. Dört Halîfe

3.1.8.1.1 Hz. Ali

Hz. Peygamberin damadı ve dört büyük halîfenin sonuncusu olan Hz. Ali, Allah'ın aslanı olarak bilinir. Hz. Peygamber'in soyu ondan devam etmiştir. Hz. Peygamber, Hz. Ali için, *"Ben ilmin şehriyim, Ali de onun kapısıdır"* buyurmuştur. Tasavvufta Hz. Ali'nin ayrı bir yeri vardır. Mutasavvıfların piri olarak bilinir. Birçok tarikat silsilesini Hz. Ali'ye ve onun üzerinden de Hz. Muhammed'e bağlar (Pala, 2013: 19). Ahmed Me'âbî, Hz. Ali'ye karşı büyük bir sevgi duymaktadır. *Dîvân*'daki silsilesi Hz. Ali'ye dayanmaktadır. *Dîvân*'da Hz. Ali, sıfatları ve özellikleriyle oldukça fazla kullanılmıştır. Beyitte Hz. Ali'nin ilmin kapısı olması sebebiyle bazı sırlara muvaffak olması sebebiyle geçmektedir.

[116] Kevser, 108/1-3.

Künūz-ı dār-ı esrāra ʿAliyyü'l-Murtażādur bāb
Ḥarīm-i vech-i āb-kāra ʿAliyyü'l-Murtażā tevvāb (G. 12/1)

3.1.8.2 Ashâb

3.1.8.2.1 Hz. Hüseyin

Hz. Peygamber'in torunu ve Hz. Ali'nin oğlu olan Hz. Hüseyin, Kerbelâ'da Yezîd yanlılarınca zalimce şehid edilmiştir. Müslümanların hatırlarında kalan en büyük acılardan biri olmuştur (Pala, 2013: 218). Şair, Hallâc-ı Mansûr'un dar ağacına asılması ve Hz. Hüseyin'in Kerbela'daki şehadeti sebebiyle zalimlerin, ikisinin kanına girdiğinden bahsetmektedir.

Kimi Manṣūr gibi dāra kim *Ḥüseyn*-i Kerbelā
Zehr-i ḳātilden Meʾābī içdiler āb-ı zülāl (G. 102/6)

1.1.8.3 On İki İmâm

Şiiler tarafından dinî korumak ve hükümlerini yerine getirmek için Peygamber'e halîfe olduklarına inanılan on iki kişidir. İmâmiye de denilen bu mezhebin inanışına göre Peygamberimiz veda haccından dönerken Gâdir-i Hum denilen yerde Hz. Ali'yi kendisine halîfe tayin etmiş, on iki imâm bulunacağını ve sonuncusunun Mehdi olacağını açıklamıştır. Böylece Hz. Ali ve soyundan on iki imâm kabul ederler[117] (Pala, 2013: 377). Hz. Peygamber'in torunlarından Hüseyin bin Ali üzerinden soy devam eder.

Me'âbî, Allah'a ulaşmak ve O'na ulaşan aşk kafilesine vasıl olmak isteyen müridin belirli bir yoldan geçmesi gerektiğini söylemektedir. Bu yol seyr ü sülûk olup bu yola giren mürit, gassalın elindeki ölü gibi kendini mürşidine kurban etmiştir. Tarikatın aynı zamanda on iki imâm meclisinin usûlü olduğunu söylemektedir.

Giden ḳāfile-i ʿaşḳa Meʾābī cismidür ḳurbān
Ki zīrā bezm-i *düvāz*uñ usūlidür ṭarīḳat (G. 15/5)

[117] On iki imam sırasıyla şunlardır: Ali b. Ebû Tâlib (öl. 40/661), Hasan b. Ali (öl. 49/669), Hüseyin b. Ali (öl. 61/680), Ali Zeynelâbidîn (öl. 94/713), Muhammed el-Bâkır (öl. 114/733), Ca'fer es-Sâdık (öl. 148/765), Mûsâ el-Kâzım (öl. 183/799), Ali er-Rızâ (öl. 203/818), Muhammed et-Takī el-Cevâd (öl. 220/835), Ali en-Nakī el-Hâdî (öl. 254/868), Hasan b. Ali el-Askerî (öl. 260/874), Muhammed el-Mehdî el-Muntazar (doğ. 255/869).

3.1.9 Kaza ve Kader

3.1.9.1 Kaza

Allah'ın takdiri üzere olacağı önceden belli olan kaderin yaşanmasıdır. Şair, kaderin yaşandığı bu fani alemde sonsuz olan yüce Allah'a köle olduğunu söylemektedir.

Ṣaldı dile sūz-ı elem-i ḥasret ü ġam
Bende-i ber-dāre-i meydān-ı ḳażāyuz (G. 61/8)

3.1.9.2 Kader

Levh-i Mahfuz'da yazılı olanların gerçekleşmeden önceki hâline kader, gerçekleşmesine de kaza denir. İmanın şartlarından biridir (Pala, 2013: 247). Şair, Hz. Peygamber'in alemlerin övüncü olması ve arşa parlaklık vermesini kaderle birlikte olduğunu söylemektedir.

Faḫr-ı ʿālem nūr-ı aḳdem oldı maḫlūḳa Ḫudā
Ol żiyā-i ʿarş-ı aʿẓam ḳadr-i aʿlā gelmesi (G. 144/2)

3.1.10. Ahiret ile İlgili Kavramlar

3.1.10.1. Kıyamet

Kalkmak, ayaklanmak anlamlarına gelen kıyamet, dünyanın sonu geldiğinde bütün insanlar öldükten sonra edebî hayata dönüştür. Kur'ân-ı Kerîm'in bildirdiğinden hareketle önce küçük alametler gerçekleşecek daha sonra büyük alametler de gerçekleştikten sonra dört büyük melekten biri olan İsrafil'in sûra üflemesiyle başlayacaktır (Pala, 2013: 275). Korkulu bir gün olarak tasvir edilen kıyamet, amellerin karşılığının alınacağı bir gündür. İsrafil'in sûra üflemesiyle önce tüm canlılar ölecek daha sonra ikinci kez üflemesiyle dirilme başlayacaktır. Şair, kıyametin koptuğu ve bedenim dirildiği zaman, o dehşetli anı yaşasam bile elest bezminde Rabbime verdiğim "Belâ" sözünden dönmeyeceğini söylemektedir.

Başuma ḳopsa *ḳıyāmet* hep dirilse bu cihān
Dönmezem bezm-i elestde itdigüm iḳrāradan (G. 122/3)

3.1.10.2. Ahir Zaman

Son peygamberden kıyamete kadar geçen süreye ahir zaman denmektedir. Fitnenin artması, insanların ahlaken gerilemesi ve dinî hayatın azalması gibi kıyamet alametlerini içeren zamandır (Tümer, 1988: 543). Şair, ahir zamanda Allah'a ortak koşmanın etrafı mahvetmesinden bahsetmektedir.

Çirk ü şirki dāmen-i *āḫir-zamān*dan maḥv idüp
Oldı iḥsān ile rūşen nūr-ı ihdā gelmesi (G. 144/13)

3.1.10.3. Cennet

Lügat anlamı bağ ve bahçe olan, edebî saadet yurdu olarak da tanımlanan cennet, Kur'ân-ı Kerîm'de "*...Kim Allah'a ve Peygamberine itaat ederse Allah onu, zemininden ırmaklar akan cennetlere koyacaktır...*"[118] olarak geçmektedir. Allah, iman edip salih amel işleyen kullarını cennetle mükafatlandıracaktır. Kur'ân-ı Kerîm'de cennet, *"Dârü's-Selâm, Me'vâ, Firdevs, Adn, Naim"* gibi farklı isimlerde zikredilir. Kur'ân'da geçmese de cennetin sekiz kapısı olduğu kabul edilmiştir (Topaloğlu, 1993: 377). Cennet, kimin ne isterse olacağı ebedi esenlik yeridir. Her mümin onu kazanmak için mücahede vermektedir. Cennetin kapısında *"La ilahe illallah Muhammedün Rasulullah"*[119] yazmaktadır.

Cennet, *Dîvân*'da "*Cennetü'l-Meʾvā, cennet-i Rıḍvān, cennet-i ġılmān, cennet-i riyāż, sekiz cennet, ravża-i cennet, kufl-ı cennet, miftāḥ-ı cennātuñ, mekān-ı ravża-i dārü's-selāmi Naʿīm, Adn"* gibi ifadelerle zikredilir.

Allah, mümin kullarına amelleri karşılığında cenneti müjdelemiştir. Nasihat veren vâiz ise cennette bulunan Kevser ırmağını açıklamaya çalışmaktadır. Cennette bulunan Kevser ırmağı, içenin bir daha susuzluk çekmeyeceği ölümsüzlük suyudur. Me'âbî, vâizi anlamak yerine Allah'ın yarattıklarından çok onun varlığında yok olmayı ve Kevser'i bizzat tatmayı istemektedir.

Meʾābīye sekiz cennet ḳapusın ol küşād itmiş
Durubdur āb-ı Kevs̱erden zülāl izhār ider vāʿiẓ (G. 77/7)

[118] Nisâ, 4/13.
[119] Hâkim, Müstedrek, 2, 615.

Şair, Naim ve Darü's-selâm cennetlerinin sahibinden bağışlanmak için af dilemektedir.

Ey mekān-ı ravża-i dārü's-selām u hem Naʿīm
Ḥacer İsmāʿīl şefāʿat eyle amān el-vedāʿ (G. 81/6)

3.1.10.4. Cehennem

Cehennem kelime anlamı olarak derin kuyu anlamına gelirken dinî bir kavram olarak günahkâr kulların günahları ölçüsünde cezalandırılacağı yerdir. Günahların derecesine göre cehennemin yedi kapısı bulunur. Kur'ân-ı Kerîm'de kâfirlerin ve münafıkların azap görecekleri yer olarak tasvir edilmektedir (Topaloğlu, 1993: 230). Âşıklar meclisinde âşıklar, aşktan ve sevgiliden konuşurlar. Âşıklık makâmına ulaşmak için irfan sahibi olmak gerekir. İrfan sahibi olmayan zahitler de toplanıp mecliste söylenenlere kulak verdiler. Onlar bu konulardan bihaber oldukları için onlara göre konuşulanlar cehennem ateşi gibi etrafa saçılmıştır.

Varup cemʿ oldı zāhidler ider güftārın istimāʿ
*Cehennem*den āteş gibi ṣaçupdur meclis-i elfāẓ (G. 79/2)

3.1.10.5. Ahiret

Kıyamet koptuktan sonra dünya hayatı bitecek ve ahiret hayatı başlayacaktır. Cennete gidecekler cennete, cehenneme gidecekler cennete gideceklerdir. İmanın şartlarından biri de Ahiret gününe inanmaktır (Karaman, vd., 2010: 13). *Dîvân*'da *dünyâ vü ukba, ahir* olarak geçmektedir. Şair, dünyadan ve ahiretten vazgeçmiş, üstüne cennetin nimetlerini istemediğini söylemektedir. Cenneti istemeyip Allah'ın varlığını istemesi Me'âbî'nin tasavvufta fenâfillâh mertebesine kavuşmayı istediğini göstermektedir.

Benüm dünyā vü ʿuḳbāda niyāzum ḳalmadı zāhid
Ki zīrā terk-i leẕẕāt-ı cinān itmek murādumdur (G. 40/4)

3.1.10.6. Haşr

Haşr, bir araya getirmek, toplamak demektir. Kıyamet günü yeniden diriltilen bütün mahlukat mahşerde hesap sorulmak için bir araya getirtilip toplanacaklardır. Kıyamet kopunca mahşer alanına insanlar haşr olunca günahkârlar kötü amellerini kabul etmeyecektir. Şair, ezelden belli olan bu duruma karşı Allah'ın karşısında hâlinin ne olacağını düşünerek cesur yüreklilikle sabretmesini söyler. Allah'a uygun bir dost bulamamaktan yakınmaktadır. Çünkü kimisi münafık, kimisi inkârcı kimi de yalanla iş görmüştür.

Dilā derde taḥammül ḳıl ezelden böyledür cārī̄
Ḳıyāmet *ḥaşr* olur bir gün ne eyler saña Bārī̄
ʿAcebdür bulmadum cānā disem sırrum muvāfıḳ yār
Kimi nemmām kimi münkir iderler kiẕb ile kārı (Mrb. 137/I)

3.1.10.7. Mahşer

İnsanlar kıyamet günü mahşer denilen meydanda haşr olacaklardır. İnsanlar kıyamet günde amellerine göre muamele göreceklerdir. Sevgili, manevi aşk duyulan Allah'tır. Âşık, sevgiliye kavuşmak için elinden geleni fazlasıyla yapar. Kul da yaratıcısına kavuşmak ve onda yok olmak, fenâfillah mertebesine ulaşmak için onun emir ve yasaklarına uyması gerekmektedir. Allah'a isyan kebair günahlardan biridir. Şair, kendini Allah'a karşı iyi bir kul olarak görmez. Cehenneme gitmeyi de istemez. Bu yüzden tek affedici olan Rabbinden af istemektedir.

Ġarī̄ḳüm baḥr-ı ʿiṣyāna cefā cevr itmişüm cāna
Beni *maḥşer*de şeyṭāna ḥacī̄l itme meded yā Rab (G. 10/3)

3.1.10.8. Huri-Gılmân

Kur'ân-ı Kerîm'de, *"Hizmetlerine verilmiş, (kabuğunda) saklı inci gibi gençler etraflarında dönüp dolaşırlar"*[120] olarak geçen ve sözlükte bıyığı yeni terlemiş delikanlı genç, hizmetçi" anlamındaki Gılmân ve onun dişisi olarak Hurî yaratılmıştır (Yavuz, 1996:

[120] Tûr, 52/24.

50). Hurî, iri kara gözlüler olarak tasvir edilen müminler için ödül olan cennet kızlarıdır (Pala, 2013: 212). Cennette müslümanlara hizmet etmek için yaratılmışlardır.

Me'âbî bu dünyaya meyletmemektedir. Allah'tan başka hiçbir şey ona değerli gelmez. Allah, cennette inanmış kulları için erkek ve dişi hizmetçiler yaratmıştır. Onun yarattığı güzellikleri seyretmek de sevgiliyi görmek gibidir.

Bu Meʾābī iltifāt itmez sivāsından yaña
Ḥūr u ġılmān-ı canāna dil temāşādan geçer (G. 45/5)

Sadık olmak aşığın özelliklerinden biridir. Âşık, sevgilisine ölümüne sadıktır. Şair, sevgilisini ararken ilahi aşka düşmüştür. İlahi aşk, beşerî aşktan sonra ulaşmak için mertebe kat edilmesi gereken bir yerdir. Allah, müslüman kulları için emir ve yasaklarına uymalarına karşılık cenneti vadetmiştir. Şair, ilahi aşkın peşinden gittiği için tüm bu nimetlerden baş çevirmiştir. Yaratılandan çok yaratanı arzu etmektedir.

Ṣıdḳ ile yārüm ararken rāh-ı ʿaşḳa düşmüşüm
Cennet içre pes anuñçün ḥūr u ġılmān istemem (G. 110/4)

Vildan cennete girecek müminler için yaratılmış hizmetçilerdir. Ey sevgili, aşk şarabını içersen mest olup kendinden geçersin. O sarhoşluk gelip geçicidir. İlahi aşkın şarabını Hz. Ali'nin sunduğu Kevser ırmağından içersen fenafillah makâmına erip cennetteki vildanların zevkini görürsün. O mertebe en üst mertebedir ve hiçbir şey onun tadını vermez.

İç şarāb-ı ʿaşḳ dil-ber mest olup gez yer yer
Sāḳī-i Kevs̱er lebinden leẕẕet-i *vildān*ı gör (G. 33/4)

3.1.10.9. Sırat

Sözlükte yol anlamına gelen sırat, cehennem üzerine kurulmuş olan kılıçtan keskin ve kıldan ince olan köprüye denir. Müminler bu köprüden çok hızlı ve ayakları yere değmeden geçeceklerdir (Pala, 2013: 403). Sevgili, aşığına türlü türlü eziyetler etmektedir.

Bu yüzden kafir ve imansız olmakla tasvir edilir. İslam inancına göre kafirler, sırat köprüsünden geçerken köprü incecik olacak ve yol gittikçe uzayacaktır.

Mahşer günü kurulan manevi terazide bütün kullar amellerine göre cennet veya cehenneme gönderilecektir. Sevgilinin de bütün amelleri tartılırken Me'âbî, sevgiliye olan hakkını feryat ederek helal etmeyecektir. Allah'tan sevgilinin dünyada ettiği zulme karşılık onu orada görmeyi istemektedir. Mazlum olan âşık cennete, kafir olan sevgili ise cehenneme gidecektir. Dünyada yaptıklarına karşı intikamını sırat köprüsünde almak isteyen şair Allah'tan bunu lütuf olarak istemektedir.

Firār iderse maḥşerde *Ṣırāṭ* üzre varam bende
Görem anı *Ṣırāṭ* üzre alam ben intiḳām anda
İdem feryād u efġānı oturam tā terāzūda
Bu dil-dādına faẕl eyle disem yā Ḥażret-i Bārī̄ (Mrb. 137/IV)

3.1.10.10. Zemzem

Hz. İbrâhîm, karısı Hacer ve oğlu Hz. İsmâîl'i Cebrail'le birlikte Mekke'ye götürmüştür. Daha sonra Hacer erzakın bitmesi ve suyun tükenmesinden sonra susuz kalmışlardır. Hacer, Hz. İsmâîl'in ölmesinden korkarak Safa ve Merve tepeleri arasında yedi kez gidip gelmeye başlamıştır. İsmâîl'in bulunduğu yerde Cebrail'i görmüş ve Hz. İsmâîl'in önünden zemzem suyu çıkmaya başlamıştır. Zemzem'e müminler tarafından büyük değer verilmiştir (Harman, 2001: 77). Gassallar, müminler öldükleri zaman onlara gusül abdesti aldırırlar. Ahmed Me'âbî kendini günahkâr bir kul olarak görüp Allah'tan ağlayıp inleyerek affedilmeyi istemektedir. Zemzem hikayesinden dolayı müslümanlarca kutsal kabul edilmiş en mübarek sudur. Şair, Allah'ın affetmesiyle zemzemle gusül almış gibi bütün günahlarından temiz olmayı istemektedir.

Yā İlāhī̄ bu Me'ābī̄ mücrīme eyle naṣīb
Mā'-ı *zemzem* ġuslüm olsun āh u efġān el-vedā' (G. 81/15)

3.1.10.11. Selsebil

Cennette bir çeşmenin adı olup tatlı ve hafif suya da selsebil denir. Kur'ân-ı Kerîm'de, *"Ayrıca kendilerine orada zencefil karışımlı dolu bir kadeh sunulur. İçindeki,*

orada adına selsebil denilen bir pınardan alınmıştır."[121] olarak geçmektedir. Cennette olması, sürekli akması ve herkesin ona ulaşamaması gibi özelliklerle anılır (Cebeci, 2009: 447). Hz. İsmâîl'in mucizesinde Allah, Cebrail vasıtasıyla kurak yerden selsebil gibi sürekli akan zemzem suyunu çıkarmıştır. Allah dünyadaki ve cennetteki bütün nimetlerin tek sahibidir. Şair, dünya hayatının son bulacağının farkındadır. Allah'tan dünya hayatındaki zemzem gibi cennet nimetlerinden Kevser ve Selsebil'i yani cenneti istemektedir.

Muʿciz-i İsmāʿīl olduñ yeri zemzem selsebīl
Ey nişān-ı māʾ-ı Kevṣer āb-ı ḥayvān el-vedāʿ (G. 81/12)

3.1.10.12. Serv ü Tûbâ

Kökü yukarıda ve dalları aşağıda olarak tasvir edilen Tûbâ, Sidre-i müntehâ'da bulunan ilahî bir ağaçtır (Pala, 2013: 459). Klasik şiirimizde sevgili, salınarak yürümesi ve elif gibi dik ve uzun olması sebebiyle servi ağacına benzetilir. *Dîvân*'da, sevgilinin güzellik bahçesi, Me'vâ cennetindeki Tûbâ ve dünyadaki servi ağacına teşbih edilmiştir. Me'vâ cenneti, Allah tarafından mümin kullarına vadedilmiştir. Sevgilinin yüzü Me'vâ cenneti gibi güzeldir. Yaratılan her şey yaratıcısından izler taşımaktadır. Me'vâ cenneti de Allah'ın yarattıklarındandır ve kula Allah'ı hatırlatmaktadır.

Cemālüñ bāġını gördüm ṣanasuñ *Cennetü'l-Meʾvā*
Elif ḳaddüñ çün olmışdur içinde serv ile Ṭūbā (G. 7/1)

3.1.11. İtikadî Kavramlar

3.1.11.1. İmân-Mümin

İman, Hz. Muhammed'in Allah'tan getirdiği dinî hükümleri gerçek ve doğru kabul edip inanmak demektir. İnanmış kişiye sözlükte korkusuz, emin ve güvenilir anlamlarına gelen mümin denir. Mümin, Allah'a, kitaplarına, meleklerine, peygamberlerine, ahiret gününe ve kadere inanarak iman etmiş olur (Karaman, vd., 2010: 315,478). Seyr ü sülûk yoluna giren müritler çeşitli mertebelerden geçerek hakikat sırrına, Allah'ı bilmenin

[121] İnsân, 76/17-18.

hakikatine ulaşırlar. Ahmed Me'âbî, manevi yolculuğa çıkmış ve irfan ehli olarak hakikat sırrına erişmiştir. Hakikat mertebesine ulaşınca iman ehli olmuştur.

Sālik-i rāh-ı Ḫudāda ehl-i ʿirfān olmışuz
Şol ḥaḳīḳat sırrına biz ehl-i īmān olmışuz (G. 50/1)

Rivayet edilen bir hadîs-i şerîfte Hz. Peygamber: *"Dünyada rahat yoktur."*[122] buyurmuştur. Allah, kullarını çeşitli sıkıntılarla imtihan eder. Müminler dünyadaki amelleriyle ve sıkıntılılara karşı gösterecekleri sabırla cenneti kazanacaklardır. Müslümanların rahat edeceği ebedi tek yer olan cennettir.

Klasik şiirimizde can, aşığın göğüs kafesinde esirdir. Öldüğü zaman serbest kalır ve sevgiliye kavuşur. Me'âbî ise bu dünyada sabır gösterip öldüğü zaman, gönül kuşunun kafesten çıkması gibi dünya kafesinden çıkıp cennete kavuşacaktır. Kafirler ise bu dünyada rahatlığa kavuştukları için onları cehennem azabı beklemektedir.

Kāfire çün bu fenādur ẕevḳ u rāḥat ḫānesi
Hem Meʾābī *müʿmin*üñ dil murġına deyr kim ḳafes (G. 62/5)

3.1.11.2. İslam-Müslüman

Hz. Peygamber İslâm'ı, *"kelime-i şehadet getirmek, namaz kılmak, oruç tutmak, zekât vermek ve hacca gitmek"*[123] olarak tanımlamıştır. Müslüman'ı ise, "*Müslüman, dilinden, elinden, müslümanların selâmette kaldığı kimsedir.*"[124] şeklinde tanımlamıştır. Kur'ân'a göre Allah katında tek din İslam'dır.[125]

Tasavvufta feyz hâli ve bütün bilgi Allah'tan tecelli etmektedir. Allah'ın varlığı ve birliğini tasdik etmek için Kur'ân'ı okumak gereklidir ve okudukça feyz hâli açılmaktadır. Şair, müslümanların imanının bu feyzden geldiğini söylemektedir.

Birlik içün Ḫālıḳuñ gel dāʾimā tevḥīd oḳu
Feyżde İslām-ı ḳalbde millet-i īmānı gör (G. 33/9)

[122] İbn Hanbel, Zühd, s. 128.
[123] Müslim, Îmân, 5.
[124] Buhârî, Îmân, 3.
[125] Âl-i İmrân, 3/19.

3.1.11.3. Şirk

Ortak kabul etmek ve birden fazla kişiye tahsis etmek anlamlarına gelir. Allah'a ortak koşmak günahların en büyüğüdür. "*Allah, kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz; bundan başkasını, (günahları) dilediği kimse için bağışlar. Allah'a ortak koşan kimse büyük bir günah (ile) iftira etmiş olur."*[126] Allah önce Hz. Peygamber'i yaratmış daha sonra diğer insanları onun nurundan yaratmıştır. Şair, Hz. Peygamber'in dünyaya aydınlık getirdiğini ancak kıyamet yaklaştıkça fitne ve fesadın artmasından dolayı insanların o parlaklığı mahvedeceğini söylemektedir.

Çirk ü şirki dāmen-i āḫir-zamāndan maḥv idüp
Oldı iḥsān ile rūşen nūr-ı ihdā gelmesi (K. 144/13)

3.1.11.4. Kafir-küfür

Hz. Peygamberi ve onun Allah'tan getirdiği hükümleri reddeden kişiye kâfir, eyleme ise küfür denir. Küfür, imanın zıddıdır ve en büyük günahtır. Kur'ân-ı Kerîm'de, "*Âyetlerimizi inkâr etmiş ve kâfir olarak ölmüşlere gelince, işte Allah'ın, meleklerin ve tüm insanların lâneti onların üzerinedir."*[127] şeklinde geçmektedir (Karaman, vd., 2010: 357). Mutasavvıflar dünyayı yılan ve zehir gibi aşağılık görürler. Me'âbî bir müslüman olarak iman ehlinin bu dünyada rahatı bulmasının imkânsız olduğunu düşünmektedir. Çünkü mümin, Allah'ın emirlerine uymakla, imanın ve islamın şartlarını yerine getirmekle mükelleftir. Nefse tatlı gelen haram ve günahlardan kendisini koruması gerekir. Kafirlerin böyle bir zorunluluğu yoktur. Bu yüzden dünya müslüman olmayanlara cennet gibi gelirken müslümanlara ise cehennem gibidir. Ahirette ise tam tersi olacaktır. Dünyada sıkıntı çekip kulluğunu yerine getiren müminler cennetle mükafatlandırılacaktır.

Ehl-i īmān bu fenāda rāḥatı bulmak muḥāl
*Kāfir*e cennet oluben mü'mine zindān imiş (G. 67/7)

Nefis, tasavvufta terbiye edilmesi gereken bir kavramdır. Benliğini terk edip mürşitlerin ilminden bir şeyler öğrenmezsen kötü nefisle yaptıkların küfre girebilir.

[126] Nisa, 4/48.
[127] Bakara, 2/161.

Kur'ân'a karşı gelmiş, küfre girmiş olursun. Bu küfür sonu cehennemde biten kafirlik alametidir. Şair, cenneti isterken cehennemlik olacağını söyler.

Terk-i enâniyyet idüp bulmaz ise ʿilm-i şüyūḫ
*Küfr*e irer her kim olur nefs ile Ḳurʾân muʿârıż (G. 74/6)

3.1.11.5. Fasık- Fâcir

Fâcir, Allah ve Peygamber'in haram kıldıklarını yapan ve ahlak dışı davranışlarda bulunan kimselere denir. Kur'ân'da çok günah işleyen, âyetleri masal diyerek yalanlayan ve kalpleri kararmış kişiler olarak geçmektedir.[128] Fâsık ise kelime anlamı olarak bir şeyden çıkan anlamına gelir. İman edip Allah'a ve Peygamber'e itaat etmeyip dinî görevlerini terk edenlere denir. (Karaman, ve diğerleri, 2010: 168, 172). Kul ister günahkâr olsun ister evliya olsun başına gelen her şey kendi yaptıklarındandır. Şair, Hz. Peygamber'in *"Ameller niyetlere göredir"*[129] hadîsini nasihat alıp tamamen bu düşüncede olmak gerektiğini söylemektedir.

Eger *fāsiḳ* eger *fācir* eger müʾmin eger kāfir
Bi-küllī ḥüsn-i ẓann eyle ki *eʾl-aʿmālü biʾn-niyyāt* (G. 16/4)

3.1.11.6. Ruh

Sözlükte can, nefes ve maddenin zıddı anlamlarına gelir. Mahiyetini kavramak tam mümkün değildir. Kur'ân-ı Kerîm'de, *"Sana ruhtan (vahiyden) sorarlar. De ki: "Vahiy Rabbimden gelir. Size verilen bilgi ise pek azdır."*[130] buyurulmaktadır. Buna göre ruhun mahiyetini sadece Allah bilmektedir (Karaman, vd., 2010: 560). İnsan ruhunun gözle görülemeyen bir özel şekli ve kalıbı vardır. Ruhlar bedenden ayrıldıktan sonra cennette veya cehennemde yaşamaya devam ederler (Uludağ, 2012: 298).

Ruhların kendi âlemlerinden bu âleme gelmesine nüzûl, buradan ruhlar âlemine yükselmesine urûc denir. Kavis şeklinde bir yol izleyerek bu âleme gelen ruhlar (kavs-i nüzûl) yine kavis şeklinde başka bir yol izleyerek (kavs-i urûc) ruhlar âlemine döner. Ruhların geldikleri âleme yükselmeleri için arınmaları ve yetkinleşmeleri gerekir. "*Biz*

[128] Abese, 80/11-14.
[129] Müslim, İmâre, 155.
[130] İsrâ, 17/85.

Allah'a aidiz ve muhakkak O'na döneceğiz."[131] âyeti buna işaret etmektedir (Uludağ, 2008: 192). Şair ruhların geldikleri aleme yükselmek istemektedir. Bu yükselmek ancak insan-ı kâmil mertebesinde gerçekleşebilir.

Ruhullâh olarak da bilinen Hz. Îsâ, İslam inancına göre ölmeyip göğe çekilmiştir. Kıyamete dek orada kalacaktır. Şair, Hz. Meryem'in Hz. Îsâ'ya ağlaması gibi dünyanın da onun durumuna gizli ağlayacağını söylemektedir.

Semavāta ʿurūc itmek murād itdükde bu rūḥum
Görüp Meryem gibi ʿālem nihān aġlar benüm içün (G. 119/11)

3.1.11.7. Şeytân

Allah, Hz. Âdem'i yarattığı zaman meleklere ona secde etmelerini emretmiştir. Şeytan hariç hepsi secde etmişlerdir. Şeytan, Hz. Âdem'e secde etmeyeceğini söyleyip asi olmuş, Allah da onu lanetlemiştir. Şeytan, Allah'a yalvarmış ve kıyamete kadar iyi kulların dışında bütün kullarını azdırmak istemiştir. Allah da ona surun üflenmesine kadar zaman vermiştir (Pala, 2013: 431). Ahmed Me'âbî, günahlarının çokluğunun farkında olan ve Allah'ın affına nail olmak isteyen bir kuldur. Mahşer günü bütün kullar amellerinden hesaba çekileceğinden dolayı şair, Allah'tan şeytana karşı mahcup olmamak için bağışlanmayı istemektedir.

Ġarīḳüm baḥr-ı ʿiṣyāna cefā cevr itmişüm cāna
Beni maḥşerde şeyṭāna ḥacīl itme meded yā Rab (G. 10/3)

3.1.11.8. Levh-i Mahfûz

Levh, üzerine yazı veya resim yazılabilen düz yüzey demektir. Levh-i mahfûz ise ilahi kader olarak tanımlanır (Şemseddin Sâmi, 2004: 1247). Kur'ân-ı Kerîm levh-i mahfûzda bulunan, her şeyin yazılı olduğu kitaptır. [132] Elest bezminde Allah her şeyi levh-i mahfuza üzerine yazmıştır. Mutasavvıflara göre oradaki gönül levhasında, âşıkların âşıklıkları belli olmuştur. O kitapta Allah'ın cömertliğinin bolluğu tek tek bellidir.

[131] Bakara, 2/156.
[132] Bürûc, 85/21-22; Yâsîn, 36/12.

Yazıldı levḥ-i dil üzre ezelden ʿilm-i Rabbānī̇
Oḳur ol nüsḫadan bir bir bilinür feyż-i iḥsānı (G. 140/1)

3.1.11.9. Peri

Cinlerin dişilerine verilen ad olup genel anlamda çok güzel ve çekici olduklarına inanıldığı için sevgili için benzetme olarak kullanılmıştır. Bazı insanları kendilerine âşık etmeleri ve bir görünüp bir kaybolmaları gibi sevgilinin özelliklerini taşırlar (Pala, 2013: 369). Âşık, sevgilisine kavuşamadığından dolayı içinde ayrılık acısı oluşur. Bu acı zamanla daha da büyür. Bu acının şifası ancak sevgilidedir. Onun yüz göstermesi ile aşığına can verip yaralarını sarabilir. Âşık, acısının şifası eğer sevgili için canını vermekten geçiyorsa bunu vermeye hazır olduğunu, ona kul olmanın var olmaktan daha önemli olduğunu söylemektedir. Şair, ilahi sevgiliye kul köle olabilmek için canından vazgeçip ona kavuşmayı istemektedir. Bedenden kurtulup fenafillaha ulaşmayı istemektedir.

Merhem-i zaḥm-ı derūnum virmek ise baş u cān
ʿAbdüñe cānum fedā kim ey *perī̇* olmaḳ nedür (G. 42/4)

3.1.11.10. Din-Mezheb

Din, Allah tarafından düzenlenmiş ve insanları O'na ulaştıran bir yoldur. İmân ve uygulamadan oluşan bir bütündür (Karaman ve diğerleri, 2010, 122). Kur'ân'da buyurulduğu üzere, "*Allah katında tek din İslam'dır.*"[133] Seyr ü sülûk yolunun ilk basamağı şeriattır. Şeriat dinin bütün kurallarına eksiksiz uymayı emreder. Şeriatı geçmeden ikinci basamak olan tarikata ulaşılamaz. Şair, namazdan önce ezanın okunması gibi şeriat de dinin öğretilmesi bakımından önemli olduğunu söylemektedir.

Ol ider taʿlī̇m-i *dīn* ü meẕhebüñ
Her salātuñ bil eẕānıdur şerī̇ʿat (G. 13/8)

Mezhep, kendi içinde metot ve düşünce sistemine sahip akım veya doktrin olarak tanımlanır. Hz. Peygamberden sonra görüş ayrılıkları başlamış ve mezhepler ortaya çıkmıştır. Hanefî, Şafiî, Malikî ve Hanbelî olmak üzere dört büyük mezhep vardır

[133] Âl-i İmrân, 3/19.

(Karaman, ve diğerleri, 2010, 442). Şair, mezhep imâmlarına bir daha karşılaşılmayacakmış gibi veda etmektedir.

Ey maḳām-ı Ḥanbelī vü ḳıblegāh-ı Mālikī
V'ey makām-ı *meẕheb* ü hem ḳıble Nuʿmān el-vedāʿ (G. 81/13)

3.1.12. Fıkıh ve İbadet ile İlgili Kavramlar

3.1.12.1. Haram

Kelime anlamı olarak yasak anlamına gelen haram, dinde kesin olarak yapılmaması gereken eylemlerdir. Allah, haramı, fesatlık çıkarmayı ve hoş karşılanmayan fiilleri yasaklamıştır. Şeriat, seyr ü sülûk yolunun ilk basamağıdır. İlk basamak olan şeriata uyulmadan ikinci basamağa, tarikata geçilmez. Me'âbî, şeriatın dışında olan davranışlardan korunması gerektiğini söylemektedir.

Ḥarām u müfsid ü mekrūh buları nehy idüp Mevlā
Ki andan ictināb eyle bulardur ġayr-ı şerʿīyyāt (G. 14/13)

3.1.12.2. Sevap

Sözlükte Allah'ın dediklerine müminlerin uyması hâlinde mükafatına nail olmak olarak geçmektedir (Şemseddin Sâmi, 2004: 462). Günahın zıddıdır. Şair, Allah'ın emri olarak şeriata uymanın cenneti kazandıracak sevabı getireceğinden bahsetmektedir.

Buları işlemekde var ṣevāb-ı cennet-i Rıḍvān
Bu derdi emr idüp Allāh bulardur ʿayn-ı şerʿīyyāt (G. 14/8)

3.1.12.3. Günah

Sözlükte Allah'ın emirlerine muvafık olmayan ameller demektir (Muallim Naci, 1891: 639). Günah dinen suç olup, Allah'ın rahmetine nail olamayanlar cehenneme gideceklerdir. Şair, kendini kul olduğunun bilinciyle günahları çok olduğu için yüzü kara ve başıboş bir zavallı gibi açıklamaktadır. Her günahı affedecek olan alemlerin Rabbidir. Allah'tan Kerem esmâ-i hüsnâsından hareketle cömertlik bekleyip yardım istemektedir.

Meʾābī̄ bende bī̄-çāre *günāh*ı çoḳ yüzi ḳara
Kerem ḳıl itme āvāre cehil itme meded yā Rab (G. 10/7)

3.1.12.4. Farz

Kelime anlamı olarak bir şeyi kesinleştirmek ve takdir etmek anlamlarına gelir. Dinde bir fıkıh terimi olarak Allah'ın ve Hz. Peygamber'in emrettiği fiil ve amellere denir (Karaman, vd., 2010: 172). Allah dinin kurallarına kesin bir emirle şekil vermiştir. Yazıcı melekler dinin kurallarına göre amel defterine kulların amellerini yazmaktadır. Me'âbî, dinin kurallarını terk eden kimsenin küfre girip inkâr etmiş olduğunu söylemektedir.

O kim naṣṣ ile ḳaṭʿ oldı aña derler melāʾik *farż*
Anı terk eyleyen ʿāṣī̄ olur inkār-ı küfriyyāt (G. 14/5)

3.1.12.5. Amel

İnsanların dünyada yaptıkları iş ve davranış biçimlerinin tümüne amel denir. Dünya hayatında yapılan iyi-kötü bütün davranışlar amel defterine Kiramen ve Katibin adlı iki melek tarafından kaydedilir. İnsanlar amellerine göre ahirette cennete veya cehenneme gideceklerdir (Karaman, vd., 2010: 24-25). Zühd, dünyaya rağbet etmeyip ibadetin tadını alarak sevap düşünmeksizin amel etmektedir. Me'âbî mutasavvıf bir şairdir ve ona göre sevaplar önemli değildir. Allah'a güvenmek sevaplara güvenmekten daha önemlidir. Onun zatı, şair nezdinde çok değerlidir. Takva ile ibadet edenin sevaba ihtiyacı yoktur çünkü biri bin yapan Allah'ımız vardır diye düşünmektedir.

Ṣevāb-ı zühd-i ʿibādetle nehy oldıysa defterler
Birine biñ yazar daʾim bizüm Settārımuz vardur (G. 46/2)

3.1.12.6. Mekrûh-Mübâh-Müfsid

Mekrûh, şeriat tarafından kesin olarak yapılmaması istenen fiil demektir. Mübâh, şeriat tarafından yapılıp yapılmamakta serbest bırakılan fiil demektir. Müfsid, fenalaştıran ve bozgunculuk çıkaran anlamlarına gelerek Allah'ın emir ve yasaklarını ihlâl edenlere denir (Karaman, vd., 2010: 420,455,490). Me'âbî, Allah bu fiilleri yasakladığı için bu davranışlardan kaçınılması gerektiğini belirtmektedir.

Ḥarām u *müfsid* ü *mekrūh* buları nehy idüp Mevlā
Ki andan ictināb eyle bulardur ġayr-ı şerʿīyyāt (G. 14/13)

3.1.12.7. İbadet

Sözlükte tapmak, tapınmak ve Cenab-ı Hakka kulluk etmek anlamlarına gelir (Şemseddin Sâmi, 2004: 925). İnsan, Allah'a ibadet için yaratılmıştır.[134] Kur'ân-ı Kerîm, İslam'ın bütün hükümleri uygulamayı, emir ve yasaklara uymayı ve Allah'ın sınırlarını korumayı emreder (Karaman, vd., 2010: 285). Zahit dünya hazlarına karşı kayıtsız kalan aşırı sofudur. Zahit, nefsinin hazzını talep ederken sûfî yalnızca Hakk'ı talep eder. Ahmed Me'âbî zahide seslenerek, iki yüzlülük yaparak nice yıllar ibadet etmeden geçirdin. Oysa şair, Hz. Peygamber'in müminlere *"Allah'ın zatını değil yarattıklarını düşünün"*[135] demesinden hareketle Allah'ın sanatına karşı düşünceleri olduğunu söylemektedir.

Riyā ile nice yıllar ʿibādet etmeden ẓāhid
Bugün sunʿ-ı Ḫudāya bil bizüm efkārımuz vardur (G. 46/4)

3.1.12.8. Abdest

Farsça el suyu anlamına gelen abdest, müstakil bir ibadet olmayıp ibadetleri yapmak için vasıta niteliğindedir. Kur'ân'da abdestin farz olduğu bildirilmiş ve farzları açıklanmıştır.[136] Şair, zahide seslenip abdestini meyden alıp bu aşkın sarhoşu olmaya, bu dünyadan vazgeçip Hz. Peygamber'e kurban olmaya, ilahi aşk yolunda her zaman ağlamaya ve aşk ateşi ile dert çekip yanmış olmaya çağırmaktadır. Levh-i mahfuzda hepsi yazılmış olup her şeyi söyleyen tek nüshadır.

Gel mey āb-destün alup terk-i cihān cān olasın
Faḫr-ı cihān serverine cān ile ḳurbān olasın
Rāh-ı viṣāl isteyüben her demī giryān olasın
Āteş-i ʿaşḳ ile vü derd ile biriyān olasın
Ḫāme ezel yazmış idi ḥarf u saña noḳṭa-i yek

[134] "Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım" (Zâriyat, 51/56).
[135] Aclûnî, Keşfü'l-Hafa, I/357-358, 449.
[136] Mâide, 5/6.

Bulmada kim ṭıfl-ı göñül dem-be-demā nüsḫa-i yek (Müs. 96/IV)

3.1.12.9. Dua

Sözlükte sena ve niyaz ile yalvarıp yakarmaya dua denir (Ahmet Vefik Paşa, 1876: 1120). İnsan ancak yaptığı kullukla ve duayla Allah'a karşı değer kazanabilir.[137] Müminin, Allah'a yönelerek maddi ve manevi isteklerini O'na arz etmesidir. Hz. Peygamber duanın önemi için *"Dua ibadetin özüdür"*[138] buyurmuştur. Şair bu gazelde gül methiyesi yapmaktadır. Beyitte güllerin üzerinde sabah vakti inci gibi damlalar olacağını, o damlaların inci gibi kıymetli olacağını ve onu bulmak gerektiğini söylese de daha sonra Me'âbî kendisine gülü methetmek yerine ona dua etmesinin daha hayırlı olacağını söylemektedir.

İḫtiṣār ile Meʾābī vaṣf-ı verdi ḳıl *duʿā*
Her seḥer incü gibi bārānı bul eşcār-ı gül (G. 104/7)

3.1.12.10. Kizb-Nemmam-Münkir

Kizb, yalan söylemek demektir (Muallim Naci, 1891: 618). Nemmam, münafık demektir (Şemseddin Sâmi, 2004: 1473). Münkir, inkâr eden demektir (Şemseddin Sâmi, 2004: 1423). Allah dünya aleminde vuku bulacak olayları levh-i mahfuzun üzerine yazmıştır. Kıyamet kopacak ve kullar amellerinden sorguya çekilecektir. Şair, Allah'a uygun bir dost bulamamaktan yakınmaktadır. Çünkü kimi münafık, kimi inkârcı kimi de yalanla iş görmüştür.

Dilā derde taḥammül ḳıl ezelden böyledür cārī̄
Ḳıyāmet ḥaşr olur bir gün ne eyler saña Bārī̄
ʿAcebdür bulmadum cānā disem sırrum muvāfıḳ yār
Kimi *nemmām* kimi *münkir* iderler *kiẕb* ile kārı (G. 137/1)

[137] Furkân, 25/77.
[138] Tirmizî, Deavat, 1.

3.1.12.11. Hâc

Kelime anlamı olarak Allah'a yönelme ve günahlardan arınma anlamlarına gelir. Mekke'de bulunan Kâbe'yi belirli usullere göre ziyaret etmek İslam'ın beş şartından biridir[139] (Karaman, vd., 2010: 210). İnananlar kalplerini her türlü kötülükten ve vesveseden arındırmalıdır. Mutasavvıflara göre insanın esas merkezi kalptir. Temizlenmesi ve temiz tutulması gereklidir. Şair de karanlık örtü gibi kalbi kaplayan kötü ameller temizlenip gönülden atılmayınca o kişi sevgilinin evinde, Kâbe'de hac da yapsa makbul olmayacağını söylemektedir.

Refʿ idüp ẓulmet ḥicābuñ itmeyince pāk-ı dil
Ey Meʾābī̇ itmez ol kes ḫāne-i maʿmūrla *ḥāc* (G. 22/5)

3.1.12.12. Tavaf

Kelime anlamı bir şeyin çevresini dolaşmak olup dinî literatürde hac ibadetinde Kâbe etrafında dolaşmaya denir (Karaman, vd., 2010: 635). Dîvân şiirinde âşık sevgilisinin mahallesini tavaf eder (Pala, 2013: 443). Tasavvufta Kâbe sevgilinin evini temsil eder. Beşerî âşıkların sevgililerini görmek için evinin etrafında dört dönmeleri gibi ilahi âşıklar da Kâbe'yi tavaf ederler. Allah'ın tecellisi ancak onun kapısında olabilir. Âşıklar için de kavuşma zamanıdır.

Varup ol beyt-i Raḥmānı *ṭavāf* itmekle ʿāşıḳlar
Gelüp bāb-ı tecellī̇den bahārı dil-sitān açmış (G. 69/2)

3.1.12.13. Mescid

Cami ile eş anlamlı olup müslümanların mabetlerine verilen bir isimdir. Mescitler cennet bahçeleri[140] ve Allah'ın en çok sevdiği mekanlardır.[141] Şair, bu dünya içinde her bir kişinin bezm-i elestte bulduğu bir hâli olduğunu söylemektedir. Âşıklar sevgililerine bezm-i elestte âşık olmuşlardır. Bu yüzden aşklarının o zamandan beri devam ettiğini söylerler. Bezm-i elestteki âşıklar, neşe ve zevk şarabından zevk alırken zahidler ise ilahi aşktan uzak olup kaba sofu oldukları için mescitlerden zevk almaktadır.

[139] Buharî, İmân, 2.
[140] Tirmizî, Deavat, 82.
[141] Müslim, Mesâcid, 288.

Bu ʿālem içre her bir kes bulupdur tā ezel bir ḥāl
Kimi mescidden itmişdür kimi cām-ı ṣafādan ḥaẓ (G. 78/3)

3.1.12.14. Kurban

Hz. İbrâhîm'in Hz. İsmâîl'i kurban etmek üzereyken farz olan ibadettir. Hz. İbrâhîm, Allah'a bir çocuğu olursa onu kurban edeceğini söyler. Allah duasını kabul eder ve zamanı gelince kurban etmesi istenir. Hz. İsmâîl bu duruma anlayış gösterir ve boynunu babasına doğru uzatır. Bıçak Hz. İsmâîl'i kesmeyince Allah gökten koç indirir ve onu kurban etmesini ister. Âşık, sevgilisine binlerce kez kurban olmaya hazırdır. Tasavvufta kurban nefistir. Dervişler nefislerini kurban ederler (Pala, 2013: 251, 279). Âşıklara göre asıl bayram sevgiliye kavuşunca gerçekleşir. Me'âbî, nefsini ilahi aşk için İsmâîl gibi kurban etmiştir. Hz. Yûsuf ve Zeliha'nın istekli olması gibi isteklidir.

ʿIyduña *ḳurbān* içün İsmāʿīl oldum ben saña
Yūsuf u Zelḫā gibi hem māʾil oldum ben saña (G. 5/1)

3.1.12.15. Ezan

Kelime anlamı olarak bildirmek ve ilan etmek anlamlarına gelen ezan, farz namazlarının vaktinin girdiğini bildirmek demektir. Ezanın tarifi Kur`an-ı Kerîm`de bildirilmemiş, ancak Hz. Peygamber`e Cebrail aracılığıyla vahiyle bildirilmiş olup ayrıca yirmi kadar sahabeye rüyalarında bugünkü ezanın şekli öğretilmiştir (Karaman, vd., 2010: 166). Hz. Peygamber Miraç'tan namazla dönmüştür. Bu sebeple namaz müslümanların miracı sayılır. Hz. Peygamber'e namazı Cebrail öğretmiş ve ilk namazını onun imâmlığında kılmıştır.[142]

Me'âbî, İsrâ gecesinde namazın farz olması, ezanda "Hayye ale'l-felâh" (haydi kurtuluşa) ifadesi geçmesi sebebiyle müslümanların felah bulması ve Cebrail'in ezan okuması sebebiyle beyitte ele alır.

Ḳāb u Sidreden nidā-yı daʿvetüñ geldi dile
Rūḥ-ı Ḳudsīden *ezān*um gūş idüp buldum felāḥ (G. 23/4)

[142] Ebû Dâvûd, Salât, 2; Tirmizî, Salât, 1.

3.1.12.16. Kıble

Müslümanların namazda yöneldikleri yöne kıble denir. Hicretten önce bir süre Kudüs kıble olarak kullanılsa da daha sonra Kur'ân'da nazil olan âyete göre yeni kıble Kâbe olmuştur.[143] Seyr ü sülûk yoluna giren derviş fenâfillah makâmına ulaşınca kendinden geçerek Allah'ın varlığında yok olur. Allah ile arasındaki perde kaldırılınca gönül gözü açılır. Me'âbî, sevgilinin cemalini görmüş ve hayran kalmıştır.

Çeşm-i dilden naḥnu aḳreb mirʾātin gördi Meʾāb
Ṣemme vechüñ *ḳıble*sine ḳarşu ḥayrān oldum āh (G. 130/7)

3.1.12.17. Bayram

Çok mutlu olunan gün ve zaman olarak adlandırılan bayram dinî bir gün olarak Ramazan ve Kurban Bayramı olmak üzere iki bayram bulunmaktadır. Âşıklar için sevgilinin vuslatı bayramdır. Âşık bu kavuşma bayramı için sevgilinin yolunda binlerce kez kurban olmaya hazırdır. Sevgiliye kurban olma mazmunu yaygın olarak kullanılır. Tasavvufta kurban nefistir. Dervişler nefislerini bu yüce yolda kurban ederler. Sevgilinin kirpikleri ok gibidir aşığın gönlünü saplanır. Bu âşıklar için övünülecek bir sebeptir ve bu saplanan okla övünürler. Şair, sevgilinin âşıklar için ok atmasına gerek olmadığını çünkü bütün âşıklar onun için canını ve başını vermeye dünden hazır olduğunu söylemektedir.

Cümle ʿuşşāḳuñ fedādur yolına cān u seri
Vuṣlat-ı ʿıyduñda anuñ kīş ü *ḳurbān* istemem (G. 110/2)

3.1.13. Mitolojik ve Tarihi Şahsiyetler

3.1.13.1. Nemrûd

Hz. İbrâhîm'i ateşe attırmasıyla meşhur olan ve Babil ülkesinin kurucusu sayılan kraldır. Müfessirlere göre ismen geçmese de Bakara sûresindeki, *"Allah kendisine mülk (hükümdarlık ve zenginlik) verdiği için şımararak Rabbi hakkında İbrâhîm ile tartışmaya gireni görmedin mi?"*[144] âyetinde tartışmaya giren kişi Nemrûd olarak kabul edilmiştir.

[143] "Şüphesiz, âlemlere bereket ve hidayet kaynağı olarak insanlar için kurulan ilk ev (mâbet), Mekke'deki (Kâbe)dir" (Âl-i İmrân, 3/96).
[144] Bakara, 2/258.

Şair, Hz. İbrâhîm'in Nemrûd'un ateşinden kurtulmasını, Hz. Muhammed'in Hz. İbrâhîm'in ceddinden olmasından kaynaklandığını söylemektedir.

Ceddüñ olmaġ ile İbrāhim Ḫalīlullāh-ı Ḥaḳ
Āteş-i *Nemrūd*ı ḳıldı emn-i ḥarem Muṣṭafā (G. 3/5)

3.1.13.2. Kâbil

Hz. Âdem ve Havvâ'nın Habil ve Kabil adlarında iki oğlu vardır. Allah'a birer kurban adayan iki kardeşten Kabil'in kurbanı kabul edilmeyince kıskançlığından kardeşi Habil'i öldürür. Yeryüzündeki ilk kötülük ve ilk öldürme gerçekleşir (Pala, 2013: 179). Nefis, insanı dünyevi ve kötü işlere yönlendirir. Mutasavvıflar iyi ameller işleyerek Allah'ın rızasını kazanmak isterler. Bu da kötü nefisi terbiye etmekle mümkündür. Şair bu beyitte kötü nefsi Kabil'e benzetirken, terbiye edilmiş nefsi de Habil'e benzetmektedir. Nefis yedi mertebeli olup mutasavvıflar bu mertebeleri geçmek için çeşitli zikirlerde bulunurlar. Me'âbî, kötü nefsin tıpkı Kabil'in, Habil'in katili olması gibi onun katili olduğundan Âdem ve Havvâ'nın Habil'e üzüldükleri gibi o da kendine üzülmektedir.

Urup varlıgumı ḳatl itdi nefsüm *Ḳābil* ammā
Bu cismüm Ādem ü Ḥavvā uran aġlar benüm içün (G. 119/2)

3.1.13.3. Lokmân

Hakkında peygamber olduğu hakkında rivayetler olsa da çoğunluk onu salih bir kul olarak kabul etmektedir. (Pala, 2013: 290). Kur'ân'da Lokmân adında bir sûre var olup ilgili âyette, *"Andolsun, biz Lokmân'a "Allah'a şükret" diye hikmet verdik..."*[145] olarak geçer. Hikmetten kastedilen ilim ve din olduğu söylense de mutasavvıflara göre bu ledün ilmidir. Hikmet ve hekimliğin pîri olarak bilinmektedir. Şaire göre âşıkların derdi o kadar devasız bir derttir ki Lokmân gibi hekimlerin pîri tedavi etmekte aciz kalır. Tasavvufta aşk âlemin yaratılış sebebidir. Bu yüzden mutlak gerçeğe ancak aşk vasıtasıyla ulaşılabilir. Abdallar gibi kendi benliğini Allah'a teslim ederek ve gerekli mertebeler kat ederek bu derdin şifasına ulaşabilir.

[145] Lokmân, 31/12.

Meʾābī derd-i ʿuşşāḳuñ devāsın eylemez *Loḳmān*
Bu derdüñ hem devāsından olur ḥayrānesi ābdāl (G. 99/7)

3.1.13.4. Ferhâd-Şirin

Doğu edebiyatlarının en ünlü aşk hikayelerinden bir tanesi Ferhad ve Şirin'dir. Ferhad, Şirin'e âşıktır. Kendisinden Şirin'e kavuşması karşılığında dağı delmesi istenmiş ve o da sevgilisine kavuşmak için dağı delmiştir. Ferhad aşığı, Şirin sevgiliyi sembolize etmektedir. Mutasavvıflar çektiği sıkıntılardan dolayı Ferhad'ı ilahi aşka ulaşmak isteyen müride, Şirin'i ise ulaşılmak istenen ilahi sevgiliye benzetmişlerdir. Âşıklığın bezm-i elestte Allah tarafından kullarına hediye edildiği âşıklarca kabul görmüştür. Âşıklar sevgilinin saçına gam zincirlerine bağlı olmaları gibi bağlıdır. Şair, Ferhad'ın Şirin için yaptıkları gibi âşıklar da sevgililerine kavuşmak için çölleri ve taşlıkları dolaşacaklarını söylemektedir.

Boşandı zencīr-i ʿaşḳuñ çıḳup meydāna mecnūnlar
Gezüp ṣaḥrāʾ-yı sengistān sözi *Şīrīn* lebi *Ferhād* (G. 28/2)

3.1.13.5. Mecnûn-Leyla

Doğu edebiyatlarının en çok bilinen aşk hikayesidir. Mecnûn, Leylâ'ya âşıktır ve Mecnun Leyla'ya olan aşkından çöllere düşmüştür. Mecnûn aşığı, Leyla ise sevgiliyi temsil etmektedir. Şair, aşığın gönlünde sevgilinin yansımasını gördüğünden beri âşık Mecnun gibi çöllere düşmüştür.

Cemāl-i vech-i *Leylāyı* görelden mirʾāt-ı dilde
Neden *Mecnūnveş* olduñ gezüp ṣaḥrā cihān söyle (G. 129/2)

3.1.13.6. III. Selim

I. Abdülhamid'in ölümünden sonra tahta çıkan III. Selim, Osmanlı Devleti'nin 28. padişahıdır. Saltanatı 18 yıl sürmüştür. Tahta çıktığı zaman bitmeyen Rus ve Avusturya ile yapılan savaşın kötü gidişatına engel olmaya çalışmasına rağmen 1792'de Yaş anlaşmasıyla savaş barışla sonlanmıştır (Beydilli, 2009: 422). Me'âbî, *Dîvânı*'ndaki 109.

şiirini III: Selim'in tahta cülusu üzerine yazmıştır. Şair onu överek başarılı olması için dua etmekte ve son beytindeki tarih tahta çıktığı tarih olan 1789'u vermektedir.

Çün cülūsıdur küşāde ʿaḳde menḳūṭ-ı tārīḫ
Taḫta çıḳdı yümn-i gūyā nā-gehān *Sulṭān Selīm* (G. 109/6)

3.1.13.7. Melek Mehmed Paşa

Damat Melek Mehmed Paşa, 1718-1802 yılları arasında yaşamış Osmanlı sadrazamıdır. Melek lakabını yakışıklı ve selim tabiatından almıştır. Damat lakabını III. Ahmet'in kızı ile evlenmesinden dolayı almıştır. III. Selim'in 1789'da tahta çıkmasıyla onu Kandiye muhafızlığına getirmiştir. Halk arasında güvenilir olması sebebiyle yöre halkı onu çok sevmiştir (Yeşil, 2016: 246). Me'âbî, *Dîvânı*'nda 80. şiirini Melek Mehmed Paşa'ya ithaf etmiştir. Manzumedeki tarih onun Kandiye muhafızlığı yaptığı 1789-1790 tarihini vermektedir. Melek Mehmed Paşa'yı melek yüzü ve Kandiye'ye muhafız olması sebebiyle övmektedir.

Olınca Ḳandiyeye ṣadr *melek-sīmā* muḥāfıẓ
ʿAdūdan olmada aʿlā ger ednā-yı muḥāfıẓ (G. 80/1)

3.1.14. Ahlak ile İlgili Kavramlar

3.1.14.1. Gıybet

Gıybet, sözlükte uzaklaşmak, gizli kalmak anlamlarına gelip dinî bir kavram olarak bir kimsenin gıyabında hoşlanmadığı sözlerle bahsetmek demektir (Karaman, vd., 2010: 203). Seyr ü sülûk yolunda bulunan mutasavvıf, dünya ve nimetlerinden kendini korumaya çalışır. Bir mutasavvıf olarak şair, dünyadaki mahlukattan dostların gıybetini duymaktansa harabelerde yaşayıp kimseyi görmemenin ibadeti gösterişten uzak tutacağı gibi dostların da gıybet yapmasını da önleyeceğini söyler.

Meʾābī *ġıybet*-i iḫvān işitmekdense keşretde
Bulup vīrāne-i vaḥdet bizüm pinhānumuz yekdür (G. 39/7)

3.1.14.2. Kibir

Büyüklenme ve kendini büyük görmek demektedir (Şemseddin Sâmi, 2004: 1142). Kibirli olanlar hakkında Kur'ân'da, *"Allah kendini beğenen ve daima böbürlenip duran kimseyi sevmez"*[146] buyrulmuştur. Hz. Peygamber de *"Kalbinde zerre kadar kibir bulunan cennete giremez."*[147] şeklinde kibrin müminlerin özellikleri olmayacağını açıkça belirtmiştir. (Karaman, vd., 2010: 380) Ahmed Me'âbî, kibrin dervişlik yolunda kurtulması gerekilen bir kıyafet olduğunu ve insan her ne kadar eşref-i mahlukat da olsa kendisini yüce ve yüksek görmemesi gerektiğini söylemektedir.

Çıḳar bu ḫilʿāt-ı kibri bu yolda ḫāk-i dervīş ol
Seni sen görme ʿālī kim ṣaḳın rifʿat saña düşmez (G. 55/2)

3.1.14.3. Haset

Sözlükte başkalarının nimet veya faziletini kıskanması ve istemesi anlamına gelir (Hüseyin Remzi, 1305: 440). Müslümanlarda olmaması gereken kötü huylardan biridir. Nitekim Hz. Peygamber, *"Ateşin odunu yakıp bitirmesi gibi haset de iyilikleri yok eder."*[148] diyerek hasedin ahlâki zararına dikkat çekmiştir. Şair, aşk yolunda olanların Allah'ın rızasını kazanmanın peşinde olması gerektiğini ve dilin, hased, riya ve buğz gibi huylarla dolması hâlinde ahlâki açıdan hastalık doğurabileceğini söylemektedir.

Eger ʿāşıḳ iseñ kişi rıẓā-yı maʿşūḳı gözle
Riyā buġż u ḥased ile dilin gel dolmasun emrāż (G. 73/3)

3.1.14.4. Riya-Ucb

Riya, iki yüzlülük ve yalandan gösteriş anlamına gelir (Şemseddin Sâmi, 2004: 667). Dinî bir kavram olarak Allah rızası için yapılması gereken ibadetleri gösterişe dökerek kendini beğendirme amacıyla yapmak demektir (Karaman, vd., 2010: 560). Ucb ise kendini bir şey sanmak anlamına gelir (Şemseddin Sâmi, 2004: 532). Dînî bir kavram olarak ucb, makâm ve ilim gibi nimetleri büyük görerek Allah olduğunu ve bu alemde ebedî kalınmayacağını unutması demektir. (Karaman, vd., 2010: 665) Riya ve ucb manevi

[146] Nîsâ, 4/36.
[147] Buhârî, Tefsîr, 68; Edeb, 61, Eyman, 9.
[148] İbn Mâce, Zühd, 22; Ebû Dâvûd, Edeb, 44.

ve ruhi yükselmeye engeldir. Şair, zahide seslenerek riya, ucb ve düşmanlıkla bir olmadan dostlarla muhabbet etmek gerektiğini söyler. Mutasavvıflar bu davranışlarla savaş hâlindedir. Bu davranışları nefsi azdırmadan terbiye etmek isterler. Ancak bu hâlde seyr ü sülûk yolunda yürüyebilirler. Aksi hâlde bu davranışlar kötü nefsi besleyebileceğinden mutasavvıfların karşı durması gereklidir.

Riyā vü *ʿucb* ʿadāvetle ʿibāret itmeden zāhid
Ki iḫvāna maḥabbetle bizüm ʿişyānumuz yekdür (G. 39/2)

3.1.14.5. Gazab

Kızmak ve kızgınlık duymak anlamlarına gelir (Şemseddin Sâmi, 2004: 967). Gazap kavramı Allah'a atfedilen sıfatlardan biridir. Bir hadîs-i şerîfe göre Allah, *"Rahmetim gazabımı geçmiştir"*[149] buyurmaktadır. Şair, imanın şartlarından olan hayır ve şerrin Allah'tan geldiğini bilmek ve onu tahkik etmenin gerekli olduğunu söyler. Gazap ve kibir kötü nefsin özellikleri olduğundan bunları terk etmek gerekmektedir.

Gelen her ḫayr u şerri bil Ḫudādan eydügün taḥḳīḳ
Ġażab u kibri terk eyle bulardur küllī nefsiyyāt (G. 16/5)

3.1.15 Mekanlar

3.1.15.1 Kâbe

Mekke'de Harem-i Şerîf içinde bulunan Kâbe, Hz. Âdem tarafından yapılmış olup ilerleyen zamanlarda yıkıldıktan sonra Hz. İbrâhîm ve Hz. İsmâîl tarafından tekrar inşa edilmiştir. Kâbe yeryüzündeki bütün müslümanların kıblesidir ve namazlar ona dönülerek eda edilir. Allah, Kâbe için, *"...İbrâhîm'e, Bana hiçbir şeyi eş tutma; tavaf edenler, ayakta ibadet edenler, rükû ve secdeye varanlar için evimi temiz tut (demiştik)"*[150] buyurmuştur. Beytullah, Allah'ın evi olarak anılır (Pala, 2013: 245). Tasavvufa göre ilahi aşk gönülde tecelli ettiği için Kâbe gönlü temsil eder. Şair, Allah müminin kalbine Kâbe demiştir. Mümin kulun kalbini kırma ki içinde Allah var diyerek nasihatte bulunur ve kalbin önemine dikkat çeker.

[149] Buhârî, Tevhid, 15; Müslim, Tevbe, 14.
[150] Hac, 22/26.

Çünki *Beytullāh* dimişdür ḳalb-i müʾmin Lā-yezāl
Gel çalış kim itmeyeydüñ ʿarş-ı Raḥmān inkisār (G. 36/4)

3.1.15.2. Medine

Ravza-i Mutahhara'nın bulunduğu belde-i mübârekedir (Şemseddin Sâmi, 2004: 1316). Ahmed Me'âbî, mürşidinden Şeyh Sıddık olarak bahsederken ayrıca Medine'de yaşadığından, adının Muhammed olduğundan ve keşfi tamamladığını söylemektedir.

Muḥammeddür anuñ ismi *Medīne*de olur cismi
Cihān seyr iden çeşmi ʿazīzüm Şeyḫ Ṣıddīḳdür (G. 44/12)

3.1.15.3. Kerbela

Bağdat civarında Hz. Hüseyin'in şehit edildiği ve türbesinin bulunduğu yerin ismidir (Ahmet Vefik Paşa, 1876: 686). Hz. Hüseyin gerek Hz. Muhammed'in torunu olması gerek Hz. Ali'nin oğlu olması bakımından Yezîd tarafından şehit edilmesi üzerine müslümanların kalbinde çok acı bir yer edindirmiştir. Mürid-mürşid ilişkisinde âşıklar, tarikat sistematiğini tecrübe ettikleri gibi acılarını da tecrübe ederler. Hz. Hüseyin, bu yoldakilerin ortak acısıdır ve onun acısıyla helak olurlar.

Ṣunup bir zehr-i ḳātilden içirdüñ cāmı ʿuşşāḳa
Anuñçün Kerbelā içre olurlar yolına ihlāk (G. 95/2)

3.1.15.4. Buhara-Semerkand

Özbekistan sınırları içerisinde bulunan Buhara ve Semerkand ilim ve kültür merkezi olan iki kadim şehirdir (Yeniterzi, 2010: 4). Me'âbî, peygamber aşığı olarak onun övüncüne layık olabilmek için "*Fakirlik övüncümdür*"[151] hadîs-i şerîfinde belirtildiği gibi fakirlik tahtı üstünde oturan bir şah olduğunu söylemektedir. Semerkand ve Buhara gibi önemli alimler yetiştirmiş iki kadim şehrin fakirlik tahtında oturan bir şahın vereceği hükme saygı göstereceğini söylemektedir.

[151] Aclûnî, Keşfü'l-Hafa II: 113.

Benüm ol şāh faḳrının ferāġat taḫtı üstinde
Ki ḥükmüme olur münḳād *Semerḳand u Buḫārā*lar (G. 48/2)

3.1.15.5. Hicaz

Arap yarımadasında Mekke ve Medine'nin bulunduğu bölgeye Hicaz denir (Yeniterzi, 2010: 9). Ahmed Me'âbî, mürşidi Şeyh Sıddık'ın Hicaz'da meşhur ve yüzünün nurlu olması sebebiyle kendisini gönül kuşu gibi sevinçli ettiğini söylemektedir.

*Ḥicāz*da söylenür meşhūr cemāli kim anuñ pür-nūr
Bu dil murġın iden mesrūr ʿazīzüm Şeyḥ Ṣıddīḳdür (G. 44/5)

3.1.15.6. Nemçe-Moskov

Nemçe Avusturya için kullanılmakla birlikte Moskov da Rusya için kullanılmıştır. 1787-1788 tarihinde devam eden Rus ve Avusturya savaşı III. Selim'in tahta çıkmasıyla birlikte Yaş Antlaşmasıyla sonuçlanmıştır. Me'âbî, III. Selim'e düşmanlarını sürekli helak ve mağlup etmesini, Rus ve Avusturya'nın şehirlerini de kolay fethetmesi duasında bulunmaktadır.

Eylesün düşmānını maġlūb u maḳhūr Lā-yezāl
Nemçe Mosḳovuñ bilādın feṭḥ-i āsān-ı Selīm (G. 109/4)

3.1.16. Mezhepler

Kelime olarak gidilen yol anlamına gelen mezhep, dinî bir kavram olarak kendi içinde tutarlı bir sisteme sahip itikâdî ve amelî yoldur. İslamiyet'te dört büyük mezhep vardır. Bunlar Ebû Hanîfe, Mâlik b. Enes, Muhammed b. İdrîs eş-Şâfiî ve Ahmed b. Hanbel'e nisbet edilen Hanefî, Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelî mezhepleridir (Karaman, vd, 2010: 442). Ahmed Me'âbî, Hz. Peygamber'e Kur'ân-ı Kerîm'in vahiy yoluyla indirilmesi ve dinî hükümlerin ona ait olması sebebiyle din ve mezhebin öğreticisi olarak açıklar. Onun vasıtasıyla öğrenilen şeriat, namazın ezanı gibi olmazsa olmazdır. Tasavvuftaki dört makâmdan birincisi de şeriattan meydana gelmektedir.

Ol ider taʿlīm-i dīn ü *meẕheb*üñ

Her salātuñ bil eẕānıdur şerīʿat (G. 13/8)

3.1.16.1 Hanefî

İmâm-ı A'zam, en büyük imâm olarak anılan Ebu Hanife Numan b. Sabit, Hanefî mezhebinin kurucusudur. Sünni fıkhının en büyük üstadı sayılan Ebu Hanife, İslam fıkıh ve hadîs bilginidir. Kur'ân'ın genel ilkelerini, örf ve adeti ve kamunun yararını daima göz önünde bulundurmuştur (Karaman, vd., 2010: 230). Şair, kendini manevi ilim denizde dolaşan bir avcı olarak görür. Avcının avına kavuşması gibi şair de ilm-i ledüne ulaşmayı istemektedir. Hz. Peygamber'in adaletini örnek aldığını ve mezhebinde Ebu Hanife'nin kurduğu Hanefî mezhebi yolunda olduğunu söylemektedir.

Geşte-i ʿilm-i ledünnī baḥrinüñ ṣayyādıyam
Nār-ı şevküñ şemʿinüñ sūzānıyam devrānıyam
ʿĀdilem yolında anuñ rūḥ-ı Aḥmed ṣāfıyam
Muḳtedā-yı hem-sirācem Bū Ḥanīfe rāhıyam (Mrb. 106/II)

3.1.16.2. Hanbelî

Dört büyük fıkıh mezhebinden birisi olan Hanbelî mezhebi kurucusu Ahmed b. Hanbel'in görüşleri etrafında oluşmuştur.

Ey maḳām-ı Ḥanbelī vü ḳıblegāh-ı Mālikī
V'ey makām-ı meẕheb ü hem ḳıble Nuʿmān el-vedāʿ (G. 81/13)

3.1.16.3. Malikî

İmâm Malik bin Enes'in kurucusu olduğu Malikî mezhebi, fıkıh mezheplerinden biridir.

Ey maḳām-ı Ḥanbelī vü ḳıblegāh-ı Mālikī
V'ey makām-ı meẕheb ü hem ḳıble Nuʿmān el-vedāʿ (G. 81/13)

3.2. TASAVVUF

3.2.1. Aşk

Kelime anlamı olarak aşırı sevgi anlamına gelse de mutasavvıflara göre Allah'ın gizli bir hazine olması ve bilinmeyi istemesidir.[152] İstemekten kastın muhabbet yani aşk olduğu söylenir. Sûfîler aşkı, sâliki Allah'a ulaştıran sülûk olarak tanımlamışlardır. Alemlerin yaratılma sebebi olarak da Allah'ın Hz. Muhammed'e olan ezeli aşkı gösterilir. Bu yüzden Allah'a aşk ile varılacağını savunmuşlardır. Aşk, mecazi ve hakiki olarak ikiye ayrılsa da sûfîler arasında "*mecaz hakikatin köprüsü*" olarak kabul edilir. Sûfî ilk sevmeyi öğrenir sonra da sevmeyi yaratanı öğrenir (Uludağ, 1991: 12). Kur'ân-ı Kerîm'de münferit olarak aşk geçmese de âyet-i kerîmede, *"Allah onları sever, onlar da Allah'ı severler. Onlar müminlere karşı alçak gönüllü, kâfirlere karşı güçlü ve onurludurlar. Allah yolunda cihad ederler"*[153] olarak geçer. Bir hadîs-i şerîfte de Hz. Peygamber Hz. Ömer'e, "*Ben sana herkesten daha sevimli olmadıkça iman etmiş olamazsın*"[154] demiştir. Sevimli olmaktan kastedilenin aşk olduğu söylenmiştir.

Sâlik, manevi aşk için bu yolda canından ve bütün dünyalık işlerden vazgeçtiği zaman fenafillaha erer ve Allah'a kavuşur. Me'âbî, aşk ehlinin hâlini kimsenin bilemeyeceğini, aşkın izinin ancak belâ zümresi tarafından bilineceğini söyler. Aşk, bu zümreye ruhlar alemindeki bezmde Allah'ın sorusuna belâ diyenlere verilmiştir.

Ehl-i ʿaşḳın ey Meʾābī̇ kimse bilmez ḥāletüñ
Zümre-i derd-i belādan bilinür āṯār-ı *ʿaşḳ* (G. 88/7)

Pervane ve mum üzerinden aşkı anlatan şair, pervanenin mumun etrafında dönmesi ve en sonunda mumun ateşinde yanması gibi kendisinin de pervane gibi aşk yolunda yandığını söyler.

Çün o yandı şemʿa-i *ʿaşḳ* ʿāleme virdi żiyā
Per açup pervāneveş cān ʿaşḳa sūzān oldum āh (G. 130/3)

[152] Ben bir gizli hazine idim bilinmeyi diledim, bunun için (beni bilmeleri için) yaratıkları yarattım (Aclûnî, II, 132).
[153] Mâide, 5/54.
[154] Buhârî, Îmân, 8-9; Müslim, Îmân, 67-70.

3.2.2. Âşık-Uşşâk

Âşık, aşk belasına düşen ve Allah'ı aşırı derecede seven demektir (Uludağ, 2012: 48). Aşığın kalbinde sevgiliden başka bir şey bulunmaz. Sûfînin de kalbinde dünyevi hiçbir şey olmaması ve hepsinden vazgeçmesi gereklidir. Âşık seyr ü sülûk yolunun sonunda maşukta fenâ olur. Sofular ve zahitler aşk dünyasının dışında kalmış olup sadece âşıklar bu yolun içindedir. Me'âbî, aşığın kalbinin aşk denizi olduğunu söyleyerek seyr ü sülûk yolunda ilerledikçe aşkının büyüyeceğini ve okyanus olacağını söyler. Sonra da âşık, aşk okyanusunda boğulup fenâfillaha ulaşacaktır.

Meʾābī̇ ḳalb-i ʿāşıḳda bu yer baḥr-i maḥabbetdür
Anuñçün mevc urur ʿaşḳı ṭaşar ʿummān olur *ʿāşıḳ* (G. 89/7)

3.2.3. Tasavvufî Tevhid Anlayışı

3.2.3.1. Tevhid

3.2.3.1.1. Tevhid İlmi

Bir şeyin tek olduğunu bilmek ve kabul etmek anlamına gelen tevhid, Allah'ın varlığına ve birliğine inanmak ve tek olduğunu kabul ederek "*Lâ ilâhe illallah*" lafzını söylemektir. Tevhid bir görme ve bir bilme hâlidir. Hakikat yolundaki eren, fenafillaha ulaşınca birden başkasını unutur (Uludağ, 2012: 359). Bütün peygamberlerin ilk daveti tevhiddir. Tevhidin zıttı şirktir. Kur'ân-ı Kerîm'de geçen bir âyette Allah: *"Şüphesiz Allah, kendisine ortak koşulmasını bağışlamaz. Bunun dışındaki günahları, dilediği kimseler için bağışlar. Allah'a ortak koşan, kuşkusuz, derin bir sapıklığa düşmüştür."*[155] buyurmuştur. Allah'ın varlığı ve birliğini tasdik etmek için Kur'ân-ı Kerîm'i sürekli okumak gereklidir. Çünkü o kitabı okudukça feyiz hâli açılır. Şair, Kur'ân okuyarak tevhidin ikrar edileceğini ve kalbi tevhidle doldurunca gelen feyzin müslümanların imanının feyzi olduğunu söylemektedir.

Birlik içün Ḫālıḳuñ gel dāʾimā *tevḥīd* oḳu
Feyżde İslām-ı ḳalbde millet-i īmānı gör (G. 33/9)

[155] Nisâ, 4/116.

3.2.3.1.2. Lâ-İllâ

Kelime-i tevhidin aslı "*lâ ilâhe illallah*" olup "*Allah'tan başka tanrı yoktur.*" şeklinde çevrilir. Yok anlamına gelen *"lâ"* diyerek Allah'tan başka yaratıcının bulunmadığı ve *"illa"* ile de sadece Allah'ın var olduğu ispat edilir. Mutasavvıflara göre lâ ve illâ ile fenâ ve bekâ temsil edilir (Uludağ, 2012: 226). Me'âbî Allah'ın varlığını ve birliğini ezelden ebede kabul ettiğini söyler.

Kelām-ı *lā vü illā*dan maḳālüm bu ki illā Hū
Budur evvel budur āḫir ezelde itdigim iḳrār (G. 35/2)

3.2.3.2. Vahdet-i Vücûd

3.2.3.2.1 Varlık/Vücut

Bir bilme anlamına gelerek yaratılmış bütün varlıklarda Allah'ın isim ve sıfatlarının tecellisi olarak kabul edilir. Sûfînin bu birliği günlük hayatında idrak etmesi gerekir. Tasavvuf anlayışına göre ancak salih bir kul olarak vahdet-i vücut mertebesine ulaşılabilir (Karaman, vd., 2010: 677). Me'âbî, zahide seslenerek gizli şirkten tevbe ederek birlik alemine gelmesini, burada sırra vakıf olmak için belirli bir mertebe kat etmesi gerektiğini ve bu mertebeye ulaşınca sevgiliyi her zaman göreceğini söyler.

Şirk-i āḫfādan geçüben ʿālem-i vaḥdetde kim
Vaḥdet ile cān içinde sır olan cānāna gel (G. 100/3)

3.2.3.2.2. Benlik

Kişinin her şeyi kendisine bağladığı ve dayandırdığı gerçek benliktir. Vahdet-i vücûda göre Allah'tan başka varlık yoktur. Benlik de ona mahsustur. Sâlik ile Allah arasındaki en büyük engel, sâlikin benlik düşüncesidir. Benlik, kibrin ve kötü nefsin alametidir. Bu benlik kalkmadan fenafillah hakikati gerçekleşmez (Uludağ, 1995: 233). Benlik olursa birlik olmayacağından benlik sûfîlerde olmaması gereken bir özelliktir. Şair şeyh olan sûfîlerden dervişleri değersiz görmemeleri gerektiğini ve kendilerinden benlik düşüncesini atmaları gerektiğini söylemektedir.

Görüp bir faḳr-ı dervīşi ḥaḳāretle naẓar ḳılma

Gider bu benlügi şeyḫüm *enāniyyet* saña düşmez (G. 55/3)

3.2.3.2.3. İkilik

Varlık düşüncesine göre var olan sadece Allah'tır. Diğer tüm yaratılanlar onun tecellisidir. İkilik ise Allah'tan gayrı var olma iddiasıdır. Bu da şirke girmektedir. Bu yüzden ikilik düşüncesinden vazgeçmek gerekir. Me'âbî kendisine seslenerek birlik konusunda gafil olmaması gerektiğini ve etrafındaki bütün her şey Allah'ın çokluk olarak görülmesinden kaynaklandığını söyler. Bu çokluğun tek bir kaynağı vardır. Gafiller ikilik olarak görse de aslolan her şey Allah'ın tezahürüdür.

Bu keṣret ʿayn-ı vaḥdetdür Meʾābī olma gel ġāfil
Ki bunda *ikilik* ṣıġmaz budur ol noḳṭa-i mefrūd (G. 27/5)

3.2.3.2.4. Kesret

Allah'ın isim ve sıfatlarıyla çokluk hâlinde tecelli etmesine kesret denir. Çokluk sadece görüntüden ibaret olup perde kaldırıldığında aslolan vahdet olur (Uludağ, 2012: 212). Me'âbî üzerinde kesret elbisesi olduğunu ve vahdeti fark edince vahdet sarayına girerek dervişlerin giydiği uzun ve geniş cübbeyi giyip sır ehli olduğunu söyler.

Geçüp *keṣret* libāsından ferāġat cübbesin giydüm
Serāy-ı vaḥdet içre hem girüp ehl-i sükūn oldum (G. 112/3)

3.2.3.2.5. Mâsivâ

Allah'tan gayrı olan her şey için kullanılan mâsivâ aynı zamanda aşığı ilahi aşkından uzaklaştıran her şey olarak kullanılır. Mâsivâdan geçmek, sûfînin gönlünde ve aklında Allah'tan başka bir şey bulundurmaması demektir (Pala, 2013: 310). Me'âbî sülûk eden bir derviş olarak Allah dışında her şeyden vazgeçtiğini söylemektedir.

Sülūkumdur reh-i Ḥaḳḳa ṣadāḳat ehl-i dervīşem
Geçüben *mā-sivā*sından ḥaḳāret ehl-i dervīşem (G. 105/1)

3.2.3.2.6. Hicâb

Kelime olarak perde anlamına gelen hicâb mutasavvıflarca sâlikin Allah ile arasında tanımaya engel olan her şey demişlerdir. Bir hadîs-i şerîfte, *"Allah'ın hicâbı nurdur, bu hicâbı açacak olsa zâtının nurları bütün varlıkları yakar"*[156] buyrulmuştur. Sâlik ile Allah arasındaki perde sayısında farklı görüşler ortaya konsa da her tarikatın kendine özgü esmâ sayıları mevcuttur. Esmaları tamamladıkça nefs-i kâmile makâmına erişen sâlike hicaplar açılır (Uludağ, 1998: 431). Şair, benlik duygusunun Allah ile şair arasındaki perdeyi yerle bir ettiğini ve perdeyi kaldırmak için benlikten kurtulmanın derman olacağını söylemektedir.

Bu enāniyyet *ḥicābun* ḫāk-i yeksān eyleyüp
Ey Meʾābī feṯḥ-i ʿaynuñ derdine dermāna gel (G. 100/9)

3.2.3.3. Tasavvufta Allah

3.2.3.3.1. Huda

Farsça Allah, tanrı anlamına gelir (Ahmet Vefik Paşa, 1876: 331). Me'âbî esmâ-i hüsnâlar dışında da Allah'ın birçok sıfatını şiirlerinde kullanmıştır. Beyitte bütün işlerin Allah'ın olduğunu ve nefsin sözlerinin hakikat mertebesinde olmayacağını söylemektedir.

Lisānuñ çek Meʾābī gel bu işler hep *Ḫudā*nuñdur
Bu nefsiyyāt-ı aḳvālüñ ḥaḳīḳatde saña düşmez (G. 56/7)

3.2.3.3.2. Yezdan

Mecusilikte yaratıcı anlamında olup İslamiyet'ten sonra tek tanrıyı ifade etmek için kullanılmıştır (Şemseddin Sâmi, 2004: 1550). Şair, her Allah'a yöneldiğinde, Allah'ın rahmetinin ona doğru oluk oluk aktığını ifade etmektedir.

Raḥmet-i Ḥaḳḳın mīzāb-ı raḥmetin ceryān ider
Her teveccühde baña hem beyt-i *Yezdān* el-vedāʿ (G. 81/7)

[156] Müsned, IV, 401; Müslim, Îmân, 293; İbn Mâce, Mukaddime, 13.

3.2.3.3.3. Sübhan

Kusur ve noksandan uzak olan Allah'ın isimlerinden biridir. Şair zahide seslenerek bu yüce yola girince vahdeti, Allah'ın sanatını göreceğini söyler. Allah'ın hikmetini de kalp gözünü açtığında göreceğini söyler.

Gel saña sen bir naẓar ḳıl ṣanʿat-ı *Sübḥānı* gör
Feth idüp ʿayn-ı baṣīret ḥikmet-i Yezdānı gör (G. 33/1)

3.2.3.3.4. Zat-Sıfat

Bir şeyin kendisi, özü demek olan zat, tasavvufta kendi kendine var olan Allah'ı ifade eder (Üstüner, 2014: 83). Bir hadîs-i şerîfte, *"Allah'ın yarattıkları hakkında düşünün, O'nun zâtı hakkında düşünmeyin"*[157] buyrularak Allah'ın zatını ve mahiyetini kavramanın insan aklı için imkânsız olduğuna dikkat çekilmiştir. Me'âbî, kula Allah'ın gözükemeyeceğini çünkü onu ancak ibadetle değil veliler gibi daha yakın olmakla müşahede etmenin mümkün olacağını söyler.

Özin aḫfāya çekmişdür görinmez ʿābide maʿbūd
Velī aḳreb ʿibādetle degül *ẕātı* anuñ meşhūd (G. 27/1)

Sıfat ile söylenmek istenen Allah'ın sıfatlarıdır. Zahirde kesret olarak görülen mahlukat aslında Allah'ın isim ve sıfatlarının tecellisidir (Üstüner, 2014: 83). Me'âbî diri ve kaim olan Allah'ın yücelik ve güzelliğine şahitlik ederek onun yolundaki dervişlerden olma niyetindedir.

Bizüm maḳṣūdımuz Ḥaḳḳa *ṣıfāt*-ı Ḥayy u Ḳayyūma
Celāl ile cemāline şehādet ehl-i dervīşem (G. 105/6)

3.2.3.3.5. Lâ-Yezâl

Bitmez, tükenmez ve ebedi olan Allah'ı anlatmak için kullanılır. Şair zeval bulmaz Allah'ın evliya kulunu yıpranmış bir kıyafetin içinde insan-ı kâmil olarak dünyada sakladığını söyler.

[157] Aclûnî, Keşfu'l-Hafa, I/357-358, 449.

Çünki pinhān eylemişdür evliyāsın *Lā-yezāl*
Böyle bir köhne ʿabāda gizlenüpdür ḳuṭb-ı nās (G. 63/6)

3.2.3.3.6. Lahut

Allah'ın zatına mahsus olan ilk ve en yüce alemdir. Allah'ın bütün isim ve sıfatlarının zatında mevcut olduğu fakat yalnızca zatî sıfatlarının zuhura geldiği, fiilî sıfatlarının ise henüz zuhura gelmediği uluhiyet alemidir.[158] Me'âbî, Hz. Peygamber'in Miraç'a çıktığında Kâbe Kavseyn mucizesinden hareketle lahut sırrına eriştiğini söylemektedir.

Sırr-ı *lāhūta* irişdi itdi derġāhın ṭavāf
Ḳābe ḳavseyn ʿarş-ı aʿẓam āşnāsı Aḥmedüñ (G. 97/2)

3.2.3.4. Yaratılış

Tasavvufta yaratılışın sebebi, Küntü kenz olarak da bilinen ve aslı "*Küntü kenzen mahfiyyen fe ahbebtu en urefe fe halaktu'l-halka li-urefe*" olan ve "*Ben bir gizli hazine idim bilinmeyi diledim, bunun için (beni bilmeleri için) yaratıkları yarattım*" anlamına gelir (Yılmaz, 2013: 396). Kudsî hadîs olduğu söylense de kaynağı bulunamamıştır. Tasavvuf erbaplarının ise kabul ettiği dinî kaynaklı bir sözdür. Allah mutlak varlık iken ve zaman ve mekân henüz yaratılmamışken onun güzelliği görecek kimse yoktu. Kendi güzelliğini görmek ve göstermek için kâinatı aşk sebebiyle yaratmıştır (Üstüner, 2014: 92). Me'âbî, Allah'ın zatı gizli bir hazine iken Hz. Peygamber'i nûrdan ve Hz. Âdem'i topraktan yaratarak onların söyledikleriyle gaipten haber verilmiş olup Allah kendi sırrını açık etmiştir.

Didi bir *kenz-i maḫfī*ydüm bilinmezdi benüm sırrum
Anuñçün nūr-ı Aḥmedden *yaratdum* Ādem-i ʿarrāf (G. 85/3)

[158] http://lugatim.com/s/lahut (E. T. 18.09.2020)

3.2.3.4.1. Kün

Kaf ve nun harflerinden Kün oluşur ve ol anlamına gelir. Allah'ın hiçbir varlık yokken mutlak yaratıcı olması sebebiyle yaratma özelliğini ifade eder. Kur'ân'da, "*Bir şeyi dilediği zaman, O'nun emri o şeye ancak (Kün) "Ol!" demektir. O da hemen oluverir*."[159] olarak geçer. İnsan "kün" emriyle kenz-i mahfiden çıkmıştır (Pala, 2013: 294). Şair kâf ve nûn sırrını anlamak isteyenin Kur'ân-ı Kerîm'e bakması gerektiğini ve ilgili âyetlerde bunun mana ile belirtildiğini söylemektedir.

Kim ki ister *kāf u nūn*dan ḫāme-i Ümmü'l-Kitāb
Levḥa-i sırrında yazmış remz ile maʿnāya baḳ (G. 92/5)

3.2.3.4.2. Nur-ı Muhammed

Tasavvuftaki yaratılış düşüncesine göre henüz kâinat yaratılmamış ve Allah'tan başka hiçbir varlık yokken, Allah bilinmek istediğinde önce bir nur yaratıp ona "*kün Muhammedâ*" (ol yâ Muhammed) demiştir. Nur bu hitaba karşılık olarak "*lâ ilâhe illallah*" (Allah'tan başka ilâh yoktur) cevabını vermiştir. O zaman Allah "*Muhammed Resûlullah*" (Muhammed Allah'ın elçisidir) buyurmuştur (Pala, 2002: 553). Allah'ın varlığının tecellisi her zerrededir fakat bunu herkes göremez. Görmek için manevi bir mertebeye sahip olması gereklidir. Şair alemdeki her zerreye bakıp hiçbir şey göremeyenlere cahil göz diyerek küçümserken veli ise manevi mertebe sahibi olması bakımından alemlerin nur-ı Muhammed ile yaratılmasını bilerek dervişlik ateşiyle yanmıştır.

Egerçe çeşm-i nā-dāna ḥaḳāret ṣūretin giymiş
Velī *nūr-ı Muḥammed*le uyanmış şemʿa-i dervīş (G. 71/3)

3.2.3.4.3. Elest Meclisi

Ezelde, Allah ile ruhlar arasındaki en eski meclis olarak bilinen meclis anlamını ifade etmektedir. Kur'ân-ı Kerîm'de A'râf sûresinin 172. ve 173. âyetlerinde bezm-i ezelden bahsedilmektedir. Allah, *"Ben sizin Rabbiniz değil miyim? (Elestü bi-Rabbiküm)"*

[159] Bakara, 2/117; Âl-i İmrân, 3/47; En'âm, 6/73; Nahl, 16/40; Meryem, 19/35; Yâsîn, 36/82; Mü'min, 40/68.

hitabına karşılık ruhların *"Evet, (Rabbimizimsin) dediler. (Kalû belâ)"*[160] cevabını verdiği ifadedir. Allah ile kulları arasında geçen konuşma, kulların bî-haber olmaması için gerçeklemiş ve Rablerine söz vermişlerdir (Üstüner, 2014: 94). Tasavvufî inanışa göre âşıklar bu mecliste aşk sarhoşu olup sevgililerine âşık olmuşlardır. Âşıkların âşıklıkları o günden beri devam etmiştir (Pala, 1992: 108). *Dîvân*'da *rûz-ı ezel, hamr-ı ezel, bezm-i ezel, câm-ı ezel, eşcâr-ı ezel, bezm-i elest, mest-i elest, meclis-i irfân, meclis-i elfâz, meclis-i uşşâk, vefâ meclis* gibi mefhumlarla zikredilir. Şair, elest bezminde aldığı âşıklığından ve "belâ" diyerek verdiği sözden kıyamette kopsa dönmeyeceğini söyler.

Başuma ḳopsa ḳıyāmet hep dirilse bu cihān
Dönmezem *bezm-i elestde* itdigüm iḳrāreden (G. 122/3)

3.2.4. Tasavvufî Kavramlar

3.2.4.1. Sülûk

Kelime anlamı olarak yola girmek, yolda yürümek anlamına gelen sülûk tasavvufî bir terim olarak müridin mürşit gözetiminde yaptığı manevi yolculuğa denmiştir. Sülûkun amacı sâlikin nefsini yok edip Allah'ın varlığında yok olması ve bu mertebeden sonra insan-ı kâmil mertebesine yükselerek diğer sâliklere rehberlik yapmasıdır (Uludağ, 2012: 316). Bu yolda en büyük rehber Hz. Peygamber'dir. Hz. Peygamber'in sözü şeriat, davranışı tarikat ve yaşantısı hakikattir (Uludağ, 2012: 333). İbn Arabî sülûku tarif ederken dört mertebe olarak açıklar. Bunlar nefsiyle sülûk eden, Rabbiyle sülûk eden ve hem nefsiyle hem rabbiyle sülûk eden ve sâlik olmayan sâlik olarak açıklar. Nefsiyle sülûk eden sâlik, şeriata uyarak nafile ibadetler yapar. Allah, "*Kulum ben onu sevinceye kadar bana nafile ibadetlerle yaklaşır."*[161] buyurur. Hak ile gören ve Hak ile işiten sâlike, Rabbiyle sülûk eden sâlik denir. *"Onu sevdiğimde gören gözü, işiten kulağı olurum"*[162] manası uyarınca sâlik marifete ulaşır. Hakk'ın işitme ve görme gücü olduğunu zevk bakımından idrak eder. Sâlik olmayan sâlik ise marifete ulaşarak, Allah ile bir olup, *"Attığında sen atmadın, lâkin Allah attı"*[163] âyetinin mazharı olur (Uludağ, 2010: 128). Sülûk, şeriat, tarikat, hakikat ve marifetten oluşan dört kapıdır.

[160] A'râf 7/172-173.
[161] Buhârî, Rikak 38.
[162] Buhârî, Rikak 38.
[163] Enfâl, 8/17.

Me'âbî, seyr ü sülûk yolunda sâlikin mürşit elinden eğitim alarak nefsini terbiye etmesi gerektiğini söyler. Mürşit daha önce sâlik olarak seyr ü sülûk yolculuğunu tamamlamış olduğundan bu yolu en iyi o bilir. Eğer onun elinden eğitim almazsa nefsini terbiye edemeyeceğini ve hünerinin eksik kalacağını söyler.

Almayan mürşid elinden men ʿaref taʿlīmi ki
Her *sülūkında* anuñ bil maʿrifet noḳṣān imiş (G. 67/8)

3.2.4.1.1. Şeriat

Şeriat, gidilen yol ve doğru yol anlamlarına gelse de dinî bir terim olarak Allah'ın peygamberler aracılığıyla bildirdiği emir ve yasaklarına uyarak kulluğun gerektirdiği ibadetleri yapmaktır. Kur'ân-ı Kerîm'de, *"Sonra da seni din işi konusunda açık bir yola koyduk. Sen ona uy, bilmeyenlerin heva ve heveslerine uyma"*[164] buyrulmuştur. Hükümleri genel olup herkesin uyması zorunludur. Tasavvufta şeriat hakikatin dış yüzü olup hakikat ise şeriatın iç yüzüdür (Uludağ, 2012: 332). Ahmed Me'âbî, Hz. Peygamber'e Kur'ân-ı Kerîm'in vahiy yoluyla indirilmesi ve dinî hükümlerin ona ait olması sebebiyle din ve mezhebin öğreticisi olarak açıklar. Onun aracılığıyla öğrenilen şeriat, namazın ezanı gibi olmazsa olmazdır. Namazın ezanı gibi şeriatın öğretilmesinin de din için önemli olduğunu söylemektedir.

Ol ider taʿlīm-i dīn ü meẕhebüñ
Her salātuñ bil eẕānıdur *şerīʿat* (G. 13/8)

3.2.4.1.2. Tarikat

Hakk'a vasıl olmak amacıyla tutulan ilahi yol olup bir diğer ifade ile sâliki hakikate götüren tasavvufî yoldur. Allah'a giden yollar nefesler sayısı kadar çoktur. Mutasavvıflara göre dinin dış yüzü şeriat ile dinin iç yüzü hakikat arasında manevi bir yol vardır. Şeriatın kurallarına uyulmadan tarikatla hakikate ulaşılamayacağını vurgulanmıştır. Mürit belli şartlara uyarak gidilecek yolda kötülükleri terkederek hakikate erişir. Bunu ifade etmek için şeriatı gemiye, tarikatı denize ve hakikati de inciye benzetmişlerdir (Öngören, 2011: 96; Pala, 2013: 452). Tasavvuf ehli arasında on iki imâm düşüncesiyle on iki tarikat olduğu

[164] Câsiye, 45/18.

söylenir. On iki imâmın usulünde olduğu gibi Me'âbî de aşk yolculuğuna giren sâlik olarak kendini bu yolda kurban etmiştir.

Giden ḳāfile-i ʿaşḳa Meʾābī̄ cismidür ḳurbān
Ki zī̄rā bezm-i düvāzuñ usūlidür *ṭarīḳa*t (G. 15/5)

3.2.4.1.3. Hakikat

Varlığı kesin ve açık olarak bilinen şey anlamına gelen hakikat tasavvufî bir terim olarak zahirin ardındaki gizli mana, dinî hayatı en yüksek seviyede yaşayarak ilahi sırlara mazhar olma gibi anlamlara gelir. Hakikatsiz şeriat makbul değildir ve şeriatsız hakikat batıldır. İkisi arasında tam bir uyum vardır. Şeriat ağaç ise hakikat meyvesidir (Uludağ, 2012: 153). Hakikat perdesiz olarak bir olanın sıfatların zuhurunu görmektir. Hakikatte ne iman ne küfür vardır. Perde kalkınca hakikat meydana çıkar (Üstüner, 2014: 141). Me'âbî kendini överek fakirlik elbisesi giydiğini, övünmenin hakikat yolunda olmayacağından dolayı kendisini aşağı bir derviş olarak görmektedir.

Meʾābī̄ faḫr benlikden libās-ı faḳr geymişdür
Bugün rāh-ı ḥaḳī̄ḳatde benüm ol ḫāḳ-i ednālar (G. 48/7)

3.2.4.1.4. Marifet

Kelime anlamı olarak bilmek, tanımak ve bilgi anlamlarına gelen marifet tasavvuf terimi olarak Allah'ın isim ve sıfatlarının tecellileri hakkında manevi tecrübeyle doğrudan elde edilen bilgiye denir. Tasavvufta asıl gaye marifetullah denen özel bilgidir. Bu özel bilgi ile Allah'ın zatı hakkında bilgiye ulaşılır fakat öncesinde kendi nefsini tanımasına bağlıdır. Sûfîlere göre Allah hakkında tam olarak marifet sahibi olmak imkansızdır. Nitekim Hz. Ebû Bekir, marifeti, sâlikin Allah hakkında marifet sahibi olmaktan aciz olduğunu idrak etmesi olarak açıklamıştır. Marifetin sonu hayran ve dehşettir (Uludağ, 2012: 236). Me'âbî, Allah'ın Hz. Âdem'e isimleri öğretmesi vesilesiyle sâliklere marifet yolunun açıldığını söyler.

Sālik-i Ḥaḳḳa ṭarī̄ḳ-i *maʿrifet* ḳıldı beyān
Bil vesī̄le Ādeme taʿlī̄m-i esmā gelmesi (K. 144/26)

3.2.4.2 Tasavvufî Hâl ve Makâmlar

3.2.4.2.1. Müşahede

3.2.4.2.1.1. Basiret

Basiret, görmek, idrak etmek ve bir şeyin iç yüzüne vakıf olmak anlamına gelir. Tasavvufî bir terim olarak kalbin, maddi ve manevi alemdeki perdeleri kaldırarak hakikatleri görmesi demektir. Hz. Peygamber, *"Ruh bedenden ayrıldığında görme gücü de (basar) onunla birlikte gider"*[165] buyurmuştur. Mutasavvıflar insanın manevi olarak da iki tane gönül gözü olduğunu kabul ederler. Dervişlerin gönül gözünü açmaları için mücahede göstermeleri gerekir. Şair basiret sahibi olmanın doğru yolu bulma da irfan sahibine yeteceğini söyler. Sâlik gönül gözüyle bakmaya başlayınca sevgili için sarhoş olmayı bırakır ve sevgilinin hakikatini görmeye başlar.

Baṣīret ehl-i ʿirfāna Meʾābī bu yeter irşād
Görince şemʿ-i pervāne olur ilḳā içün ser-ḫoş (G. 65/5)

3.2.4.2.1.2. Nazar

Bakmak, bakış anlamına gelen nazar tasavvufta şeyhlerin müritlerine tesir edecek şekilde bakması ve her zerrede olan hakikati görmesi anlamlarında kullanılmıştır (Üstüner, 2014: 148). Me'âbî, Allah'ın kendi güzelliğinin zerrelerde göründüğünü ve bunu da görmek için basiretle nazar kılarak bütün yaratılanlara bakılması gerektiğini söylemektedir.

Gözüñ aç ẕerreler gör kim cemālüñ eyledi iẓhār
Naẓar ḳıl cümle eşyāya eger enfes eger āfāḳ (G. 91/4)

3.2.4.2.1.3. Keşf

Keşf kelime anlamı olarak perdeyi kaldırmak, gizli bir şeyi ortaya çıkarmak olarak kullanılmıştır. Kur'ân-ı Kerîm'de geçen bir âyette, "*Andolsun ki sen bundan önce gaflette idin. Şimdi gaflet perdeni açtık; artık bugün gözün keskindir*"[166] buyurmuştur. Allah kulunun perdesini kaldırıp keşfini açar. Sûfîlere göre keşfin açılması için dünyevi ve nefsani tüm engellerden kurtulmasıyla gönül gözüyle görmeye başlayacak ve keşfe ulaşacaktır. Müşahede ile bilgiye ulaşırken bu yolda keşif en son noktadır (Uludağ, 2002:

[165] Müslim, Cenâʾiz, 7, 9.
[166] Kâf, 50/22.

315). Sâlikler Allah'ın emir ve yasaklarına uyarak seyr ü sülûk yolunda mücahede verirler. Allah kuluna feyz ve ihsan verir. Kendisini keşifle göstererek kuluna ibadetlerinin karşılığını verir.

Seḥerde *keşf*-i Raḥmānī ider ẓulmetleri pür-nūr
Açılur feyż-i iḥsānı ider ʿābidleri meʾcūr (G. 34/1)

3.2.4.2.2. Hakka'l-Yakîn

Kesin ve apaçık olarak en ileri derecede bulunan bilgidir. Sûfînin sadece ilmi açıdan değil hâl ve müşahede açısından da Allah'ta fenâ olup bekâ bulmasıdır (Uludağ, 2012: 153). Me'âbî, *Dîvânı*'ndaki silsilenâmesinde Halvetî tarikatının şeyhlerini sayarken Şeyh Kadı Vecihüddin'den mertebe olarak hakka'l-yakîn mertebesinin mürşidi olduğunu, Halvetîyye'nin de aşığa yakışır derecede yüce bir tarikat olduğunu söylemektedir.

Ol Vecīhüddīn olupdur mürşid-i *ḥaḳḳa'l-yaḳīn*
ʿĀşıḳāne nāz u ʿīzzetdür ṭarīḳ-i Ḫalvetī (K. 142/10)

3.2.4.2.3. Cem'

Bir araya getirmek ve toplamak anlamına gelen cem tasavvufta sûfînin her şeyi Allah'tan bilip sadece onu görme hâlidir (Yılmaz, 2012: 217). İrfan sahibi olmayan zahitler toplanıp âşıkların meclisinde söylenenlere kulak verdiler. Onlar bu konulardan bihaber oldukları için işin özünü kavrayamadılar. Onlara göre konuşulan konular cehennem ateşi gibi etrafa saçılmıştır.

Varup cemʿ oldı zāhidler ider güftārın istimāʿ
Cehennemden āteş gibi ṣaçupdur meclis-i elfāẓ (G. 79/2)

3.2.4.2.4. Tevbe

Tevbe kelime anlamı olarak dönmek, pişmanlık demektir. Hz. Peygamber nedâmet olarak tanımlamıştır.[167] Dinî bir kavram olarak kulun günahlarından pişmanlık duyup Allah'tan bağışlanma dilemesidir. Kur'ân'da Allah: "*Rabbinizden bağışlanma dileyin,*

[167] İbn Mâce, Zühd, 30.

sonra da O'na tevbe edin ki ömrünüzün sonuna kadar güzel bir şekilde nimetinden yararlandırsın..."[168] buyurarak tevbeyi emretmektedir. Tasavvufta tevbe makâmların ilki kabul edilir ve sâlik son nefesine kadar tevbe etmeye devam eder. İşlenen günahlar kalplerin üstünde bir pas olarak[169] nitelendirilmiş, tevbe ile kalp temizlenmiştir.[170] Allah kuluna tevbe etmesini nasip ederse tevbe edebilir. Aslında tevbe Allah'tan Allah'a olmaktadır (Yılmaz, 2012: 159). Allah insanı nefsanî bir varlık olarak yaratmış ve günah işleme özgürlüğü vermiştir. Amelleri karşılığında da mümin kullarını cennetle mükafatlandıracağını söylemiştir. Tasavvufta dert nimetten sayılıp Allah sevdiği kuluna dert verir anlayışı hakimdir. Günahını bilip tevbe etmesi karşısında kulun tevbe kapısı açık bırakılmıştır. Allah'ın emirlerine uymayıp günah işleyenler eğer Allah'tan samimi bir şekilde[171] tevbe ederlerse Allah rahmet ederek Gafûr sıfatıyla cenneti vereceğini söyler.

Ḳalanlar *tevbe* ʿişyānı idenler āh u efġānı
Virür cennetde Rıḍvānı ki raḥmetden olur maġfūr (G. 34/3)

3.2.4.2.5. Zühd

Sözlükte umursamamak, değer vermemek ve küçümsemek anlamına gelir. Belirli bir ölçüde dünyaya ve dünyadaki şeylere sırtını dönmektir. Maddiyattan çok maneviyata önem vermektir. Mâsivâdan gayrı her şeye karşı değer vermemektir. Allah ile gani olmaktır (Uludağ, 2016: 558). Cenneti değil de Allah'ın cemalini arzulayan sûfîler ibadetlerin sevabından yüz çevirirler. Onlar için asıl amaç Allah'a kavuşmaktır. Amel defterinin dolu olmamasını kusur olarak görseler de ayıpları örten Allah'tır. O isterse bir sevabı bin yazar.

Ṣevāb-ı zühd-i ʿibādetle nehy oldıysa defterler
Birine biñ yazar daʾim bizüm Settārımuz vardur (G. 46/2)

[168] Hûd, 11/3.
[169] Mutaffifîn, 83/14.
[170] Müslim, İman, 231.
[171] "Samimi bir tevbe ile Allah'a dönün" (Tahrîm, 66/8).

3.2.4.2.6. Fakr

Kelime anlamı olarak fakr yoksulluk demektir. Seyr ü sülûk yolunda olan sûfîlerin hiçbir eşyaya sahip olmadıklarının, her şeyin sahibinin Allah olduğunun bilincinde olmalarıdır. Fakirlerin ihtiyaç sahibi olmaları gibi sûfîlerin de kendini sürekli Allah'a muhtaç bilmesidir. Bu yüzden Allah buyurmuştur ki: *"Ey insanlar! Siz Allah'a muhtaçsınız. Allah ise her bakımdan sınırsız zengin olandır, övülmeye hakkıyla lâyık olandır."*[172] Hz. Peygamber önemli olan zenginliğin gönül zenginliği olduğunu söyleyerek[173] fakirliği "*Allah mümin, fakir ve iffetli kullarını sever"*[174] ve *"Fakirler cennete zenginlerden önce girecektir"*[175] buyurmuştur (Uludağ, 2016: 570). Sûfîler manevi zenginliği istemişlerdir. Onlara göre fakr hakiki sultanlıktır. *Fakirlik övüncümdür*[176] hadîsine ithafen övünmüşlerdir. Her şeyi zatı olduğu için mutlak gani Allah'tır. Âşıklar sevgililerine olan aşklarıyla övünmüşlerdir. Başka bir şeyle övünmeyi kendilerine hoş görmemişlerdir. Şair zahide seslenerek cömert olması gerektiğini, cömertliğine, zenginliğine ve fakirliğine göre cennette ulu makâmlar kazacağını söylemiştir. Cömertlik Allah rızası için yapılır. Aşığın sevgilisi için yanması da kulun Allah rızası için cömert olması da bir bakıma aynıdır.

Neden hem faḫr idinmişdür yanup şemʿine pervāne
Kerem ḳıl zāhidā söyle cinān-ı *faḳr* u ġınādan (G. 116/3)

3.2.4.2.7. Sabr

Dayanmak, dayanıklı olmak anlamına gelen sabır, tasavvufta sıkıntılara dayanmak, zorluklara katlanmak ve sızlanmayı terk etmek anlamında kullanılmıştır. Bir makâm olup Allah'tan başka kimseden istenmemesi gerekir. Yaratılmışlardan sadece insanlara özgü bir özelliktir. Tasavvuf ehlinin seyr ü sülûk yolunda karşılaştığı engellere sabır göstererek mertebe sahibi olabilir. Sûfîler, insan-ı kâmil olarak kabul ettikleri en büyük rehber olan Hz. Peygamber'e Allah'ın: *"(Ey Muhammed!) O hâlde, yüksek azim sahibi peygamberlerin sabretmesi gibi sabret..."* buyurmasından hareketle sabra önem

[172] Fâtır, 35/15.
[173] "Esas zenginlik mal çokluğu ile olan zenginlik değil gönül zenginliğidir" (Buhârî, Rikâk, 15).
[174] İbn Mâce, Zühd, 5.
[175] Ahmed b. Hanbel, Müsned, III, 224.
[176] "Yoksulluk benim övüncümdür, (ben onunla övünürüm)." anlamına gelen bir Hadîs-i Şerîftir (Yılmaz, 1992: 49).

vermişlerdir. Allah mümin kullarını türlü sınavlarla denediğini[177], kulların sabretmeler gerektiğini ve sabredenlerle birlikte olduğunu[178] söylemektedir (Uludağ, 2016: 578). Me'âbî sülûk yolunda mücahede ederken durumunu aşk dîvânına arz ettiğini, o makâmın da ona âşıkta dünyanın olamayacağını ve sabretmesi gerektiğini söyler.

Bugün dīvān-ı ʿaşḳuñda Meʾābī ʿarż-ı ḥāl itmiş
Didi *ṣabr* eyle ey ʿāşıḳ sivāya der-kenār olmaz (G. 58/5)

3.2.4.2.8. Havf

Kelime anlamı olarak korkmak, endişelenmek ve kaygılı olmak anlamına gelir. Dinî bir kavram olarak Allah'ın azabı ve cehennemden korkmak olarak kullanılır. Müminin havf ve reca arasında olması gerektiği Kur'ân'da, "*Allah'ın azabından korkarlar, Allah'ın rahmetini umarlar*"[179] şeklinde belirtilir. Avam cehennem gibi görünenden korkarken[180] manevi mertebe sahipleri Allah'tan korkarlar.[181] Ariflerin korkusu Allah'ın zatından korkmak, aşığın sevgilisini üzmesi gibi bir korkudur (Uludağ, 2016: 432-433). Vâiz dinî öğütlerde bulunurken kendi yaşamış gibi kıyamet günü hakkında tasvirlerde bulunarak halkı korkutur. Me'âbî yaratılan günden çok yaratandan korkmak gerektiğini ve bunun sırrına da ariflerin erdiğini söyler.

Hemān aġlatmada ḫalḳı bugün *ḫavf*-ı ḳıyāmetden
Ṣanasın başına ḳoymış miṣāl izhār ider vāʿiẓ (G. 77/3)

3.2.4.2.9. Recâ

Arzu, istek ve ümit etmek anlamına gelerek tasavvufta kulun Allah'ın rahmetinden ümidini kesmemesi manasında kullanılmıştır. Kur'ân'da Allah'tan kulun ümit etmenin önemi: *"İşte bu kimseler Allah'ın rahmetini ümid ederler, Allah affedici ve merhamet*

[177] "Andolsun ki sizi biraz korku ve açlıkla, bir de mallar, canlar ve ürünlerden eksilterek deneriz. Sabredenleri müjdele" (Bakara, 2/155).
[178] "Ey iman edenler! Sabrederek ve namaz kılarak Allah'tan yardım dileyin. Şüphe yok ki, Allah sabredenlerle beraberdir" (Bakara, 2/153).
[179] İsrâ, 17/57.
[180] "Onlar, kalplerin ve gözlerin dikilip kalacağı bir günden korkarlar" (Nûr, 24/37).
[181] "O şeytan sizi ancak kendi dostlarından korkutuyor. Onlardan korkmayın, eğer mü'min iseniz, benden korkun" (Âl-i İmrân, 3/175).

sahibidir"[182] vurgulanır. Allah "*Rahmetim gazabımı geçti*"[183] diyerek kullarına karşı rahmet sahibi olduğu ve kulların ümitlerini korumaları gerektiği anlaşılır. Tasavvufta insan-ı kâmil olarak sözleri, sünnetleri ve fiilleri örnek alınan Hz. Peygamber'in duasında, "*Allah'ım! Rahmetine layık olmayı ümid ediyorum*"[184] ifadesi yer alırdı (Uludağ, 2016: 438). Her peygambere bir dua hakkı verilmiştir. Hz. Peygamber bu duayı kıyamete ümmetine şefaatçi olmak için saklamıştır. Me'âbî, dilenciden padişaha kadar her kesime şefaatçi olabilecek kadar zenginlikte olan Hz. Peygamber'e ümmetinden olmanın şefaatine layık olabilmeyi ümit etmektedir.

Şefāʿatuñ *recā* eyler Meʾābī̇ dü cihān içre
Şefīʿ şāh u gedāya aġniyāsuñ yā Resūlallāh (G. 128/7)

3.2.4.2.10. Rıza

Rıza, beğenmek, razı ve hoşnut olmak anlamlarında kullanılmıştır. Dinde maddi ve manevi olarak razı olmak mümin için esas olmuştur. Rıza iki türlü olup kulun Allah'tan razı olması ve Allah'ın kuldan razı olması şeklinde gerçekleşir. Kur'ân'da Allah, *"...Allah onlardan razı olmuştur, onlar da Allah'tan razı olmuşlardır..."*[185] buyurmuştur. Allah'ın rızası sığınılacak bir yerdir. Nitekim Hz. Peygamber: "*Allah'ım, gazabından rızana sığınırım*"[186] buyurarak yine Allah'a sığınmıştır. Allah'ın cemalini ve celâlini rıza hâli ile karşılayıp kabul etmek sûfîlerin hedefi olmuştur. Allah'ın hiçbir tecellisinden şikâyetçi olmama hâlidir (Yılmaz, 2012: 175-177). Avam cennet isteğiyle sürekli dua ederken Me'âbî ise sûfîler gibi cennet için değil de Allah'ın rızasını kazanmak için sürekli zikir hâlindedir.

Oḳur şām u seher virdi hemān ġılmān idüp ārzū
Rıżālillāh için her dem bizüm eẕkārımuz vardur (G. 46/5)

[182] Bakara, 2/218.
[183] Aclûnî, Keşfü'l-Hafâ, 1/448.
[184] Ebu Davud, Edeb, 101.
[185] Beyyine, 98/8.
[186] Müslim, Salât, 22.

3.2.4.2.11. Hayret

Şaşmak, şaşırıp kalmak anlamına gelen hayret, tasavvufta müridin Allah'ın yarattıklarının farkında olarak her zerrede onu görmesiyle yaşadığı hayranlık hâline denmiştir. Tasavvufta geçilmesi zor olan yüce bir makâmdır. Sûfî bu makâmda iradesini kaybeder (Üstüner, 2014: 169). Âşık, sevgilisine kavuşmak ister. Bu yolda sülûk eder. Sevgiliyi ancak saf ayna gösterir. Bu aynadan görebilmek için de nefsani davranışlardan kurtulması gereklidir. Hayret mertebesine ulaşıp her zerrede Allah'ı görebilmek gönül gözüyle mümkündür. Bu yolda rehber gönüldür. Âşık belirli bir mertebeye ulaştıktan sonra görmek için gözün yetersiz kaldığı anlarda gönül gözü devreye girer. Bu sebeple sûfîler gönüllerini temiz tutmaya ve gönül kırmamaya özen göstermişlerdir.

Gösterür mirʾāt-ı ṣāfī kūy-ı yāri ʿāşıḳa
Baḥr-i ʿaşḳuñ *ḥayret*üñde reh-nümāsıdur göñül (G. 101/4)

3.2.4.3. Seyr ü Sülûk ile İlgili Kavramlar

3.2.4.3.1. Menzil

Menzil, konak, durak, makâm anlamlarında seyr ü sülûkta varılan geçici konaklama yerlerine denilmiştir (Uludağ, 2012: 243). Şair zahide seslenerek aşk meclisine girip aşk sırrından haberdar olursa Allah katında makbul olan menzile ilk onun ulaşacağını söyler. Allah'ın huzuruna evvelden yani kıyametten önce ulaşır. Bu da sûfîlerin ulaşmak istediği menzildir.

Maḥabbet bezminüñ zāhid olursın sırrına āgāh
İrersüñ *menzile* aḳdem olursın maḳbūl-i dergāh (G. 133/1)

3.2.4.3.2. Zikr

Lügatte anmak, hatırlamak anlamlarına gelirken dinî bir terim olarak Allah'ı anmak ve gaflet hâlinde olmamak olarak kullanılmıştır. Kur'ân'da: "*Ey inananlar! Allah'ı çokça zikredin*."[187] ve "*Kalpler ancak Allah'ı anmakla huzur bulur*."[188] gibi âyetlerle zikrin

[187] Ahzâb, 33/41.
[188] Ra'd, 13/28.

önemine dikkat çekilmiştir. Hz. Peygamber de en faydalı zikrin "*La ilahe illallah*"[189] olduğunu söylemiştir. Zikir sûfîlerin hakiki aşk yoluna attıkları ilk adımdır. Sûfî zikrederken Allah'tan başka hiçbir şeyi aklına getirmemelidir. Her gün düzenli zikredildiği gibi şeyh ve halîfe gözetiminde de yapılmıştır (Üstüner, 2014: 167). Zikir üç türlü olup Allah'ı anarak dil ile zikir, Allah'ın emirlerine uyup yasaklardan kaçınarak yapılan beden ile zikir ve Allah'ı gönülden çıkarmayarak kalp ile zikir olarak yapılır (Karaman, vd., 2010: 715-716). Mutasavvıflar zikri tarikatların esaslarından sayılmıştır. Gizli veya aşikâr yapılışı hakkında farklı usuller meydana çıkmış olup Hz. Ebû Bekir aracılığıyla gelen Sıddıkî tarikatlarda gizli zikir yapılırken Hz. Ali aracılığıyla gelen Haydarî tarikatlarda açık zikir yapılmıştır (Yılmaz, 2012: 164). Me'âbî Allah'ın nezdinde kabul olanları sürekli Allah'ı ananlar olduğunu söylerken makbul kullarında Allah'ın isim ve sıfatlarının bir tecellisi olarak pek çok durumdan haberdar olur.

Olanlar *ẕikre* meşġūller olurlar Ḥaḳḳa maḳbūller
Bilinür nice müşkiller yazılur levḥine mesṭūr (G. 34/2)

3.2.4.3.3. Vird

Sözlükte gelmek, getirilen su anlamına gelen vird, tasavvufta belirli bir zamanda okunmak üzere Kur'an'dan ve hadîslerden derlenmiş günlük dualara denir. Seyr ü sülûk yolunda sûfîler evradı her mertebede sıkça okumuşlardır. Evrad, mürşidin müridine icazet vermesiyle okunmuştur. Evradın adedini mürşit belirlerken bu adedi geçerek ruhî dengesi bozulan şeyhler de olmuş olup onlara evrad şeyhi denmiştir. Her tarikatın kendi özgü evradı vardır. Bunlar tarikattan tarikata farklılık göstermiştir (Kara, 1995: 534). Hediye edilen bu dua tarikatlarda kullanılmış ve bir derviş olarak Me'âbî, seyr ü sülûk yolunda gönül ve canıyla Allah'ın yüce isimlerini, ism-i azamı okumuştur.

Meʾābīnüñ dil ü cānı oḳur *evrād*-ı illā Hū
Ki zīrā Rūḥ-ı Ḳudsīden oḳumış cān bu esmāyı (G. 141/5)

[189] İbn Mâce, Edeb, 25.

3.2.4.3.4. Uzlet

Uzlet günahtan kaçınarak halka karışmadan inzivaya çekilmek demektir. Sûfîlere göre gereğinden fazla toplumda kalmayarak boş zaman geçirmeden zamanı ibadet ve tefekkürle geçirmektir. Bir mürid eğer toplumda geçirdiği zamanda bulamadığı manevi hazzı uzlette de bulamadığı sürece gerçek bir mürid olamayacağı söylenir. Hz. Peygamber'e vahiy gelmeden önce Hira'da kendisine uzlet sevdirildiği için inzivaya çekilmiş olup ilerleyen zamanlarda da dönem dönem itikafa girmiştir[190] (Uludağ, 2012: 256). Hz. Peygamber'in uzleti de tasavvuf erbaplarınca örnek alınmıştır. Karanlık ve dar yerlerde kırk gün kalmak süresiyle yapılmış olur bu süre tarikattan tarikata değişmektedir. Me'âbî'nin de mensup olduğu Halvetî tarikatında da uzlet esastır. Şair gaflet uykusundan ancak nefsini terbiye ederek gönül gözü ile görmeye başlayınca ulaşabileceğini söylemektedir.

ʿ*Uzlet* eyle ey göñül sen bu fenādan şöyle ḳaç
Gel uyan ġaflet meyüñden çeşm-i dili böyle aç (G. 22/1)

3.2.4.3.5. Erbain

Arapça kırk sayısı anlamına gelen erbain tasavvufta dervişin kırk gün süreyle kendisini inzivaya çekip ibadet etmesidir. Kırk sayısına büyük önem verilmiş olur Kur'ân'da Hz. Mûsâ'nın Tûr dağındaki mîkâtını[191] ve rivayet edilen bir hadîs-i şerîfe göre de kırk gün samimiyetle kendisini ibadete verenin kalbinden hikmetler fışkıracağı söylenir.[192] Bu yüzden tasavvufta kırk gün süren halvet gibi uygulamalar ortaya çıkmıştır. Kalbin temizlenmesi ve nefsin terbiye edilmesi için erbaine girmeden önce hazırlanmak gerekir. Sâlikler, erbainde az yeme, az uyuma ve az konuşma şeklinde sürekli olarak zikir ve tefekkürle meşgul olurlar (Uludağ & Eraydın, 1995: 270-271). Me'âbî tıpkı Hz. Mûsâ'nın Tûr dağında kırk gün beklemesi gibi sende kırk gün çile çekip Allah'ın varlığını müşahede edebileceğini söylemektedir.

Çık tecellī Ṭūrı üzre sen tamām it *erbaʿīn*
Gör muḥīṭüñ işbu kevnüñ bil anı meşhūḍ Hū (G. 123/4)

[190] Buhârî, "Bedʾü'l-vaḥy", 3.
[191] Bakara, 2/51.
[192] Aclûnî, II, 224.

3.2.4.3.6. Kerâmet

Yücelik, azizlik ve şeref anlamında kullanılan kerâmet, tasavvufta takva sahibi veli kulların üzerinde Allah'ın izni ile gözüken olağanüstü hâller olarak kullanılmıştır. Sûfîler kerâmeti Allah'ın veli kuluna bir ikramı olarak kabul etmişlerdir. Velilerin dikkat çeken özelliklerinden biridir. Kerâmet bazen caydırıcı özellik olarak yorumlansa da sûfîler, istikametin kerâmetten üstün olduğu şeklinde yorumlar yapmışlardır. Veli kemale erdikçe kerâmeti azalır (Uludağ, 2012: 211). İşlenen günahlar insanın gönlünü karartır. Şair, gönlünü aydınlatması için insanın temizlik yapması gerektiğini ve bu kerâmeti göstermenin kendisine düşmeyeceğini söylemektedir.

Żiyā-i ḥüsn-i ḫulḳ ile dilüñ gel eyle kim tenvīr
*Kerāmet*de Meʾābīye bugün himmet saña düşmez (G. 55/7)

3.2.4.4. Kalble İlgili Kavramlar

3.2.4.4.1. Vecd

Lügatte coşku hâli, arzu ettiğine kavuşma ve kendinden geçmek anlamlarına gelirken tasavvufta sâlike Allah'ın bir lütfu olarak kendiliğinden gelen manevi coşku ve kendinden geçme hâline denir. Kur'ân'da mümin kulların vecd hâli, *"Rablerinden korkanların derileri (vücutları) ondan dolayı gerginleşir. Sonra derileri de (vücutları da) kalpleri de Allah'ın zikrine karşı yumuşar..."*[193] olarak geçer. Sâlik bu hâl ile beşerî sıfatlarından ayrılır. Hakk'tan gelen tecellilere vasıl olur. Vecd hâli sâlike bir anda kısa süreli olarak geldiği için kontrol ve tarif edilememiş sadece tecrübe ile bilinmiştir. Vecdin gayesi Allah'ı bulmaktır (Ceyhan, 2012: 583). Halvetî tarikatına mensup bir şeyh olarak Me'âbî kendi silsilesini anlattığı bu tarikat silsilesinde Şeyh Sıddık b. Ömer Han'dan aldığını belirterek Halvetî tarikatını vecd hâlinden tatlılık zevki almaları bakımından açıklamaktadır.

Hem ʿazīzüm Şeyḫ Ṣıddīḳ aldı andan himmeti
Vecd ile ẕevḳ-i ḥalāvetdür ṭarīḳ-i Ḫalvetī (K. 142/34)

[193] Zümer, 39/23.

3.2.4.4.2. Cezbe

Lügatte bir şeyi çekme, çekiş anlamına gelir. Tasavvufta Allah'ın mümin kulunu kendine çekmesinden kaynaklanan bir hâldir. Allah'ın kuluna karşı ihsanı olduğu için bu hâl kulun elinde değildir. Bu manevi yükseklik ile sûfî Allah'ın hakikatine ulaşıp kendinden geçer. Mutasavvıflar, "*Allah dilediğini kendine çeker*"[194] âyeti ve hadîs olduğu zikredilen, "*Allah'ın kuluna olan cezbesi, iki cihan halkının amellerine denktir*"[195] sözüne cezbeye kaynak sayarlar. Cezbe, veliler ve peygamberler sıfatıdır. Zikir meclislerinde sûfîlerin kendinden geçerek bağırmaları da cezbeye dahildir (Yılmaz, 2012: 206). Me'âbî cezbe hâlini ansızın sevgilinin arzu şarabıyla gönlün sarhoş olması olarak açıklarken bu hâli yaşayan dervişlerin derviş ehli olduğunu ve kendisinin de onlardan olduğunu söylemektedir.

İrişdi *cezbe*-i Raḥmān dili mest eyledi nā-gāh
Şarāb-ı şevḳ-i dil-berden ḥalāvet ehl-i dervīşem (G. 105/7)

3.2.4.4.3. Fenâ-Bekâ

Fenâ, tükenmek, son bulmak anlamına gelirken beka ise devam etmek, kalıcı olmak anlamına gelir. Seyr ü sülûk yolundaki sûfî mürşidinin gözetiminde çeşitli terbiyelerden geçer. Bu terbiye esnasında kötü huy ve davranışların yok olmasına fena, bunların yerini iyi davranışların alması ise bekadır. Fena, kulun kendi amellerinden fani olup gerçek kul olma mertebesidir. Varlığını, Allah'ın varlığında yok etmektir. Allah'ın mutlak irade olarak tanınması olup tasavvuftaki tevhidin en yüksek mertebesidir. Beka ise kulun Allah'ın bütün zerrelerdeki tecellisini görmesidir. Allah ile bir olunduğu için kendisini göremeyip Allah'ın sıfatlarıyla sıfatlanıp gönlünü temizleyerek onun varlığını müşahede eder.

Sâlik önce kendisinden fâni olup daha sonra Hakk'ı gördüğü için Hakk'ın sıfatında fâni olur. Son olarak Hakk'ın varlığında tamamıyla yok olduğu için fenâsını görme hâlinden de fâni olur (Uludağ, 2012: 70; Üstüner, 2014: 183-184; Kara, 1995: 333). Me'âbî, bezm-i ezelden beri Allah'ın iradesini gözetme sevdasında olduğunu ancak fenafillah mertebesini hiçbir şeye değişmeyeceğini söylemektedir.

[194] Şûrâ, 42/13.
[195] Keşfü'l-Hafâ, I, 332.

Beḳā sevdāsına düşmiş ezelden ʿaşḳ ile cānum
Fenā sevdāsını zāhid bu sevdāya degişdürmem (G. 111/4)

3.2.4.4.4. Mahv-İsbât

Mahv, yok etmek, geçersiz kılmak anlamına gelirken isbât ise ispat etmek, geçerli kılmak demektir. Allah manevi mertebe sahibi kullarının nefislerini yok ederek kendi varlığında var kılmasıdır. Kur'ân'da "*Allah dilediğini mahv, dilediğini isbât eder*"[196] âyetiyle mahv ve isbâtın Allah'a olduğu söylenir. Bu hâller sûfîler de kendi manevi hâllerine göre gerçekleşir (Yılmaz, 2012: 213; Üstüner, 2014: 186). Kelime-i tevhidin "Lâ ilâhe" (İlah yoktur) kısmına mahv, "İllâllah" (Ancak Allah vardır) kısmına ise isbât denmiştir (Uludağ, 2012: 191, 234). Me'âbî birlik meyhanesinde Allah'tan başka bütün her şeyi yok ettiği için ona bezm-i elest meyi sunulduğunu ve âşıklığının o meyi içerek sarhoş olmasıyla geldiğini söylemektedir.

Bulup mey-ḫāne-i vaḥdet sivādan cümle *maḥv* oldum
Ṣunup mest-i mey-i bezm-i elesti eyledüm ben nūş (G. 70/2)

Şair, Allah'ın isbâtını kelime-i tevhidi kullanarak İhlâs sûresinin ilk âyeti ile yapmaktır. Allah'tan başka hiçbir varlık olmadığını, bütün mahlukatın onun tecellisi olduğunu idrak etmenin mertebesinde terbiye ile ulaşan şair kendisinin tecelli eden o zerrelerden olduğunun farkına varmıştır.

Ḳul huvallāhu eḥadden neylerüm *iṣbāt*umı
ʿĀlem-i keṣretde zīrā vāhidüñ bürhānıyam (G. 113/6)

3.2.4.4.5. Sır

Sır, gizli tutulması gereken duygu, düşünce ve bilgi olup bir şeyin en derin ve en gizli tarafına da denilir. Tasavvufta ise ruhun bir idrak mertebesi, kalp içindeki bir latife olarak anlamlandırılmıştır. Sadece Allah'ın bildiği sırlar bulunduğu gibi az sayıda insan tarafından bilinen sırlarda mevcuttur. Bir hadîste geçen, "*Benim bildiklerimi bilseydiniz*

[196] Ra'd, 13/39.

çok ağlar, az gülerdiniz"[197] ifadesinden hareketle sadece Hz. Peygamber'in vakıf olduğu sırlar mevcuttur. Tasavvuf sırlar ilmidir. Sûfîlere göre sır, kul ile Allah arasında gizli kalan hâllerdir. Sülûktan önce veya sonra sâlikin başına gelen ilahi cezbedir (Tosun, 2009: 115). Hikmet, sûfîler tarafından kazanılması gereken bir özelliktir. Seyr ü sülûk yolu aşk yolu olarak da adlandırılıp tekkeye mektep benzetmesi yapılır. Sûfî mürşid elinden eğitimini alır. Hikmeti öğrenir. Bu sırlara hikmetle vakıf olur.

Meʾābī̇ levḥ-i ḥikmetden oḳu gir mekteb-i ʿaşḳa
Ne *sırlar* var maḥabbetde ki yazmış levḥine ḫaṭṭāṭ (G. 76/5)

3.2.4.5. Ahlaka Ait Kavramlar

3.2.4.5.1. Sıdk

Doğru söylemek, sözünü tutmak ve kalbi temiz olmak anlamlarına gelirken tasavvufta sâlikin yalan gibi kötü davranıştan kaçınarak doğruluktan ayrılmaması anlamında kullanılır. Kur'ân'da sıdk, "*Onlar, Allah'ın kendilerine nimet verdiği peygamberlerle, sıddîklarla ve iyi kimselerle birliktedirler*"[198] ifadesiyle peygamberliğin altındaki mertebe olarak geçmektedir. Hz. Peygamber ümmetine, "*Size doğruluğu öğütlerim; çünkü doğruluk iyiliğe, iyilik de cennete götürür. Doğruluğu şiâr edinen kimse Allah katında sıddîk diye yazılır*"[199] buyurmuştur (Üstüner, 2014: 191). Sûfîlere göre sıdk ahlaki bir erdemdir. Bu doğruluk bezm-i elestte söz veren âşıkların sadakatidir.

Ṣıdḳ ile yārüm ararken rāh-ı ʿaşḳa düşmüşem
Cennet içre pes anuñçün ḥūr u ġılmān istemem (G. 110/4)

3.2.4.5.2. Kanaat

Lügatte verilene razı olmak anlamına gelen kanaat, ahlaki bir kavram olarak kişinin elinde olan imkanlarla yetinmesi ve dünya nimetlerinden kısmetine düşene razı olması demektir. İslam, müslümanları kanaatkâr olmaları konusunda teşvik eder. Hz. Peygamber kanaatkâr olup Allah'tan kanaat istemiş ve rızklarını günlük vermesi şeklinde dua etmiş,[200]

[197] Buhârî, Rekaik, 27.
[198] Nisâ, 4/69.
[199] Buhârî, Edeb, 69.
[200] Müslim, Zühd, 18.

kanaati bitmek, tükenmek bilmeyen bir hazine olarak tarif etmiştir.[201] Tasavvufta sûfînin ahlaken sahip olması gereken özelliklerden biridir (Uludağ, 2016: 617). Dünyada kanaatkâr olmak gerekirken sûfîler cennetteki gılmana tamah eylemezler. Onlar için asıl gaye sevgiliye kavuşmaktır. Onun varlığında yok olarak fenâfillaha ermek isterler.

Ger ḳanāʿat eyler isem cennetüñ ġılmānına
Zāhidā maḥrūm olam ben ʿaşḳ ile dīndāreden (G. 122/4)

3.2.4.6. Diğer Kavramlar

3.2.4.6.1. Nur

Parlamak, aydın olmak anlamına gelir. Esmâ-i hüsnâdan biri olan Nur, Kur'ân'da "*Allah, göklerin ve yerin nuru*"[202] olarak geçer. Allah'ın nuru her zerrede tecelli etmiştir. Allah mümin kullarını zulmetten nûra çıkarırken şeytan ise tam tersine insanları nurdan zulmete götürür.[203] Hz. Peygamber de bir nur olup Allah'tan nurunu arttırmasını istemiştir.[204] Allah ile kulu arasında yetmiş perde bulunur. Sâlik ibadet ve zikirle bu perdeleri geçer. Sâlik en sonunda o nûra ve iç aydınlığa kavuşur (Uludağ, 2016: 698). Âşıklar bezm-i elestte âşıklık kazanmışlar ve Allah'a "bela" diyerek söz vermişlerdir. Gerçek âşıktan aşkına sadık olması ve verdiği sözü tutması gerekir. Âşıklar da Allah'ın nurundan yüz çevirmeyerek mükafatını görürler.

Ki mirʾāt-ı belāsından çevirmez *nūruñ* ʿāşıḳlar
Ki zīrā ʿāşıḳ-ı ṣādıḳlaruñ kār-ı maḥabbetdür (G. 43/2)

3.2.4.6.2. Tecellî

Sözlükte ortaya çıkma, görünme anlamına gelen tecelli tasavvufta gaybden gelen ledünni bilgilerin ve kalpte ortaya çıkan nurların sâlikin kalbinde tezahürüdür. Bu zuhur sâlikin nefsini terbiye ettikten sonra gerçekleşir. Mutasavvıflara göre Allah ile kulu arasında yetmiş bin perde vardır. Sâlik mertebeleri aştıkça bu perdeleri aradan kaldırır.

[201] Aclûnî, II. 102.
[202] Nûr, 24/35.
[203] "Allah, iman edenlerin dostudur. Onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır. Kâfirlerin velileri ise tâğûttur. O da onları aydınlıktan karanlıklara sürükleyip çıkarır. Onlar cehennemliklerdir. Orada ebedî kalırlar" (Bakara, 2/257).
[204] Müslim, Dua, 181.

Allah'ın tecellisinin farkında olmak ancak böyle mümkün olur. Nitekim bu konuda Hz. Peygamber müminlerin ahirette Allah'ı göreceklerini belirterek *"Açık bir havada dolunayı gördüğünüz gibi Rabbinizi göreceksiniz"*[205] buyurmuştur (Uludağ, 2016: 492; Karaman vd., 2010,: 640). Sâlik türlü mertebelerden sonra tecellilere vakıf olur. Alim ve arif ancak Allah'ı bilerek olunur. Şair, Allah'ın tecellisini her sûrette farkında olanların alim ve arif olacağını kimilerinin de âşıklıkta kalacağını söylemektedir.

Ne ṣūretde olur ise tecellīsi bilür anı
Olur ʿālim kimi ʿārif kimi mestānede ḳaldı (G. 143/4)

Tecelli, Kur'ân'da Hz. Mûsâ kıssasında geçmektedir. Hz. Mûsâ Allah'tan kendisini göstermesini isteyince Allah Tûr dağına tecelli etmiş ve dağ parçalanmıştır. Kendisi de bu tecelliye dayanamayıp kendinden geçmiştir.[206] Bu kıssa sebebiyle dünya gözüyle Allah'ın görülmesi mümkün olmayıp ancak tecellilerine vakıf olunabilir.

Eri nī enẓur ileyke didi Mūsā isteyüp
Ḳılmadı Ṭūrı *tecellī* len terānīden mecāl (G. 102/3)

3.2.4.6.3. Feyz

Fazla suyun yatağından taşması, bir haberin yayılması ve bir sırrın açığa çıkarılması gibi anlamlara gelen feyz, tasavvufta sâlikin bir çabası olmadan Allah tarafından kalbine bilgi verilmesi ve varlıkların Allah'tan tecelli ve zuhur etmesi anlamında kullanılmıştır. Mutasavvıflara göre Allah'tan gelen feyz önce Hz. Peygamber'e ulaşıp onun aracılığıyla müritlere ve diğer insanlara ulaşır (Üstüner, 2014: 204). Şair, Hz. Peygamber'i feyizler hazinesinin tek aracısı olduğunu, seyr ü sülûk yolundaki sâlikin Hz. Peygamber aracılığıyla bazı feyizlere ulaşabileceğini söylemektedir. İnsan-ı kâmil olarak Hz. Peygamber sûfîler tarafından her anlamda örnek alınmış ve sûfîler sahip olduğu özelliklerden dolayı onu çok sevmişlerdir.

Ḫāzin-i kenz-i *füyūżāt* ḳuflinüñ miftāḥları

[205] Buhârî, Tevhid, 24.
[206] A'râf, 7/142.

Dest-i istiʿdādın oldı ol müsellem Muṣṭafā (G. 3/3)

3.2.4.6.4. Himmet

Kelime anlamı olarak arzu, istek ve azim anlamlarına gelen himmet, terim olarak tasavvufta kendini veya başkasını kemale erdirmek için Cenâb-ı Hakk'a bütün ruhani güçlerle dönmesi demektir. Velilerde olağanüstü işleri başarma gücü manasında kullanılır. Velilerin himmet sahibi olabilmeleri için fenafillaha erişmiş olmaları gerekir. Mürşidin müridine gösterdiği manevi yardımdır (Üstüner, 2014: 205; Karaman, vd., 2010: 261). Me'âbî, seyr ü sülûk yolundan bahsederken insan-ı kâmil bir mürşidin yol ve himmet göstermesinin gerekli olduğunu söyler.

Gerekdür mürşid-i kāmil bu yolda kim ola reh-ber
Gerekdür *himmet*-i şeyḫüñ özinden olmasun isḳāṭ (G. 76/3)

3.2.4.6.5. Nefes

Soluk anlamına gelen nefes, tasavvufta sâlikin belli bir mertebe kat edince hissettiği ferahlık olup mürşitlerin himmeti anlamında da kullanılır. Mürşitlerde manevi bir nefes olduğuna inanılır. Cebrail'in, Hz. Peygamber'e üflemesi de vahiy türlerinden biri sayılmış olup mürşitler de himmetlerini nefes yoluyla müritlerine vermişlerdir (Uludağ, 2006: 522). Tasavvufta sûfîler de mürşitlerden aldıkları diriltici sözlerle ledün ilmini öğrenince hayata yeniden başlamış gibi olurlar.

İrişdi ḥāl-i nezʿüñden Meʾābī̄ āb-ı ḥayvānı
Vedāʿ vü bir *nefes* ḳılmışdı cānā merḥabā geldüñ (G. 94/7)

3.2.4.6.6. Gaflet

Kelime anlamı olarak boş bulunma, dalgınlık anlamına gelen gaflet, tasavvufta dünya veya ahiret için gerekli bir şeyi idrak edememe hâli anlamına gelir. Gafil olanların ahirette pişmanlık duyacağı bildirilmiştir.[207] Hadîs-i şerîfte ise Allah'ın, başka bir şeyle meşgul ve gafil olan bir kalbin duasını kabul etmeyeceği buyrulmuştur[208] (Uludağ, 1996:

[207]"Gerçek vaad (kıyametin kopması) yaklaşır, bir de bakarsın inkâr edenlerin gözleri açılıp donakalmıştır. "Eyvah bizlere! Doğrusu biz bundan gafildik. Hatta biz zalim kimselermişiz" derler" (Enbiyâ, 21/97).
[208] Tirmizî, "Daʿavât", 65.

283). Dervişlerin gaflete düşmemesi gereklidir. Şair, sâliklerin Allah'tan başka hiçbir şeye istekleri olmadığı için gafletin onlara düşmeyeceğini söylemektedir.

Biz ol ṭālib-i esrāruz oḳuruz nüsḫā-i ʿaşḳı
Sivāya meylimüz yoḳdur bize *ġaflet* de el virmez (G. 59/3)

3.2.4.6.7. Terk

Kelime anlamı olarak bırakma, vazgeçme anlamına gelen terk, tasavvufta dünyevi arzulardan el çekme anlamında kullanılır. Dünyayı terk, ahireti terk, varlığı terk ve terki terk olarak dört şekli vardır (Uludağ, 2012: 353). Şair, sülûk eden bir sâlik olarak dünya nimetlerini terk edip Allah'a vasıl olmaktan başka amacı olmadığını ve ilahi aşkı bulduğu için fenafillahta başka bir gayesi olmayacağını söylemektedir.

Eyledük *terk*-i cihānı mā-sivāya yoḳ ġaraż
Bulmışuz ʿaşḳ-ı ilāhī bu fenāya yok ġaraż (G. 71/7)

3.2.4.6.8. Tecrîd

Kelime anlamı olarak soymak, soyutlamak anlamına gelen tecrit tasavvufta sâlikin kalbini ve kendisini Allah'tan gayrı her şeyden soyutlaması manasında kullanılır. Seyr ü sülûkta ehl-i tecrit dünyadan ilgisini kesen bir bekarlık hâli olarak adlandırılır (Uludağ, 2012: 347).

Me'âbî sâlikin sülûktaki tarikat mertebesinde Allah'tan başka tüm varlıkları kendi bedeninden çıkarıp atması gerektiğini söylemektedir. Dünyevi istekleri kendisinden ve kalbinden atmayan kişi Allah'a vasıl olamaz. Hz. Peygamber'in hadîs-i şerîfinde söylediği *Fakirlik övüncümdür*[209] sözünden hareketle fakirlik ve yoksulluğa bürünüp dünyada çıplak kalarak bu övünce layık olunabileceğini söylemektedir.

Ṭarīḳatde budur elzem ola ʿuryān sivā senden
Bürinüp faḳr-ı faḫrīden ide ʿālemde *tecrīdāt* (G. 16/2)

[209] "Yoksulluk benim övüncümdür, (ben onunla övünürüm)." anlamına gelen bir Hadîs-i Şerîftir (Yılmaz, 1992: 49).

3.2.4.6.9. İlm-i Ledün

Mutasavvıflar bütün ilimlerin Allah'tan geldiğine inanırlar. Şer'i ve zahiri ilimler peygamber ve melek aracılığıyla gelirken ilm-i ledün ise aracısız olarak Allah'tan kişiye özgü ve gizemli bir bilgi olarak gelir (Uludağ, 2012: 185). Kur'ân'da, *"...biz ona katımızdan bir rahmet vermiş, kendisine tarafımızdan bir ilim öğretmiştik*[210]*"* ifadesindeki ilimden kastın ilm-i ledün olduğu kabul görürken kuldan kastedilenin Hz. Hızır olduğu kabul görmüştür. Şair, Allah ilmine vasıl olmayı düşündüğü için bu amaç yolunda başından ve ayaklarından geçmiştir. Bu yüzden bir derviş olarak endişe ile hikmetini düşünerek nefsini terbiye etmesi gerekir.

Ledünnī fikrine dalmış Meʾābī bī-ser ü bī-pā
Anuñçün ṣayd ḥikmetle ider endīşe-i dervīş (G. 71/7)

Kur'ân'da Kehf sûresi 60-82 âyetleri arasında Hz. Mûsâ'nın Hz. Hızır'dan ilm-i ledüni öğrenmek için yolculuk yapıldığı anlatılır. Hz. Hızır, Hz. Mûsâ'dan hiç soru sormamasını ister. Ancak tecrübe edilen olaylara Hz. Mûsâ dayanamaz ve hikmetini sorar. Hz. Hızır ise olayların hikmetini anlatır. Bu yolculuk aynı zamanda sâlikin sülûk yolundaki tecrübesi olup Hz. Hızır ise mürşidi temsil etmektedir. Mürit soru sormadan mürşidin dediklerine uyması gerektiğinden bahsedilir. Şair ledün ilmini Hz. Hızır'dan öğrenilebileceğini, yapılan işin hikmetini sorarak karşı gelenlerden olmaması gerektiğini söyler.

ʿİlm-i *ledün* ister iseñ mekteb-i Ḫıżrına eriş
Olma varup mecmaʿ-ı ḥikmet-i ʿumāna muʿārıż (G. 74/2)

3.2.4.6.10. Tevellâ

Birisini dost edinme, dost tutma anlamına gelen tevellâ, tasavvufta Hz. Peygamberi ve ehl-i beyti sevmek, onların yolunda olma ve tabii olma anlamında kullanılmıştır (Üstüner, 2014: 214). Şair Hz. Peygamber'in cihana gelmesini emsalsiz bir güneşin doğmasına benzeterek ehl-i beyti de iki cihanda ona yakın olmaları sebebiyle ele almaktadır.

[210] Kehf, 18/65.

Āsmān-ı mülke reʾy-i āftāb-ı bī-zevāl
Dü cihān [u] heft-eḳālīm kim *tevellā* gelmesi (K. 144/7)

3.2.4.6.11. Kîl u kâl

Dedikodu anlamına gelen kîl u kâl tasavvufta zahiri ilimler manasında kullanılır (Üstüner, 2014: 215). Şair zahide seslenerek batındaki bir noktayı zahirde okunan kitaba değişmeyeceğini söylemektedir.

Kitāb-ı *kāl u ḳîl* içre oḳunan dersi ey zāhid
Anı bir noḳṭa-i vāḥid muʿammāya degişdürmem (G. 111/2)

3.2.4.6.12. Vârid

Kelime anlamı olarak ulaşan, vasıl olan anlamına gelen vârid, tasavvufta seyr ü sülûk yolundaki sûfîye ansızın gelen ilham manasına gelir. Sâlikin kendini vâridâta hazırlaması için mürşidin verdiği virdleri okuması gereklidir. Nitekim sûfîlere göre vird yoksa vârid yoktur yorumu yapılmıştır (Ceyhan, 2012: 519). Tasavvufta Hz. Peygamber insan-ı kâmil olarak örnek alınır. İlk mürşit sıfatı ona yüklenir. Me'âbî beyitte Hz. Peygamber'in arifler yolunun rehberi olduğunu ve alemlere rahmet olarak gönderildiğini söylemektedir. Hz. Peygamber de aldığı bu feyzle tüm insanlığa karşı peygamberlik görevini yürütmüştür.

Ḥaḳḳına çün *vārid* olmış raḥmeten-li'l-ʿālemīn
Reh-ber-i rāh-ı maʿārif ey sirāc-ı muḳtedā (G. 1/2)

3.2.4.6.13. Gayb

Gizli kalmak, görünmemek anlamına gelen gayb, dinî bir kavram olarak akıl ve duyularla bilinmeyen varlıklara ve bilgilere denir. Gayb, mutlak ve izafi olmak üzere iki türlüdür. Mutlak gaybı sadece Allah bilir. Gaybı bilmemek insanlara has bir özelliktir. Kur'ân'da, *"...Allah gaybleri çok iyi bilendir..."*[211] olarak geçerken Allah'ın kuldan gizlediği şeylerdir. Ancak istediği peygamberlere gaybı bildirdiği Kur'ân'da, *"Allah gaybı*

[211] Tevbe, 9/78.

bilendir ve seçtiği peygamberler dışında kimse vakıf olmaz"[212] şeklinde geçmektedir. Hatta bazı alimler ve veliler bu zümreye dahildir (Uludağ, 2016: 256). Me'âbî, Hz. Peygamber'in gaybı bilmesi ve gaybın kaynağı olması bakımından övmektedir.

Vücūduñ raḥmeten-li'l-ʿālemīn oldı ve mā-fīhā
Ki sensin menbaʿ-ı *ġayb*-ı şehādet yā Resūlallāh (G. 127/4)

3.2.5. Tasavvufî Açıdan Bakılan Konular

3.2.5.1. Nefis

Lügatte ruh, hayat, can ve bedenden kaynaklanan aşağılık duygulardır. Kulun kötü huylarının bütünü olduğundan kişinin en büyük düşmanıdır. Bu yüzden sürekli onunla mücahede etmek gereklidir. İnsan nefsani bir varlıktır. Kur'ân'da *"...Nefis aşırı şekilde kötülüğü emreder..."*[213] olarak geçmektedir. Hz. Peygamber ise *"Nefsimizin şerrinden sana sığınırım Allah'ım"*[214] söyleyerek nefsin şer sahibi olduğunu söylemiştir.

İlk mutasavvıflardan itibaren nefis kötülüğü çalıştıran ve kulun hayatına muhalefet eden şeytani bir nefis olarak tanımlanmış ve onunla sürekli mücahede hâlinde olma gerektiğinden bahsetmişlerdir Tasavvufta nefis terbiyesi esastır. Nefsini bilmek kendini bilmek olduğundan *"Nefsini bilen Rabbini bilir"*[215] sözü tasavvuf ehli arasında sıkça kullanılır.

Tarikatlarda nefsin yedi mertebesi vardır. Nefis, Allah'ın esmalarıyla terbiye edilir. Nefis terbiyesi, nefs-i emmâre ile başlar ve son mertebesi nefs-i kâmileye ulaştığında sülûkun nefis kısmı tamamlanır (Uludağ, 2006: 527): Mutasavvıflar az yemek az içmek az uyumak az konuşmak ve sürekli ibadet ederek nefislerini terbiye ederler. Hz. Peygamber *"Ölmeden önce ölünüz"*[216] buyurmuşlardır. Ölmeden evvel ölmekten kastedilen nefsi öldürmektir (Üstüner, 2014: 220). Me'âbî kötü nefse düşmanlık etmenin sûfîye tatlılık getireceğini söyleyerek bu yolda çekilen cefanın ileride safa getireceğini söylemektedir. Bu da sûfînin nefsini yok etmiş hâlidir.

ʿAdüvv-i *nefs*-i emmāre ḥalāvet kesb ider zīrā

[212] Cinn, 72/26-27.
[213] Yûsuf, 12/53.
[214] Tirmizî, Daʿavât, 14.
[215] Aclûnî, II, 262.
[216] Tirmizi, Zühd, 25.

Meʾābī̄ yevm bed-i ʿī̄şret cefā ile ṣafādan geç (G. 19/5)

3.2.5.2. Dünyâ

Yeryüzü, yaşadığımız alemin adı olan dünya, tasavufta insanı Allah'tan uzaklaştıran ve gaflete düşüren her şey anlamında kullanılmıştır. Mutasavvıflara göre dünya, çok alçak olarak nitelenen sıfatlarla tanımlamıştır. Ahiret'le birlikte kullanılmış olup Kur'ân'da ahiretin dünyadan önemi hakkında, *"Muhakkak ki âhiret senin için dünyadan daha hayırlıdır"*[217] olarak buyrulmuştur.

Dünyadaki zenginlik ve lüks gibi çeşitli nimetlerin karşısında kendini kaybeden insanın ahiretini etkilemesi üzerine sûfîler tarafından dünyaya karşı bir nefret duygusu uyandırmıştır. Bir hadîs-i şerîfte dünyanın mümin için zindanken kâfir için cennet olduğu geçmektedir.[218] Dünya yalan, ahiret gerçektir. Sûfîler çile döneminde dünyayı kötülerken marifet makâmında ise ahireti de dünya gibi Hakk'a engel sayarlar ve haklarında hiç konuşmazlar. Dünyayı bir kervansaray olarak görmüşler ve dünyayı terk etmeden dünyanın terkedilmesi gerektiğini söylemişlerdir (Üstüner, 2014: 225; Uludağ, 1994: 23).

Me'âbî dünya ve ahiretle ilgili herhangi bir isteğinin kalmadığını ve cennetin zevklerini de terk etmek istediğini söylemektedir. Bu hâl sûfînin dünyayı fani olarak terketmeden manevi olarak terketme hâlidir.

Benüm *dünyā* vü ʿuḳbāda niyāzum ḳalmadı zāhid
Ki zī̄rā terk-i leẕẕāt-ı cinān itmek murādumdur (G. 40/4)

3.2.5.3. Âlem

Bütün yaratılmış varlıkların olduğu kâinata denilen alem, tasavvufta Allah'tan gayrı olan her şeye denir. Alem vahdet-i vücut nazariyesine göre Allah'ın tecellilerinden oluşur. Kur'ân-ı Kerîm "*Alemlerin Rabbi olan Allah'a hamdolsun*"[219] âyetiyle başlar. Tasavvuf erbaplarınca kabul edilen *"(Ey Muhammed), sen olmasaydın alemleri yaratmazdım*"[220] hadîs-i şerîfine göre alemler Hz. Peygamber için yaratılmıştır. Alemi şehadet ve gayb olarak ikiye ayrılır ve bu ikisini bilen yalnızca Allah'tır[221] (Üstüner, 2014: 229). Me'âbî

[217] Duhâ, 93/4.
[218] Müslim, Zühd, 1.
[219] Fatihâ, 1/1.
[220] Aclûnî, II: 164.
[221] "Allah gaybı ve şehadeti bilir" (Tevbe, 9/105).

beyitte Hz. Peygamber'in alemlere rahmet olarak gönderildiğini ve binlerce ağlayan aşığa deva olduğunu söylemektedir.

Görindi *raḥmeten-li'l-ʿālemīn* ol cism-i pākinden
Hezārān derd ile zāra devāsuñ yā Resūlallāh (G. 128/4)

Mutasavvıflara göre alem çok geniş olup on sekiz bin alemden bahsedilir. Me'âbî de Allah'ın bilinmek isteyip on sekiz bin alemi yarattığından bahsetmektedir.

Kenz-i vaḥdet setr idelden dilimüzde pādişāh
On sekiz biñ *ʿālem* içre ʿarş-ı Raḥmān olmışuz (G. 50/5)

3.2.5.4. Sohbet

Sohbet görüşüp konuşma ve kısa bir süre birlikte olma anlamına gelir. Hz. Peygamber'in ashâbını toplayıp sohbet ederek bilgilendirmesi sünnetini alimler ve sûfîler takip etmişlerdir. Bu yüzden sohbetin âşık meclislerinde önemi büyüktür. Sûfîler aşkın oluşması ve cezbe hâli için vahdetle ilgili sohbetlerde bulunmuşlardır (Uludağ, 2012: 322). Ariflerin ve dervişlerin sohbetleri faydalı görülürken zahitlerin sohbetleri ise faydalı görülmemiştir. Me'âbî Halvetî tarikatını ilim ve irfan ile sohbet edilen bir meclis olarak görmektedir.

Aḫẕ idüp andan Karabaş Şeyḫ Ḥalīle irdi sır
ʿİlm ü irfān ile *ṣoḥbet*dür ṭarīḳ-i Ḫalvetī (K. 142/29)

3.2.5.5. Cân

Kelime anlamı olarak nefis, ruh ve hayat anlamına gelen can, tasavvufta insanın ruhu ve İlahi nefes olarak kullanılmış olup Allah'ın tecellilerine de can denmiştir (Üstüner, 2014: 244). Âşık canını sevgilisi için ortaya koyar ve canını yoluna feda eder. Me'âbî sevgilinin aşkının ateşi karşısında pervane gibi yanmaktadır. Gerekirse kendi canını sevgilinin ışığında yakarak yok olur ve yanarken parlar. Âşıklar sevgili için feda edebileceklerinin çokluklarıyla övünürler. Âşıkların parıltısı ancak kendilerini sevgilinin aşkıyla yaktıklarında belli olur.

Şemʿa-i ʿaşḳuñla *cān*um yanmada pervāneveş
Ḳo ki yansun işbu cismüm enverī olmaḳ nedür (G. 42/3)

3.2.5.6. Gönül-Kalb

Kelime anlamı olarak bir çevirme, döndürme olan kalp, tasavvufta bilgi, duygu ve düşüncenin kaynağı olarak kabul edilir. Gönülle eş anlamlı olarak kullanılır. Manevi idrak merkezi olarak gönül müridi vahdet-i vücûda ulaştırır. Bütün alemin özü insan olduğu için insanın hakikati de gönüldür. Gönül Allah'ın evi olarak telakki edildiği gibi Allah'ın nazar ettiği bir yerdir. Kur'ân'da gerçek körlüğün gözün bakıp görememesi şeklinde değil de kalbin kör olup hakikati kavramaması şeklindedir.[222] Hz. Peygamber'e de vahiy kalbine gelmiştir. Hz. Peygamber kalplerin Allah'ın iki parmağı arasında olduğunu[223] ve kalbin vücut üzerindeki etkisini kalp eğer düzelirse bütün vücut düzelir şeklinde açıklamıştır.[224] Bu yüzden tasavvufun temel amaçlarından biri de Hz. Peygamber'in *"Takvâ kalptedir"*[225] şeklinde buyurduğu gibi kalbi temizlemektir.

Kalp tasavvufta marifet kaynağıdır. İlahi sırlara kalple ulaşılır. Nefisle ruh arasında bulunur. Sûfîlere göre kalp kâinatla kıyaslanamayacak kadar geniştir. Nitekim *"Yere göğe sığamadım mümin kulumun kalbine sığdım"*[226] hadîsiyle de kalbin önemi ve genişliği vurgulanır. Sûfîler de Allah'ın huzuruna ancak kalb-i selimle çıkmanın kurtuluş olduğunu söylemişlerdir (Uludağ, 2016: 41-46). Şair beyitte Allah'ın mümin kulunun kalbine Kâbe dediğini ve alemlere sığmayıp o kalbin içine sığmasından hareketle kalbin önemine dikkat çeker.

Çünki Beytullāh dimişdür *ḳalb*-i müʾmin Lā-yezāl
Gel çalış kim itmeyeydüñ ʿarş-ı Raḥmān inkisār (G. 36/4)

Şair gönlün önemine dikkat çekerek öncelikle Allah'ın emrine boyun eğerek ezelden beri bu bilinmez sırlara aşina olan gönülle ulaşabileceğini söylemektedir.

[222] "...Çünkü gerçekte gözler değil, göğüslerdeki kalpler (kalp gözleri) kör olur" (Hâc, 22/46).
[223] Müslim, Kader, 17.
[224] Buhârî, İmân, 39; Müslim, Musâkât, 107.
[225] Tirmizi, Birr, 18.
[226] Aclûnî, II, 195.

Emrine teslīm gerekdür ey Meʾābī ḥāṣılı
Tā ezelden sırr-ı mübhem āşnāsıdur göñül (G. 101/9)

3.2.5.7. Akıl

Düşünme, anlama ve akıl etme anlamına gelir. Akıllı işi Allah'a iman edip Hz. Peygamber'e uyan kişidir. Kur'ân'da akıl sahipleri olarak ulü'l-elbâb ifadesi geçmektedir.[227] Akıl sahipleri olarak hikmet sahipleri kastedildiği için sûfîlere göre edinilmesi gereken bir özelliktir. Sûfînin aklını kullanarak dünyevi arzulardan vazgeçmesi ve nefsini terk etmesi gerekir.

Allah'a ulaşmak için akıl ve aşk olarak iki yol olduğu söylenir. Akıl yolunu alimler seçerken sûfîler ise aşk yolunu seçmişlerdir. Tasavvufta aşk aklın önünde görülür. Bunun nedeni de Hz. Peygamber'in Miraç'a çıkarken Cebrail'in sidretü'l-müntehâya kadar gelmesi aklı temsil ederken sonrasında Hz. Peygamber'i Refref'in Kâbe Kavseyn'e götürmesi ise aşkı temsil eder (Uludağ, 2016: 55). İnsan aklıyla her şeyi kavrayamaz. Aklın noksan kaldığı yerlere sûfîler aşk ile ulaşır. Me'âbî âşıkların meclisine girdiğinden beri aklını ve anlayışını kaybettiğini, aklıyla birlikte neyi varsa aşk yoluna verdiğini ve bu yolda meczup olduğunu söylemektedir.

Meʾābī ʿ*aḳl* u idrākīn virelden sūḳ-ı ʿuşşāḳa
Virüp ser-māyesin ʿaşḳa olupdur kendisi şeydā (G. 7/8)

3.2.5.8. Hikmet

Hükmetmek, hikmetli olmak anlamına gelen hikmet dinî bir kavram olarak Allah'a ve dine itaat anlamında kullanılmıştır. Kur'ân'da, *"Allah, hikmeti dilediğine verir. Kime hikmet verilmişse, şüphesiz ona çokça hayır verilmiş demektir. Bunu ancak akıl sahipleri anlar"*[228] buyrularak hikmetin faziletine dikkat çekilir. Hz. Peygamber hikmet sahibi olanların gıpta edilen kimseler olduklarını söyler[229] (Karaman, vd., 2010: 258). Mutasavvıflar, ilahi sırları, kalbin kavraması anlamında kullanılmış olup keşif yoluyla da

[227] "O, dilediğine hikmeti verir ve kime hikmet verilirse o kimse birçok hayra nâil olmuş demektir. Bunu ise ancak derin kavrayış sahibi olanlar düşünüp anlarlar" (Bakara, 2/269).
[228] Bakara, 2/269.
[229] "...Allah'ın hikmet verdiği ve bu hikmetleri başkalarına öğreten kimseye gıpta edilir" (Buhârî, İ'tisâm, 13).

erişilebilen bir bilgidir. Bu bilgiyi tasavvuf ehli olmayana verilmeyip ilgililere verilmiştir (Kara, 1998: 519).

Hikmet keşfedilmesi gereken bir hazineyken sûfîler ise kaşiftir. Bu hazineyi bulmak ve ona sahip olmak isterler. Hazineler viranelerde gizli olmasına rağmen hikmeti arayanlar bakış eşiğinde olurlarsa nereye bakarsa onu görürler. Onu görmek içinde mâsivâya göz yummak ve Allah'tan gayrı olan her şeyden vazgeçmek gereklidir.

Kāşif-i esrār-ı *ḥikmet* ḳanda baḳsañ andadur
Ey Meʾābī yum gözüñ gel baḳma hīç ʿaġyār-ı Ḫaḳ (G. 86/7)

3.2.6. Tarikat ile İlgili Kavramlar

3.2.6.1. Tarikat Mekânları

3.2.6.1.1. Dergâh, Tekke

Sâlik ve sûfîlerin toplanıp mürşit veya halîfesinin yönetiminde seyr ü sülûk yolunda zikir ve ibadet ettikleri yere denir. Mürşitlerin denetiminde müritler nefis terbiyesi görüp manevi olarak eğitim alırlar. Tekkeler tasavvuf ehlinin tüm ihtiyacını karşılamaya yönelik yapılmış olup toplanma günleri tarikattan tarikata değişmektedir (Uludağ, 2012: 350-351).

Dergâh ve tekke gibi çeşitli kavramlar kullanılırken *Dîvân*'da yalnızca ikisi kullanılmıştır. Âşık, sevgilinin olduğu mekâna aşırı sevgi göstermesinden dolayı yüzünü sürer. Müridin mürşidin dergahına varıp vuslat istemesi de böyledir. Âşık, sevgiliye kul olmak için sülûk ederek sayısız bela çeker.

Meʾābī yüz sürer dāʾim varup *dergāh*-ı maḥbūba
Bu rāh içre ṣad āfetle bilindi bende-i maʿşūḳ (G. 87/7)

Tarikatların birbirinden farklı zikirleri ve ibadetleri bulunmaktadır. Şair bulunduğu tekkenin aşk tekkesi olduğunu söylerken bu tekkenin şarabını içip aşk sarhoşu olmuştur. Bu tekkedeki halka gibi dönerek yapılan devran zikrinin tek ve eşsiz olduğunu söylemektedir.

Girüp ḫalḳa-i ẕikrinde bizüm devrānumuz yekdür
İçüp *tekye*-i ʿaşḳından bizüm mestānemüz yekdür (G. 39/1)

3.2.6.1.2. Kutsallık Atfedilen Yapılar

3.2.6.1.2.1. Makâm

Kelime anlamı olarak menzil, oturulan yer ve mertebe anlamına gelen makâm, tasavvufta sûfînin sıkıntılar karşısında ulaştığı manevi rütbe ve mertebeye denir. Makâm iradeyle çalışarak kazanıldığından sürekli ve kalıcıdır. Makâm tevbe ile başlayıp tevhîtle sona ermektedir. Allah'a giden yollardaki menzil olarak görülmüştür (Kara, 2003: 409). Tasavvufta vahdet makâmı Allah'la bir olunan makâmdır. Sâlikin ulaştığı fenâfillah seviyesidir ve makâmların en üstlerinden biridir. Bu makâma erenler Allah'tan gayrı hiçbir şeyden zevk almazlar.

Maḳām-ı vaḥdetüñ şāhı olanlar bu cihān içre
Bürinür ḫırḳa-i faḳrı neden itmez sivādan ḥaẕ (G. 78/5)

3.2.6.1.2.2. Hâl

Lügatte değişmek, dönüşmek ve durum gibi anlamlara gelen hâl, tasavvufta insanın kalbine gelen hissin bedene yansıması sonucu gerçekleşen ilahi bir lütuftur. Sûfîler manevî hâllere büyük önem vermiş ve ehl-i hâl olmak makbul görülmüştür. Tasavvufta erişilen her makâmın kendine özgü hâlleri bulunmaktadır. Sûfî mertebe aldıkça hâlleri de değişmektedir. Kalıcı ve sürekli olmayıp gelip geçicidir (Uludağ, 2016: 406). Müritler hâllerini mürşitlerine danışmışlar ve ona göre talimlerine devam etmişlerdir. Şair kendi hâlini mürşidine bahsettiğini, mürşidin de sabretmesi gerektiğini söyleyerek aşığın gönlünde Allah'tan gayrısı olamayacağını söylemektedir.

Bugün dīvān-ı ʿaşḳuñda Meʾābī ʿarż-ı *ḥāl* itmiş
Didi ṣabr eyle ey ʿāşıḳ sivāya der-kenār olmaz (G. 58/5)

3.2.6.2. Tarikatlar

3.2.6.2.1. Halvetiyye

İslam dünyasının en yaygın tarikatı olan Halvetiyye, pîri Ömer Halvetî tarafından kurulmuştur. Tasavvufta halvete çok önem vermesi sebebiyle bu isimle anılmıştır. Her tarikat gibi kendine ait evradları ve zikirleri vardır. Bunlar ikinci pîr olarak bilinen Yahya

Şirvânî tarafından sistemleştirilmiştir. Birçok coğrafyada kendine temsilci bulmuş olup çeşitli kollara ayrılarak günümüzde varlığını sürdürmektedir (Yılmaz, 2015: 303). Me'âbî, Halvetî tarikatına mensup post sahibi bir mürşittir. Halvetiyye tarikatını irfanın, hikmetin ve basiret gözüne sahip olmanın öğretildiği yer olarak tanımlamaktadır.

Mekteb-i ʿirfān u ḥikmetdür ṭarīḳ-i *Ḫalvetī*
Mirʾāt-ı ʿayn-ı baṣīretdür ṭarīḳ-i Ḫalvetī (K. 142/1)

3.2.7. Tarikat Ehlinin Giysi ve Eşyaları

3.2.7.1. Abâ

Mutasavvıfların giydikleri kaba kumaştan uzun ve bol olan değersiz elbisedir. Abâ, sûfîliğin sembolü olarak görülmüştür. İlk zamanlardan beri dervişler bu elbiseyi kullanmışlardır. Hz. Peygamber'in abâ giydiğine dair rivayetler[230] olup dervişler de sünnete uymak amacıyla kullanmışlardır (Uludağ, 2012: 17). Me'âbî, Allah'ın tıpkı istiridyedeki inci gibi yıpranmış eski bir kaba sofuda velilerini gizlemiş olduğunu söylemektedir.

Çünki pinhān eylemişdür evliyāsın Lā-yezāl
Böyle bir köhne ʿ*abā*da gizlenüpdür ḳuṭb-ı nās (G. 63/6)

3.2.7.2. Hırka

Çeşitli kumaş parçalarının birbirine eklenmesiyle yapılan yamalı ve eski elbisedir. Dervişler hırkayı sürekli giymiş olup mürit adayı da tarikata veya şeyhe layık görüldüğü zaman hırka giydirme töreni yapılırdı. Bu törene kaynak olarak Hz. Peygamber'in şair Kâ'b b. Züheyr'e hırkasını hediye etmesi tasavvuf adabı içinde anılmaktadır. Her tarikatın kendine göre hırka giyme törenleri bulunmaktadır (Uludağ, 2012: 166). Allah, Kur'ân-ı Kerîm'de, *"Ayıp yerlerinizi örtecek giyimlikle sizi süsleyecek elbiseler gönderdik. Takva örtüsü ise bunlardan daha hayırlıdır"*[231] buyurmuştur. Takva örtüsünden kastedilenin hırka olduğu şeklinde yorumlanmıştır. Âşıklar, insan-ı kâmil olarak onu gördükleri için Hz.

[230] Müslim, "Cihâd", 99.
[231] A'râf, 7/26.

Peygamber'in sünnetine önem göstermişler ve onun "*fakirlik övüncümdür"*[232] hadîsinden hareketle dervişlik hırkalarını giymişler. Âşıklar aşkın ateşiyle görünüşte aydınlanırlar.

İçi şemʿ-i maḥabbetle münevver oldı ẓāhirde
Libās-ı faḳr-ı faḫrinden giyer bu *ḫırḳa*-i dervīş (G. 71/4)

3.2.7.3. Taç

Dervişler ve sâliklerin belirli bir mertebeye ulaşması sonucunda mürşitlerinin giydirdiği tarikattan tarikata değişebilen başa takılan külahın adıdır. Hz. Peygamber'in ve sahabenin yassı başlık kullanması ve Hz. Peygamber'in Hz. Ali'ye sarık sarması sünnetin bazı delillerindendir. Hz. Peygamber'e Miraç'ta manevi bir taç verildiği ve bu tacın Hz. Ali'ye intikal ettiği söylenmektedir. Hz. Ali'ye ulaşan tarikatlarda belirli bir mertebeye ulaşan müritlere bu manevî miras olarak taç giydirilmiştir (Ceyhan, 2010: 365). Me'âbî, âşıkların âşıklıklarını aldıkları bezm-i elestte âşık olarak söz vermiş ve verdiği sözü karşılık başına dervişlik tacı olarak geçirmesinden dolayı Allah'a şükretmektedir.

Bi-ḥamdillāḥ ṣafā ṭayr ile dil şāhuñ sürūruñ gör
Meʾābī ol ezel iḳrār *tāc*ın eyledi ser-pūş (G. 70/5)

3.2.7.4. Post

Hayvan derisinden yapılan minder olarak tanımlanan post tasavvufta tekkelerdeki belirli bir makâmı sembolize eder. Tarikatlardaki post makâmı Hz. İbrâhîm'in oğlu Hz. İsmâîl'i kurban etmek üzere Allah tarafından kurban edilmesi için gönderilen koçun postuna dayandırılır. Postlar renk ve biçim olarak tarikatlardan tarikatlara değişmektedir. Tarikatlara posta şeyhlik makâmı yüklenmiştir. Posta oturan şeyh tarikatının pîri olduğunu temsil etmektedir (Arpaguş, 2007: 332). Tasavvufta sâlik "lâ" demeden "illâ"ya gidemez, inkâr etmeden ikrara ulaşamaz. Kelime-i şehâdet getirirken müslümanlar önce "lâ", yok deyip her şeyi reddederek sonra "ilâhe illallah", Allah'tan gayrı diyerek Allah'ın varlığını kabul ederler. Me'âbî bu beyitte benliğini yok edip Allah'ın hakikati yolunda yürüyen post sahibi bir derviş olduğunu söylemektedir.

[232] "Yoksulluk benim övüncümdür, (ben onunla övünürüm)." anlamına gelen bir Hadîs-i Şerîftir (Yılmaz, 1992: 49).

Giderdüñ lāyı benlikden geçüben *pūst*-ı illāya
Hüviyyete olan hā-yı hidāyet ehl-i dervīşem (G. 105/5)

3.2.7.5. Sübhâ

Sübhâ, tespih ve tespih tanesi anlamına gelmektedir. İnsanlar Allah'ı zikir ve tenzih ederken kullandıkları dizidir. Bu maksatla Allah'ın her türlü noksanlıktan eksik olduğunu dile getirmektir. Tarikatlar özel sayılara göre Allah'a zikirler yapmaktadırlar. Bu sayılar tarikattan tarikata farklılık göstermektedir (Uludağ, 2012: 354). Sûfîler tespih ehlidir. Mürşitlerinin kendilerine öğrettikleri tespihi Allah'ı anarak çekerler. Şair sürekli Allah'ı tespih edip hesabını tutmayan zümreden olduklarını söyleyerek bu hesabı iman ettikleri noksansız ve tek olan Allah'ın bildiğini söylemektedir.

Ele *sübḥa* alup bir bir ḥesābın bilmeyüz bizler
Ḥesābın cümleten bilmiş bizüm Sübḥānumuz yekdür (G. 39/3)

3.2.8. Mutasavvıflar ve Tasavvufî Tipler

3.2.8.1. Mutasavvıflar

3.2.8.1.1. Hallâc-ı Mansûr

858 yılında İran'da Fars eyaletinde bulunan Tûr'da doğmuştur. Temel görüşlerinden birisi nur-ı Muhammed fikridir. Sûfîler onu büyük mutasavvıflardan saymışlardır. Seyr ü sülûkta ilerleyince fenâ makâmına ulaştığı zaman *"Ene'l-Hakk (Ben Hakkım)"* demesi sebebiyle darağacı kurularak idam edilmiştir. Aşk içinde gerçek âşık şehit olmadır söylenmiş ve aşk şehidi olarak görülmüştür. Mutasavvıfın içindeki Ene'l-Hak sırrının ifşa edilmemesi gerekir. İfşa edenin sonunun Mansûr gibi olacağı rivayet edilmiştir (Üstüner, 2014: 355). Me'âbî, Hallâc-ı Mansûr'u örnek göstererek birçok aşığın aşkı için seyr ü sülûk yolunda can verdiğini söylemektedir.

Gözi yaşı deñizinden dolablar itmede raḳṣı
Nice *Manṣūr* Ene'l-Ḥaḳḳa bu meydān içre dār olmış (G. 66/4)

3.2.8.1.2. İbrâhîm Edhem

İbrâhîm Edhem olarak şöhret bulmuş önemli bir mutasavvıftır. Gençliğinde Belh hükümdarı olarak tahta çıkmıştır. Tahtından ve sahip olduğu bütün nimetlerden vazgeçip züht yoluna girmiştir. Sûfîliği tercih etmesi ile ilgili çeşitli rivayetler anlatılmaktadır. Bunlardan biri de üç kez gaipten *"Sen bunun için mi yaratıldın?"* şeklinde ses duymuştur ve son seslenişte tüm dünyevi varlığını terk etmiştir. Hayatını bir derviş gibi çoğunlukla çöllerde ve mağaralarda geçirmiş ve sürekli ibadet ve riyazetle meşgul olmuştur. Hızır'la arkadaş olması, dönemindeki Ebu Hanife gibi birçok alimle dostluğu bulunması ve genç yaşta saltanatını terk etmesi bakımından sıklıkla anılmıştır (Üstüner, 2014: 353). Şair seyr ü sülûk yolundaki âşıkların, aşk kadehinden şarap içip aşk sarhoş olup yürüdüklerini ve İbrâhîm Edhem'in bu sarhoşluk için bütün dünya malından vazgeçtiğini söylemektedir.

Cihānuñ tāc u taḫtından ferāġat itdi *İbrāhīm*
İçüp bu cām-ı ʿaşḳından yürür ṣahbā içün ser-ḫoş (G. 65/3)

3.2.8.1.3. Muhyiddin Abdülkadir Geylanî

1077 yılında Gilân eyaletinde doğmuş olup Türkçedeki karşılığı Geylanî olması sebebiyle bu adla anılmıştır. İslam aleminin ilk ve en yaygın tarikatı olan Kadiriyye tarikatının kurucusudur. Döneminin meşhur ilim ve irfan merkezlerinden olan Bağdat'a gidip birçok ilim öğrenmiştir. Ahmed b. Hanbel'in rüyasına girip ondan Hanbelî mezhebine canlılık getirmesini istediği rivayet edilmiştir. Hanbeliler'in imâmı olmuş ve kendisine dinî ihya eden anlamına gelen Muhyiddin unvanı verilmiştir. Abdülkâdir Geylânî'nin tasavvufunun ana fikri dinin belirlediği hükümlere bağlı kalmasına, Kur'ân ve hadîslere uygun yaşamaktır. Müritlerine hep bu konuda tavsiyelerde bulunmuştur (Uludağ, 1988: 234-239). Me'âbî, *Dîvânı*'ndaki 114 numaralı manzumeyi Muhyiddin redifini kullanarak Abdülkadir Geylanî'nin methine ayırmıştır. Son beyitte ise onu methetmekte dilinin aciz kalacağını ve tabir edemeyeceğini söyleyerek Abdülkadir Geylani'nin hayranı olduğunu söyler.

Dilüm medḥine mi ḳādir Meʾābī̄ kim ide taḳrī̄r
İder mi dil anı taʿbī̄r olur ḥayrānı *Muḥyiddīn* (G. 114/13)

3.2.8.1.4. Behlül-i Dânâ

Behlül-i Dânâ olarak bilinen Ebû Vehb Ömer Sayrefî, (öl. 183/799 [?]) Kûfeli olup Dânâ lakabıyla tanınmıştır. Abbâsî halîfesi Hârûn Reşîd ile münasebetleri olmuştur. Hakkında çeşitli rivayetler olmasına rağmen ilahi cezbeyle tanıştığı vakit hâl ve hareketlerinden garip değişimler olmuştur. Hâli, alaycı ve yarı deli gibi gelse de sözleri ve nükteli davranışları anlamlı kabul edilmiştir. Hak aşığı bir mutasavvıf olarak zikredilmiştir (Uludağ, 1992: 352). Şair Behlül-i Dânâ'yı dünya hayatındaki nimetlerden vazgeçip aşk derdiyle hemhâl olmasının bilinmesi sebebiyle ele almaktadır.

Ḳoyup *Behlül-i Dānā*lar cihānuñ geçdi varından
Gelüp devrān-ı fānīde ġam-ı ʿaşḳ ile yār olmış (G. 66/5)

3.2.8.1.5. Hızır

Kur'ân-ı Kerîm'de Kehf sûresinde 59-81 âyetleri arasında Hz. Mûsâ'nın genç bir adamla yaşadığı tecrübeler anlatılmaktadır. Bu kıssada kendisine Allah tarafından ilm-i ledün verilmiş olup Hz. Mûsâ'ya kılavuzluk görevi yapmıştır. Peygamber veya sûfî olduğuna dair çeşitli rivayetler bulunmasına rağmen genç bir adamın Hızır olduğu kabul edilmiştir. Tasavvufî kaynaklarda Hızır mürşidi, Hz. Mûsâ müridi teslim etmektedir. Başka bir rivayete göre ise İlyas ve İskender'le birlikte âb-ı hayatı aramaya çıkmışlar, Hızır ve İlyas bu suyu içip ölümsüz olmuşlardır. İlyas'ın karada, Hızır'ın da denizde yardımda bulunan kişilere yardım edeceği söylenmiştir (Pala, 2013: 216). Mutasavvıflar Hızır'ı hikmet sahibi olması ve ilm-i ledüne vakıf olması bakımından örnek almışlardır. Şair aşk şarabını içmeye başlayınca seyr ü sülûk yoluna girmiş olup bu yolun son aşaması ise fenâfillah yani Allah'ta yok olmaktır. Ab-ı hayvan ise Hızır'ın sahip olduğu ölümsüzlük suyudur. Herkes bu suya sahip olmak ister. Fakat şair fenafillah yolunda Hızır'ın ölümsüzlük suyunu istemeyeceğini söylemektedir. Yaratılandan çok yaratana vasıl olma isteği daha ağır basmaktadır.

Nūş idelden yār elinden cām-ı ʿaşḳı ḥāṣılı
*Ḫıżr*veş hem bu fenāda āb-ı ḥayvān istemem (G. 110/5)

3.2.8.2. Tasavvufî Tipler

3.2.8.2.1. Pîr-Şeyh-Mürşit

İhtiyar, pir, yaşlı ve tecrübeli kişi için Farsça pîr kelimesi, Arapçadaki şeyh kelimesine karşılık gelir. Tasavvufta pir, şeyh, veli ve mürşit ile aynı anlama gelmektedir. Pîr sülûkunu tamamladıktan sonra seyr ü sülûk yolundaki sûfîye kılavuzluk yapan kişidir. Daha önce seyr ü sülûk yolunu tamamladığı için yolculuğun tehlikeli kısımlarını müridine aktararak himmetiyle onu terbiye eder. Mürşitler tekkelerde yaşarlar. Dinî ve tasavvufî meselelerde müritlerine öğütte bulunurlar. Tarikat kurucusuna da pîr denilmiştir (Üstüner, 2014:. 369; Arpaguş, 2007: 272). Beyitte Me'âbî aşk şarabını sunan pirin yolunda doğrulukla olduğunu söylemektedir.

Terk eylemişüz cümle fenā ber-ser-i ʿaşḳuz
Ṣıdḳ ile hem ḫāk-ı reh-i *pīr*-i muġānuz (G. 61/2)

Sülûkun basamaklarından olan şeriat, tarikat ve hakikat ilimlerinde yetkin kişi olarak şeyh, müritlerinin manevi hastalıkların terbiye eder. Şeyhin önünde müridi ölü gibidir. Şeyh onu tıpkı gassal gibi yıkayıp tertemiz etmeye çalışır (Üstüner, 2014: 370). Şair şeyhine layık olabilmek için Allah'ın sözünü dinlemesi gerektiğini, kendisini kötülüklerden temizlemesi ve yüksek görmemesi gerektiğini söylemektedir.

Meʾābī diñle Ḥaḳ sözüñ müzekkī eyle gel özüñ
Ki ʿālī görme kendözüñ benüm *şeyḫ*üm saña düşmez (G. 54/5)

Mürşit, irşat eden anlamına gelmektedir. Müride doğru yolu gösteren kişidir. Mutasavvıflar tek gerçek mürşit olarak Hz. Peygamber'i kabul ederler. Diğer mürşitler ise onun manevi mirasını elde etmiş kişilerdir (Öngören, 2010: 51). Me'âbî zahide seslenerek öğüdünü can kulağı ile dinlemesi gerektiğini ve kâmil bir mürşidin her sözünün kanıt olacağını söylemektedir.

Cān u dilden vir ḳulaġuñ al bu pendüm zāhidā
Mürşid-i kāmil olanuñ her sözi bürhān imiş (G. 67/9)

3.2.8.2.2. Kutb-Gavs

Kutb, sözlükte bir topluluğun yöneticisi anlamına gelirken tasavvufta velilerin manevi yöneticisi, alemin ve dünyanın en büyük velisi anlamına gelir. Bunlar dünyanın manevi direkleri gibidir (Üstüner, 2014: 372). Me'âbî, Şeyh Sıddık'ın müridid ir. Şeyhinin zamanın kutbu olduğunu söylemektedir.

Ki ʿİndallāh odur ṣıddīḳ zamānuñ ḳuṭbıdur taḥḳīḳ
Dilüm pes eyledi taṣdīḳ ʿazīzüm Şeyḫ Ṣıddīḳdür (G. 44/2)

3.2.8.2.3. Velî

Veli, dost, yâr, sadık, ermiş ve hüküm sahibi anlamına gelip tasavvufta Allah'a manevi yakınlık gösterip onun dostluğunu kazanan ermişlere denir. Kur'ân'da Allah veliler için: *"Bilesiniz ki, Allah'ın evliyasına hiçbir korku yoktur."*[233] buyurmaktadır. Allah'a yakınlık ihlas ve ibadetle olduğu için peygamberler başta olmak üzere evliya da dostlarındandır. Allah'a dostluk takva ile ibadetle mümkün olur. Her veliliğin dereceleri vardır. Müminin amacı evliyâullahtan olmaktır. Bütün evliya Hz. Peygamber'i örnek alarak onun ibadet hayatı, manevi hâlleri ve sünnetini göz önünde bulundurmuşlardır. Günahlardan kendilerini korumaya çalışırlar ve Allah tarafından bahşedilen kerâmetleri göstermekten çekinirler (Üstüner, 2014: 373). Me'âbî, velî kulların zahirde hakaret ehli gibi görünseler batında aşk meyhanesinde elest bezmi şarabını içtiklerini söylemektedir.

Ki ẓāhirde Meʾābī biz ḥaḳāret ehliyüz ammā
Velī bezm-i ezel cāmı dolu mey-ḫāneyüz bizler (G. 31/5)

3.2.8.2.4. Arif

Bilen, vakıf olan, kavrayışı mükemmel, irfan ve marifet sahiplerine arif denir. Allah'ın varlığını, birliğini ve isimlerini müşahede eden kimsedir. Allah'a cehennemden korktukları için değil de kulluğun yerine getirmek için ibadet ederler. Arif aynı zamanda kâmil insanı temsil etmektedir (Uludağ, 2012: 44). Me'âbî gördüğü her zerrenin tecellisi olarak Allah'ı görenlerden birinin de arifler olduğunu söylemektedir.

[233] Yûnus, 10/62.

Ne ṣūretde olur ise tecellīsi bilür anı
Olur ʿālim kimi *ʿārif* kimi mestānede ḳaldı (G. 143/4)

3.2.8.2.5. Derviş, Tâlib, Sâlik, Sûfî, Zahid, Vâiz

Lügatte yoksul, fakir ve dilenci anlamına gelen derviş, tasavvufta mürşidine bağlı sûfîyâne bir ömür süren mürittir. Dervişlik az yeme, az uyuma ve az konuşma ile başlayıp nefsi ibadetle ve güzel ahlakla terbiye ederek devam eden bir sûfîyâne yaşam biçimidir. Çile hırkası denilen bir hırka giyerler. Gezgindirler. Dervişlik zor bir hırkadır. Tahammül ve sabır göstermesi gerekir (Yazıcı, 1994: 189). Me'âbî dervişlerin üzerlerinden kibri çıkarmaları gerektiğini söyler. Dervişlik yolunda mevki yüksekliği gözetmenin kimseye düşmeyeceğini söyler.

Çıḳar bu ḫilʿāt-ı kibri bu yolda ḫāk-i *dervīş* ol
Seni sen görme ʿālī kim ṣaḳın rifʿat saña düşmez (G. 55/2)

Tâlib, isteyen, talepte bulunan anlamına gelirken tasavvufta dünyadan el çekip Allah'ı isteyen mutasavvıflara denir. Tasavvuftaki ilk yoldur (Üstüner, 2014: 386). Şair sırlara talip olarak aşk kitabını okuduğunu ve Allah'tan başka hiçbir şeye meylinin olmayacağını söylemektedir.

Biz ol *ṭālib*-i esrāruz oḳuruz nüsḫā-i ʿaşḳı
Sivāya meylimüz yoḳdur bize ġaflet de el virmez (G. 59/3)

Sâlik, bir yola girip sülûk eden ve bir tarikata girmiş olan anlamındadır. Mertebeleri hâliyle elde eden kimsedir. Seyr ü sülûk yolunda karşılaşılan zorluklar ve kazanılan mertebeler bakımından konu edilir. Allah'a kavuşmak için sülûk eder (Uludağ, 2010: 127). Sâlik, seyr ü sülûk yolunda türlü zorluklarla karşılaşır. Beyitte şair sâlike seslenerek Allah için Allah'tan gayrı her şeyden geçmesi gerektiğini söylemektedir.

Düş ol bir derde ey *sālik* bugün gel her devādan geç
Maḥabbet virme aġyāra naẓar ḳılma sivādan geç (G. 19/1)

Zahit, dünyaya rağbet etmeyip bütün nimetlerinden yüz çeviren, kendini bütünüyle Allah'a adamış kişidir. Aşka erişemeyen, dinin özünü kavrayamayıp kaba sofu olan, arif ve âşık olmayan zahirci kişi olarak da tanımlamışlardır (Üstüner, 2014: 389). Şair, zahide kalbin önemini kavrayamadığı için belki de dervişin kalbini kırdığını söylemektedir. Zahit kaba sofu olduğu için kalbin önemini idrak edememiştir. Tasavvufta kalbe birçok mana yüklenir. Hz. Peygamber, Allah'ın, *"Yere göğe sığamadım mümin kulumun kalbine sığdım"*[234] demesinden hareketle kalbin önemi ve genişliği vurgulamaktadır. Sûfîler kalbe ayrı bir önem vermiş, onu kırmaktan kaçınmışlardır.

ʿAceb yıḳmaḳdasın *zāhid* varup şol ḳalb-i dervīşi
Velī kim tā ezel beyt yapar miʿmārımuz vardur (G. 46/6)

Sûfî, seyr ü sülûk yolunda nefis mücahedesini tamamlayarak olgunluğa ermiş olanlara denir. Sûfîler kalbi için dünyaya aldırış etmemişler ve Hz. Peygamber'in yolunu tutmuşlardır (Üstüner, 2014: 390). Sûfîyi zahitle yakın anlamlı kullanan şair onların cenneti istediklerini, gerçek âşıkların ise cennete rağbet etmeyip Allah'ın varlığını istediklerini söylemektedir.

Raġbet itmez dü cihāna yāri ister cān u dil
Zāhid ile *ṣūfī*ye Ḥaḳ ḥūri ġılmānuñ vire (G. 136/2)

Vâiz, ibadethanelerde dinî konuşmalar yaparak müminleri kötülüklerden tevbe ettirip ıslaha sevk edecek kimsedir. Tasavvufta dinin özüne inemeyip dış kabuğunda kalarak insanları korkutmakla ilişkilendirilmiştir (Pala, 2013: 483). Me'âbî vâizlerin kıyamet gününü sanki görmüş gibi açıklayarak halkı ağlatmışlardır. Dinin özüne inemeyip dışında kaldıkları için halk nezdinde etkileyici olsalar da yaptıkları mutasavvıflarca hoş karşılanmamıştır.

Hemān aġlatmada ḫalḳı bugün ḫavf-ı ḳıyāmetden
Ṣanasın başına ḳoymış miṣāl izhār ider *vāʿiẓ* (G. 77/3)

[234] Aclûnî, II, 195.

3.2.8.2.6. İnsan-ı Kâmil

Olgun ve yetkin kişi anlamına gelen insan-ı kâmil, Allah'ın isim ve sıfatlarına mazhar olarak varlığın tüm mertebelerini kendisinde toplar. İnsan-ı kâmil, Allah'ın gözüdür. İnsan-ı kâmilin aslı Hz. Peygamber'in nurudur. Onu tanıyan Allah'ı tanır (Uludağ, 2012: 188). Tasavvuf erbapları kendilerini yaptıkları ibadetle nefislerini terbiye ederek kâmil insan olmaya çalışmışlardır. *"Kendini bilen Rabbini bilir"*[235] hadîsinden hareketle kendini bilenleri irfan zümresinden saymışlardır. Kâmil insan olmuşlardır.

Levḥa-i sırr-ı ʿarefden hem alaldan dersimüz
Zümre-yi ʿirfān içinde *kāmil insān* olmışuz (G. 50/2)

[235] Tamamı *"Men arefe nefsehû fekad arefe rabbehû"* olan ve "Kendini bilen Rabb'ini bilir" anlamına gelen Hadîs-i Şerîftir (Yılmaz, 1992: 122-123).

4. BÖLÜM

ME'ÂBÎ DÎVÂNI'NIN TENKİTLİ METNİ

4.1. Nüsha Özellikleri

Me'âbî Dîvânı'nın tespit edebildiğimiz kadarıyla tek bir nüshası bulunmaktadır. Elimizde eserin müellif nüshası yoktur. Müellif hattı olmayan bu nüsha İstanbul Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Müteferrik Koleksiyonu'nda AEMtf08024 demirbaş numarasında içerisinde iki eserin bulunduğu bir cilt içerisindeki 2. eser olarak yer almaktadır. *Dîvân*'da varak numaraları olmayıp daha sonradan kurşun kalemle numara verilmiştir. Bir cildin içerisinde ikinci eser olarak yer alan *Dîvân*'da,

Nüshanın tanıtımı kütüphane kataloglarına göre şöyledir:

El-Hac Ahmed Mai[236] Dîvânı, Ali Emiri Müteferrik Bölümü, 08024/2

Cilt: Sırtı kahverengi bez kaplı, kapak üstleri ebru kaplı, mıklepli, sert mukavva cilt.

Kâğıt: Orta kalınlıkta, krem renkte aharlı

Dili: Osmanlıca

Yaprak Sayısı: 53b-96b

Satır sayısı: 17 (15-19)

Ölçüler: 230x160, 160x120 mm.

Yazı Türü: Ta'lîk

Konusu: Türk Şiiri, Dîvân Şiiri

Başı:

Maẓhar-ı sırr-ı ilāhī ey reṣūl-i kibriyā

Serv-i lāhūt-ı ḥaḳīḳat ey nebiyy-i müctebā

Sonu:

Der ki hem luṭfuñda sāʾil bu Meʾābī bende kim

Düşmiş ol ḫāk-i belāya böyle gūyā gelmesi

[236] Kütüphane katalog kaydı Mai olarak kaydedilmiştir. Bu bilgi Me'âbî olarak tarafımızdan düzeltilmiştir.

tetimmetü'l-kitābü'd-dīvānü'l-Meʾābī
e'ş-şeyḫ el-ḥāc Aḥmed Efendi ḳudduse sırrehu'l-ʿazīz

Cildin içerisinde, *Dîvân-ı Nakşî*, *Dîvân-ı Me'âbî* ve Kadıhan'dan nakiller bulunmaktadır. Cildin 1a-53a varaklarını *Nakşî Dîvân*'ı oluştururken 53b-90b kısmını *Me'âbî Dîvân*'ı oluşturmaktadır. 91a-96b varaklarında Kadıhan'dan çeşitli nakiller bulunmaktadır.

Cilt ta'lîk yazı çeşidiyle yazılmış olup tek bir müstensih tarafından kaleme alınmıştır. Cildin müstensihi kütüphane katalog kayıtlarına göre Abdülmelik el-hâc Abdullah Selâm Ağası'dır. Katalog kaydında bu isim geçse de bu isim zahriyede temellük kaydında yer almaktadır ve kitabın sahibidir.[237] Müstensihin ismi hakkında bilgi bulunmamaktadır.

Ciltte genel olarak yazının aynı kalemle yazılmış olması, kafiye, redif ve vezin konusunda benzer hataların ağırlıkta olması sebebiyle *Me'âbî Dîvânı*'nın da müstensihinin aynı olduğunu düşünmekteyiz. İstinsah tarihi hakkında nüshada en erken tarih olarak 1205 tarihinin birçok yerde zikredilmiştir.[238] Bu ifadeden hareketle *Me'âbî Dîvânı*'nın da bu tarihlerde kaleme alındığını düşünüyoruz.

Me'âbî Dîvânı'nda 144 manzume bulunmaktadır. Bunların 136 tanesi gazel, 1 tanesi müseddes, 3 tanesi muhammes, 2 tanesi murabba ve 2 tanesi kasidedir.

Dîvân'da yer alan manzumelerin sıralaması şu şekildedir:

[237] İstanbul Millet Ktp., Ali Emiri Müteferrik Bölümü, No: 08024 vr. 2a.
[238] İstanbul Millet Ktp., Ali Emiri Müteferrik Bölümü, No: 08024vr. 53a, 76b, 79b.

1. [Ġazel]
2. [Ġazel]
3. [Ġazel]
4. [Ġazel]
5. [Ġazel]
6. [Muḫammes]
7. [Ġazel]
8. [Ġazel]
9. [Ġazel]
10. [Ġazel]
11. [Muḫammes]
12. [Ġazel]
13. [Ġazel]
14. [Ġazel]
15. [Ġazel]
16. [Ġazel]
17. [Ġazel]
18. [Ġazel]
19. [Ġazel]
20. [Ġazel]
21. [Ġazel]
22. [Ġazel]
23. [Ġazel]
24. [Ġazel]
25. [Ġazel]
26. [Ġazel]
27. [Ġazel]
28. [Ġazel]
29. [Ġazel]
30. [Ġazel]
31. [Ġazel]
32. [Ġazel]
33. [Ġazel]
34. [Ġazel]
35. [Ġazel]
36. [Ġazel]
37. [Ġazel]
38. [Ġazel]
39. [Ġazel]
40. [Ġazel]
41. [Ġazel]
42. [Ġazel]
43. [Ġazel]
44. [Ġazel]
45. [Ġazel]
46. [Ġazel]
47. [Ġazel]
48. [Ġazel]
49. [Ġazel]
50. [Ġazel]
51. [Ġazel]
52. [Ġazel]
53. [Ġazel]
54. [Ġazel]
55. [Ġazel]
56. [Ġazel]
57. [Ġazel]
58. [Ġazel]
59. [Ġazel]
60. [Ġazel]
61. [Ġazel]
62. [Ġazel]
63. [Ġazel]
64. [Ġazel]
65. [Ġazel]
66. [Ġazel]
67. [Ġazel]
68. [Ġazel]
69. [Ġazel]
70. [Ġazel]
71. [Ġazel]
72. [Ġazel]
73. [Ġazel]
74. [Ġazel]
75. [Ġazel]
76. [Ġazel]
77. [Ġazel]
78. [Ġazel]
79. [Ġazel]
80. [Ġazel]
81. [Ġazel]
82. [Ġazel]
83. [Ġazel]
84. [Ġazel]
85. [Ġazel]
86. [Ġazel]
87. [Ġazel]
88. [Ġazel]
89. [Ġazel]
90. [Ġazel]

91. [Ġazel]
92. [Ġazel]
93. [Ġazel]
94. [Ġazel]
95. [Ġazel]
96. [Müseddes]
97. [Ġazel]
98. [Ġazel]
99. [Ġazel]
100. [Ġazel]
101. [Ġazel]
102. [Ġazel]
103. [Ġazel]
104. [Ġazel]
105. [Ġazel]
106. [Murabbaʿ]
107. [Ġazel]
108. [Ġazel]
109. [Ġazel]
110. [Ġazel]
111. [Ġazel]
112. [Ġazel]
113. [Ġazel]
114. [Ġazel]
115. [Ġazel]
116. [Ġazel]
117. [Ġazel]
118. [Muḫammes]
119. [Ġazel]
120. [Ġazel]
121. [Ġazel]
122. [Ġazel]
123. [Ġazel]
124. [Ġazel]
125. [Ġazel]
126. [Ġazel]
127. [Ġazel]
128. [Ġazel]
129. [Ġazel]
130. [Ġazel]
131. [Ġazel]
132. [Ġazel]
133. [Ġazel]
134. [Ġazel]
135. [Ġazel]
136. [Ġazel]
137. [Murabbaʿ]
138. [Ġazel]
139. [Ġazel]
140. [Ġazel]
141. [Ġazel]
142. [Ḳaṣīde]
143. [Ġazel]
144. [Ḳaṣīde]

4.2. Metnin Kuruluşunda Dikkat Edilen Hususlar

1. *Me'âbî Dîvânı*'nın metni kurulurken tanıtımını yaptığımız tek nüsha esas alınmıştır. *Me'âbî Dîvân*'ı manzumelerin redifine göre sıralanması sebebiyle manzumelerin sıralamasına uyulmuştur.
2. *Dîvân*'daki şiirler baştan sona doğru tarafımızdan numaralandırılmış olup ilgili manzumenin numarası ve nazım şekli köşeli parantezle belirtilmiştir.

   Örnek: **11** **38**

   [Muḫammes] **[Ġazel]**
3. *Dîvân*'ın varak numaraları sayfanın sol tarafında verilmiştir.
4. Metindeki âyet ve hadîsler italik gösterilmiş olup anlamları tırnak içerisinde dipnotta verilmiştir.
5. *Dîvân*'da geçen âyetler; "Şüphesiz biz sana bitip tükenmez nimetler verdik" (Kevser, 108/1) şeklinde dipnotta gösterilmiştir. Hadîs veya dinî kaynaklı sözler de anlamın açıklanması gerektiğini düşündüğümüz yerlerde: "Yoksulluk benim övüncümdür, (ben onunla övünürüm)." anlamına gelen bir Hadîs-i Şerîftir (Yılmaz, 1992: 49)." şeklinde dipnotta gösterilmiştir. Sadece kaynak gösterilen âyetlerde şekildeki gibi: "İbn Mâce, Zühd, 5" gösterilmiştir.
6. Âyet meallerinde genellikle Türkiye Diyanet Vakfı Meali kullanılmıştır
7. *Dîvân*'da vezni bozuk mısraların öncelikle tamir edilmesi yoluna gidilmiş olup vezni düzeltilemeyen mısralara dipnotla "Mısraın vezni aksamaktadır" şeklinde belirtilmiştir.
8. Metindeki boş olan yerler sıra nokta işaretleri (.....) ile gösterilmiştir.
9. Metne tarafımızdan yapılan eklemeler ([ ]) ile gösterilmiştir.
10. Metinde şüpheli okunan yerler (?) ile gösterilmiştir.
11. Metnin yazımında "Fatih Transkripsiyon" fonu kullanılmıştır. Prof. Dr. İsmail Ünver'in "Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler" başlıklı makalesinde belirttiği kurallara elimizden geldiğince uyulmaya çalışılmıştır.
12. Aslında vâv-ı ma'dûle olan kelimeler (ˇ) ile gösterilmiştir.
13. Metinde geçen özel isimlerin baş harfi büyük yazılmıştır. Sonlarına gelen ekler ise ayrılmamıştır. Başlıklarda ve beyitlerde ilk harfler büyük yazılmıştır.

    Örnek: Aḥmedden, Meʾābīye

14. Vezin gereği tarafımızdan yapılan ses düşmeleri (‘) ile gösterilmiştir.
    Örnek: nitey'n, n'idesün, nic'olur, n'iderler
15. Çeviri yazıda imale ve zihaflar gösterilmemiş olup yazmadaki imlâya bağlı kalınmıştır.
16. Metinde “-up” zarf fiili eki “ب” ile yazılmış olup tarafımızdan “up/-üp” şeklinde okunması tercih edilmiştir.
17. Şeddeli olan Arapça asıllı kelimeler vezin durumuna göre gerektiğinde tek sesle okunmuştur.
    Örnek: Ḥaḳına, seyide
18. *Dîvân*’da vezinler manzumelerin başında, *[Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün]* şeklinde verilmiştir.
19. Metin tamiri esnasında dipnotta verilen kelimeler metinde büyük harfle yazıldıysa büyük harfle, küçük harfle yazıldıysa küçük harfle gösterilmiştir.
20. Metinde geçen Arapça ibarelerin Türkçe anlamları dipnotta gösterilmiştir.
21. Metinde dert ve derd olmak üzere iki farklı şekilde yazılmış kelimelerin derd şekli tercih edilmiştir.
22. Ahmed Me’âbî, XVIII. yüzyıl şairidir. Bu dönemin dil özeliklerinin ne şekilde olacağı ile ilgili bir birlik bulunmamaktadır. Bu çalışmada ekler yuvarlak okumaya dikkat edilmiş olup bazı kelimelerin (içün, gerü, kapu vb.) eski şekilleri korunmuştur.
23. Metinde ikinci tekil kişi ve üçüncü tekil kişi eklerinde uyum bulunmamaktadır. Bazı yerlerde ن bazı yerlerde ك şeklinde yazılmıştır. Tarafımızdan müdahale edilerek ikinci şahıs ekleri ك ile gösterilmiş olup diğer şekillerde ن şekli tercih edilmiştir.

4.3. Transkripsiyon Alfabesi

ا	a,e, ʾ	ص	ṣ
آ	ā, a	ض	ḍ, ż
ب	b	ط	ṭ
پ	p	ظ	ẓ
ت	t	ع	ʿ
ث	s̱	غ	ġ
ج	c	ف	f
چ	ç	ق	ḳ
ح	ḥ	ك	k
خ	ḫ	ڭ	ñ
د	d	ل	l
ذ	ẕ	م	m
ر	r	ن	n
ز	z	و	v, o,ö u, ū, ü
ژ	j	ه	h
س	s	ى	y, ı, i, ī
ش	ş		

4.4. Dîvân'ın Çeviri Yazı Metni

53b Haẕā Dīvān-ı Ḳuṭbu'l-ʿĀrifīn Ġavṯü'l-vāṣılīn E'ş-şeyḫü'ş-şuyūḫ Ḥażret-i El-Ḥāc Aḥmedü'l-Meʾābī Ḳaddesallāhu Ṭeʿālā Ṣırrehu'l-ʿAzīz ve Nefeʿallāh bi-Berekātihi'l-ʿalā Rıżāʾen-lillāhi'l-Fātiḥa. Āmīn.

[ḤARFÜ'L-ELİF]

1

[Ġazel]

[Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün]

1 Maẓhar-ı sırr-ı ilāhī ey reṣūl-i kibriyā
Serv-i lāhūt-ı ḥaḳīḳat ey nebiyy-i müctebā

2 Ḥaḳḳına çün vārid olmış *raḥmeten-li'l-ʿālemīn*[239]
Reh-ber-i rāh-ı maʿārif ey sirāc-ı muḳtedā

3 Menbaʿ-ı ʿarş-ı muʿaẓẓam maʿden-i Ḳāf-ı ḥayā
Mürşid-i kāmil-ṭarīḳat kān-ı *Sidre-Müntehā*[240]

4 ʿAşḳuña cennetden Ādem nāzil oldı yirlere
Kāffe-i ʿilm-i şerīʿat ey Nebīyy-i Murtażā

5 Yaḳmadı nār ʿaşḳına sen pür-żiyānuñ ceddini
Maẓhar-ı mühr-i nübüvvet şuʿle-i şems ü ḍuḥā

6 Ümmetüñden olmaġ içün ol Kelīm itdi niyāz
Ṣāḥib-i ḫatm-i risālet efḍal-i ser-enbiyā

[239] "(Ey Muhammed!) Seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik" (Enbiya 21/107). "Hz. Muhammed'in bütün insanlara peygamber olarak gönderildiği bildirilmektedir" (Yılmaz, 1992: 137).
[240] "Andolsun onu, Sidretü'l-Müntehâ'nın yanında önceden bir defa daha (Me'vâ cenneti) görmüştü." (Necm, 53/14-15). Sidretü'l-müntehâ, son ağaç, yaratıklar âleminin son noktası, cennetin sonudur. Buradan ötesi, Allah'ın gayb âlemidir (Yılmaz, 1992: 145).

7 Göklere pervāz idüp hem Mesīḥüñ gelmesi
İtsün icrā-yı şerīʿat tāc-ı ṣıddīḳ-aṣfiyā

8 Ey meded yā faḫr-ı ʿālem ey vücūd-ı nūr-ı Ḥaḳ
Ṣāḥib-i tāc-ı risālet mālik-i Kevṯer-livā

9 Ümmetin ʿāṣīlerindendür Meʾābī ümmetin
E′ṣ-ṣelātü ve′s-selāmu[241] ey şefīʿ-i mültecā

2

[Ġazel]

[Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün]

1 Cālis-i taht-ı hüviyyet maẓhar-ı sırr-ı Ḫudā
Ḫātem-i vaḥy-i nübüvvet[242] nāʾil-i Kevṯer-livā

2 *Lī-maʿ-allāh*[243] sırrına maḥrem idinmişdür seni
Ey resūl-i ẕāt-ı pākı şuʿle-i arż u semā

3 Sen ḥabībi oldığından tā ezel ḳalmış ṣafī
Kāmil-i ʿirfān u ḥikmet ravża-i ḥilm ü ḥayā

4 *Raḥmeten-li′l-ʿālemīn*[244]dür cism-i pākin gelmesi
Hem cemālüñ nūrı oldı ẓulmete şems ü żiyā

54a 5 *Küntü kenzen*[245] perde-dārı levḥa-i hem *kāf u nūn*[246]

[241] (Şüphesiz Allah ve melekleri Peygamberi överler): "Ey inananlar! Siz de onu övün, ona salat ve selam getirin" (Ahzab, 33/56).
[242] "...Allah'ın Resûlü ve nebîlerin sonuncusudur..." (Ahzâb, 33/40).
[243] "Benim Allah ile (öyle anlarım olur ki, ne bir mukarreb melek, ne de gönderilmiş bir nebî öyle bir yakınlığı elde edebilir)." (Yılmaz, 1992: 115).
[244] "(Ey Muhammed!) Seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik." (Enbiya 21/107). "Hz. Muhammed'in bütün insanlara peygamber olarak gönderildiği bildirilmektedir" (Yılmaz, 1992: 137).

Ey Meʾābī menbaʿ-ı ilm-i şerāyiʿ[247] kenz-ʿalā

3

[Ġazel]

[Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün]

1 Ey resūl-i server-i evlād-ı Ādem Muṣṭafā
Ey ḥabīb-i bāde-i īcād-ı ʿālem Muṣṭafā

2 Ḫalḳ-ı evvel gevher-i yektā-yı ẕāt-ı aḳdemüñ
Zīnet-i bālā-yı nūr ʿarş-ı muʿaẓẓam Muṣṭafā

3 Ḫāzin-i kenz-i füyūżāt ḳuflinüñ miftāḥları
Dest-i istiʿdādın[248] oldı ol müsellem Muṣṭafā

4 Olmaġ ile intisābı ẕāt-ı pākünle senüñ
Kıldı böyle nevʿ-i insānı mükerrem Muṣṭafā

5 Ceddüñ olmaġ ile İbrāhīm Ḫalīlullāh-ı Ḥaḳ
Āteş-i Nemrūdı ḳıldı emn-i ḥarem Muṣṭafā

6 Ḳurb-ı Ḥaḳdan feyżinüñ teʾşīridür kim tā ezel
Eyledi *aḥyāʾ-i emvāt*[249] İbn-i Meryem Muṣṭafā

7 Bu Meʾābī dili ḫaste ḫāk-i pāyüñdür müdām
Eyle zaḥm-ı cürmüme luṭfuñla merhem Muṣṭafā

---

[245] "Ben (gizli) bir hazineydim." anlamına gelen bir kudsî hadîstir (Yılmaz, 1992: 98).
[246] Kâf ve nûn harfleriyle oluşan kelime "kün"dür ve "ol" anlamına gelir. Allah bir şeyi yaratmak isterse ona yalnız "ol" demesi yeter. Ol dediği şey hemen oluverir (Bakara, 2/117; Âl-i İmrân, 3/47; Enʿâm, 6/73; Nahl, 16/40; Meryem, 19/35; Yâsîn, 36/82; Müʿmin, 40/68) (Yılmaz, 1992: 89).
[247] şerāyiʿ: şerāyiʿ maʿden yz.
[248] istiʿdādın: istiʿdādına, yz.
[249] "Diriler ve ölüler için" (Mürselāt, 77/ 26).

4

[Ġazel]

[Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün]

1 Ey cemālüñ *veʾş-şümūs*[250] u ey kemālüñ *veʾḍ-ḍuḥā*[251]
Ey yüzüñ ki *veʾl-ḳamer*[252]dür ve'y ki ḥüsnüñ pür-żiyā

2 Ey ki nūruñ ve'n-nehār ve ey ki ḳalbüñ ve'n-necil
Ey ṣaçuñ *veʾl-leyli yaġşā*[253] ve'y ki medḥüñ ve's-semāʾ

3 Ey kelāmuñ vaḥy-i Ḳurʾān ve'y ki rūḥuñ sābıḳāt
Ey ki gözüñ ḳadr-i rādur ve'y ki görmeñ mā-rā

4 Ey ki ḳaşuñ ḳıblegāhı ve'y ki sīmāñ es-sucūd
Ey yanaġuñ verd-i reyḥān ve'y nigāhuñ *müntehā*[254]

5 Ey ki ḥālüñ *lī-maʿ-allāh*[255] ve'y maḳāmuñ ʿāliyāt
Ey ki nāmuñ *Ṭā-Hā*[256] *Yā-Sīn*[257] ve'y ki şānuñ Muṣṭafā

54b 6 Ey ṣıfātuñ *ḳul huvallāh*[258] ve'y ṣadruñ ve'z-Zebūr
Ey ki cismüñ *raḥmeten*[259] dir ve'y ki naʿtuñ müctebā

7 Ey ki vaṣfuñ *fe-ʾstevādur*[260] ve'y ki ḫulḳuñ *inneke*[261]

---

[250] "Güneşe ve onun aydınlığına andolsun" (Şems, 91/1).
[251] "Kuşluk vaktine andolsun" (Duhā, 93/1).
[252] "Kıyamet yaklaştı ve ay yarıldı" (Kâmer, 54/1).
[253] "(Ortalığı) bürüdüğü zaman geceye andolsun" (Leyl 92/1).
[254] "Andolsun onu, Sidretü'l-Müntehâ'nın yanında önceden bir defa daha (Me'vâ cenneti) görmüştü." (Necm, 53/14-15). Sidretü'l-müntehâ, son ağaç, yaratıklar âleminin son noktası, cennetin sonudur. Buradan ötesi, Allah'ın gayb âlemidir (Yılmaz, 1992: 145).
[255] "Benim Allah ile (öyle anlarım olur ki ne bir mukarreb melek ne de gönderilmiş bir nebî öyle bir yakınlığı elde edebilir)." (Yılmaz, 1992: 115)
[256] Kur'ân-ı Kerîm'deki hurûf-ı mukattaa harfleri arasındadır. (Ta-Ha 20/1). Kur'ân-ı Kerîm'in 20. sûresidir (Yılmaz, 1992: 151).
[257] Kur'ân-ı Kerîm'deki hurûf-ı mukattaa harfleri arasındadır. (Yasin 36/1). Kur'ân-ı Kerîm'in 36. sûresidir (Yılmaz, 1992: 180).
[258] "De ki: O, Allah'tır, bir ve tektir" (İhlâs, 112/1).
[259] "(Ey Muhammed!) Seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik." (Enbiya 21/107). "Hz. Muhammed'in bütün insanlara peygamber olarak gönderildiği bildirilmektedir." (Yılmaz, 1992: 137).

Ey ki şerʿun[262] beyyinātu ey kitābuñ muḳtedā

8 Ey ṭarīḳüñ *müstaḳīmi*[263] ve'y Meʿābuñ sāliki
Ve'y viṣālüñ āb-ı ḥayvān ve'y ki rūḥuñ ḳudsiyā

5

[Ġazel]

[Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün]

1 ʿIyduña ḳurbān içün İsmāʿīl oldum ben saña
Yūsuf u Zelḫā gibi hem māʾil oldum ben saña

2 Dergāhuña yüz sürüp vaṣluñ diler bu cān u dil
İlticāʾ bu rūz u şebde sāʾil oldum ben saña

3 *Kāf ile nūn*[264] arasında *nefḫa-i men-fi'l-ḳubūr*[265]
Ey ḥayāt-ı cān u cismüm nāʾil oldum ben saña

4 Her zamān olsa[266] lisānum ẕikrüñe vird ü niyāz
Evvel Āḫir Ẓāhirā[267] ben ḳāʾil oldum ben saña

5 Ey Meʾābī mürşid-i kāmile iḳrār eylegil
Sālik-i rāh-ı Ḫudāya rāḥil oldum ben saña

6

[Muḫammes]

---

[260] "Rahmân, Arş'a kurulmuştur" (Taha, 20/5).
[261] "Ve sen elbette yüce bir ahlâk üzeresin" (Kalem, 68/4).
[262] "Allah Nuh'a buyurduğu şeyleri size de din olarak buyurmuştur. Sana vahyettik..." (Şûrâ, 42/13).
[263] "İşte doğru yol budur." (Yâsîn, 36/61).
[264] Kâf ve nûn harfleriyle oluşan kelime "kün"dür ve "ol" anlamına gelir. Allah bir şeyi yaratmak isterse ona yalnız "ol" demesi yeter. Ol dediği şey hemen oluverir (Bakara, 2/117; Âl-i İmrân, 3/47; Enʿâm, 6/73; Nahl, 16/40; Meryem, 19/35; Yâsîn, 36/82; Müʿmin, 40/68) (Yılmaz, 1992: 89).
[265] "Sen, kabirlerde olanlara işittiremezsin" (Fatır, 35/22).
[266] olsa: olmışam yz.
[267] "O, ilk ve sondur. Zâhir ve Bâtın'dır" (Hadid, 57/3).

[Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün]

I

Ṭaḳdı yine boynumuza nār ile ḫalḫāl cefā
Ḳoydı yine egnümüze ḫırḳa-i ābdāl cefā
Ṣundı gine destümüze kāse-i aḥvāl cefā
Ṣatdı yine Yūsufveş ḥüsnüñi dellāl cefā
İtdi bizi tā ezelī ʿaşḳına ḫammāl cefā

II

Kim ki anuñ boynuña girdi kemend-i zülf teli
Edhemveş aña didi budur ol mest dili
Ol oḳudı ʿilmüm'zi bildi nedür sırr-ı ʿAlī
Her dili nāle ider görmez ise ḫadd-i güli
Ḳoydı gine egnümüze ḫırḳa-i abdāl cefā

III

55a Vir[268] göñül ʿaşḳına hem geçdi hemān oldı berī
Şuʾlesinüñ āteşine gir bu cān açdı perī
Vuṣlatın[269] bir demine ḳıldı fedā cān u seri
Uçdı ʿaḳl ḳafesinden gördi çün ol māh u teri
Ṣundı gine destümüze kāse-i aḥvāl cefā

IV

Bir demidür bu ḳadeḥüñ sevdirici Leylā gibi[270]
Başuñ açup kūh cebel gezdirici şeydā gibi
Yaʿḳūbveş ḥüznle hem baḳdırıcı aʿmā gibi
Şāh-ı Mıṣr ṣaldı bizi cāhına kim Zelḫā gibi
Ṣatdı gine Yūsufveş ḥüsnüñi dellāl cefā

[268] vir: virdi, yz.
[269] vuṣlatın: vuṣlatınuñ, yz.
[270] Mısraın vezni aksamaktadır.

V

Rūz-ı ezel ṣundı bize kāse sitem pür-şarāb
ʿĀşḳınuñ sersemiyem ḫayfā ki bu nār ʿaẕāb
Gördi seni ḳıldı ḳaddi kendüsini gū Meʿāb
Eyle viṣāl ḫānesinüñ āyīnesin feṭḥ-yāb
İtdi bizi tā ezelī ʿaşḳına ḥammāl cefā

7

[Ġazel]

[Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün]

1 Cemālüñ bāġını gördüm ṣanasuñ *Cennetü'l-Meʾvā*[271]
Elif ḳaddüñ çün olmışdur içinde serv ile Ṭūbā

2 Żiyā-i şemʿ-i rūyında münevver oldı çün ʿālem
Zemīn ü āsmān içre kelāmuñdur *ve mā yūḥā*[272]

3 Düşürdüñ ʿaşḳuña cümle bu ʿālem ḫalḳını dil-ber
Cemālüñden olur ḥayrān hezārān Ḫıżr ile Mūṣā

4 Ṣaçuñ *ve'l-leyli yaġşā*[273]dur kemālüñ *ve'ḍ-ḍuḥāsında*[274]
Yanaġuñ levḥine yazmış *ve ʿallem Ādeme'l-esmā*[275]

5 Çü mirʾāt-ı cemālüñden görindi *şemme vechullāḥ*[276]
Dü ḳaşuñ miḥrābındandur ki *Sübḥānellezī esrā*[277]

[271] "Andolsun onu, Sidretü'l-Müntehâ'nın yanında önceden bir defa daha (Me'vâ cenneti) görmüştü" (Necm, 53/14-15).
[272] "Vahyedilen şey" (Yunus, 10/15).
[273] "(Ortalığı) bürüdüğü zaman geceye andolsun" (Leyl 92/1).
[274] "Kuşluk vaktine andolsun" (Duhā, 93/1).
[275] "(Allah Âdem'e bütün varlıkların) isimlerini öğretti" (Bakara, 2/31).
[276] "(Nereye dönerseniz) Allah'ın yüzü işte oradadır" (Bakara, 2/115).
[277] "İşte o kulunu gece yürüten Allah'tır" (İsra 17/1).

6 Ki *mā-zāġa'l-baṣar*[278] çeşmüñ lisānuñ emr-i Rabbānī
Dişüñ ḥarf-i muʿammādur ki görmez anı her aʿmā

7 İki destüñ ḳanadlanmış durur bāb-ı selāmetde
ʿAle'l-ʿarşistevā[279]sında ḳadem zīrinde ol bālā

55b 8 Meʾābī ʿaḳl u idrākīn virelden sūḳ-ı ʿuşşāḳa
Virüp ser-māyesin ʿaşḳa olupdur kendisi şeydā

[ḤARFÜ'L-BĀ]

8

[Ġazel]

[Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün]

1 Degül bu ḫāne-i gülşen olınca ḫārına gird-āb
Ki görmez murġ-ı dil bunda olursa şuʿle-i hem-tāb

2 Ḳılup cism[i] fedā Ḥaḳḳa geçerler mā-sivāsından
Göñül virmez aña olsa eger şeyb ü eger şebāb

3 Eger ṣādıḳ ise ʿāşıḳ olurdı yār aña aġyār
Naẓar ḳılmaz olursa ol eger ʿadū eger aḥbāb

4 Lisān-ı ʿāşıḳuñ söyler degül maṭlūb-ı illā Hū
Kelām-ı ġayrı gūş itmez eger nā-dān u ger aṣḥāb

5 Bu dil mülki olur vīrān eger taʿmīre gelmezse
Meʾābī ġayrı Loḳmāna ider mi meyl içer mi āb

9

[278] "Göz (gördüğünden) şaşmadı (ve onu aşmadı)." (Necm, 53/17)
[279] "Rahmân, Arş'a kurulmuştur" (Taha, 20/5).

[Ġazel]

[Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün]

1 Günāhuñ tevbesin eyle seni ʿafv eylesün Tevvāb
Lisānuñ kes bu ġıybetden mekānuñ eyleme gird-āb

2 Ki dest urmazsan ey ġāfil ʿaref miftāḥını hergiz
Hemān kāruñ perest-i cīfe-i ʿavʿave-i kilāb

3 Eger ḫamr-ı ezel mesti olayduñ ʿahd u iḳrāra
Olurduñ rasiḫūn ʿilm-i ledünnīde *ulu'l-elbāb*[280]

4 Nifāḳ u kibr ü inkārın dilin put-ḫāne ḳılmışdur
Ki Beytullāh olan ḳalbin olupdur vechine miḥrāb

5 Ḫudānuñ luṭf u iḥsānı münevver eylesün fe-līk
Meʾābī rūy-ı sevdānuñ ṣanasuñ gözleri seyl-āb

10

[Ġazel]

[Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün]

1 Beni cürm ü günāhum çün ḥacīl itme meded yā Rab
Bağışla ʿafv-ı ġufrān it ḥacīl itme meded yā Rab

2 Ḫiṭāb-ı *irciʿī*[281] gūşa gelince ġafletüm cūşa
Ölince ḥālim endīşe ḥacīl itme meded yā Rab

56a 3 Ġarīḳüm baḥr-ı ʿiṣyāna cefā cevr itmişüm cāna
Beni maḥşerde şeyṭāna ḥacīl itme meded yā Rab

[280] "Akıl sahipleri" (Bakara, 2/269; Āl-i İmrân, 3/7; Rad, 13/19; İbrâhîm, 14/52; Sad, 38/29; Zümer 39/9).
[281] "(Sen O'ndan râzı, O da senden râzı olarak Rabbine) dön!" (Fecr, 89/28).

4 Benüm yoḳ ẕerre aʿmālüm nic'olur āḫir aḥvālüm
Ḫaṭā ʿiṣyāna ḥammālum ḥacīl itme meded yā Rab

5 Yedi ṭamuda nīrāna sekiz cennet-i Rıḍvāna
Benüm bu cism ile cāna ḥacīl itme meded yā Rab

6 Suʾālü'l-münker aʿyān it cevāb ḳabirüm āsān it
Baña ol derde dermān it hacīl itme meded yā Rab

7 Meʾābī bende bī-çāre günāhı çoḳ yüzi ḳara
Kerem ḳıl itme āvāre cehil itme meded yā Rab

11

[Muḫammes]

[Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün]

I

Benüm ʿaşḳuñla dīvāne cemālüñden senüñ yā Rab
Benüm şevḳüñle mestāne zülālüñden senüñ yā Rab
Benüm şemʿüñle pervāne celālüñden senüñ yā Rab
Benüm bülbül-i efġāne viṣālüñden senüñ yā Rab
Benüm bayḳuş vīrāne melālüñden senüñ yā Rab

II

Kemend-i zülf ile Manṣūr ene'l-Ḥaḳḳa[282] olur maṣlūb
Ḫiṭāb-ı *len terānī*[283]den nice Mūṣā olur maḥcūb
Olan Mecnūn gibi ʿāşıḳ aña Leylā olur maṭlūb
İçer cām-ı şarābından nice Dārā olur mecẕūb
Benüm şevḳüñle mestāne zülālüñden seniñ yā Rab

[282] "Hallâc-ı Mansûr tarafından söylenmiş "Ben Hakkım" anlamına gelen sözdür (Pala, 2013: 139).
[283] "Beni (aslâ) göremezsiniz" (A'râf, 7/143).

III

Senüñ şevḳüñle ʿāşıḳlar bu yolda oldılar merġūb
Libās *faḳru faḫrīden*[284] bu yolda oldılar merbūb
Ġazā-yı ekber-i nefse bu yolda itdiler maġlūb
Yanup nār-ı sivāsından bu yolda oldılar maḥbūb
Benüm şemʿüñle pervāne celālüñden senüñ yā Rab

IV

Aceb mi gülşene ḳarşu iderseḳ bizde efġānı
Ḳonup bāġ-ı cemāle bizde bulsuñ vaṣl-ı cānānı
Seḥergāhı ṣabāsından açılsa gül-i ḫandānı
Göñül Mışrında alsa būy-ı çeşm-i Pīr-i Kenʿānı
56b Benüm bülbül-i efġāñe viṣālüñden senüñ yā Rab

V

Girüp biz iḫtiyār itdük bugün vaḥdetde pinhānı
Mekān u lā-mekān içre bulup bir genc-i pāyānı
Varup şemʿüñ żiyāsından uyandurduk çerāġānı
Meʾābī iḫtiyār it gel sivāsından bu hicrānı
Benüm bayḳuş vīrāne melālüñden senüñ yā Rab

12

[Ġazel]

[Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün]

1 Künūz-ı dār-ı esrāra ʿAliyyü'l-Murtażādur bāb
Ḥarīm-i vech-i āb-kāra ʿAliyyü'l-Murtażā tevvāb

2 Kitāb-ı ʿīlm-i esmānuñ esāsıyla bināsıdur
Reh-i ẓulmetde envāra ʿAliyyü'l-Murtażā meh-tāb

[284] "Yoksulluk benim övüncümdür, (ben onunla övünürüm)." anlamına gelen bir Hadîs-i Şerîftir (Yılmaz, 1992: 49).

3 Gülistān ʿarefe bād-ı ṣabā-yı merḥabāsıdur
Seherde bülbül-i zāra ʿAliyyü'l-Murtażā hem-tāb

4 Cemāl-i *ş̱emme vechüñde*[285] iḳāmet eyledi ʿuşşāḳ
Ṣalāt u ḥac u eẕkāra ʿAliyyü'l-Murtażā miḥrāb

5 Meʾābī̇ n'idesüñ atsa ʿaceb mi baḥrına ġavvāṣ
Viṣāl-i bāġ-ı dī̇dāra ʿAliyyü'l-Murtażā ġarḳ-āb

[ḤARFÜ'T-TĀ]

13[286]

[Ġazel]

[Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün]

1 Geşte-i baḥr-i ledünnī̇dür şerī̇ʿat
Gevher-i dürr-i mekānī̇dür şerī̇ʿat

2 ʿĀndelī̇büñ her seḥer feryādınuñ
Gülşenüñ āb-ı revānī̇dür şerī̇ʿat

3 Mülḥid ü fācir anı inkār ider
Ehl-i ʿilmüñ imtiḥānıdur şerī̇ʿat

4 Gösterüp şemşī̇rüñi icrā ider
Ḳaṭʿ ider daʿvā beyānıdur şerī̇ʿat

5 Gerçi şāh-ı heft-iḳlī̇m-i ḥaḳī̇ḳat
Lī̇k anuñ ʿizz ü şānıdur şerī̇ʿat

[285] "(Nereye dönerseniz) Allah'ın yüzü işte oradadır" (Bakara, 2/115).
[286] Bu gazelin redifi olan "şerī̇ʿat" kelimesi, bazı yerlerde konuşma diline uygun "şerʿat" şeklinde okunursa ilgili yerlerde vezin düzelmektedir.

6 Rāh-ı Ḥaḳḳa bāb-ı evvel ol durur
Her ṭarīḳüñ çün ʿayānıdur şerīʿat

57a 7 Emr-i şerʿe sen muḫālif gelme kim
Zümre-i sıdḳ kārbāñıdur şerīʿat

8 Ol ider taʿlīm-i dīn ü meẕhebüñ
Her salātuñ bil eẕānıdur şerīʿat

9 Ey Meʾābī ṣat metāʿın şerʿ ile
Kāmil-i mürşid dükānıdur şerīʿat

14

[Ġazel]

[Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün]

1 Gel ey zāhid idem taḳrīr nedür aḥkām-ı şerʿīyyāt
Sekizdür añlasan anı budur İslām-ı taṣdīḳāt

2 Biri farż u biri vācib ikisi müsteḥab sünnet
Bulara imtiṯāl eyle ṣaḳın sen etme taḳṣīrāt

3 Beşincisi mübāḥ oldı daḫı altıncısı mekrūh
Yedincidür anuñ müfsid sekizincisi taḥrīmāt

4 Bu derdden[287] ictināb[288] eyle tekāsül itme ey zāhid
Ki zīrā müsteḥaḳ nāra ider efʿāl-i menhiyyāt

5 O kim naṣṣ ile ḳaṭʿ oldı aña derler melāʾik farż

[287] derdden: dertden, yz.
[288] ictināb: ictiyāb, yz.

Anı terk eyleyen ʿāṣīnī olur inkār-ı küfriyyāt

6 Eger meşkūk-ı naṣṣ olsa aña vācib dinildi kim
Anı terk eyleyen ʿāṣī degül inkār-ı küfriyyāt

7 Resūlullāh lisānından bize emr itdi ki sünnet
Aña kim müsteḥab derler odur efʿāl-i taʿẓīmāt

8 Buları işlemekde var ṣevāb-ı cennet-i Rıḍvān
Bu derdi emr idüp Allāh bulardur ʿayn-ı şerʿīyyāt

9 O kim naṣṣ ile nehiy oldı belā şekk-i ḥarām oldur
Ki fāʿili olur ʿāṣī daḫı iḳrār-ı küfriyyāt

10 Ḥarām olmasına ḳaṭʿ-ı beyānı olmasan mekrūh
Anı terk itmeyen ʿāṣī degül iḳrār-ı küfriyyāt

11 İder iʿmāl-i ışlāḥı fesādı işleyen fāsid
Anuñ tekrār lāzımdur olardur cüzʾī[289] külliyāt

12 Mübāḥı işlemek emr olmadı nehy olmadı terki
Anı pes işleyen bulmaz ne sufliyyāt ne ʿulviyyāt

13 Ḥarām u müfsid ü mekrūh buları nehy idüp Mevlā
Ki andan ictināb eyle bulardur ġayr-ı şerʿīyyāt

57b 14 Ḳulaḳ ṭut zāhidā diñle Meʾābī sözlerin sen kim
Bulardır ẓāhir-i şerʿin bulardır ʿilm-i maʿlūmāt

[289] cüzʾī: cüzvī, yz.

15

[Ġazel]

[Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün]

1 Ḥarīm-i beyt-i Mevlānuñ duḫūlidür ṭarīḳat
Şeb-i ẓulmetde īmānuñ[290] küḥūlidür ṭarīḳat

2 Ki[291] irdi Leyle-i Ḳadra kerāmātuñ görür anlar
Ki Rūḥu'l-Ḳuds kelāmınuñ nüzūlidür ṭarīḳat

3 *Ke-ḥubbi'llāhi*[292] ey zāhid maḥabbet ile gel sen kim
Cemāl *ḥūri-i Meʾvā*[293]nuñ vuṣūlidür ṭarīḳat

4 Ki zīrā ẕikr-i maḥbūbuñ ider nefsüñ mümeyyizlik
Ṣübūt-ı nefy-i illānuñ ḥusūlidür ṭarīḳat

5 Giden ḳāfile-i ʿaşḳa Meʾābī cismidür ḳurbān
Ki zīrā bezm-i düvāzuñ usūlidür ṭarīḳat

16

[Ġazel]

[Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün]

1 Gel ey sālik idem taḳrīr saña ben dürr-i meknūnāt
Ḳulaġuñ vir baña diñle nedür *maḫfī*[294]de maḫzūnāt

2 Ṭarīḳatde budur elzem ola ʿuryān sivā senden
Bürinüp *faḳr-ı faḫrī*[295]den ide ʿālemde tecrīdāt

[290] īmānuñ: iʿmānuñ yz.
[291] Ki: Kim, yz.
[292] "...Allah'ı sever gibi..." (Bakara, 2/165). İnsanlardan kimileri vardır ki, Allah'tan başka bazı varlıkları Allah'a denk tanrılar sayar da bunları Allah'ı sever gibi severler. İman edenler ise en çok Allah'ı severler (Kur'an Yolu Tefsiri C. 1 s. 250-252).
[293] "Andolsun onu, Sidretü'l-Müntehâ'nın yanında önceden bir defa daha (Me'vâ cenneti) görmüştü" (Necm, 53/14-15).
[294] "Ben (gizli) bir hazineydim." anlamına gelen bir kudsî hadîstir (Yılmaz, 1992: 98).

3 Bulup bir mürşid-i kāmil sürüp derġāhuña yüzler
Cefāsuñ eyleyüp taḥmīl ne deñlü ola ḳubḥiyyāṭ

4 Eger fāsiḳ eger fācir eger müʾmin eger kāfir
Bi-küllī ḥüsn-i ẓann eyle ki *eʾl-aʿmālü biʾn-niyyāt*[296]

5 Gelen her ḫayr u şerri bil Ḫudādan eydügün taḥḳīḳ
Ġażab u kibri terk eyle bulardur küllī nefsiyyāt

6 Dervīş emmāreyi öldür yüri levvāmede ḳalma
Ḫiṭāb-ı *irciʿī*[297] gūş it irince nefse tesliyyāt

7 Sirāc-ı ʿahdi söndürme ṣaḳın bād-ı vesāvisle
Ki tābdur ola dil-ḫāne olup ʿahdünle tenvīrāt

8 Ne kim mürşid ile ʿahd eyleyüp iḳrāruñ itmişsen
Aña teslīm idüp özüñ ṣaḳın sen itme taḳlīdāt

9 Meʾābī pendüñi gūş it ḥiṭāb-ı Rūḥ-ı Ḳudsīden
58a Anuñla fetḥ olur maḥzen bilinür sırr-ı ġaybīyyāt

17

[Ġazel]

[Müstefʾilün Müstefʾilün Müstefʿilātün][298]

1 Ey ġonca-i gülşen-i gülzār-ı ḥaḳīḳat

[295] "Yoksulluk benim övüncümdür, (ben onunla övünürüm)." anlamına gelen bir Hadîs-i Şerîftir (Yılmaz, 1992: 49).
[296] "Niyetler amellerine göredir." anlamına gelen bir Hadîs-i Şerîftir (Buhârî, Bedü'l-Vahy, 1; Müslim, İmare, 155).
[297] "(Sen O'ndan râzı, O da senden râzı olarak Rabbine) dön!" (Fecr, 89/28).
[298] Bu bir Acem veznidir (Değirmençay, 2012: 45).

Ey bülbül-i nāle-i eşcār-ı ḥaḳīḳat

2 Şuʿle-i ḳubbe-i lāhūt-ı hüviyyet[299]
Şemʿa-i pervāne-i envār-ı ḥaḳīḳat

3 Ġavvāṣ-ı biḥār küşte-i ʿilm-i ledünnī
Ey kāmil-i mürşid-i esrār-ı ḥaḳīḳat

4 Ey ṭāvūs-ı ʿarş-ı muʿallāyı münācāt
Vay bāde-i ḫāne-i ḫammār-ı ḥaḳīḳat

5 Luṭfa seẓā eyle Meʾābī bendeñi kim
Sen ezelī sāġar-ı devvār-ı ḥaḳīḳat

[ḤARFÜ'Ş-ŞĀ]

18

[Ġazel]

[Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün]

1 Nedendür ol cemālüñ verd-i ḫandān olmaġa bāʿiṣ
Açup ġoncalaruñ cānā gülistān olmaġa bāʿiṣ

2 Büyükdür ḳaṣrveṣ ʿālī cemālüñ *Cennetü'l-Meʾvā*[300]
Velī vuṣlat şarābuñdur kerem-kān olmaġa bāʿiṣ

3 Geçürdüñ ḥükmüñī ey şāh bu dil mülkünde şāhāne
Viṣālüñ mühridür gūyā Süleymān olmaġa bāʿiṣ

4 Uçup ḳonmış gülistāna bu dil murġ[ı] ider feryād

[299] Mısraın vezni aksamaktadır.
[300] "Andolsun onu, Sidretü'l-Müntehâ'nın yanında önceden bir defa daha (Me'vâ cenneti) görmüştü" (Necm, 53/14-15).

Anuñçün tā seḥer ʿaşḳuñla nālān olmaġa bāʿiş

5 O Yūsufdan ṣabā bir nev Meʾābī̇ye ḫaber virse
O Yaʿḳūbum ki ḳaddüm Pī̇r-i Kenʿān olmaġa bāʿiş

[ḤARFÜ'C-CĪ̇M]

19

[Ġazel]

[Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün]

1 Düş ol bir derde ey sālik bugün gel her devādan geç
Maḥabbet virme aġyāra naẓar ḳılma sivādan geç

2 Bahārın naḳşına bülbül gibi aldanma ey ʿāşıḳ
Gider verd-i çemen āḫir ḫaẓān-ı pür-fenādan geç

58b 3 Uçurma ḳafes-i dilden maḥabbet murġuñ aġyāra
Girift-i dām nefes eyler ṣaḳın sen bu hevādan geç

4 Görüp ruḫsār-ı gülşende aña dil-i bāġbān itme
Derūnı āteş-i sūzāndur ol ḫār-ı cefādan geç

5 ʿAdüvv-i nefs-i emmāre ḥalāvet kesb ider zī̇rā
Meʾābī̇ yevm bed-i ʿī̇şret cefā ile ṣafādan geç

20

[Ġazel]

[Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün]

1 ʿAşḳ evcinden bu cihānda hem-ẕelī̇l olmaḳda güç
Çāḳ idüp nāmūs u ʿārı kim ḥacī̇l olmaḳda güç

2 Seyl-i eşküm aḳmadan bu ʿālemi ṭūfān ider
Yūsuf-ı ḥüsnüñle dīde hem ʿalīl olmaḳda güç

3 Ṣayd-ı dil mümkin mi itmek ol āhū-yı vaḥşī
Nār-ı ʿaşḳuñ gülşenüñde hem Ḫalīl olmaḳda güç

4 Kaʿbe-i ḥüsnüñ diler bu cān u dil itsün ṭavāf
Bī-tekellüm şīve-i nāz hem ḳalīl olmaḳda güç

5 Bu Meʾābī eyler idi ʿaşḳ şarābuñ tevbekār
Ol ḫumāruñ ġafletinden kim melīl olmaḳda güç

21

[Ġazel]

[Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün]

1 Hem-nişīn-i ḫārı olmaḳ ṣoḥbet-i insāna güç
Nerdübān-ı ḥikmetüñ hem-rifʿat-i ḥayvāna güç

2 Nev-baharuñ murġ-zār-ı gülşeni gerçi ki ḫoş
Leblerinden nūş-ı cām-ı ʿişret-i nālāna güç

3 Gerçi iḥrāḳ eylemişdür şemʿ-i rūyuñ bālimi
Nā-murād olmaḳ cemāle ḥurḳat-ı pervāne güç

4 Per açup pervāz idersin zāhidā bayḳuş gibi
Bī-delīl ʿilm-i ledünnī ḥikmet-i nā-dāna güç

5 Yok taḥammül bu fenānuñ cīfe-i pür sitemine
Ol ʿadüvv-i mekr-i ʿālem devlet-i hicrāna güç

6 Hem-süvār-ı ʿaşḳ-ı meydān olması Mecnūnveş
İçmeyen bezm-i ezelden şerbet-i mey-ḫāne güç

7 Sen rumūz-ı *men ʿaref*[301]den bī-ḫabersün zāhidā
59a Ey Meʾābī cehl derdin ṣıḥḥat-i Loḳmāna güç

22

[Ġazel]

[Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün]

1 ʿUzlet eyle ey göñül sen bu fenādan şöyle ḳaç
Gel uyan ġaflet meyüñden çeşm-i dili böyle aç

2 Baḥr-ı dilden gül niṯār it nev-bahārun dürrini
Lāle-i ruḫsārı üzre nergis ü sünbüle ṣaç

3 Açma kenz-i pür-nihānı ġāfil ü mestāneye
Āşnā-yı ehl-i ʿaşḳı nāle-i bülbüle aç

4 Ḫāne-i dil-i ḫarābı[302] eyle muʿammā-viṣāl
Her seḥer bārān-ı ḥikmet ġonca-i ter güle ṣaç

5 Refʿ idüp ẓulmet ḥicābuñ itmeyince pāk-ı dil
Ey Meʾābī itmez ol kes ḫāne-i maʿmūrla ḥāc

[ḤARFÜ'L-ḤĀ]

23

[Ġazel]

[Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün]

[301] Tamamı *"Men arefe nefsehû fekad arefe rabbehû"* olan ve "Kendini bilen Rabb'ini bilir" anlamına gelen Hadîs-i Şerîftir (Yılmaz, 1992: 122-123).
[302] dil-i ḫarābı: pür nihānı ḫarābı, yz.

1 Ḳāf-ı ḥikmet üzre açmış murġ-ı dil ser-tā cenāḥ
Kim anuñçün bu lisānum söylemekde ışṭılāḥ

2 Ṭāʾirüm ḳuds-i felekde bu zebānum ʿandelīb
Bāġ-ı firdevs-i cemālüñ ḳalbüm itdi inşirāḥ

3 *Erinī enẓur ileyke*[303] dilde güftār eyledi
Len terānī[304]den ḥicābuñ bürinüp şām u ṣabāḥ

4 Ḳāb u *Sidre*[305]den nidā-yı daʿvetüñ geldi dile
Rūḥ-ı Ḳudsīden eẕānum gūş idüp buldum felāḥ

5 Ḳıble-i beyt-i cemālüñ ḳarşusında dur Meʿāb
Fātiḥa İḫlāṣ içün ʿucb u riyādan o ṣalāḥ

24

[Ġazel]

[Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün]

1 Künūz-i ʿilm-i esrāruñ yine feṭḥ eyledi Fettāḥ
Füyūż-ı bāb-ı ḳufluñda lisānum eyledi miftāḥ

2 Yine güller gibi vaḳt-i bahārı eylesem gülşen
Seher vaḳtinde dil murġın ṣudūruñ eylesem işrāḥ

3 Gine pervāne-i cismüm muḳārin geldi şemʿine
Yine *nūrun ʿalā nūrın*[306] uyandurduñ yeñi miṣbāḥ

[303] "Bana görün sana bakayım" (A'râf, 7/143).
[304] "Beni (aslâ) göremezsiniz" (A'râf, 7/143).
[305] "Andolsun onu, Sidretü'l-Müntehâ'nın yanında önceden bir defa daha (Me'vâ cenneti) görmüştü." (Necm, 53/14-15). Sidretü'l-müntehâ, son ağaç, yaratıklar âleminin son noktası, cennetin sonudur. Buradan ötesi, Allah'ın gayb âlemidir (Yılmaz, 1992: 145).
[306] "Nur üstüne nur" (Nûr, 24/35).

59b 4 Yine sükker yedürmişdür lisānum ṭūṭīveş dil-ber
Ki söyler rāzını bir bir ider ʿāşıḳları ifrāḥ

5 Gelüp Rūḥu'l-Ḳudüs ṣaçdı ne gevherler Meʾābīden
Ne kim añdı beter bir bir ezelde ʿālem-i ervāḥ

[ḤARFÜ'L-ḪĀ]

25

[Ġazel]

[Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün]

1 Ḫaber vir gel berü zāhid nedür ol nāsiḫ u mensūḫ
Ledünnī ʿilmini kimdür oḳudup eyleyen mersūḫ

2 Gider ḳalbüñden inkārı bu yoldan olmaġıl merdūd
Silüp āyine-i ḳalbi ki itmişsüñ anı mevṣūḫ

3 Yedi deryā olup ḳaṭresinüñ dil baḥrine zāhid
Velī noḳṭa ledünnīye degüldür ḫazne-i mefsūḫ

4 İçirdüñ āb-ı ḥayvānı gül-āb-ı nefs kandurduñ
Ḳoyup tenvīr-i ʿaşḳ içre anı gel eyle sen maṭbūḫ

5 Meʾābī Şeyḫ Ṣıddīḳüñ olupdur n'ide Memlūkī
İnābet eyleyüp andan bulup şeyḫ olmışam meşyūḫ

[ḤARFÜ'D-DĀL]

26

[Ġazel]

[Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün]

1 Naẓar ḳıl ṣunʿ-ı Mevlāya ne ḫoş itmiş seni īcād

Yoġurmış çār ʿunṣūrdan seni itmişdür ol bünyād

2 Yapup bir şehr-i aʿẓamı ḳomışdur dü ayaḳ üzre
Ṭoḳuz dürlü cevāhirden ḥiṣāruñ eyledi ābād

3 İdüp bir ḳaṣr-ı şāhāne ki Beytullāh komış aduñ
Derūnında uyandurmış anuñ bir şemʿ-i irşād

4 Aña bir kenz ḳoyup ḳılmış nice gevherleri aḫfā
Daḫı bir baḥr-ı bī-pāyān aḳıtmışdur aña üstād

5 Ḳurup taḫt-ı Süleymānı oturmış üstine bir şāh
Daḫı hem bir vezīr taʿyīn olupdur emrine münḳād

6 İki ḳapu açupdur kim ide seyrānı ol dāʾim
Baḳup eşkāl u elvāna ide sulṭānuñı dil-şād

7 İki cāsūs ḳomışdur kim işitdügin ide iʿlām
Bilüp aḳvāl u aṣvāt u eger şād u eger feryād

60a 8 İki dilüñ daḫı açmış revāyiḥler gelür andan
Bed u ḫoş-bū ider temyīz bu ḫiẕmetde olur mūʿtād

9 Açup bir bāb-ı sulṭānı ḳomış bir tercemān anda
Ki söyler her lisān üzre ki fermānın ider ol yād

10 Daḫı hem ol ider şürb ü ücāc ʿaẕb u mulḥāt
Ki ẕevḳinden olur ʿārif eger ṭaṭlu eger bī-dād

11 Daḫı kim açdı bir mekteb oḳudur dört kitāb anda

Otuz iki ḥurūf üzre virür ʿilmine istiʿdād

12 Ḳurubdur anda bir maṭbaḫ beşer dürlü ṭaʿāmlar kim
İder taḳsīm ḫuddāma merātibce ol ider dād

13 Bulardan ġayrı beş ḳapu açup eṭrāfına bir bir
Ki fi'l-cümle berü cāndan anı sen eylegil aʿdād

14 Hem üç yüz altmış ırmaḳdur aḳup ẓāhir olur mezkūr
Ki dört taḳsīm olur bunlar türāb u ḫāk āb u bād

15 Meʾābī şāhuñı gör kim ne cevherler ider baḫşiş
O ṣarrāflar bilür ancaḳ ki olmışlar bugün üstād

27

[Ġazel]

[Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün]

1 Özin aḫfāya çekmişdür görinmez ʿābide maʿbūd
Velī aḳreb ʿibādetle degül ẕātı anuñ meşhūd

2 Zemīn ü āsmān içre ne kim vardur aña şāhid
Kim oldur Vāḥid u Ḥayy u kim oldur ḳāṣd u maḳṣūd

3 Bu varlık ʿāleminden geç ḳadem ur yoḳluġa zāhid
Ki nefsüñ eylegil idrāk ʿ*aref*[307]den olmaġıl merdūd

4 Sivādan gel özüñ pāk it bulup vaḥdetde cānānı
Ḥicāb-ı ẓulmeti refʿ it ki itmiş rāhını mesdūd

[307] Tamamı *"Men arefe nefsehû fekad arefe rabbehû"* olan ve "Kendini bilen Rabb'ini bilir" anlamına gelen Hadîs-i Şerîftir (Yılmaz, 1992: 122-123).

5 Bu keşret ʿayn-ı vaḥdetdür Meʾābī olma gel ġāfil
Ki bunda ikilik ṣığmaz budur ol noḳṭa-i mefrūd

28

[Ġazel]

[Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün]

1 Görindi ġonca-i ḫandān gine bülbül ider feryād
Yine irdi bahāristān bu dem biz olalum dil-şād

2 Boşandı zencīr-i ʿaşḳuñ çıḳup meydāna mecnūnlar
Gezüp ṣaḥrāʾ-yı sengistān sözi Şīrīn lebi Ferhād

60b 3 İrenler menzile ākdem süvār-ı esb-i ʿaşḳ oldı
İrüp ʿāşıḳ bulur vuṣlat ki irmez ʿābid ü zühhād

4 Ki zīrā küşte-i ʿaşḳuñ muvāfıḳ gelse rūzgārı
Sorar şām u seḥer anı ṣabā senden bulur imdād

5 Meʾābī zencīr-i ʿaşḳı geçürmiş boynuña maḥbūb
Ṣafā kesb eylegil andan olursa ḫalḳa-yı pūlād

[ḤARFÜ'Ẕ-ẔĀ]

29

[Ġazel]

[Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün]

1 Bülbül-i zār itmiş idi bād-ı ṣabā müteleẕẕiẕ
Yanmada pervānelerüñ şemʿ-i żiyā müteleẕẕiẕ

2 Eyler idi nice Mecnūn ah u fiġān şevḳüñ ile
Ḳılmış idi anları çün yüzi Leylā müteleẕẕiẕ

3 Bezm-i ezel ser-ḫoşuyuz zāhid iseñ añla bizi
Geldi bir ān içdügümüz bize ṣahbā müteleẕẕiẕ

4 Vāʿiẓe şehr oḳudukda ḥūrī̄ cinān vasfuñı çün
Zāhid olur vaṣf lebin ʿasel-i ṣafā müteleẕẕiẕ

5 Çekdigümüz cevr ü cefā miḥnet ü ġam bil ki Meʿāb
Tā ezelī̄ bizleredür ṭarf-ı belā müteleẕẕiẕ

30

[Ġazel]

[Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün]

1 Buldı perī̄ pervāne-i āteş-i sūzānı leẕī̄ẕ
Gülşenüñe murġ-ı seḥer naġme-i efġānı leẕī̄ẕ

2 Bayḳuşveş kendüñi çek vaḥdet-i vī̄ränesi kim
Birlik ile tā idesin kendüñe hicrānı leẕiẕ

3 Cān u seri eyle fedā ʿāşıḳ iseñ yārüñe kim
Manṣūrveş tā ki bulup zülf-i perī̄şānı leẕiẕ

4 Mestāne-i peymāne ṣahbāʾ-yı maḥabbetde bize
Kim ezelī̄ ṣunmış idi cānuma cānānı leẕiẕ

5 Ṣūretde gedā bī̄-kes u bī̄-tāb Meʾābī̄ görinür[308]
Velī̄ maʿnā ḳadeḥinden ṣunmada peymānı leẕiẕ

[ḤARFÜ'R-RĀ]

[308] Mısraın vezni aksamaktadır.

31

[Ġazel]

[Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün]

61a 1 Girüp bāzār-ı ʿaşḳ içre gezen dīvāneyüz bizler
İçüp mey-ḫāneden ḫamr-ı ezel mestāneyüz bizler

2 Görenler vech-i Leylāyı gezerler dāʾimā Mecnūn
Ki dil mirʾātine ḳarşu baḳup ḥayrānıyuz bizler

3 Żiyā-i şemʿa-i dilden münevver olmışuz cānā
Cemālüñ pertevine per açan pervāneyüz bizler

4 Ezelden *mecmaʿu'l-baḥreyn*[309] içinde olmışuz ġavvāṣ
Anuñçün *kenz-i maḫfī*[310]de ṣadef dür-dāneyüz bizler

5 Ki ẓāhirde Meʾābī biz ḥaḳāret ehliyüz ammā
Velī bezm-i ezel cāmı dolu mey-ḫāneyüz bizler

32

[Ġazel]

[Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün]

1 Sivādan el çeken ider dil-i vīrāneyi maʿmūr
Uyanur ḳandil-i ʿaşḳı ider eṭrāfını pür-nūr

2 Olanlar mübtelā ʿaşḳa cihānı terk iderler kim
Gezerler dāʾimā Mecnūn olurlar derd ile meşhūr

3 Kime kim ṣunsa ol cāmı ider rüsvāy anı taḥḳīḳ
Sorar tā cürʿası ḥaşre yürür ʿālemde ol maḫmūr

[309] "İki denizin birleştiği yer" (Kehf, 18/60).
[310] "Ben (gizli) bir hazineydim." anlamına gelen bir kudsî hadîstir (Yılmaz, 1992: 98).

4 Ki zīra sevdügin eyler belā meydānına Eyyūb
Memātünden olur fānī ḥayātıyla olur mesrūr

5 Kimi Yūsuf gibi zindān kimi Ādem gibi hicrān
Kiminüñ gözleri ṭūfān kimisi dārına Manṣūr

6 Kimin daʿvet ider Ṭūra kimini ġarḳ ider nūra
Ki idrāk irmez esrāra ʿaḳıllar bundadur maḳṣūr

7 Meʾābī luṭfuna maẓhar olaldan ʿayn-ı ḳahrında
Celāliyle olur mestūr cemālinden içre kāfūr

33

[Ġazel]

[Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün]

1 Gel saña sen bir naẓar ḳıl ṣanʿat-ı Sübḥānı gör
Feth idüp ʿayn-ı baṣīret ḥikmet-i Yezdānı gör

2 *Aḥsen-i taḳvīm*[311] buyurmış ṣūretüñ ol Lā-yezāl
Gel firāsetle naẓar ḳıl mirʾāt-ı Raḥmānı gör

61b 3 *Men ʿaref*[312] dersini yazmış ḫande üzre *müstaṭīr*[313]
Mekteb içre oḳudurlar āyet-i ʿirfānı gör

4 İç şarāb-ı ʿaşḳ dil-ber mest olup gez yer yer
Sāḳī-i Kevṯer lebinden leẕẕet-i *vildānı*[314] gör

[311] "Biz insanı en güzel biçimde yarattık." (Tîn, 95/4)
[312] Tamamı *"Men arefe nefsehû fekad arefe rabbehû"* olan ve "Kendini bilen Rabb'ini bilir" anlamına gelen Hadîs-i Şerîftir (Yılmaz, 1992: 122-123).
[313] "Küçük, büyük, her şey yazılıdır" (Kamer, 54/53).
[314] "Çevrelerinde, (hizmet için) ölümsüz gençler dolaşır" (Vakıa, 56/17).

5 Gir ṭarīḳat ʿāleminden gör ḥaḳīḳat ḥālini
Sāye-i ʿarş-ı nişīn ol cennet-i ġılmānı gör

6 ʿĀlem-i kübrā ḳoyup der ismini ol Lā-yezāl
Dü ayaḳ şehr-i muʿaẓẓam heybet-i meydānı gör

7 Hem bahār oldı vilādet çün şecāʿat rūz-ı ṣayf
Geç gözüñden ir şitāba şiddet-i bārānı gör

8 Gör yemīn ü hem yesārın kātibīnler yazmada
Ṭanıḳuñdur çün melekler ḥüccet-i bürhānı gör

9 Birlik içün Ḫālıḳuñ gel dāʾimā tevḥīd oḳu
Feyżde İslām-ı ḳalbde millet-i īmānı gör

10 Gögsi kürsī ḳalbi ʿarş u ḳaşı miḥrāb yüzi māh
Ṣaçı sünbül ü benefş ü keşret-i elvānı gör

11 Bārekallāh yā Meʾābī Mışra cāmiʿ eylemiş
Cümle eşyādan mükerrem ʿizzet-i insānı gör

34

[Ġazel]

[Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün]

1 Seḥerde keşf-i Raḥmānī ider ẓulmetleri pür-nūr
Açılur feyż-i iḥsānı ider ʿābidleri meʾcūr

2 Olanlar ẕikre meşġūller olurlar Ḥaḳḳa maḳbūller
Bilinür nice müşkiller yazılur levḥine mesṭūr

3 Ḳalanlar tevbe ʿiṣyānı idenler āh u efġānı
Virür cennetde Rıḍvānı ki raḥmetden olur maġfūr

4 Seḥerlerde idüp tehlīl maḥabbet tā ola taḥṣīl
Sülūkın eyleyüp tekmīl olup emmāreler maḳhūr

5 Açılur mekteb-i ʿirfān oḳunur ʿilm ile īmān
Virilür ceẕbe-i Raḥmān cemālüñ itmeyüp mestūr

6 Seḥerde ḳalkuben dāʾīm ki esmā ola dāvīm
Budur sāliklere lāzım bu ḫiẕmetle ola meʾmūr

7 Meʾābī her seḥerzārı ider maḥbūba eẕkārı
62a Ki terk itmişdür aġyārı olupdur cümleden menfūr

35

[Ġazel]

[Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün]

1 Göñül görmek diler Ṭūr-ı tecellīden gene dīzār
Ki tā mirʾāt-ı dil içre cemālüñ eyleye iẓhār

2 Kelām-ı lā vü illādan maḳālüm bu ki illā Hū
Budur Evvel budur Āḫir ezelde itdigim iḳrār

3 Gelürler ṣūḳ-ı ʿirfāna ṣatar ʿāşıḳları derdün
Ḳanı ʿāşıḳ u ṣādıḳlar anı kim eyleye bāzār

4 Özüñ aḫfāya çek ʿāşıḳ ki seyrüñ itme gel ifşā
Anı kim duymasun nā-dān ṣaḳın sen itmesün inkār

5 Meʾābī̇ çāk idüp ʿaḳluñ ḳalupdur sırrına ḥayrān
Ne kim āṣār olupdur ben anı pes eylerüm ī̇ṣār

36

[Ġazel]

[Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün]

1 Yoḳ ṣafāsı bu fenānuñ itme gel sen iʿtibār
Kim bu leẕẕāt-ı cihānı nefsin eyler iḫtiyār

2 Maḥv idüp özüñ aradan nāmuñı itdürme yād
Geç bu benlik ʿāleminden nefes virme işti̇hār

3 Kim bu fürḳat ʿāleminden ʿazm-i cānān eyleyüp
Tekye-i ʿaşḳ içre dāʾim[315] eylegil anda ḳarār

4 Çünki Beytullāh dimişdür ḳalb-i müʾmin Lā-yezāl
Gel çalış kim itmeyeydüñ ʿarş-ı Raḥmān inkisār

5 Zī̇net-i dünyā olupdur āḫiri çünki fenā
Gel beḳā it sen şehā sen itme cāha iftiḫār

6 Gel riyā vü kibr ü ʿucbdan özüñi pāk eyleyüp
Kim ʿibādāt ṭāʿātinden zinhār itme iġtirār[316]

7 Ey Meʾābī̇ çünki yılduñ kim fenādur bu cihān
Terk idüp bi'l-cümle varı ḳıl beḳāya intiẓār

37

[315] dāʾim: dāyim yz.
[316] Mısraın vezni aksamaktadır.

[Ġazel]

[Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün]

1 Bu dil mirʾātine ḳarşu baḳan ʿaşḳ ile ḥayrāndur
Ḳaçar bu ḳafes-i tenden maḥabbet murġ-ı ṭayrāndur

2 Görür ʿārş-ı muʿaẓẓamı bu dil mülkünde bir ẕerre
Ki esrār-ı ḥaḳīḳat kenz bul da bil ki pinhāndur

62b 3 Bu kenzüñ feṭḥ-i bābunda ḫaber almazsıñ ey zāhid
Ne bilsün beyt-i Raḥmānı anuñ kim ḳalbi yeksāndur

4 Ne dirler kim niṣār itdüñ bu dil baḥrüñde ey ġavvāṣ
Ne deryādandur anlar kim bu ʿaḳlum bunda noḳṣāndur

5 Fenā dārında gel gör kim Meʾābī baḥr-i ḥikmetden
Cevāhirler ṣatupdur ol ʿaḳıllar bunda mīzāndur

38

[Ġazel]

[Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün]

1 Bi-ḥamdillāh ki ʿaşḳuñla bizüm de āşnāmuz var
Ser-i kūyuñda ol yārüñ bizüm de merḥabāmuz var

2 Maḥabbet bezminüñ cāmın içilden mest-i ḫayrānuz
Anuñçün derdine yārüñ bizüm her dem recāmuz var

3 Bu bir derd ü maḥabbetdür ki Loḳmānlar olur ʿāciz
ʿİlācın eylemez aġyār ʿaceb müşkil devāmuz var

4 İrişdi nev-bahār eyyām küşād olmaḳda her ġonca

Bizüm de her seḥer vaḳti eser bād-ı ṣabāmuz var

5 Cemālüñ şemʿine her dem yanar pervāne bī-çāre
Uyanmış ḫāme-i dilde bizüm de bir żiyāmuz var

6 Odur maḥbūb ḥaḳīḳatde ki andan ġayrı yok maḥbūb
Ezelden böyle ʿahd itdüñ bizüm ʿahde vefāmuz var

7 Meʾābī şīşe-i ʿārı göñülden eylemişdür çāk
Velī meydān-ı ʿaşḳında o dil-berden ḥayāmuz var

39

[Ġazel]

[Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün]

1 Girüp ḫalḳa-i ẕikrinde bizüm devrānumuz yekdür
İçüp tekye-i ʿaşḳından bizüm mestānemüz yekdür

2 Riyā vü ʿucb ʿadāvetle ʿibāret itmeden zāhid
Ki iḫvāna maḥabbetle bizüm ʿiṣyānumuz yekdür

3 Ele sübḥa alup bir bir ḥesābın bilmeyüz bizler
Ḥesābın cümleten bilmiş bizüm Sübḥānumuz yekdür

4 Çıḳup kürsīde vāʿiẓler ḳatı aġlatmada ḫalḳı
Bugün derd-i maḥabbetle bizüm efġānumuz yekdür

5 Müderrisīn ḥużūrında varup taʿlim[317]-i ders itmek
Oḳunan mekteb-i dilde bizüm Ḳurʾānumuz yekdür

[317] taʿlim: taʿallüm, yz.

63a 6 Ḳatı inkāra ḳomışdur seni īmān-ı taḳlīdüñ
Derūn-ı ḫāne-i dilde bizüm īmānumuz yekdür

7 Meʾābī ġıybet-i iḫvān işitmekdense keşretde
Bulup vīrāne-i vaḥdet bizüm pinhānumuz yekdür

40

[Ġazel]

[Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün]

1 Çeküp el cümleden terk-i cihān itmek murādumdur
Bulup deryā-yı aşḳın ṣayd-ı cān itmek murādumdur

2 Devā mı yoḳ fenānuñ çün anı biz bilmişüz zāhid
Bulup bir gūşe-i vaḥdet nihān itmek murādumdur

3 Murādı şöhret-i ʿālem idi Mecnūn u Ferhāduñ
Özüm ʿālemde bī-nām [u] nişān itmek murādumdur

4 Benüm dünyā vü ʿuḳbāda niyāzum ḳalmadı zāhid
Ki zīrā terk-i leẕẕāt-ı cinān itmek murādumdur

5 Müdām[ı] bülbülüñ ʿaşḳı seherler verd-i ḫandāna
Meʾābī her dem aḫzāna fiġān itmek murādumdur

41

[Ġazel]

[Müfteʿilün Müfteʿilün Müfteʿilün Müfteʿilün]

1 Mekteb-i ʿaşḳ içre bugün mesʾel-i ʿirfān oḳunur
Bāb-ı ṭarīḳatda hemān zümre-i insān oḳunur

2 Şām u seḥer minber-i cān üzre ṣadā virilüp
ʿAsker-i cismüme bütün *men-ʿalihā fān*[318] oḳunur

3 Gūşını vir murġ-ı dilüm irdi yine vaḳt-i bahār
Kürsī̄-i gül üzerine diñle ki fermān oḳunur

4 ʿİlm-i ledün muṣḥafınuñ dersin oḳu ey göñül
Mekteb-i dil içre yine *sūre-i Raḥmān*[319] oḳunur

5 Daʿvā-yı ʿaşḳ itme ṣaḳın bizlere kim tā ezel
Virmek ile yolına cān ʿāşıḳa meydān oḳunur

6 Kim ki cemālinden anuñ ḥūr-i cinān sırrın ider
Levḥ-i dil içre anuñ lüʿlüʾ-yi mercān oḳunur

7 Bu Meʿābuñ eyledügi leyl ü nehār āh u figān
İtdügi iḥsānı anuñ üstine iḥsān oḳunur

42

[Ġazel]

[Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün]

63b 1 Ehl-i ʿaşḳuñ baḥr-i ġamda reh-beri olmaḳ nedür
Nūş idüp ḫamr-ı maḥabbet serserī̄ olmaḳ nedür

2 Himmet-i ʿaşḳuñla ber-dār ger olursam zülfine
Bu zebānumla Ene'l-Ḥaḳ Manṣūrı olmaḳ nedür

[318] "Yer üzerinde bulunan her canlı yok olacaktır" (Rahmân, 55/26).
[319] "Kur'ân-ı Kerîm'in 36. sûresidir. "İnsanın kendinde ve dış dünyada görebileceği dinî, dünyevî birçok nimete değinilerek bunların sorumluluğunu idrak etmesi ve kulluk bilinci içinde hareket etmesi gerektiği hatırlatılmakta, cinlere ve insanlara müşterek hitaplarda bulunulmakta, nispeten kısa bir cehennem tasvirini takiben oldukça ayrıntılı bir cennet tasvirine yer verilmektedir." (Kur'an Yolu Tefsiri C. 5 s. 197).

3 Şemʿa-i ʿaşḳuñla cānum yanmada pervāneveş
Ḳo ki yansun işbu cismüm enverī olmaḳ nedür

4 Merhem-i zaḥm-ı derūnum virmek ise baş u cān
ʿAbdüñe cānum fedā kim ey perī olmaḳ nedür

5 Cām-ı ʿaşḳın ey Meʾābī çün içenler mest olur
Bezm-i ʿişret ḫānesinüñ sāġarı olmaḳ nedür

43

[Ġazel]

[Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün]

1 Yaḳan pervāneler nūra hemān nār-ı maḥabbetdür
Seḥer vaḳtinde bülbülüñ bu güzār-ı maḥabbetdür

2 Ki mirʾāt-ı belāsından çevirmez nūruñ ʿāşıḳlar
Ki zīrā ʿāşıḳ-ı ṣādıḳlaruñ kār-ı maḥabbetdür

3 Ḥicāb itdiyse ger özüñ anı görmez ise ʿāşıḳ
Yürür fürkātle her dāʾim anuñ yār-ı maḥabbetdür

4 Velī ḳalbinde ʿuşşāḳın tecellī eyler ol dil-ber
Ki Manṣūrı iden ber-dār hemān dār-ı maḥabbetdür

5 Varup bir gūşede vaḥdet Meʾābī eylegil dāʾim
Ki her dem bayḳuşa vaḥdet hemān ġār-ı maḥabbetdür

44

[Ġazel]

[Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün]

1 Ṭarīḳat ehline server ʿazīzüm Şeyḫ Ṣıddīḳdür
Ḥaḳīḳat bāġına reh-ber ʿazīzüm Şeyḫ Ṣıddīḳdür

2 Ki ʿİndallāh odur ṣıddīḳ zamānuñ ḳuṭbıdur taḥḳīḳ
Dilüm pes eyledi taṣdīḳ ʿazīzüm Şeyḫ Ṣıddīḳdür

3 Güneş gibi anuñ sırrı cihāna doldı envārı
Meʿārif şemsinüñ nūrı ʿazīzüm Şeyḫ Ṣıddīḳdür

4 Oḳudur ʿilm-i irfānı bilinür feyż-i iḥṣānı
Erenler şāhı sulṭānı ʿazīzüm Şeyḫ Ṣıddīḳdür

5 Ḥicāzda söylenür meşhūr cemāli kim anuñ pür-nūr
Bu dil murġın iden mesrūr ʿazīzüm Şeyḫ Ṣıddīḳdür

64a 6 Ki her demde maḥabbetde yürür deryā-yı vaḥdetde
Uçan ṣaḥrā-yı ḥikmetde ʿazīzüm Şeyḫ Ṣıddīḳdür

7 Odur mey-ḫāne-i irşād odur peymāne-i dil-şād
İden her dervīşe imdād ʿazīzüm Şeyḫ Ṣıddīḳdur

8 Deḳāyıḳ sūḳına ṣarrāf ḥaḳāyıḳ kenzine ʿārrāf
Ḥicāblarda olan keşşāf ʿazīzüm Şeyḫ Ṣıddīḳdür

9 Lisānı ḫāme-i ḳudret derūnı levḥa-i ḥikmet
Kerāmetde bulan ḳuvvet ʿazīzüm Şeyḫ Ṣıddīḳdür

10 Odur ol ḫāne-i taʿlīm ledünnī eyleyen tefhīm
Aña kim bendesi teslīm ʿazīzüm Şeyḫ Ṣıddīḳdür

11 Ki şeyḫüm şeyḫidür Semmān kim oldur ṣāḥib-i ʿirfān
İder her derdüme dermān ʿazīzüm Şeyḫ Ṣıddīḳdür

12 Muḥammeddür anuñ ismi Medīnede olur cismi
Cihān seyr iden çeşmi ʿazīzüm Şeyḫ Ṣıddīḳdür

13 Ḥisāb it ḥarf-i manṭūḳı müsāvī ġayr-ı manṭūḳı
Ki gūşıma iden nuṭḳı ʿazīzüm Şeyḫ Ṣıddīḳdür

14 Meʾābī tā derūnuñdan aña bende bu tārīḫden (1204)
Lisānuñ dehr sürūruñdan ʿazīzüm Şeyḫ Ṣıddīḳdür (1204)

45

[Ġazel]

[Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün]

1 ʿAşḳ ile Mecnūn olanlar vech-i Leylādan geçer
Cigeri pür-ḫūn olanlar ḥūr-ı *Meʾvā*[320]dan geçer

2 Mā-sivāsından çevirmiş yüzlerin kim tā ezel
Birlige virmiş göñül kim ol biñ esmādan geçer

3 ʿĀşıḳuñ miʿrāc-ı ʿaşḳı irişür tā *Sidre*[321]ye
Dūd-ı āhı berḳ urup ʿārş-ı muʿallādan geçer

4 Nūş iden bezm-i ezelden yār elinden cāmını
Ol aḳan cennetde ki ʿasel muṣaffādan geçer

[320] "Andolsun onu, Sidretü'l-Müntehâ'nın yanında önceden bir defa daha (Me'vâ cenneti) görmüştü" (Necm, 53/14-15).
[321] "Andolsun onu, Sidretü'l-Müntehâ'nın yanında önceden bir defa daha (Me'vâ cenneti) görmüştü." (Necm, 53/14-15). Sidretü'l-müntehâ, son ağaç, yaratıklar âleminin son noktası, cennetin sonudur. Buradan ötesi, Allah'ın gayb âlemidir (Yılmaz, 1992: 145).

5 Bu Meʾābī iltifāt itmez sivāsından yaña
Ḥūr u ġılmān-ı canāna dil temāşādan geçer

46

[Ġazel]

[Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün]

64b 1 Behişt u nārına Ḥaḳḳuñ bizüm iḳrārımuz vardur
Ḫaṭā cürmiyle ʿiṣyāna bizüm Ġaffārımuz vardur

2 Ṣevāb-ı zühd-i ʿibādetle nehy oldıysa defterler
Birine biñ yazar daʾim bizüm Settārımuz vardur

3 Uyup emmāreye zāhid bizi daḫl eyleme zinhār
İder nefsümizi ihlāk bizüm Ḳahhārımuz vardur

4 Riyā ile nice yıllar ʿibādet etmeden ẓāhid
Bugün sunʿ-ı Ḫudāya bil bizüm efkārımuz vardur

5 Oḳur şām u seher virdi hemān ġılmān idüp ārzū
Rıżālillāh içün her dem bizüm eẕkārımuz vardur

6 ʿAceb yıḳmaḳdasın zāhid varup şol ḳalb-i dervīşi
Velī kim tā ezel beyt yapar miʿmārımuz vardur

7 Ḫudānuñdur hidāyet çün Meʾābī eylegil taṣdīḳ
Cemāliyle ider mesrūr bizüm ebkārımuz vardur

47

[Ġazel]

[Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün]

1 Vaṭan-ı āslımuzdandur gelür aḥkāmımuz bir bir
İrişür ḫāne-i dilde oḳur iʿlāmımuz bir bir

2 Girüp bu çār-ı ʿunṣurdan olan şehre ider icrā
Çıḳup āḫir ḫarāb ider bizüm ecsāmımuz bir bir

3 Ne kim taḳsīm olınmışdur anı bulmaḳdayız dāʾim
Yedi iḳlīm temāşāsın ider aḳsāmımuz bir bir

4 Ne yirde kim göñül murġ[ı] vaṭan dutsa ider ʿavdet
Ki her yerde ḳarār itmez geçer aḫşāmımuz bir bir

5 Meʾābīye maḥabbetle ezelden āşnā olmış
Bize hem merḥabālarla ider ikrāmımuz bir bir

48

[Ġazel]

[Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün]

1 Görinmez ʿaynüme ẕerre benüm şol mülk-i Dārālar
Benüm dārātuma ẕerre degüldür mihr ü ārālar

2 Benüm ol şāh faḳrının ferāġat taḫtı üstinde
Ki ḥükmüme olur münḳād Semerḳand u Buḫārālar

3 Benüm ol nev-ẓuhūrı ġarḳa-i deryā-yı ḥikmetde
Degül kim ḳaṭreme ẕerre bu dil mülkünde deryālar

65a 4 Benüm Mıṣr-ı maḥabbetde bugün Yūsuf gibi sulṭān
Ki açdı tūtiyāyı şol sırrımuzdan çeşm-i aʿmālar

5 Benüm Ferhād-ı ʿaḳlumdan lisānum Şīrīn olmışdur
Maḳālümden olur ʿāciz nice Behlül-i Dānālar

6 Benüm Leylā-yı ʿaşḳumdan nice Mecnūn olur irşād
Ki bir dārū-yı cāmumdan giderir ʿaḳl-ı şeydālar

7 Meʾābī faḫr benlikden libās-ı faḳr geymişdür
Bugün rāh-ı ḥaḳīḳatde benüm ol ḫāḳ-i ednālar

[ḤARFÜ'Z-ZĀ]

49

[Ġazel]

[Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün]

1 Ḫāk idelden biz bizi kuḥl-ı ʿuyūn olmaḳdayuz
Pāk idelden ḫāne-i dil ẕü-fünūn olmaḳdayuz

2 Sırr-ı Ḥaḳḳa çerāġı biz mest ü ābdāl olmışuz
Dil ḫulūṣ eyle rıżāda hem derūn olmakdayuz

3 Cām-ı ʿaşḳ içre o Leylā gösterelden yüzini
Zencīr-i zülfinde anuñ nev-cünūn olmaḳdayuz

4 Yelkeni itdüñ küşāde zevraḳ-ı ʿaşḳuñ bugün
Gāh gelür mevce bu deryā ki sükūn olmaḳdayuz

5 Nice cānlar yolına oldı fedā ol āfetüñ
Dil virelden ʿaşḳına biz çeşm-i ḫūn olmaḳdayuz

6 Baġladuk biz tā ezelden çün maḥabbet ʿahdüñi
Ol maḥabbet ʿahdi üzre biz zebūn olmaḳdayuz

7 Ey Meʾābī böyle yazdı Ḥamdülillāh çün ḳalem
Maẓhar-ı emr-i ilāhī *kāf u nūn*[322] olmaḳdayuz

50

[Ġazel]

[Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün]

1 Sālik-i rāh-ı Ḫudāda ehl-i ʿirfān olmışuz
Şol ḥaḳīḳat sırrına biz ehl-i īmān olmışuz

2 Levḥa-i sırr-ı ʿ*aref*[323]den hem alaldan dersimüz
Zümre-yi ʿirfān içinde kāmil insān olmışuz

3 Nüsḫa-i ʿilm-i muʿammāyı çü taʿlīm eyledük
Noḳṭa-i ilm-i ledünde ehl-i iẕʿān olmışuz

65b 4 Kim olaldan baḥr-ı ʿaşḳın zevraḳına keştī-bān
ʿĀrif-i kān-ı ṣadef dürr-i Bedaḫşān olmışuz

5 *Kenz-i vaḥdet*[324] setr idelden dilimüzde pādişāh
On sekiz biñ ʿālem içre ʿarş-ı Raḥmān olmışuz

6 Ḫāne-i dilden bulaldan *naḥnu aḳreb*[325] mirʾātin
Ṣemme Vechullāha[326] ḳarşu biz de ḥayrān olmışuz

[322] Kâf ve nûn harfleriyle oluşan kelime "kün"dür ve "ol" anlamına gelir. Allah bir şeyi yaratmak isterse ona yalnız "ol" demesi yeter. Ol dediği şey hemen oluverir (Bakara, 2/117; Âl-i İmrân, 3/47; Enʿâm, 6/73; Nahl, 16/40; Meryem, 19/35; Yâsîn, 36/82; Müʿmin, 40/68) (Yılmaz, 1992: 89).
[323] Tamamı *"Men arefe nefsehû fekad arefe rabbehû"* olan ve "Kendini bilen Rabb'ini bilir" anlamına gelen Hadîs-i Şerîftir (Yılmaz, 1992: 122-123).
[324] "Ben (gizli) bir hazineydim." anlamına gelen bir kudsî hadîstir (Yılmaz, 1992: 98).
[325] "Biz daha yakınız" (Kaf, 50/16). "Biz ona şah damarından daha yakınız (Yılmaz, 1992: 130).
[326] "(Nereye dönerseniz) Allah'ın yüzü işte oradadır" (Bakara, 2/115).

7 Bu Meʿābın baḥr-i ʿaşḳa nāzil oldı ḳaṭresi
Ṭūl u ʿarżı ʿumḳı yok bir baḥr-i ʿummān olmışuz

51

[Ġazel]

[Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün]

1 Nev-ẓuhūrı hem-süvār-ı ʿaşḳ-ı meydān olmışuz
Nev-bahāruñ gülşenüñde verd-i ḫandān olmışuz

2 Ḥamdülillāh mirʾāt-ı dilden ḥicābı refʿ idüp
Vechinüñ ḥüsnüñe bizler mest ü ḥayrān olmışuz

3 *Küntü kenzen*[327] maḥzeninden ẓāhir oldı ol ʿayān
Kim rumūz-ı *men ʿaref*[328]den bāġ u bostān olmışuz

4 Nūş idelden cām-ı ʿaşḳuñ biz maḥabbetde aña
Ẓāhir ü bāṭın umūra bende-fermān olmışuz

5 El çekelden ey Meʾābī biz sivāsından anuñ
Mışr-ı vaḥdet taḫt üzre biz de sulṭān olmışuz

52

[Ġazel]

[Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün]

1 Yūsuf-ı ḥüsnüñle gine dīde-i kūr eylemişüz
Yaḳmadayuz ʿaşḳ-ı dili şemʿa-i nūr eylemişüz

2 Mirʾāt-ı dil içre temāşā-yı cemāl eyleyeli

[327] "Ben (gizli) bir hazineydim." anlamına gelen bir kudsî hadîstir (Yılmaz, 1992: 98).
[328] Tamamı *"Men arefe nefsehû fekad arefe rabbehû"* olan ve "Kendini bilen Rabb'ini bilir" anlamına gelen Hadîs-i Şerîftir (Yılmaz, 1992: 122-123).

Cümle ferāmūş u ṣafā cennet-i ḥūr eylemişüz

3 Zāhidā gel vaṣf-ı reh-i ʿaḳlı bize söyleme kim
Biz o rehler ṭarafından ʿaşḳa mürūr eylemişüz

4 Güş ideli ṣavt-ı elest itmede yüz ṭabʿ-ı semāʿ
Naġme-i ʿaşḳuñda anuñ nār-ı huṭūr eylemişüz

5 Küllī sivāsından anuñ pāk ideli ʿaşḳımuzı
Ẕevḳ-i fenā ṭalebinden külbe-i ḫor eylemişüz

6 Ḥarf-i noḳṭa oḳumışdur ṭıfl-ı dile tārīḫimüz (1204)
66a Kāf-ı Meʿāb nūn-ı ġuyūbīde ẓuhūr eylemişüz

53

[Ġazel]

[Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün]

1 Neden bu cāna müştāḳa ḫaber cānāneden gelmez
Anuñ cām-ı şarābından bize ṣahbā neden gelmez

2 Bugün iklīm-i Kenʿāna ṣabā gelmez mi Yūsufdan
Ki ḥasret pīrehen bu bir baña ammā neden gelmez

3 Gelüp gitmekde eyyāmum nice demdür bu fürḳatle
Göñül Mıṣrında ol şāh-ı nev istiġnā neden gelmez

4 Cemāl-i bāġ-ı vuṣlatdan bize bir ġonca kāfidür
Çıḳup ol ḫār-ı gülşenden gül-i raʿnā neden gelmez

5 Bugün vādī-maḥabbetde biz ol Mecnūn-ı abdāluz

Bellü bu ṣıdḳımuz ancaḳ yüzi Leylā neden gelmez

6 Kitāb-ı ʿaşḳ-ı ezberden oḳuyup bilmişüz zāhid
Velī sırr-ı muʿammādur aña maʿnā neden gelmez

7 Nice dem intiẓāruñla Meʾābī çekmede ḥasret
ʿAceb ruḫsār-ı bāġından varaḳ inhāʾ neden gelmez

54

[Ġazel]

[Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün]

1 Odur ḳuṭb-ı cihān-ı ġavş benüm şeyḫüm saña düşmez
Görür devrān-ı ʿaşḳ içre benüm şeyḫüm saña düşmez

2 Girift-i dām-ı emmāre kemend olmış[329] nedür çāre
Dilüñ meyl itdi aġyāra benüm şeyḫüm saña düşmez

3 Riyā ʿucb u ʿadāvetle dilüñ dolmış şemātetle
Yazıḳ ḳalduñ ḍalāletle benüm şeyḫüm saña düşmez

4 Ḳadem ur rāh-ı ʿirfāna dilüñ gel itme put-ḫāne
Yazıḳdur beyt-i Raḥmāna benüm şeyḫüm saña düşmez

5 Meʾābī diñle Ḥaḳ sözüñ müzekkī eyle gel özüñ
Ki ʿālī görme kendözüñ benüm şeyḫüm saña düşmez

55

[Ġazel]

[Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün]

[329] olmış: olmışdur, yz.

1 Eger dervīş iseñ taḥḳīḳ eyle[330] ġıybet saña düşmez
Gezüp rāh-ı ḍalāletde dil-i ġaflet saña düşmez

2 Çıḳar bu ḫilʿāt-ı kibri bu yolda ḫāk-i dervīş ol
Seni sen görme ʿālī kim ṣaḳın rifʿat saña düşmez

66b 3 Görüp bir faḳr-ı dervīşi ḥaḳāretle naẓar ḳılma
Gider bu benlügi şeyḫüm enāniyyet saña düşmez

4 Kilāb-ı nefs-i emmāre saña cīfe yedürmekde
Yemekde laḥm-ı iḫvānı aña ruḫṣat saña düşmez

5 ʿAbūsiyyet ṣıfātından geçüp gel rūy-ı beşşāş ol
Celāl ü ḳahr ʿadāvetle baña raġbet saña düşmez

6 Cemāl[i] olmayan kesde kemāl olmaḳ maḥāl ancaḳ
Ṣıfāt-ı ḫulḳ-ı meẕmūma ile ülfet saña düşmez

7 Żiyā-i ḥüsn-i ḫulḳ ile dilüñ gel eyle kim tenvīr
Kerāmetde Meʾābīye bugün himmet saña düşmez

56

[Ġazel]

[Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün]

1 Bu menhiyyāt-ı efʿālüñ şerīʿatde saña düşmez
Bu meẕmūmāt-ı aḫlāḳuñ ṭarīḳatde saña düşmez

2 Sefer ḳılduñsa cānāna eger rāh-ı ḥaḳīḳatden
Bu taḥrīkāt-ı aḥvālüñ ʿazīmetde saña düşmez

[330] eyle: ilā yz.

3 Ṣadāḳatle bulup mürşid-i ikrār şādun alduñsa
Bu tekẕībāt-ı aḳvālüñ ḫilāfetde saña düşmez

4 Ḥaḳīḳatle eger ʿaşḳuñ virürsin ẕikr-i maḥbūba
Bu taḳlīd-i mücāzātuñ maḥabbetde saña düşmez

5 Eger itdüñse ṣad-gūne ẓarāfetle kemāl iẓhār
Bu menḳūlāt-ı güftāruñ ledünnīde saña düşmez

6 Anuñ luṭfıyla ḳahrını eger bildüñse birlikde
Bu maʿlūmāt-ı ḳāhrıyla leṭāfetde saña düşmez

7 Lisānuñ çek Meʾābī gel bu işler hep Ḫudānuñdur
Bu nefsiyyāt-ı aḳvālüñ ḥaḳīḳatde saña düşmez

57

[Ġazel]

[Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün]

1 Ol Kerīm ü Lā-yezāle ʿāşıḳuz hem ṣādıḳuz
Ol Raḥīm ü bī-miṯāle ʿāşıḳuz hem ṣādıḳuz

2 Tā ezelden biz bu ʿaşḳı iḫtiyār itdük aña
Kim irince ol cemāle ʿāşıḳuz hem ṣādıḳuz

3 Gerçi sūzān olmışuz biz pertev-i şemʿinde kim
Yana yana Ẕü'l-Celāle ʿāşıḳuz hem ṣādıḳuz

67a 4 Yār elinden tā ezelden içmişüz peymānesin
Ḳana ḳana ol zülāle ʿāşıḳuz hem ṣādıḳuz

5 Biz şu bülbülüz Meʾābī kim ferāġat itmezüz
Tā irince ol viṣāle ʿāşıḳuz hem ṣādıḳuz

58

[Ġazel]

[Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün]

1 Firāḳ-ı nār-ı ʿaşḳuñla bizi hīç bir suvarur olmaz
Bugün nār-ı maḥabbetle bizüm gibi yanar olmaz

2 Biz ol pervāne-i sūzuz ki yanmaḳdur bize ʿādet
Ḳanı ol şemʿa-i vuṣlat görinmez şuʿle-dār olmaz

3 Biz ol bülbül-i nālāñuz cemāl-i bāġ-ı ḥüsnüñde
Velīkin bilmeyüz gülşen bize vaḳt-i bahār olmaz

4 Bugün meydān-ı ʿaşḳuñda biz ol abdāl u ḥayrānuz
Ḳanı Mecnūn ile Ferhād bizümle hem-süvār olmaz

5 Bugün dīvān-ı ʿaşḳuñda Meʾābī ʿarż-ı ḥāl itmiş
Didi ṣabr eyle ey ʿāşıḳ sivāya der-kenār olmaz

59

[Ġazel]

[Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün]

1 Bugün aḫbār-ḥavādiṯden bize ṣoḥbet de el virmez
Nehiy-i lāf u güẕāfla bize raġbet de el virmez

2 Biz ol baḥr-i ledünnīde idelden ṣayd-ı dür-dāne
Senüñ kenzüñdeki ḫāka bize raġbet de el virmez

3 Biz ol ṭālib-i esrāruz oḳuruz nüsḫā-i ʿaşḳı
Sivāya meylimüz yoḳdur bize ġaflet de el virmez

4 Dırāz itme yeter zāhid gelüp meclis-i ʿirfāna
Bugün aġyār-ı bed-ḫūya bize ülfet de el virmez

5 Meʾābī̇ ṣoḥbet-i nā-dān ḳatı ṣıklet gelür ammā
Bulup bir kūşe-i vaḥdet bize rāḥat da el virmez

60

[Ġazel]

[Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün]

1 Mışr-ı dilde şāh olan mühr-i Süleymān istemez
Baḥr-ı ḥikmetde gezenler lüʾlüʾ mercān istemez

2 Ṣıdḳ ile başlar dökenler yār içün tā-be-ṣabāḥ
Çeşmüne itmez devā bir kuḥl-ı Loḳmān istemez

67b 3 Kim ki buldı tā ezelden bāb-ı tevfī̇ḳin anuñ
Ol hidāyet içre dāʾim Ḥaḳḳa ʿiṣyān istemez

4 Şol idenler rāh-ı Ḥaḳḳa ṣıdḳ ile dil aşinā
İltifāt itmez sivāya kiẕb ü bühtān istemez

5 Mirʾāt-ı dil içre vechin murġ-ı dil görse ʿayān
Nev-bahārın gülşeninde verd-i ḫandān istemez

6 ʿAşḳ ile ārzū çekenler vaṣl-ı yāre rūz u şeb
Bu fenā zindānı içre ḥabs-i mihmān istemez

7 Ey Meʾābī kim ki girdi rāh-ı faḫre ṣıdḳ ile
İḫtiyār eyler bu faḳr-ı ʿizzeti şān istemez

61

[Ġazel]

[Mefʿūlü Mefāʿīlü Mefāʿīlü Feʿūlün]

1 Biz māʾide-i niʿmet u bī-ḥadd[331] ġurebāyuz
Hem meykede peymāne-i cām-ı fuḳarāyuz

2 Terk eylemişüz cümle fenā ber-ser-i ʿaşḳuz
Ṣıdḳ ile hem ḫāk-ı reh-i pīr-i muġānuz

3 Ḫirmen-i nefesimüze hem berḳ-i ḥaṣātuz
Gülşen-i ʿaşḳuñda eser bād-ı ṣabāyuz

4 Yoḳ dilümüz içre bizüm zeyn ile ṭāvus
Rifʿat-ı bālā-yı tevāżuʿda hümāyuz

5 Derd-i devā çünki ḥakīm ezelīdür
Münker-i terkīb ü devā-yı ḥükemāyuz

6 Ḳonmadadur sāzumuza murġ-ı hevālar
Naġme-i teʾşīr ile biz Dāvūd-ı ṣadāyuz

7 Tā ezelī ḥasret ile dilde ki mātem
İtmek ile her dem-i āh muʿtād-ı bināyuz

8 Ṣaldı dile sūz-ı elem-i ḥasret ü ġam

[331] bī-ḥadd: bī-ḥadd u yz.

Bende-i ber-dāre-i meydān-ı ḳażāyuz

9 Sırr-ı Meʾāb itme suʾāl biz daḫı kem lā
Meyl ile emrine teslīm ü rıżāyuz

[ḤARFÜ'S-SĪN]

62

[Ġazel]

[Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün]

68a 1 ʿĀşıḳ u sālikler eyler bil ġazāʾir her nefes
Mecnūnveş āh ider encām idince tā-kes

2 Ol cemālin gel duyurma ehl-i ʿaşḳa vaṣfını
Kim ḳıyarlar cānlarına çāre olmaz ey hīç kes

3 Zāhidā geçmiş cihānuñ şāhlıgın eyler niṯār
Varmış ol taḫt-ı beḳānuñ üstine itmiş cülūs (?)

4 Ol ezel iḳrārınuñ her kim olursa ṣādıḳı
ʿAhd u mīṯāḳın görür ol ġayrıya ḳalmaz heves

5 Kāfire çün bu fenādur ẕevḳ u rāḥat ḫānesi
Hem Meʾābī müʿminüñ dil murġına dir kim ḳafes

63

[Ġazel]

[Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün]

1 Olmışuz biz tā ezelden ʿaşḳına dilde esās
Kim anuñçün murġ-ı cānum dolmada pür ġām u yas

2 Bu zebānum ʿāciz oldı ʿaşḳı taḳrīr itmeden
Līk vaḳt-i nev-bahārda olmada ġam bī-ḳıyās

3 Olmada pervāne cismüm nār-ı ʿaşḳuñ ṭālibi
Ḳanda kim olsa żiyā-i şemʿüñ eyler iltimās

4 Mülk-i fānī içre zāhid biz bu faḳrı bulmışuz
Serde sikke arḳada hem ḫırḳa-i faḫrī-libās

5 Pūst-ı ʿizzetdür cihānda ḫırḳa-i sikke-ʿabā
Çün buyurmışdur Ḥaḳına[332] *faḳru faḫrī*[333] ḫayr-ı nās

6 Çünki pinhān eylemişdür evliyāsın Lā-yezāl
Böyle bir köhne ʿabāda gizlenüpdür ḳuṭb-ı nās

7 Cümle varından cihānuñ bu Meʾābī el çeküp
Kim anuñçün eylemişdür ʿaşḳına dil istīnās

[ḤARFÜ'Ş-ŞĪN]

64

[Ġazel]

[Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün]

1 Ezelden levḥa-i dilde bunı naḳş eyledi naḳḳāş
Ki yazmış ṣūret-i ʿaşḳı livā ʿuşşāḳına yoldaş

2 Bu bir sırr-ı İlāhīdür bu cāmı içmeyen bilmez
Degül bu ḥāl-i ʿuşşāḳa bugün maḥrem velā ḳardaş

[332] ḥaḳına: ḥaḳına gör; yz.
[333] "Yoksulluk benim övüncümdür, (ben onunla övünürüm)." anlamına gelen bir Hadîs-i Şerîftir (Yılmaz, 1992: 49).

68b 3 Bu cānānuñ firāḳından ider ṭıfl-ı dilüm feryād
Velī şevḳ-i ilāhīden cemāl-i nūr ile şābāş

4 Ṣorarsañ ḥāl-i ʿuşşāḳı ḥaḳīḳatden eger zāhid
Cigeri ʿaşḳ ile yanuḳ dökülür gözlerinden yaş

5 Meʾābī ḥāl-i ʿaşḳuñdan açup dükkān-ı taḳrīri
Benüm ol ḫāne-i ʿaşḳın zemīninde bugün ferrāş

65

[Ġazel]

[Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün]

1 Giren meydān-ı ʿaşḳ içre bugün Mevlā için ser-ḫoş
Bulur Mecnūn gibi yari olan Leylā içün ser-ḫoş

2 Olan Mıṣr-ı Züleyḫāveş cemāl-i Yūsufa ḥayrān
Kesilür mā-sivā ʿaşḳı olur sevdā içün ser-ḫoş

3 Cihānuñ tāc u taḫtından ferāġat itdi İbrāhīm
İçüp bu cām-ı ʿaşḳından yürür ṣahbā içün ser-ḫoş

4 İrişdi geldi aḫzāna bugün ol bāġçe-i ġonca
Bu dil murġ[ı] sükūt itdi olup raʿnā içün ser-ḫoş

5 Baṣīret ehl-i ʿirfāna Meʾābī bu yeter irşād
Görünce şemʿ-i pervāne olur ilḳā içün ser-ḫoş

66

[Ġazel]

[Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün]

1 Bugün ol baḥr-i ʿaşḳuñdan nice keşt̄i-güzār olmış
Nice Ferhād ile Edhem bu ʿaşḳa b̄i-ḳarār olmış

2 Şarāb-ı ʿaşḳ-ı dil-berden içelden cām-ı ʿāşıḳlar
Gidermiş ʿakl u idrākin yolında şermsār olmış

3 Anuñ bād-ı ṣabāsından olur bülbülleri hem zār
Seḥerde ol nesīminden irişmiş nev-bahār olmış

69a 4 Gözi yaşı deñizinden dolablar itmede raḳṣı
Nice Manṣūr Ene'l-Ḥaḳḳa bu meydān içre dār olmış

5 Ḳoyup Behlül-i Dānālar cihānuñ geçdi varından
Gelüp devrān-ı fān̄ide ġam-ı ʿaşḳ ile yār olmış

6 Geçüp hep varını maḥv-ı fenā meydānına ḳoydı
Yanup nār-ı maḥabbetden bu cism-i şuʿle-dār olmış

7 Ezelden bāde-i ʿaşḳı Meʾābī nūş idüp taḫḳīḳ
Bi-ḥaḳḳı pīr yanar cānı bugün hecrüñle yār olmış

67

[Ġazel]

[Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün]

1 Mirʾāt-ı vechine ḳarşu cān u dil ḥayrān imiş
Āh u zārınuñ murādı cānumuñ cānān imiş

2 Nice demdür ben ṣorardum ḳanda cānān illeri
Cān içinde bulmışam ben sırrıma pinhān imiş

3 Bilmeyüp ḳaṭre ṣanurdum ben bu dil deryāsını
Göz açup baḳdum aña kim ḳaṭreler ʿummān imiş

4 Çekdügi derd ü belālar ehl-i ʿaşḳuñ rūz u şeb
Luṭf-ı Ḥaḳdan itdigi āh kim aña iḥsān imiş

5 Niceler buldı varup ol nār-ı ʿaşḳın şemʿini
Rāh-ı cānān vuṣlat-ı pervāneye sūzān imiş

6 Dalmayan deryāʾ-yı ʿaşḳa bilmedi gevher nedür
Ẓāhirā ādem dinildi bāṭını ḥayvān imiş

7 Ehl-i īmān bu fenāda rāḥatı bulmak muḥāl
Kāfire cennet oluben müʾmine zindān imiş

8 Almayan mürşid elinden *men ʿaref*[334] taʿlīmi ki
Her sülūkında anuñ bil maʿrifet noḳṣān imiş

9 Cān u dilden vir ḳulaġuñ al bu pendüm zāhidā
Mürşid-i kāmil olanuñ her sözi bürhān imiş

10 *Mūtu ḳable en-temūtu*[335] ḳalʿasın feth etmeyen
Ẓāhirā maʿmūrdur ammā bāṭınā vīrān imiş

11 Bu ḥaḳīḳat sözlerine münkir olma añla kim
Ḳurtaran bu cānunı ol ṣıdḳ ile īmān imiş

12 Ẓāhirā ḥālüñ görüp gel taʿn-ı dervīş itme kim

[334] Tamamı *"Men arefe nefsehû fekad arefe rabbehû"* olan ve "Kendini bilen Rabb'ini bilir" anlamına gelen Hadîs-i Şerîftir (Yılmaz, 1992: 122-123).
[335] "Ölmeden önce ölünüz." anlamına gelen Hadîs-i Şerîftir (Yılmaz, 1992: 128-129). Tirmizi, Zühd, 25; İbn Mace, Zühd, 3; Müsned, 2/24, 41, 131.

Zeyn-i bāṭında bu ṣūret keşret-i elvān imiş

69b 13 Ḫayr u şerri cümle Ḥaḳdan eydügün bil ey Meʿāb
Ḫulḳ ile hem nefsine hep itdügin bühtān imiş

68

[Ġazel]

[Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün]

1 Bu ʿaşḳuñ uġrına Manṣūr seri cānı fedā itmiş
Dil-i Mıṣrında ʿuşşāḳuñ bu fermānı Ḫudā itmiş

2 Giren ol rāh-ı ʿaşḳ içre bunı ol tā ezel bildi
Bu sırr-ı ḫāme-i ḳudret nigehbānı nidā itmiş

3 Tecellī-i cemālinden sivāsıñ terk idüp ʿāşıḳ
Müzeyyen ṣūret-i zībā ġarībānı gedā itmiş

4 Nice dem āh u zārıyla arar murġ-ı dili ʿuşşāk
Bu ḫāk üstinde bülbüller gülistānı cüdā itmiş

5 Girüp mey-ḫāne-i ʿaşḳa Meʾābī iḫtiyāruñ gör
İçer cānı ṭolu ḫūnı ciger ḳanı ġıdā itmiş

69

[Ġazel]

[Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün]

1 İrişdi nev-bahāristān yine ġonca dehān açmış
Varup bāzār-ı ʿaşḳuñda bu dil murġ[ı] dükān açmış

2 Varup ol beyt-i Raḥmānı ṭavāf itmekle ʿāşıḳlar

Gelüp bāb-ı tecellīden bahārı dil-sitān açmış

3 Ḳıyāmet ḳopdı bi'l-cümle nebātāt oldılar fānī
İrişmiş zīr-i ḫākinde nebātı tāze cān açmış

4 İrişdi ʿıyd bāġ oldı donandı bāġçeler cümle
Çemen iḳlīminüñ şāhı varup dāru'l-cinān açmış

5 Müzeyyen oldı nergisler giyüp şol tāc-ı ḫaḍrāyı
Ḳaṭīfeler yeşil ṭondan cemālin gör ʿayān açmış

6 Nigār-ı zülf-i sünbüller uzandı būy-ı ʿanberler
Benefşe üstine laʿle irişmiş sāyebān açmış

7 Cemāl-i Yūsufu gör sen Meʾābī Mıṣr-ı ʿaşḳ içre
Gine fermān-ı ʿaşḳuñ ol irişmiş nā-gehān açmış

70

[Ġazel]

[Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün]

1 Elestüñ ol ḫiṭābına dil ü cānum açaldan güş
Alup iḳrārumı oldum güşuma eyledüm mengüş

70a 2 Bulup mey-ḫāne-i vaḥdet sivādan cümle maḥv oldum
Ṣunup mest-i mey-i bezm-i elesti eyledüm ben nüş

3 Mekānum sāḥil-i deryā-yı ḥikmet olmasıdur kim
İrişür iḳlīm-i dilde gelür mevce ider hem cüş

4 Gelür bu ḳaṭre-yi ʿaşḳum ṭaşar ʿummān olur ġāhī

Anuñçün ol ṣadef-i dür-dāneye çeşm olupdur hūş

Bi-ḥamdillāḥ ṣafā ṭayr ile dil şāhuñ sürūruñ gör
Meʾābī ol ezel iḳrār tācın eyledi ser-pūş

71

[Ġazel]

[Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün]

Ledünnī ʿilmini yazmış ezelden levḥa-i dervīş
Anuñçün mekteb-i dilden oḳur ol nüsḫa-yı dervīş

Ki bā-i besmele sırrı deñizinden ider ṣaydı
Ezelden ḳısmeti birdür görür ol noḳṭa-i dervīş

Egerçe çeşm-i nā-dāna ḥaḳāret ṣūretin giymiş
Velī nūr-ı Muḥammedle uyanmış şemʿa-i dervīş

İçi şemʿ-i maḥabbetle münevver oldı ẓāhirde
Libās-ı faḳr-ı faḫri[336]nden giyer bu ḫırḳa-i dervīş

Ki zīrā per-i dervīşān uçar bir bāz-ı şeh-perdür
Ḥaẕer ḳıl zahidā zinhār irişür pençe-i dervīş

İder mirʾat-ı dil içre cemāl-i yarini seyrān
Ki zīrā ḫˇāb-ı ġafletden uyanmış dīde-i dervīş

Ledünnī fikrine dalmış Meʾābī bī-ser ü bī-pā
Anuñçün ṣayd ḥikmetle ider endīşe-i dervīş

[336] "Yoksulluk benim övüncümdür, (ben onunla övünürüm)." anlamına gelen bir Hadîs-i Şerîftir (Yılmaz, 1992: 49).

[ḤARFÜ'Ṣ-ṢĀD]

72

[Ġazel]

[Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün]

1 Budur vādī maḥabbetde ezel tertīb-i ḫāṣṣü'l-ḫāṣ
Ki geçmişler sivāsından göñüller eylemişler ḫāṣ

2 Nifāḳ u kibr ʿadāvetden riyādan oldılar ḫāliṣ
Derūn-ı mekteb-i dilden okurlar sūre-i İḫlāṣ

3 Cihānuñ cümle varından yumupdur gözlerin açar
Varup ol baḥr-i ḥikmetde olup dür-dāneye ġavvāṣ

70b 4 Bular bir āyīnedür kim gelür ʿālem baḳar bir bir
Ne ṣūretle göründüyse o ṣūretle görür eşḫāṣ

5 Bular olmazdan evvel bu fenāda oldılar fānī
Bu dünyānuñ ḥayātından bulupdur mevt-i istiḫlāṣ

6 Bular ol pūte-i ʿaşḳuñ içinde oldılar ṣāfī
Yanup şol nār-ı ʿaşḳla oluben dilleri müşaḫḫas

7 Meʾābī ḳurb-ı cānāna sefer ḳıl rāh-ı ʿaşḳuñdan
Süvār-ı esb-i ʿaşḳ ile muḳarrebler dinildi ḫāṣ

[ḤARFÜ'Ḍ-ḌĀD]

73

[Ġazel]

[Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün]

1 Kerem ḳıl ey kerem-ḳān-ı cemālüñden bize aʿvāż

Künūz-ı feyże reh-ber ol ki sensin ʿāleme feyyāż

2 Gerekmez cennet [ü] ġılmān gerekdür feyż ile iḥṣān
Cemālüñle olam ḥayrān ki oldur cennet-i riyāż

3 Eger ʿāşıḳ iseñ kişi rıżā-yı maʿşūḳı gözle
Riyā buġż u ḥased ile dilin gel dolmasun emrāż

4 Naẓar ḳıl sırr-ı aḳrebden cemāl-i *şemme vechin*[337] gör
Ki tā mirʾāt-ı dil içre cemālüñ eyleye iʿrāż

5 Naẓar ḳıl *men ʿaref*[338] dersen Meʾābī olmaġıl ġāfil
Reh-i sırr-ı ilāhīde neler oldı sañā iġmāż

74

[Ġazel]

[Müfteʿilün Müfteʿilün Müfteʿilün Müfteʿilün]

1 Olma yeter zāhidā sen zümre-i inṣān[339] muʿārıż
Kim bu enāniyyet ile meclis-i ʿirfān muʿārıż

2 ʿİlm-i ledün ister iseñ mekteb-i Ḫıżrına eriş
Olma varup mecmaʿ-ı ḥikmet-i ʿumāna muʿārıż

3 Ḳāf-ı ḥayā üstine[de] ṣayd-ı şikār itdün ise
ʿAnḳā-yı veş olma ṣaḳın ḥükm-i Süleymān muʿārıż

4 Eyleme inkārı tīr-i küşte-i āmāna ṣaḳın
Ġarḳ-ı ḍalāletde ḳalur her ki[340] ṭūfāna muʿārıż

[337] "(Nereye dönerseniz) Allah'ın yüzü işte oradadır" (Bakara, 2/115).
[338] Tamamı *"Men arefe nefsehû fekad arefe rabbehû"* olan ve "Kendini bilen Rabb'ini bilir" anlamına gelen Hadîs-i Şerîftir (Yılmaz, 1992: 122-123).
[339] insān: insāna, yz.

5 Ġaflet-i ḫ̬ābuñdan uyan ṣıdḳ ile söyle kelāmuñ
Olma varup rūʾyā gibi Yūsuf-ı zindān muʿārıż

71a 6 Terk-i enāniyyet idüp bulmaz ise ʿilm-i şüyūḫ
Küfre irer her kim olur nefs ile Ḳurʾān muʿārıż

7 Dem-be-dem ol yāri vefā meclisine olma Meʿāb
Bilmedügin ʿilm ile sen meclis-i iḫvān[341] muʿārıż

75

[Ġazel]

[Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün]

1 Eyledüḳ terk-i cihānı mā-sivāya yoḳ ġaraż
Bulmışuz ʿaşḳ-ı ilāhī bu fenāya yok ġaraż

2 Dü cihānuñ raġbetinden fāriġ olmış dilimüz
Cennet-i ġılmān ile hem ol ṣafāya yoḳ ġaraż

3 Ol rıżā-yı emr-i Ḥaḳḳa biz de münḳād olmışuz
Ḥükm-i şāh-ı heft-iḳlīm bī-vefāya yok ġaraż

4 Derd ile dermān ararken derdi derman eyledük
Her ne deñlü cevr iderse ol cefāya yoḳ ġaraż

5 Çünki birlik ẓāhir oldı oldı maḥv-ı mā-sivā
Lutfa ḳahra ey Meʾābī ilticāya yoḳ ġaraż

[ḤARFÜ'Ṭ-ṬĀ]

[340] ki: kim itdi yz.
[341] iḫvān: ihvāna yz.

76

[Ġazel]

[Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün]

1 Olaldan mübtelā ʿaşḳa bu göñlüm bulmadı neşāṭ
Anuñçün ʿaynuma gelmez cihān varı benüm ḳıraṭ

2 Eger ʿāşıḳ iseñ taḥḳīḳ sivādan gel ferāġat ḳıl
Ṣaḳın kim olmasun nefsüñ derūn-ı ʿaşḳına aḫlāṭ

3 Gerekdür mürşid-i kāmil bu yolda kim ola reh-ber
Gerekdür himmet-i şeyḫüñ özinden olmasun isḳāṭ

4 Lisānuñ eyleme taṭvīl daḫı ḳaṣr-ı kelām etme
Ki zīrā faḫr-ı ʿālemdür diyen ḫayrü'l-umūr evsāṭ

5 Meʾābī levḥ-i ḥikmetden oḳu gir mekteb-i ʿaşḳa
Ne sırlar var maḥabbetde ki yazmış levḥine ḫaṭṭāṭ

[ḤARFÜ'Ẓ-ẒĀ]

77

[Ġazel]

[Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün]

71b 1 İdüp kürsīde feryād-ı celāl iẓhār ider vāʿiẓ
Enāniyyet libāsından cidāl izhār ider vāʿiẓ

2 Hezār elfāẓ ile söyler bugün cennet ü ġılmānı
Ki tā pend ü naṣīḥatden kemāl izhār ider vāʿiẓ

3 Hemān aġlatmada ḫalḳı bugün ḫavf-ı ḳıyāmetden
Ṣanasın başına ḳoymış miṣāl izhār ider vāʿiẓ

4 Eger dünyāyı bi'l-cümle virürsin daḫı durmaz ister
Çıḳup baḥṣ-i zekāt içün maḳāl izhār ider vāʿiẓ

5 Gine başladı menʿ itsün kitāb-ı ʿaşḳ-ı dil-berden
Anuñçün mevte yaḳlaşdı zevāl izhār ider vāʿiẓ

6 Çıḳınca kürsīye añlar cehennem ḫalḳını bir bir
Varup destini būs itsün cemāl izhār ider vāʿiẓ

7 Meʾābīye sekiz cennet ḳapusın ol küşād itmiş
Durubdur āb-ı Kevṣerden zülāl izhār ider vāʿiẓ

78

[Ġazel]

[Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün]

1 İder pervāne-i cismüm varup şemʿ-i żiyādan ḥaẓ
Yanar ʿaşḳ odına her dem bulur cevr ü cefādan ḥaẓ

2 İrişdi nev-bahāristān münaḳḳaş oldı bu ʿālem
Velīkin itmez ol murġ-ı dilüm bāġ-ı fenādan ḥaẓ

3 Bu ʿālem içre her bir kes bulupdur tā ezel bir ḥāl
Kimi mescidden itmişdür kimi cām-ı ṣafādan ḥaẓ

4 Kimi Mecnūn gibi ṣaḥrā gezer rāh itmedür kārı
Kimisi vech-i Leylāda ḳadīm-i āşnādan ḥaẓ

5 Maḳām-ı vaḥdetüñ şāhı olanlar bu cihān içre
Bürinür ḫırḳa-i faḳrı neden itmez sivādan ḥaẓ

6 Budur ʿādet ki ʿāşıḳlar çekerler cevr-i maʿşūḳı
Olurlar ʿāleme rüsvā bulurlar her belādan ḥaẓ

7 Mezīd olmaḳdadur her dem Meʾābī derd-i efgānuñ
Ki zīrā derdine gelmez senüñ her bir devādan ḥaẓ

79

[Ġazel]

[Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün]

1 Gine şehrü'l-ḥarām[342] oldı çıḳar kürsīlere vuʿāẓ
ʿAcebdür ḫ̬āb-ı ġafletden bu ʿālem olmasa īḳāẓ

72a 2 Varup cemʿ oldı zāhidler ider güftārın istimāʿ
Cehennemden āteş gibi ṣaçupdur meclis-i elfāẓ

3 Fiġāna başlamış zāhid ʿazābından döker yaşlar
Ki aġlāl u selāsilden amān virmez aña leḥāẓ

4 Kimin ṣaġına virmişler kiminüñ ṣoluna defter
Ki zīrā ḫ̬ayr ile şerri ḫ̬aber virmiş aña ḥuffāẓ

5 Hidāyet hep Ḥudānuñdur Meʾābī bilmiş ol taḥḳīḳ
ʿİnāyet itmese Hadī olur mı ġafletüm īḳāẓ

80

[Ġazel]

[Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün]

1 Olınca Ḳandiyeye ṣadr melek-sīmā muḥāfıẓ

[342] "Haram aylar" (Bakara, 2/194).

ʿAdūdan olmada aʿlā ger ednā-yı muḥāfıẓ

2 Ahālī istirāḥatde sürūr üzre dem-ā-dem
Olupdur her ṭarafda biz vehim deryā-yı muḥāfıẓ

3 Anuñ ḥükmüne vācibdür bilā-şekk-i iṭāʿat
Ki zīrā hükm-i şerʿīle ider icrā-yı muḥāfıẓ

4 Serīr ü ʿizz-i devletde ilāhī sen müdām it
Ki sensin kūyına her dem anuñ akvā-yı muḥāfıẓ

5 Meʾābī ḥarf-i manṭūḳdan çıḳar pāşā-yı tārīḫ
Gine Ḳandye[343] olur İʿzāz Melek Pāşā-yı muḥāfıẓ (1204)

[ḤARFÜ'L-ʿAYN]

81

[Ġazel]

[Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün]

1 El-vedāʿ ey tūtiyā-yı ḫāk-i ʿayān el-vedāʿ
Ey maḳām-ı kāmil ü hem dīn ü īmān el-vedāʿ

2 Ġarḳ-ı raḥmet eylemişsüñ cümle züvvāruñ bugün
Her naẓarda olmadadur maḥv-ı ʿiṣyān el-vedāʿ

3 Neng-i esʿad saña ḳarşu her teveccüh eyleyen
Müsteḥāb eyler duʿāsın ġanī Sübḥān el-vedāʿ

4 Dār-ı raḥmet dergāhına yüz sürenler zār ile
Nāʾil-i raḥmet olurlar bāb-ı Rıḍvān el-vedāʿ

[343] Kandye: Kandiyeye, yz.

5 Rükn-i şāmı ol şühūdum rūz-ı maḥşerde benüm
İstilāmum hem-ṭavāf-ı beyt-i Raḥmān el-vedāʿ

72b 6 Ey mekān-ı ravża-i *dārü's-selām*[344] u hem Naʿīm
Ḥacer İsmāʿīl şefāʿat eyle amān el-vedāʿ

7 Raḥmet-i Ḥaḳḳın mīzāb-ı raḥmetin ceryān ider
Her teveccühde baña hem beyt-i Yezdān el-vedāʿ

8 Ey ʿırāḳ-ı ḥasretüñle dil derūnum yanmada
Fürḳatüñ yaḳdı vücūdum āh u nālān el-vedāʿ

9 Mesḥ idüp yüzüñ Yemānī ṣad-hezār ādāb ile
İntiẓārum ḥaşre ḳoyma beyt-i Ġufrān el-vedāʿ

10 Ḳaldırup destin duʿāya eyleyen arż-ı niyāz
Müstecāb eyler Ḫudāya ṣad-hezārān el-vedāʿ

11 Ey maḳām-ı İbrāhīmüm ey muṣallī-müʾminīn
Ḥaḳḳına hem vārid oldı ḳaṭʿ-ı bürhān el-vedāʿ

12 Muʿciz-i İsmāʿīl olduñ yeri zemzem selsebīl
Ey nişān-ı māʾ-ı Kevṯer āb-ı ḥayvān el-vedāʿ

13 Ey maḳām-ı Ḥanbelī vü ḳıblegāh-ı Mālikī
V'ey makām-ı meẕheb ü hem ḳıble Nuʿmān el-vedāʿ

14 Kaʿbe-i beyt-i ʿatīḳ u ḳıble-i habl-i veṯīḳ

[344] "Halbuki Allah, Dârü's-Selâm'a çağırıyor ve O, dilediği kimseleri dosdoğru bir yola hidayet buyurur." (Yûnus, 10/25).

Eyle tekrārın müyesser şād u ḫandān el-vedāʿ

15 Yā İlāhī bu Meʾābī mücrīme eyle naṣīb
Māʿ-ı zemzem ġuslüm olsun āh u efġān el-vedāʿ

82

[Ġazel]

[Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün]

1 El-vedāʿ ey ḫāne-i erbāb-ı ʿirfān el-vedāʿ
El-vedāʿ ey meclis-i ādāb-ı insān el-vedāʿ

2 Rūz-ı fürḳatden ḳıyāmet kopdı cism ü cānuma
El-vedāʿ ey zümre-i aḥbāb u iḫvān el-vedāʿ

3 Bād-ı ḥasret berḳ urup geldi irişdi nā-gehān
El-vedāʿ ey ḫırmen-i aṣḥāb u iḫvān el-vedāʿ

4 Hem ṣadā-yı kūs-ı rıḥlet nefḫ olındı gūşuma
El-vedāʿ ey şeyḫ-i bī-tāb u perīşān el-vedāʿ

5 Vaḳt-i aḥzān irdi bāġa murġ-ı dil oldı sükūt
El-vedāʿ ey gülşen-i şebāb-ı mestān el-vedāʿ

6 Yār u aġyāra duʿālar ṣad-hezārān ʿaşḳla
El-vedāʿ ey āşnā ebvāb-ı Rıḍvān el-vedāʿ

73a 7 Cümle ervāḥ tā ezelden ey Meʾābī didiler
El-vedāʿ ey dīde-i seyl-āb-ı hicrān el-vedāʿ

[ḤARFÜ'L-ĠAYN]

83

[Ġazel]

[Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün]

1 Olur mı cān u dil aṣlā varup cānāneden fāriġ
Olur mı şol ezel ḫamrın içen mey-ḫāneden fāriġ

2 Olan bezm-i maḥabbetden bugün ʿaşḳuñla āvāre
Olur mı dest-i dil-berden olan peymāneden fāriġ

3 Olanlar ʿilm-i ḥikmetle ezelden baḥrine ġavvāṣ
Olur mı ṭālib-i gevher gözi dür-dāneden fāriġ

4 Serāy-ı ʿizz-i vaḥdetde varup şāh oldı bayḳuşlar
Bulurlar mı bugün maʿmūr olup vīrāneden fāriġ

5 İdelden nār-ı ʿaşḳuñdan maḥabbet şuʿlesin pür-tāb
İder mi pes varup şemʿ-i dili pervāneden fāriġ

6 Biz ol mest-i elestüz kim içelden olmışuz maḫmūr
Dilüñ çek zāhidā şimdi olup mestāneden fāriġ

7 Olaldan āşnā ʿaşḳa Meʾābī genc-i vaḥdetde
Anuñçün eylemiş özi bugün bī-gāneden fāriġ

84

[Ġazel]

[Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün]

1 İrişdi tīr-i ʿaşḳuñ çün urupdur sīneme nev-dāġ
Anuñçün her mekān oldı bana ṣaḥrā vü seng ü ṭaġ

2 Cemāl-i vech-i Leylādan olaldan cān u dil Mecnūn
Cihān vāsiʿ degül olsa gerek ḳaṣr u gerek kim bāġ

3 İçelden cām-ı destüñden sivāyı cümle maḥv itdük
Ki zīrā ḫamr-ı dil-berden bulupdur zevḳini dimāġ

4 Biz ol dīvāne ābdālız girüp zencīrine anuñ
Bi-küllī bend ü hem-pāyız eger ṣol u eger kim ṣaġ

5 Meʾābī seyyidü'l-kevneyn Muḥammed Muṣṭafā taḥḳīḳ
Anuñçün faḫr-ı ʿālemdür yüzi bedri gözi *mā-zāġ*[345]

[ḤARFÜ'L-FĀ]

85

[Ġazel]

[Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün]

73b 1 Ḫudā bu ẕāt-ı insānı yaratmış dürrine aṣdāf
Künūz-ı *ʿalleme'l-esmā*[346] rumūzına idüp keşşāf

2 Ki zīrā şekl-i insānı yaratdı cümleden eşref
Anı taṣvīr idüp Ḫālıḳ virüpdür aḫsen-i elṭāf

3 Didi bir *kenz-i maḫfī*[347]ydüm bilinmezdi benüm sırrum
Anuñçün nūr-ı Aḥmedden yaratdum Ādem-i ʿarrāf

4 Künūz-ı sırr-ı ġaybından çıḳardı gevher-i yektā
Kim oldur evvelü'l-maḫlūḳ bu ʿālemden hezār ālāf

[345] "Göz (gördüğünden) şaşmadı (ve onu aşmadı)." (Necm, 53/17)
[346] "(Allah Âdem'e bütün varlıkların) isimlerini öğretti." (Bakara, 2/31).
[347] "Ben (gizli) bir hazineydim." anlamına gelen bir kudsî hadîstir (Yılmaz, 1992: 98).

5 ʿAdemden ḫalḳ olup Ādem Ādemden ṭoġdı bu ʿālem
Muḥammed nūrı ḫalḳ oldı belürmezden daḫı *nūn kāf*[348]

6 Gelür bu ʿāleme bir bir kimi ebrār kimi maʿşūḳ
Girüp rāh-ı hidāyetden muḳarreb oldılar eşrāf

7 Kimi ʿābid kimi zāhid kimi ʿāşıḳ kimi maʿşūk
Kimi müʾmin kimi zındıḳ ezelde eyledi eṣnāf

8 Ebū'l-ecsām ise Ādem ebu'l-ervāḥ Muḥammeddür
Ki zīrā rūḥ-ı Aḥmeddür ḥaḳīḳat kenzine ṣarrāf

9 Meʾābī sırr-ı insānı ne mümkin vaṣf ide diller
Bu ʿālem-i ḫalḳı ʿācizdür hezārān olsalar vaṣṣāf

[ḤARFÜ'L-ḲĀF]

86

[Ġazel]

[Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün]

1 Gel bu mekteb içre zāhid gir oḳu esrār-ı Ḫaḳ
Geç bu ẓulmet perdesinden görine envār-ı Ḫaḳ

2 Gūşuñı vir gel ḥaḳāyıḳ dökilüp her ẕerreden
Gör anı kim hep bu eşyā virmede aḫbār-ı Ḫaḳ

3 Āteş-i ʿaşḳla ʿāşıḳ yanmada āh itmede
ʿAşḳ ile maʿşūkā ʿāşıḳ cümlesi dindār-ı Ḫaḳ

[348] Kâf ve nûn harfleriyle oluşan kelime "kün"dür ve "ol" anlamına gelir. Allah bir şeyi yaratmak isterse ona yalnız "ol" demesi yeter. Ol dediği şey hemen oluverir (Bakara, 2/117; Âl-i İmrân, 3/47; Enʿâm, 6/73; Nahl, 16/40; Meryem, 19/35; Yâsîn, 36/82; Müʿmin, 40/68) (Yılmaz, 1992: 89).

4 Āsmāna bir naẓar ḳıl gör żiyā-i vaḥdeti
Berr ü baḥri mā-sivāsı nuṭḳ ider güftār-ı Ḫaḳ

5 Cümle mevcūd-ı cihānuñ her biri bir āyeti
Her ne baḳsañ ḥāżır dāʾimā aṣār-ı Ḫaḳ

6 *Naḥnu aḳreb*[349] mirʾātinden *ṣemme vech*[350] oldı ʿayān
Baḳ mücellā mirʾat içre görinür eṭvār-ı Ḫaḳ

7 Kāşif-i esrār-ı ḥikmet ḳanda baḳsañ andadur
74a Ey Meʾābī yum gözüñ gel baḳma hīç aġyār-ı Ḫaḳ

87

[Ġazel]

[Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün]

1 Ezelden ḳalb-i ʿuşşāḳa uyandı şemʿa-i maʿşūḳ
Ki *nūrun hem ʿalā nūrun*[351] görindi şuʿle-i maʿşūḳ

2 Ezelde āb-ı maḥabbetle yoġurmış cism-i ʿuşşāḳı
Muḳaddem ṭīn-i ʿuşşāḳa irişdi māye-i maʿşūḳ

3 Bulınca gülşen-i aḥzān sükūt itdi bu dil murġ[ı]
Bahāristān irüp nā-gāh açıldı ġonca-i maʿşūḳ

4 Varup āhū gibi vaḥşi yürürken bu fenā içre
Çeküp dem şīrveş nā-gāh irişdi pençe-i maʿşūḳ

[349] "Biz daha yakınız" (Kaf, 50/16). "Biz ona şah damarından daha yakınız (Yılmaz, 1992: 130).
[350] "(Nereye dönerseniz) Allah'ın yüzü işte oradadır" (Bakara, 2/115).
[351] "Nur üstüne nur" (Nûr, 24/35).

5 Bu bir cām-ı maḥābbetdür ḫumārı yoḳ fenā bulmaz
Ki zīrā dest-i ḳudretden içerdi cürʿā-yı maʿşūḳ

6 Görinür ẓāhirā ʿāşıḳ ki ʿaşḳında muḳaddemdür
Yuhibbühüm diyüp aḳdem yazıldı ḫāme-i maʿşūḳ

7 Meʾābī yüz sürer dāʾim varup dergāh-ı maḥbūba
Bu rāh içre ṣad āfetle bilindi bende-i maʿşūḳ

88

[Ġazel]

[Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün]

1 Bu maḥabbet sūḳ içre sorılur bāzār-ı ʿaşḳ
Müşterī ʿuşşāḳa andan virilür hem-kār-ı ʿaşḳ

2 Nīk ü bed bilmez ḳabūl eyler bu ʿālem ṣūretin
Her ne yüzden kim olursa görinür envār-ı ʿaşḳ

3 Kim görürse bu metāʿı hep virür ser-māyesüñ
Kim ticāretlen yitürdün ṣatılur eşmār-ı ʿaşḳ

4 Ẓāhirā müflis olanlar bāṭını ʿanḳā imiş
Ḫāk-i yeksān u ḫarābdan bilinür eṭvār-ı ʿaşḳ

5 Bu maḥabbet kenz içre var cevāhir bī-behā
Kenz-i maḫfī[352]den gelenden ṣorılur esrār-ı ʿaşḳ

6 Kimisin Behlül-i Dānā kimisin Mecnūn idüp
Kimisini Manṣūrveş gör ḳurılur ser-dār-ı ʿaşḳ

[352] "Ben (gizli) bir hazineydim." anlamına gelen bir kudsî hadîstir (Yılmaz, 1992: 98).

7 Ehl-i ʿaşḳın ey Meʾābī kimse bilmez ḥāletüñ
Zümre-i derd-i belādan bilinür āşār-ı ʿaşḳ

89

[Ġazel]

[Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün]

74b 1 Görince şuʿle-i şemʿi varup sūzān olur ʿāşıḳ
Düşer pervāneveş nāra yanup biryān olur ʿāşıḳ

2 Sivāsından dili ʿāşıḳ yapılmaz ḫāk-i yeksānı
Anuñçün yıḳılup böyle bugün vīrān olur ʿāşıḳ

3 Bu yolda cān u ser virmek gerek kim tā bula vuṣlat
Anuñçün Kerbelāsında varup çevgān olur ʿāşıḳ

4 Ki zīrā reh-i Manṣūrdur bu daʿvāya gerek bürhān
Kemend-i zülf ile zirā aña ḳurbān olur ʿāşıḳ

5 Görürse mirʾāt-ı dilde cemāl-i Yūsufı nā-gāh
Yaʿḳūb Mıṣr-ı Züleyḫāveş aña ḥayrān olur ʿāşıḳ

6 Ferāġat eylemişdür dü cihānda mā-sivāsından
Bulup bir ġuşe-i vaḥdet aña mihmān olur ʿāşıḳ

7 Meʾābī ḳalb-i ʿāşıḳda bu yer baḥr-i maḥabbetdür
Anuñçün mevc urur ʿaşḳı ṭaşar ʿummān olur ʿāşıḳ

90

[Ġazel]

[Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün]

1 Bi-ḥamdillāh ser-i ḳuyında ol yārüñ ʿitābum yoḳ
Ki zīrā ẓulmet-i şebde olan bedre seḥābum yoḳ

2 Umūrum cümleten Ḥaḳḳa emānet eyledüm zīrā
Ele sübḥa alup dāʾim benüm bir bir ḥisābum yoḳ

3 Dilüñ çek zāhidā bizden elestin mestiyüz bizler
Ki zīrā ḫamr-ı dil-berden benüm ġayrı şarābum yoḳ

4 Girelden mekteb-i ʿaşḳa oḳuruz nüsḫa-i ʿaşḳı
Bu dersi eyledüm taʿlīm benüm başḳa kitābum yoḳ

5 Bu dil murġ[ı] maḥabbetle idelden āh u efġānı
Varup vāʿiẓlere her dem aḳıdur dīde ābum yoḳ

6 Ki çeşmüm ḫūnı ceryānı çeker sūzān-ı ḥasretdür
Ki yanmış nār-ı ʿaşḳ ile benüm baña kebābum yoḳ

7 Libās-ı ʿunṣurumdandur ki dendi ismime Aḥmed
Meʾāb oldum bu ʿālemde benüm ammā meʾābum yoḳ

91

[Ġazel]

[Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün]

1 Viṣāl-i kūy-ı Leylāya göñül virdi varup ʿuşşāḳ
Anuñçündür cemāline nice Mecnūnları müştāḳ

75a 2 Varup ol dām-ı ʿaşḳında girift oldı ġarīb bülbül

Uyanur her seḥerlerde fiġān eyler ʿale'l-işrāḳ

3 Aġardı ḳubbe-i çeşmüm ṭulūʿ-ı şems-i vaḥdetden
İdelden vechinin nūr-ı cemāl-i ʿāleme işrāḳ

4 Gözüñ aç ẕerreler gör kim cemālüñ eyledi iẓhār
Naẓar ḳıl cümle eşyāya eger enfes eger āfāḳ

5 Meʾābī̇ bu yeter irşād baṣī̇ret ehl-i ʿī̇rfāna
Ki Rūḥu'l-Ḳuds saña bir bir lisānuñdan ider inṭāḳ

92

[Ġazel]

[Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün]

1 Bu göñüller içre daʾim mevc uran deryāya baḳ
Ehl-i ʿaşḳın yār elinden çekdügi sevdāya baḳ

2 Gel uyan ey murġ-ı ʿāşıḳ kim irişdi nev-bahār
Gülşen-i vaḥdet açılmış ġonca-i raʿnāya baḳ

3 Ceẕbe-i Raḥmān irişmiş gülşene vaḳt-i seḥer
Ḫˇāb-ı ġafletden uyanmış bülbül-i şeydāya baḳ

4 Şol mücellā mirʾāt içre ʿarş-ı Raḥmān görinür
Eyle mirʿāc aña gel Leyle-i İsrāya baḳ

5 Kim ki ister *kāf u nūn*[353]dan ḫāme-i Ümmü'l-Kitāb
Levḥa-i sırrında yazmış remz ile maʿnāya baḳ

[353] Kâf ve nûn harfleriyle oluşan kelime "kün"dür ve "ol" anlamına gelir. Allah bir şeyi yaratmak isterse ona yalnız "ol" demesi yeter. Ol dediği şey hemen oluverir (Bakara, 2/117; Âl-i İmrân, 3/47; Enʿâm, 6/73; Nahl, 16/40; Meryem, 19/35; Yâsîn, 36/82; Müʿmin, 40/68) (Yılmaz, 1992: 89).

6 Ger dilersen Mışr-ı vaḥdet taḫt üzre rifʿati
Yūsuf-ı ṣıdḳuñda dāʾim görinen rūʾyāya baḳ

7 Sūḳ-ı Kenʿāna irişdi rāh-ı vuṣlatdan ṣabā
Būy-ı cānān gelmededür dīde-i tūtyāya baḳ

8 Vech-i dil-dārın görelden niceler Mecnūnveş
Mirʾāt-ı dilde cemālin gösteren Leylāya baḳ

9 Ey Meʾābī gel naẓar ḳıl ʿālemine vahdetüñ
Ol ʿadālet taḫt üzre ḥükm iden Dārāya baḳ

[ḤARFÜ'L-KĀF]

93

[Ġazel]

[Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün]

1 Resūl-i kibriyānuñdur ḫiṭāb-ı şān-ı *erselnāk*[354]
Kim oldur faḫr-ı ʿālem hem anuñdur maḳṣad-ı eflāk

75b 2 Şefāʿat taḫtı üstinde anı şāh eyledi Mevlā
Kim oldur seyyidü'l-kevneyn anuñdur baḥr-i *aʿtaynak*[355]

3 Ki ḥayrān oldı Rūḥu'l-Ḳuds anuñ miʿrāc-ı sırrında
Kim oldur nūr-ı ʿarşullāh ki *āmennā ve ṣaddāḳnāk*[356]

4 Ki zīrā evvelü'l-maḫlūḳ Muḥammed Muṣṭafā nūrı
Kim oldur menbaʿ-ı ʿālem zemīn u āsmān u eflāk

[354] "Biz seni ancak alemlere rahmet olarak gönderdik" (Enbiya 21/ 107).
[355] "Şüphesiz biz sana bitip tükenmez nimetler verdik" (Kevser, 108/1).
[356] "İman ettik ve doğruluğuna inandık" anlamına gelen Arapça ibaredir.

5 Meʾābī ümmet-i ḳāṣır anuñ derġāh-ı vaṣfında
Kim oldur Leyle-i İsrā iden esrār-ı istidrāk

94

[Ġazel]

[Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün]

1 Bugün meclis-i ʿuşşāḳa irişdüñ sen ṣafā geldüñ
Gelüp aḥbāb-ı müştāḳa göründüñ hem celā geldüñ

2 Girüp bāġ-ı ḫazān içre bu dil murġ[ı] mekān itdüñ
Bi-ḥamdillāh irişdüñ ġonca-i zāra ṣabā geldüñ

3 Nice dem cism ü pervānem yanarken tār-ı ḥasretle
İrişdüñ ẓulmet-i şebde baña şemʿ-i żiyā geldüñ

4 Bu fürḳat derdine cānum ararken yār eyle dermān
Göründüñ Ḫıżrveş cānā bu derdüme devā geldüñ

5 Senüñ teşrīfüñ itmişdür müşerref ehl-i ʿirfānı
Saʿādet ʿizz ile teşrīf idüp ʿahde vefā geldüñ

6 Bu çeşmüm vuṣlat-ı rāhı baḳaldan ḳaldı görmekden
İrüp ḫāk-i ġubāruñdan aña sen tūtiyā geldüñ

7 İrişdi ḥāl-i nezʿüñden Meʾābī āb-ı ḥayvānı
Vedāʿ vü bir nefes ḳılmışdı cānā merḥabā geldüñ

95

[Ġazel]

[Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün]

1 Nice bir naḫs ile devvār ola bu hecr ile eflāk
Nice bir ehl-i ʿāşıḳlar bu derd ile ola ġamnāk

2 Ṣunup bir zehr-i ḳātilden içirdüñ cāmı ʿuşşāḳa
Anuñçün Kerbelā içre olurlar yolına ihlāk

3 Bugün meydān-ı ʿaşḳ içre durur Mecnun ile Ferhād
Daḫı Edhem gibi şāhlar ider yaḳalarını çāk

4 Derūn-ı ḫāne-i dilden iderler iḫrāc aġyārı
Sivādan hep yumışlardur olupdur özleri pür-pāk

76a 5 Reh-i ʿaşḳında ʿuşşāḳın Meʾābī̇ gel ġubār ol kim
İre bād-ı ṣabā nā-gāh bula vuṣlat rehinde ḫāk

96

[Müseddes]

[Müfteʿilün Müfteʿilün Müfteʿilün Müfteʿilün]

I

Açdı yine murġ[ı] göñül bād-ı ṣabā ġonca-i yek
Ḫāne-i dil içre yanup virdi żiyā şemʿa-i yek
Tā ezelī̇ ʿaşḳı gelüp ṣundı bana cürʿa-i yek
Eylemişem yar ile ben ʿahde vefā beste-i yek
Ḫāme ezel yazmış idi ḥarf u saña noḳṭa-i yek
Bulmada kim ṭıfl-ı göñül dem-be-demā nüsḫa-i yek

II

Gülşen-i ʿaşḳuña varup āh u fiġān eyle göñül
Her seḥerī̇ şevḳüñ ile āb-ı revāñ eyle göñül

Cānuñı gel eyle fedā terk-i cihān eyle göñül
ʿAşḳı eyle birlige gel devr-i zamān eyle göñül
Ḫāme ezel yazmış idi ḥarf u saña noḳṭa-i yek
Bulmada kim ṭıfl-ı göñül dem-be-demā nüsḫa-i yek

III

ʿAşḳ-ı rehi sūz-ı ṣafā şemʿa-i nūr-ı saʿādet
Çünki reh-i ʿaşḳı imiş ʿāşıḳa kān-ı şehādet
Baña delīl ol ki saña bende-i bende irādet
Ẕikr-i cemāl oldı bize verdi niyāz u ʿibādet
Ḫāme ezel yazmış idi ḥarf u saña noḳṭa-i yek
Bulmada kim ṭıfl-ı göñül dem-be-demā nüsḫa-i yek

IV

Gel mey āb-destün alup terk-i cihān cān olasın
Faḫr-ı cihān serverine cān ile ḳurbān olasın
Rāh-ı viṣāl isteyüben her demī giryān olasın
Āteş-i ʿaşḳ ile vü derd ile biriyān olasın
Ḫāme ezel yazmış idi ḥarf u saña noḳṭa-i yek
Bulmada kim ṭıfl-ı göñül dem-be-demā nüsḫa-i yek

V

76b Dil ü cānum faḫr-ı cihān ʿaşḳ ile yār olalı
Murġ-ı dilüm gülşenüñe nāle vü zār olalı
Sūḳ-ı belā içre baña derd-i ġamuñ ḳār olalı
Ḫāne-i dil şemʿüñ ile yanuben hem nār olalı
Ḫāme ezel yazmış idi ḥarf saña noḳṭa-i yek
Bulmada kim ṭıfl-ı göñül dem-be-demā nüsḫa-i yek

VI

Sırr-ı lebüñ ḳıldı fedā yüz yanum gül-i zībā
Naḥnu ḳasemnā[357]da bunı ʿaşḳına [e't]-ṭurḳ-ı belā
Ölmegedür niyyetimüz naṣṣ ile kim bunı zīrā
Didi *men māte mine'l-ʿaşḳi fe-ḳād māte şehīdā*[358]
Ḫāme ezel yazmış idi ḥarf u saña noḳṭa-i yek
Bulmada kim ṭıfl-ı göñül dem-be-demā nüsḫa-i yek

VII

Ḥamd ü şenā eylemedüñ ʿaşḳımuzı dem-i vāsiḫ
Çıkdı ṣafā zevk-i fenā geldi dile ġam-ı nāsiḫ
Ḥarf-i noḳṭa ġayırı[359] noḳta birle Meʿāb ola rāsiḫ
Tā ezelī levḥa-i dil yazmışdı bunı tārīḫ (1204)
Ḫāme ezel yazmış idi ḥarf u saña noḳṭa-i yek
Bulmada kim ṭıfl-ı göñül dem-be-demā nüsḫa-i yek

97

[Ġazel]

[Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün]

1 Çün ṭulūʿ itdi cihān ol żiyāsı Aḥmedüñ
ʿĀlemi ḳıldı münevver *veḍ-ḍuḥā*[360]sı Aḥmedüñ

2 Sırr-ı lāhūta irişdi itdi derġāhın ṭavāf
Ḳābe ḳavseyn[361] ʿarş-ı aʿẓam āşnāsı Aḥmedüñ

3 Leyl-i ẓulmet içre nā-gāh ẓāhir oldı māh-tāb
Gör nişidi āh u zārı hem devāsı Aḥmedüñ

[357] "Kısımlara ayırdık" (Zuhruf, 43/32).
[358] "Aşktan ölen, şehit olarak ölmüştür" anlamına gelen bir Hadis-i Şerîftir (Kenzu'l-Ummal, hadis No: 6999-7000).
[359] ġayırı: ġayırı noḳṭa yz.
[360] "Kuşluk vaktine andolsun" (Duhâ, 93/1).
[361] "(Peygambere olan mesafesi) iki yay aralığı kadar yahut daha az (oldu)" (Necm, 53/9).

4 Seyr-i esrār-ı sülūkın çün melekler gördiler
Oldı eflāk tā-be-*Sidre*[362] merḥabāsı Aḥmedüñ

5 Ḫˇāb-ı ḥasretden uyandı çeşm-i ʿāşıḳ nā-gehān
Çün erişdi nev-ṣabādan tūtiyāsı Aḥmedüñ

6 Faḫr-ı ādem nūr-ı ʿālem sırr-ı aʿẓam Muṣtafā
Kim anuñçün ḫalḳ olupdur mā-sivāsı Aḥmedüñ

77a 7 Bu Meʾābī yüz sürüp dergāhuñ eyler ilticā
Tā olaldan ʿaşḳ ile ben mübtelāsı Aḥmedüñ

[ḤARFÜ'L-LĀM]

98

[Ġazel]

[Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün]

1 Duyulmadı senüñ gitdi nedür bu zāruñ ey bülbül
ʿAceb bilmez mi ol güller nedür esrāruñ ey bülbül

2 Görüp ġoncalaruñ her dem küşād olmış seḥerlerde
Olur faṣl-ı ḫazān āḫir gider gülzāruñ ey bülbül

3 Saña bād-ı ṣabā bir nev-ḫaber virmez mi yārüñden
İdersüñ sırrını ifşā nedür iẓhāruñ ey bülbül

4 Açıldıḳça yeñi güller ziyād olur senüñ derdüñ
Uçurduñ tā seḥer-i ḫˇāb nedür bīdāruñ ey bülbül

[362] "Andolsun onu, Sidretü'l-Müntehâ'nın yanında önceden bir defa daha (Me'vâ cenneti) görmüştü." (Necm, 53/14-15). Sidretü'l-müntehâ, son ağaç, yaratıklar âleminin son noktası, cennetin sonudur. Buradan ötesi, Allah'ın gayb âlemidir (Yılmaz, 1992: 145).

5 Fiġān u āhuñ ey murġ-ı Meʾābī̇ per açar bir gün
Ḫarāb olur bu dil mülküñ nedür miʿmāruñ ey bülbül

99

[Ġazel]

[Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün]

1 Cemālüñ şemʿine ḳarşu yanar pervānesi ābdāl
Bulup leẕẕet viṣālinden olur sūzānesi ābdāl

2 İçelden bāde-i ʿaşḳı girürler işbu meydāna
Geçerler cān ile serden ezel mestānesi ābdāl

3 Gezerler baḥr-i ḥikmetde bulurlar dürr-i yektāyı
ʿ*Aref*[363] ʿummānına ġavvāṣ ledün dür-dānesi ābdāl

4 Ḫarāb olmış yürür ẓāhir olur rüsvā bu ʿālemde
Ki dil mecrūḥ u üftāde gezer vī̇rānesi ābdāl

5 Girüp bāzār-ı ʿaşḳ içre virelden ʿaḳlı yaġmaya
Baḳarlar rāh-ı Mevlāya durur dī̇vānesi ābdāl

6 Küşād itmiş seḥer vaḳti cemāl-i ġoncasun dil-ber
Oḳur bülbül gibi medḥün seher efġānesi ābdāl

7 Meʾābī̇ derd-i ʿuşşāḳun devāsın eylemez Loḳmān
Bu derdüñ hem devāsından olur ḥayrānesi ābdāl

100

[363] Tamamı *"Men arefe nefsehû fekad arefe rabbehû"* olan ve "Kendini bilen Rabb'ini bilir" anlamına gelen Hadîs-i Şerîftir (Yılmaz, 1992: 122-123).

[Ġazel]

[Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün]

77b 1 Cānına raḥm eyle ẓāhid raḥmet-i Raḥmāna gel
Küfr-i dilden pāk idince ṣıdḳ ile īmāna gel

2 ʿAzm-i cānān eyleyüben geç ḍalālet rāhuñı
Rāh-ı Ḥaḳḳa nūr ile ʿazm eyleyen kervāna gel

3 Şirk-i āḫfādan geçüben ʿālem-i vaḥdetde kim
Vaḥdet ile cān içinde sır olan cānāna gel

4 Lā vü illā terk idüben ḳāl ḳalīlüñ şübhesin
Mekteb-i mürşidde daʾim oḳunan Ḳurʾāna gel

5 Mirʾāt-ı ḳalbüñ cehālet ẓulmetüñden pāk idüp
Hem żiyā-i maʿrifetde zümre-i ʿirfāna gel

6 Çünki müʾmin mirʾātidür gösteren müʾmin gine
Bāṭınā mirʾat-ı Ḥaḳdan görinen insāna gel

7 Ḳaṭre-i terkībüñ içre ṣanma deryā ʿunṣurı
Baḥr-ı dil içre dem-ā-dem mevc uran ʿummāna gel

8 Bilmeyüp ṭarab elestüñ etme inkār[364] ḥāletüñ
Ravża-i cennet içinde ḳıl semāʿ devrāna gel

9 Bu enāniyyet ḥicābun ḫāk-i yeksān eyleyüp
Ey Meʾābī fetḥ-i ʿaynuñ derdine dermāna gel

[364] inkār: inkāruñ yz.

101

[Ġazel]

[Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün]

1 *Ḳābe ḳavseyn*[365] *Sidre*[366] Ṭūbā müntehāsıdur göñül
Sırr-ı kenz nūr-ı nihānuñ intihāsıdur göñül

2 Ol cemāl-i *ş̱emme veche*[367] mirʾātidür ʿāşıḳuñ
Hem tecellī mirʾātinüñ bil cilāsıdur göñül

3 Dehri ṣaymaz ḳaṭreye ol mevc uran ʿummān imiş
Nice yüz biñ baḥr-i ʿummānuñ nümāsıdur göñül

4 Gösterür mirʾāt-ı ṣāfī kūy-ı yāri ʿāşıḳa
Baḥr-i ʿaşḳuñ ḥayretüñde reh-nümāsıdur göñül

5 Ġāyeti gelmez beyāna bu lisān-ı ḳāl ile
Anı bilgil ʿarş-ı Raḥmānuñ esāsıdur göñül

6 Bend ider ʿāşıḳları ol ḥīle ġamlar çekdürür
Tā ezelden ol cemālin mübtelāsıdur göñül

7 Hem naẓargāhı Celāl ü hem Cemālullāḥı vird
Kenz-i esrār-ı Ḫudānuñ nūr-ı dāsıdur göñül

78a 8 Gāh ḫarāb-ı hecr olur ol gāhī miʿmār-ı viṣāl
Ehl-i ʿaşḳuñ bir çekilmez kim belāsıdur göñül

[365] "(Peygambere olan mesafesi) iki yay aralığı kadar yahut daha az (oldu)." (Necm, 53/9)
[366] "Andolsun onu, Sidretü'l-Müntehâ'nın yanında önceden bir defa daha (Me'vâ cenneti) görmüştü." (Necm, 53/14-15). Sidretü'l-müntehâ, son ağaç, yaratıklar âleminin son noktası, cennetin sonudur. Buradan ötesi, Allah'ın gayb âlemidir (Yılmaz, 1992: 145).
[367] "(Nereye dönerseniz) Allah'ın yüzü işte oradadır" (Bakara, 2/115).

9 Emrine teslīm gerekdür ey Meʾābī ḥāṣılı
Tā ezelden sırr-ı mübhem āşnāsıdur göñül

102

[Ġazel]

[Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün]

1 Vuṣlata ḳılmış muḳaddem hecrine ol Lā-yezāl
Çün ġażabı üstine hem raḥmetidür bī-zevāl

2 Ḳahr u luṭfuñ ṣāḥibidür Vāḥid ü Ferd ü Ṣamed
Gāhī luṭfı ʿayn-ı ḳahrı gāhī ḳahrıdur cemāl

3 *Eri nī enẓur ileyke*[368] didi Mūsā isteyüp
Ḳılmadı Ṭūrı tecellī *len terānī*[369]den mecāl

4 Mübtelādur ḳahr içinde luṭfına ʿāşıḳları
Rāh-ı derdi hem belāda ʿāşıḳı buldı viṣāl

5 ʿĀşık-ı ṣādıḳ olanlar ḳahrı luṭfı bir bilür
Zīre kim ḳahrıyla irmiş menzile bulmış kemāl

6 Kimi Manṣūr gibi dāra kim Ḥüseyn-i Kerbelā
Zehr-i ḳātilden Meʾābī içdiler āb-ı zülāl

103

[Ġazel]

[Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün]

1 Nice bir cevr ü cefā cān ile cānāna taḥammül
Nice bir pervāne-ten āteş-i sūzāna taḥammül

[368] "Bana görün sana bakayım" (A'râf, 7/143).
[369] "Beni (aslâ) göremezsiniz" (A'râf, 7/143).

2 Gülşen-i ġam murġ-ı dili ṣayd-ı şikār eyleyeli
Eyleyem[370] tīġ-i ġamı ḫār ile ḫandāna taḥammül

3 Rūy-ı cemāl ile ʿayān murġ-ı dile ġoncā-i nev
Beter itdüñ beter ey gül nāle efġāna taḥammül

4 Būy ṣabā[dan] murġ[ı] göñül almasa her şām u seḥer
Eyleyemez baḥr-i ġamı bī-ḥadd ü pāyāna taḥammül

5 İrdi Meʾāb vaḳt-i baḥār feth idelüm dīde-i gül
Ḳılmadı būyā sel ol baḫçe-i aḥzāna taḥammül

104

[Ġazel]

[Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün]

78b 1 ʿAsker-i ezhār içinde server-i ser-dār-ı gül
Nev-bahārda murġ-ı zāruñ reh-ber-i ezhār-ı gül

2 Gör küşād itmiş dehānun ġoncaveş bābü's-selām
Gülşen-i firdevse teşbīh nev-bahārü's-siḥr-i gül

3 Feyż almış tā ezelden rūḥ-ı Aḥmed nefḫ ider
Çün beyān itmiş cemāl-i ġonca-i ruḫsār-ı gül

4 Mıṣr-ı ʿaşḳuñ çārşūsında gör metāʿın ṣatmada
Bülbüle açmış dehānun itmede bāzār-ı gül

5 Cevr içün ʿuşşāḳ-ı zāra gösterür tīġ-i cefā

[370] eylemeyem; eyleyem yz.

Kim nihāl-i ḳaddi üzre gör çıḳarmış ḫār-ı gül

6 Tāze itdi murġ-ı ʿaşḳum nālesi günden güne
Gördügünde ṣūret-i zībā gibi gülzār-ı gül

7 İḫtiṣār ile Meʾābī vaṣf-ı verdi ḳıl duʿā
Her seḥer incü gibi bārānı bul eşcār-ı gül

[ḤARFÜ'L-MĪM]

105

[Ġazel]

[Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün]

1 Sülūkumdur reh-i Ḥaḳḳa ṣadāḳat ehl-i dervīşem
Geçüben mā-sivāsından ḥaḳāret ehl-i dervīşem

2 Süvār-ı esb-i ʿaşḳ oldum girüp meydān-ı ʿirfāna
Muḳābilüm olan nefse ʿadāvet ehl-i dervīşem

3 Birāḥim Muṣṭafādır hem ʿAliyyü'l-murtażā reh-ber
Umūrum cümleten Ḥaḳḳa emānet ehl-i dervīşem

4 Mecāzīden olup ārī ḥaḳīḳat rāhına düşdüm
Bugün bāb-ı maḥabbetde ʿıyādet ehl-i dervīşem

5 Giderdük lāyı benlikden geçüben pūst-ı illāya
Hüviyyete olan hā-yı hidāyet ehl-i dervīşem

6 Bizüm maḳṣūdımuz Ḥaḳḳa ṣıfāt-ı Ḥayy u Ḳayyūma
Celāl ile cemāline şehādet ehl-i dervīşem

7 İrişdi ceẕbe-i Raḥmān dili mest eyledi nā-gāh
Şarāb-ı şevḳ-i dil-berden ḥalāvet ehl-i dervīşem

8 Göñül levḥine ḳayd itmiş ezelden ḫāme-i ḳudret
Kelām-ı Lā-yezālīden maḳālin ehl-i dervīşem

79a 9 Meʾābī gel ḥaḳīḳat sūḳına sen de metāʿın vir
Bugün mīzān-ı şerʿīde ʿadālet ehl-i dervīşem

106

[Murabbaʿ]

[Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün]

I

Ġāfilā cām-ı ezel feryādınuñ sekrānıyam
Hem rumūz-ı *men ʿaref*[371] gülzārınuñ meydānıyam
Levḥa-i sırr-ı ḫafīdür işbu ẕātum maḫzeni
Ḳudsīyem nūrānīyem insānīyem Rabbānīyem

II

Geşte-i ʿilm-i ledünnī baḥrinüñ ṣayyādıyam
Nār-ı şevküñ şemʿinüñ sūzānıyam devrānıyam
ʿĀdilem yolında anuñ rūḥ-ı Aḥmed ṣāfıyam
Muḳtedā-yı hem-sirācem Bū Ḥanīfe rāhıyam

III

Ceddüm ol Ebū'l-Beşer Ādem Ṣafiyyullāh durur
Ḳıblem ol bünyād-ı İbrāhīm Ḫalīlullāḥ durur
Ḳalb içindedür lisānum ẕikrüm İsmullāh durur
Taḫt-ı ḳalbüñ şāhıyam ben ṣāfīyüm Sübḥānıyam

[371] Tamamı *"Men arefe nefsehû fekad arefe rabbehû"* olan ve "Kendini bilen Rabb'ini bilir" anlamına gelen Hadîs-i Şerîftir (Yılmaz, 1992: 122-123).

IV

Bāṭın u ẓāhirde āmir ol şerī‘at ehliyem
Hem-ḫulūṣam dār-ı ‘irfān-ı ḥaḳīḳat sırrıyam
Bu Girīd-i Ḳandyevī ṣādıḳ ṭarīḳat feyżiyem
Abdālanam mürşid-i ‘Abdülḳādir Geylānīyem

107

[Ġazel]

[Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün]

1 Terk idüp nāmūs u ‘ārı yüri ur ‘aşḳa ḳadem
Aç gözüñ gel bir naẓar ḳıl kim urur maḥremde dem

2 Ẓāhirā ṭut sen şerī‘at bāṭınen hem ṭarīḳat
Eyle gel mi‘rāc-ı ‘irfān bul ḥaḳīḳat bī-ẓulüm

3 ‘Ālem-i vaḥdet içinde yüri git merd-i vaḥīd
Geç bu keşret ‘āleminden özine eyle kerem

4 Sen seni çıḳar aradan sende bul sen yāriñi
Mā-sivā[372] görme şehā gel sen seni bil dem-be-dem

5 Gel bu iḳrār ‘āleminde bul Me’ābī yārini
Geçmeyince mā-sivādan vuṣlatuñdur mā-‘adem

108

[Ġazel]

[Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün]

79b 1 Nüsḫā-i ‘aşḳ içre yazmış ḫāme-i dil ḳudretüm

[372] mā-sivā: mā-sivāyı yz.

Velī taḳrīr etmede yoḳ cān içinde ḳuvvetüm
2 Bir muʿammādur görinmez hem oḳunmaz levḥası
Bī-ḫaberdür cān u cismüm cān içinde ḥāletüm

3 Ol kitābı ezber itmek ḳaṣd idince cān u dil
Anı taḥṣīl itmek içün dala döndi ḳāmetüm

4 ʿİlm-i esrāruñ rumūzın ṣorma benden zāhidā
Ol ledünnī ʿilmidür kim yoḳ maḳāle tāḳatüm

5 Ey Meʾābī tā ezelden bunı yazmış ʿāşıḳa
Kim anuñçün artmadadur cān içinde ḥasretüm

109

[Ġazel]

[Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün]

1 Ey Ḫudā ḳıl her ḫaṭādan Āl-i Oşmān-ı Selīm
Ḳıl müʾebbed hem müʾeyyed luṭf ile Ḫān-ı Selīm

2 Ḫāk ile yeksān ola aʿdā-yı dīn ü devleti
Feṭḥ-i nuṣret ile dem-ā-dem ola ḫandān Selīm

3 Vāriṣ-i pūst-ı resūl-i faḫr-ı ʿālem ol durur
Kim anuñdur ʿadl u dādı ḥükm-i Ḳurʾān-ı Selīm

4 Eylesün düşmānını maġlūb u maḳhūr Lā-yezāl
Nemçe Mosḳovuñ bilādın feṭḥ-i āsān-ı Selīm

5 ʿAvn-ı Ḫaḳ ile ʿadūdan eylesün aḫẕ intiḳām
Ehl-i İslāmda muẓaffer gele devrān-ı Selīm

6 Çün cülūsıdur küşāde ʿaḳde menḳūṭ-ı tārīḫ
Taḫta çıḳdı yümn-i gūyā nā-gehān Sulṭān Selīm

7 Ey Meʾābī müjdeler āfāḳa geldi tārīḫi
Naṣṣıküm min fi-etin[373] ḳavli bula cān-ı Selīm (1204)

110

[Ġazel]

[Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün]

1 Bulmışam bir derdi ben kim aña dermān istemem
Çünki cānān rāhıdur bu aña ben cān istemem

2 Cümle ʿuşşāḳuñ fedādur yolına cān u seri
Vuṣlat-ı ʿıydında anuñ kīş ü ḳurbān istemem

3 Vechini mirʾāt-ı dilden murġ-ı dil seyrān idüp
Bu fenā-yı gülzār içre verd-i ḫandān istemem

80a 4 Ṣıdḳ ile yārüm ararken rāh-ı ʿaşḳa düşmüşem
Cennet içre pes anuñçün ḥūr u ġılmān istemem

5 Nūş idelden yār elinden cām-ı ʿaşḳı ḥāṣılı
Ḫızrveş hem bu fenāda āb-ı ḥayvān istemem

6 *Kenzi maḫfī*[374] tā olaldan bahr-i ʿaşḳ içre ẓuhūr
Keşret-i elvāna baḳmam lüʾlüʾ mercān istemem

7 Her ne istersen Meʾābī aç gözüñ sen sende bul

[373] "Allah'ın izniyle büyük bir topluluğa galip gelen nice küçük topluluklar vardır" (Bakara, 2/249).
[374] "Ben (gizli) bir hazineydim." anlamına gelen bir kudsî hadîstir (Yılmaz, 1992: 98).

Pes anuñçündür lisānum ġayrı Loḳmān istemem

111

[Ġazel]

[Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün]

1 Cihān dārālaruñ zāhid bir ednāyā degişdürmem
Anı aʿlā bilüp ʿarş-ı muʿallāya degişdürmem

2 Kitāb-ı kāl u ḳīl içre oḳunan dersi ey zāhid
Anı bir noḳṭa-i vāḥid muʿammāya degişdürmem

3 Yeter tūl u dırāz etme kelām-ı vaṣf-ı cennātı
Ki zīrā bāde-i ʿaşḳı muṣaffāya degişdürmem

4 Beḳā sevdāsına düşmiş ezelden ʿaşḳ ile cānum
Fenā sevdāsını zāhid bu sevdāya degişdürmem

5 Cemālullāḥ içün ārzū çekelden ḳalb-i maḥzūnum
Sekiz cennete ġılmānı temāşāya degişdürmem

6 Görinse gözime ʿālem cemāl-i Yūsuf-ı ṯānī
Görinen mirʾāt-ı dilden mücellāya degişdürmem

7 Meʾābī ẕikrine meşġūl olur ʿālem o maḥbūbuñ
Velī yüz biñ bir esmāyı müsemmāya degişdürmem

112

[Ġazel]

[Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün]

1 Girelden keşti-i ʿaşḳa ġarīḳ-i baḥr-i ḫūn oldum

Gezüp vādī-maḥabbetde bugün ben nev-cünūn oldum

2 Gelür deryā-yı eşḳüm gāh yed-i deryā gibi mevce
Miyān-ı baḥr-i miḥnetde ġarīb u bī-sütūn oldum

3 Geçüp keşret libāsından ferāġat cübbesin giydüm
Serāy-ı vaḥdet içre hem girüp ehl-i sükūn oldum

80b 4 Emīn olmaz benüm başum bu ġavġādan belālardan
Maḥabbet dāmına zīrā giriftār u zebūn oldum

5 Meʾābī mekteb-i ʿaşḳa girelden ṭıfl-ı dil oldum
Kitāb-ı ʿaşḳı ezberden oḳudum ẕü-fünūn oldum

113

[Ġazel]

[Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün]

1 Dürr-i yektā baḥrinüñ ben mevc urur ʿummānıyam
ʿİlm ile hem *men ʿaref*[375] esrārınuñ ʿirfānıyam

2 Ḥūr u ġılmān ister iseñ zāhid gel yanıma
Ḳufl-ı cennet bābınuñ miftāḥıyam Rıḍvānıyam

3 Ehl-i ʿaşḳam yanıma gel gör ceḥīmüñ nārını
Kim ʿaẕāb-ı fürḳatün ben āteş-i sūzānıyam

4 Müʾminūn ṣayd ḳıla dāʾim kāfirüñ kiẕbi menem
Dört kitābuñ meẕhebi Ḥaḳ cümlenüñ īmānıyam

[375] Tamamı *"Men arefe nefsehû fekad arefe rabbehû"* olan ve "Kendini bilen Rab'ini bilir" anlamına gelen Hadîs-i Şerîftir (Yılmaz, 1992: 122-123).

5 ʿArş-ı aʿlā hem melāʾik āsmān u hem zemīn
Cümle ferʿüm anlaruñ ben cism içinde cānıyam

6 *Ḳul huvallāhu eḥad*[376]den neylerüm iṣbātumı
ʿĀlem-i keṣretde zīrā vāhidüñ bürhānıyam

7 Ẓāhiren ednā Meʾābī oldum ise ʿāleme
Bātınen Mıṣr-ı maḥabbet taḫtınuñ sultānıyam

[ḤARFÜ'N-NŪN]

114

[Ġazel]

[Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün]

1 Ḥaḳīḳat maḥremi şāhı olup sulṭānı Muḥyiddīn
Ṭarīḳat güneşi māhı ʿurefā ʿummānı[377] bahri Muḥyiddīn

2 Ḳudūmi olduġı çün hep velīyyullāh riḳābında
Taṣarruf ehl-i aḳṭāb ider fermānı Muḥyiddīn

3 Kim oldur bāz u eşheb ser-te-ser iḳlīm-i sebʿada
İrişür ḳande bir dervīş çaġırsa anı Muḥyiddīn

4 Ẓiyā-yı māh-tābından münevver oldı dervīşi
İşāretle açar keşfi olur seyrānı Muḥyiddīn

5 Ḥayāt-ı feyż-i ātīden dirilür mürdeveş cānlar
O ṣāḥib-mecmuʿa'l-baḥreyn olan ʿummānı Muḥyiddīn

6 Kerāmātın görür mi hīç olanlar ḫˇāb-ı ġafletde

[376] "De ki: O, Allah'tır, bir ve tektir" (İhlâs, 112/1).
[377] ʿummānı: ʿummānı bahri yz.

Velī ẓāhir cihān içre degül pinhānı Muḥyiddīn

81a 7 Celālinden ider ḳahrı olan münkir-i bed-ḫūya
Cemālinden ider dāʾim hezār iḥsānı Muḥyiddīn

8 Anuñ himmet-i ʿulyāsı irişür baḥr ü berre
Olan bī-çāre āvāre bulur dermānı Muḥyiddīn

9 Odur ol ḳuṭb-ı reyyānī daḫı maḥbūb-ı Sübḥānı
Daḫı hem ġavṯ-ı Yezdānī olup Geylānī Muḥyiddīn

10 Rumūz-ı *men ʿaref*[378] dersi ḥaḳīḳat kenzinüñ sırrı
Ṭarīḳat menbaʿ-ı kānı daḫı erkānı Muḥyiddīn

11 Tulūʿ itdür cihāñ içre resūlüñ nesl-i pākinden
Anuñ miṣbāḥ-ı nūrından o bir nūrānī Muḥyiddīn

12 Burūc-ı evliyāullāh olan Baġdādī maḥmiyye
Şeref-yāb oldığı andan ki oldı kānı Muḥyiddīn

13 Dilüm medḥine mi ḳādir Meʾābī kim ide taḳrīr
İder mi dil anı taʿbīr olur ḥayrānı Muḥyiddīn

115

[Ġazel]

[Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün]

1 Açup cān gözlerüñ zāhid oḳu sırr-ı muʿammādan
Naẓar ḳıl mirʾāt-ı ḥüsnüñde ol nūr-ı mücellādan

[378] Tamamı *"Men arefe nefsehû fekad arefe rabbehû"* olan ve "Kendini bilen Rab'bini bilir" anlamına gelen Hadîs-i Şerîftir (Yılmaz, 1992: 122-123).

2 Ẕiyā-yı şemʿ-i dil-i pertevün gel şuʿle-dār eyle
Bulup ol levḥa-i ʿīlm-i ledünnī baḥr-i aḫfādan

3 Künūz-ı ʿilm-i esrāra urup miftāḥ-ı esmādan
Varup fetḥ eyle dil-ḫāne naẓar ḳıl ḳaʿr-ı deryādan

4 Kitāb-ı ʿilm-i esrāruñ bu dil naḳḳāşıdur zāhid
Girüp bāb-ı tecellīden ḫaber al Ṭūr-ı Mūsādan

5 Bugün dil baḥrinüñ aṣdāf Meʾābī cismidür ṣayyād
Ki her yüzden ider ṣaydı ledünnī dürr-i yektādan

116

[Ġazel]

[Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün]

1 Gel ey zāhid ḫaber vir gel baña sen Ṭūr-ı Mūsādan
Ser-ā-ser *lī-maʿ-allāh*[379]dan daḫı ol sırr-ı İsrādan

2 Nedür ʿāşıḳlara bunca cefā cevr etdügi maʿşūḳ
Nedendür hem ḫaber vir gel bugün ol zencīr-i cādan (?)

81b 3 Neden hem faḫr idinmişdür yanup şemʿine pervāne
Kerem ḳıl zāhidā söyle cinān-ı faḳr u ġınādan

4 Nedür bülbüllerüñ zārı neden pinhān olur güller
Ḫaber vir nergis ü sünbül bahār-ı seyr-i şeydādan

5 Neden Mecnūnveş ṣaḥrā gezer Edhem gibi şāhlar
Ne gördi mirʾāt-ı dilde ne bildi faḫr-ı Leylādan

[379] "Benim Allah ile (öyle anlarım olur ki ne bir mukarreb melek ne de gönderilmiş bir nebî öyle bir yakınlığı elde edebilir)" (Yılmaz, 1992: 115).

6 Nedendür *ḳābe ḳavseyn*[380]üñ ẓuhūrı Kaʿbe-i ʿulyā
Nedür miʿrāc-ı rūḥānī ḫaber vir nūr-ı evhādan

7 Rumūz-ı *men ʿaref*[381]den gel bu nefsüñden ḫaber söyle
Veyā ʿilm-i ledünnī baḥresi ol Ḫızır u Mūsādan

8 Nedendür luṭfuña ḳahruñ arasında olan perde
Nedür ol baḥri bī-pāyān ḫaber vir dürr-i yektādan

9 Nedür ol ẓulmet-i hicrān nedendür ṭamu-yı nīrān
Nedendür nefḫ-i İsrāfīl ḫaber vir ḥaşr-ı kübrādan

10 Nedür ol ʿālem-i ervāḥ nedür iḳrāruñ ey zāhid
Eger içdüñse ol cāmı ḫaber vir ḫamr-ı illādan

11 Nedür *Sidre*[382] nedür Ṭūbā neden hüsn-i Meʾābuñ kim
Kimüñle zeyn olur cennet ḫaber vir ḥūr-ı Meʾvādan

117

[Ġazel]

[Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün]

1 Bugün meydān-ı ʿaşḳ içre duran bir dānesiyem ben
Bu dehr-i fānī meydānuñ hemān vīrānesiyem ben

2 Ledün ʿilmi benümle hem göründüm noḳtā-i vāḥid
Velī ʿīlm-i tecellīnüñ deli dīvānesiyem ben

[380] "(Peygambere olan mesafesi) iki yay aralığı kadar yahut daha az (oldu)" (Necm, 53/9).
[381] Tamamı *"Men arefe nefsehû fekad arefe rabbehû"* olan ve "Kendini bilen Rabb'ini bilir" anlamına gelen Hadîs-i Şerîftir (Yılmaz, 1992: 122-123).
[382] "Andolsun onu, Sidretü'l-Müntehâ'nın yanında önceden bir defa daha (Me'vâ cenneti) görmüştü." (Necm, 53/14-15). Sidretü'l-müntehâ, son ağaç, yaratıklar âleminin son noktası, cennetin sonudur. Buradan ötesi, Allah'ın gayb âlemidir (Yılmaz, 1992: 145).

3 İçelden bāde-i ʿaşḳı bu ʿaḳlum yaġmalanmışdur
Gezüp Mecnūn-ı üftāde ki ʿaşḳ mestānesiyem ben

4 Giderdük fehm ü idrākı uçurduḳ murġ-ı feryādı
Güle mi ey aceb bilmem nitey'n efġānesiyem ben

5 Ne iẕʿānem bugün bende ne dermānum benüm derdüm
Ġarībem ey meded bilmem kimüñ hicrānesiyem ben

6 Ki düşdük işbu sevdāya göñül taḫtında sulṭānum
Bilünmez sevdigüm kimdür kimüñ ḫayrānesiyem ben

7 Hemān maḥv oldı hep varum fenā buldı o dem kārum
Girüp bir baḥr-i ʿummānuñ ṣadef dür-dānesiyem ben

82a 8 Aña ḥadd ü kenār olmaz ʿaḳıllar çāk olur anda
Geçelden rāh-ı ʿaşḳ içre anuñ seyrānesiyem ben

9 Ne şekli ṣūret-i naḳşı ne mevci ʿāb ile kānı
Hemān ol ʿaşḳ-ı sūzānuñ yanar pervānesiyem ben

10 Ne bendeyem ne ben bildüm benüm derdümde dermānı
Ne dermānum benüm derdüm ne dermān dānesiyem ben

11 Benüm āhum hevāda āh iden āhum nedür bilmem
Gine āhum içinde āh ile biryānesiyem ben

12 Vücūd iken vücūd oldum neden oldum nedür aslum
Ezelden tā ebed bende-i ter-gül nālesiyem ben

13 Ne gülden ben ḫaber-dāram ne aṣlı gül midür bilmem
Hemān ol rūḥ-ı ter-gülüñ muʿaṭṭar bādesiyem ben

14 Ne ʿattār-ı cihān ʿıtrı ne istişmām olur ḳābil
Bugün bād-ı ṣabāsınuñ beter mey-ḫānesiyem ben

15 İçenler bāde-i ʿaşḳum ḳalurlar derd-i miḥnetle
O derdler bādesi varı bu dem ḥālā nesiyem ben

16 Meʾābī āh meʾābum yoḳ Meʾābī-i ḥüsn ben bende
Meʾābī ḥüsn-i mey bilmem bugün ammā nesiyem ben

118

[Muḫammes]

[Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün]

I

Gel bu meydān içre ʿāşıḳ māh-ı meydān ol bugün
Gir bu ʿirfān içre ṣādıḳ şāh-ı merdān ol bugün
Gel fedā ḳıl işbu cismi rāh-ı ḳurbān ol bugün
Gör cemālüñ Kaʿbesini gāh-ı ḥayrān ol bugün
Ḳıl temāşā Ḥaḳ cemālin āh-ı sūzān ol bugün

II

Gel bu meydān içre ʿāşıḳ eyle bürhān ʿaşḳını
Hem bu yolda ṣādıḳ olup eyle dermān ṣıdḳını
Bir naẓar ḳıl yüzi māhı ile devrān şevḳini
Taʿmīr it gel ḳalbüñi hem gör Süleymān ẕevḳini
Gir bu ʿirfān içre ṣādıḳ şāh-ı merdān ol bugün

III

82b Oḳuyup ders-i *ʿaref*[383]den ḫāne-i ʿirfāna gel
Küntü kenzen[384] şerbetidür kāse-i mey-ḫāne gel
Nahnü aḳreb[385] menzilidür ḳıble-i Raḥmāna gel
İç şarāb-ı *lī-maʿ-allāh*[386] bul ḥayātı cāna gel
Gel fedā ḳıl işbu cismi rāh-ı ḳurbān ol bugün

IV

Ḳaçma gel Manṣūrveş vir yolına sen baş u cān
Hem Ḫalīlüñ cismi gibi sen āteşde durma yan
Gülsitān olsun saña hep gördügüñ kevn ü mekān
Çıḳ tecellī Ṭūrı üzre istimāʿ it *len terān*[387]
Gör cemālüñ Kaʿbesini gāh-ı ḥayrān ol bugün

V

Gel ḥaḳīḳat ʿālemine eylegil miʿrāc-ı ʿaşḳ
Zülf-i yāre vāṣıl olup dārına Ḫallāc-ı ʿaşḳ
Ki ḥaḳīḳat ʿāleminden ḫırḳā-i ser-tāc-ı ʿaşḳ
Ey Meʾābī var mı şimdi ḥasret-i muḥtāc-ı ʿaşḳ
Ḳıl temāşā Ḫaḳ cemālüñ āh-ı sūzān ol bugün

119

[Ġazel]

[Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün]

1 Firākumdan benüm ḥūr-i cinān aġlar benüm içün

[383] Tamamı *"Men arefe nefsehû fekad arefe rabbehû"* olan ve "Kendini bilen Rabb'ini bilir" anlamına gelen Hadîs-i Şerîftir (Yılmaz, 1992: 122-123).
[384] "Ben (gizli) bir hazineydim." anlamına gelen bir kudsî hadîstir (Yılmaz, 1992: 98).
[385] "Biz daha yakınız" (Kaf, 50/16). "Biz ona şah damarından daha yakınız (Yılmaz, 1992: 130).
[386] "Benim Allah ile (öyle anlarım olur ki ne bir mukarreb melek ne de gönderilmiş bir nebî öyle bir yakınlığı elde edebilir)" (Yılmaz, 1992: 115).
[387] "Beni (aslâ) göremezsiniz" (A'râf, 7/143).

Ṣoyup cennet libāsından bu cān aġlar benüm içün

2 Urup varlıgumı ḳatl itdi nefsüm Ḳābil ammā
Bu cismüm Ādem ü Ḥavvā uran aġlar benüm içün

3 Bu yoḳluḳ küştesin baḥr-i beḳāya eyledüm mellāḥ
Fenā ġarḳinde dü çeşmüm ṭūfān aġlar benüm içün

4 Bu ʿaşḳuñ nārına cism-i Ḫalīli eyledüm per-tāb
Mekānum murġ-zār-ı gülsitān aġlar benüm içün

5 Fedāsı çün o maḥbūbuñ ḳoyaldan başı meydāna
Bu cānum iştiyāḳından hemān aġlar benüm içün

6 Īmānum Yūsufā ḥüsnüm olaldan Mıṣr-ı sulṭāna
Büküldi ḳadd-i Kenʿānum fiġān aġlar benüm içün

7 Ḫiṭābı *len terānī*[388] güş idelden Ṭūr-ı ḳalbümde
Maḳām-ı sırr-ı aḫfāda īmān aġlar benüm içün

83a 8 Ṣadā-yı Dāvūdı birle ḳaçan kim eyledüm iḳrāra
İçerdi bāde-i fürḳat dehān aġlar benüm içün

9 Göñül taḫt-ı Süleymānı ser-ā-ser ḥükm idüp āḫir
Çalındı ḳūs-ı rıḥlet çün cihān aġlar benüm içün

10 Bu cān u cism zindān içre evrāduñ oḳumışdur
Baña bu baṭn-ı ḥūt içre mekān aġlar benüm içün

[388] "Beni (aslâ) göremezsiniz" (A'râf, 7/143).

11 Semavāta ʿurūc itmek murād itdükde bu rūḥum
Görüp Meryem gibi ʿālem nihān aġlar benüm içün

12 Girüp ol ġār-ı hicrāna refīḳ-i sādıḳam maḥzūn
Baña aṣḥāb-ı ġār u bī-gümān aġlar benüm içün

13 Meʾābī ʿarẕ-ı ḥālüm ger ṣunarsam şāhuma bir gün
Durup ḥāżır olan ehl-i dīvān aġlar benüm içün

120

[Ġazel]

[Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün]

1 *Ṣemme vechüñ*[389] ḳıblesine ḳarşu diller *ḫāşiʿīn*[390]
Hem derūn-ı cān u dilden oldı diller ṣādiḳīn

2 ʿĀlem-i vaḥdetde bizler ḳāʾim olduḳ ṣıdḳ ile
Güş idelden tā ḫiṭāb-ı *Ḳümullāh ḳānitīn*[391]

3 Ehl-i iḥsān ücretidür çünki iḥsān-ı kerem
Ehl-i iḥsānı sever çün ol *yuḥibbu'l-muḥsinīn*[392]

4 Şek ile etme fesādı Mıṣr-ı dilde zāhidā
Sūḳ-ı ʿaşḳ içre nidā-yı lā-*yuḥibbu'l-müfsidīn*[393]

5 Ẓālim olma ʿālem-i nefs üstine kim zāhidā
Oḳuyup Ḳurʾān içinde *biʾse meṣvez-ẓālimīn*[394]

[389] "(Nereye dönerseniz) Allah'ın yüzü işte oradadır" (Bakara, 2/115).
[390] "Saygı gösterenler" (Bakara, 2/45; Âl-i İmrân, 3/199; Enbiyâ, 21/90; Ahzab, 33/35; Şûrâ 42/45).
[391] "Allah'a gönülden bağlılık ve saygı ile durun" (Bakara, 2/238).
[392] "İyilik edenleri sever" (Bakara, 2/195; Âl-i İmrân, 3/134,148; Mâide, 5/13,93).
[393] "Bozguncuları sevmez" (Mâide, 5/64; Kasas, 28/77).
[394] "Zalimlerin kalacakları yer ne kötüdür" (Âl-i İmrân, 3/151).

6 Ṣunʿ-ı Mevlāya naẓar ḳıl Ḥaḳḳı idrāk eyleyüp
Sende görsen ṣorma anı *ve mā rabbü'l-ʿālemīn*[395]

7 Tā ezelden bāb-ı cūdı üstine yazmış Ḫudā
Gör Meʾābī *udḫulūhā bi-selāmin aminīn*[396]

121

[Ġazel]

[Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün]

1 Açup cān gözini gördüm bu cān içre imiş cānān
Gerekdür görmege anı bu yolda bī-ḥicāb aʿyān

83b 2 Gerekdür mürşid-i kāmil ola reh-ber bu rāh içre
Gerekdür sālike teslīm rıżā vü ṣıdḳ ile īmān

3 Ki zīrā ḳurb-ı Ḥaḳḳa vāṣıl olmaz kimse mürşidsiz
Bilinmez yolları zīrā irişmez ḥadd ile pāyān

4 Bu rāhuñ ḳaṭʿına elzem nebīyle āyetin ʿaşḳuñ
İrişe menzile aḳdem ola tā yār ile mihmān

5 Budur ol rāh-ı vaḥdet kim gerekmez mā-sivā bunda
Libās-ı benligünden hem gerekdür dil ola ʿuryān

6 Fenādan maḥv ola özin beḳāya feṭḥ ola gözüñ
Bu dil mirʾātına yüzüñ teveccüh eyleye her ān

7 Meʾābī derdine dermān ararken rāh-ı ʿaşḳ içre
Virildi derde dermānı görindi feyż ile iḥṣān

[395] "Alemlerin Rabbi nedir?" (Şu'arâ, 26/23).
[396] "(Onlara), "Girin oraya esenlikle, güven içinde" denilir" (Hicr, 15/46).

122

[Ġazel]

[Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün]

1 Cān u dil geçdi cihānda cümle yoḳdan var eden
Dönmezem ʿaşḳın yolından cān çıḳarsa aradan

2 Rāh-ı ʿaşḳ içre bu cismi pāre pāre etseler
Ḳul huvallāhu eḥad[397] feryād idüm her pāreden

3 Başuma ḳopsa ḳıyāmet hep dirilse bu cihān
Dönmezem bezm-i elestde itdigüm iḳrāreden

4 Ger ḳanāʿat eyler isem cennetüñ ġılmānına
Zāhidā maḥrūm olam ben ʿaşḳ ile dīndāreden

5 Cān çıḳarsa kūy-ı fürḳatde hezārān āh ile
Ey Meʾābī geçmezüm ben derd-i ʿaşḳ-ı yāreden

[ḤARFÜ'L-VĀV]

123

[Ġazel]

[Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün]

1 Gel hüviyyet mektebinde ḳıl ṭaleb maʿbūd Hū
Oḳuyuben *Ḳuli'llāhu*[398] ögrenüp mevrūd Hū

2 Lā vü illādan geçüben iki lāmdan bir elif
Lā-ilāhe ġayradur ġayrısı merdūd Hū

[397] "De ki: O, Allah'tır, bir ve tektir" (İhlâs, 112/1).
[398] "Allah de ki".

3 *Küntü kenzen*[399] Kaʿbesidür sen elifi ḳıl ṭavāf
İki lāmuñ arasında med ider memdūd Hū

84a 4 Çık tecellī Ṭūrı üzre sen tamām it erbaʿīn
Gör muḥīṭüñ işbu kevnüñ bil anı meşhūḍ Hū

5 *Naḥnu aḳreb*[400] mirʾātinden lā-yı refʿ it tubṣirūn
Ḳıblegāhı *s̱emme vechullāḥ*[401]da dir maḳṣūd Hū

6 *Men ʿaref*[402] dersinde oḳuma ʿarefnā ẕātına
Lī-maʿ-allāh[403] maḥreminde noḳṭadur mefrūd Hū

7 Ḳıl şerīʿat mişkātından zīn-i ṣāfī hem-ṭarīḳ
Yan meʿārif miṣbāḥından tā olup mevḳūd Hū

8 Maẓhar-ı sırr-ı hüviyyet ol resūl-i kibriyā
Noḳṭa-i hā-yı hüviyyet devr ider maʿḳūd Hū

9 Böyle Ṭūbā anlara dir kim bilür ḥüsn-i Meʾāb[404]
Bilmeyenler kendi nefsin oldılar merdūd Hū

124

[Ġazel]

[Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün]

1 Yanar pervāneyem cānā cemālüñ şemʿine ḳarşu

[399] "Ben (gizli) bir hazineydim." anlamına gelen bir kudsî hadîstir (Yılmaz, 1992: 98).
[400] "Biz daha yakınız" (Kaf, 50/16). "Biz ona şah damarından daha yakınız (Yılmaz, 1992: 130).
[401] "(Nereye dönerseniz) Allah'ın yüzü işte oradadır" (Bakara, 2/115).
[402] Tamamı *"Men arefe nefsehû fekad arefe rabbehû"* olan ve "Kendini bilen Rabb'ini bilir" anlamına gelen Hadîs-i Şerîftir (Yılmaz, 1992: 122-123).
[403] "Benim Allah ile (öyle anlarım olur ki ne bir mukarreb melek ne de gönderilmiş bir nebî öyle bir yakınlığı elde edebilir)." (Yılmaz, 1992: 115).
[404] "Varılacak güzel yer anlamına gelirken ilgili âyetlerde iyi işler işleyenlerin öbür dünyada yerlerinin cennet olacağını bildirmektedir" (Âl-i İmrân, 3/14; Ra'd, 13/29) (Yılmaz, 1992:72).

Deli dīvāneyem ammā cemālüñ şemʿine ḳarşu

2 Ki yüzüñ *şemme Vechullāh*[405] yanaġuñ *len yenālellāh*[406]
Düşerler *fī-sebīlullāh*[407] cemālüñ şemʿine ḳarşu

3 Kimi Manṣūr gibi dāra kimi Mecnūn āvāre
Cigerler oldı ṣad-pāre cemālüñ şemʿine ḳarşu

4 Ṣunup destine peymāne içenler oldı mestāne
Kıyarlar ʿaşḳ ile cāna cemālüñ şemʿine ḳarşu

5 Ḳılanlar āhı efġānı bulurlar derde dermānı
Açarlar çeşm-i mestānı cemālüñ şemʿine ḳarşu

6 Bulurlar bu kemālātı geçenler kān-ı leẕẕātı
N'iderler ḥūr-i cennātı cemālüñ şemʿine ḳarşu

7 Meʾābī derdine dermān viṣāl-i kūyına sūzān
Ciger ʿaşḳ odına biryān cemālüñ şemʿine ḳarşu

125

[Ġazel]

[Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün]

1 Bulmışam bezm-i elestden bu fenāda dār-ı nev
Eyledüm iḳrārum anda bir daḫı iḳrār-ı nev

84b 2 Tā ezelden çün münevver eyledüm ben şemʿ-i dil
Nūr-ı Aḥmedden irişdi bir daḫı envār-ı nev

[405] "(Nereye dönerseniz) Allah'ın yüzü işte oradadır" (Bakara, 2/115).
[406] "(Onların etleri ve kanları) asla Allah'a ulaşmaz. Takvanız ulaşır" (Hac, 22/37).
[407] "(Zekat), Allah yolunda cihad edenler ve yolda kalmış yolcular içindir" (Tevbe, 9/60).

3 Gülşen-i vaḥdet görelden murġ-ı dil āh etmede
Faḫr-ı ʿālemden görindi bir daḫı gülzār-ı nev

4 Levḥ-i dilden cān oḳurken *şemme vechüñ*[408] ʿilmini
Naḥnu aḳreb[409] didi Ḳurʾān içre gör esrār-ı nev

5 Genc-i vaḥdet içre sākin olmış iken ʿaşḳ ile
Çıḳdum andan sūḳ-ı ʿaşḳla ḳurmışam bāzār-ı nev

6 *Küntü kenzen*[410] mektebinden oḳur iken ṭıfl-ı dil
Dört kitāb içre yazılmış bir daḫı aḫbār-ı nev

7 Çünki buldum ol cemālin Kaʿbesini ben ezel
Bir daḫı mirʾāt-ı dilden eyledi iẓhār-ı nev

8 Bitdi eşcār-ı ezelden ʿahd ü mīṯāḳ meyvesi
Virdi devrān-ı bahārda bir daḫı eṯmār-ı nev

9 Tā ezelden bu Meʾābī gözlemekle rāh-ı Ḥaḳ
Ḫāk-i Aḥmedden irişdi sürme-i dīdār-ı nev

126

[Ġazel]

[Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün]

1 ʿĀlem-i ġayb içre ẕikrüm şevḳ ile esmāda Hū
Hem şehādet ʿāleminde görinür eşyāda Hū

[408] "(Nereye dönerseniz) Allah'ın yüzü işte oradadır" (Bakara, 2/115).
[409] "Biz daha yakınız" (Kaf, 50/16). "Biz ona şah damarından daha yakınız (Yılmaz, 1992: 130).
[410] "Ben (gizli) bir hazineydim." anlamına gelen bir kudsî hadîstir (Yılmaz, 1992: 98).

2 Evvelī Hū Āḫirī Hū diyü söyler cān u dil
Dört kitābı tefsīr ider ʿālem-i maʿnāda Hū

3 Vaḥdet içre ol hüviyyet ʿālemine dir żamīr
Mā-sivāyı nefy idüp iṯbāt ider illāda Hū

4 Ol cemāl-i ʿaşḳ içre ẓāhir oldı bir cemāl
Maẓhar-ı ʿuşşāḳı didi aḥsen-i ḥüsnāda Hū

5 Ẓāhir ü bāṭında Hūdur ġayrı bilmez bu Meʾāb
Cān u dilden luṭf ile hem ġuṣṣa-yı şekvāda Hū

[ḤARFÜ'L-HĀ]

127

[Ġazel]

[Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün]

1 Senüñdür ḥüsn-i ḫulḳ ile leṭāfet yā Resūlallāh
Senüñdür *ḫātem-i vaḥy-i risālet*[411] yā Resūlallāh

85a 2 Senüñ miʿrācına ḥayrān melāʾik enbiyā mürsel
Sülūkın sırrına irmez nihāyet yā Resūlallāh

3 Senüñdür ḥavż-ı Kevṯer hem-livā miftāḥ-ı cennātuñ
Ki sensin melceʾ-i rūz-ı ḳıyāmet yā Resūlallāh

4 Vücūduñ *raḥmeten-li'l-ʿālemīn*[412] oldı ve *mā-fīhā*[413]
Ki sensin menbaʿ-ı ġayb-ı şehādet yā Resūlallāh

[411] "...Allah'ın Resûlü ve nebîlerin sonuncusudur..." (Ahzâb, 33/40).
[412] "(Ey Muhammed!) Seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik." (Enbiya 21/107). "Hz. Muhammed'in bütün insanlara peygamber olarak gönderildiği bildirilmektedir." (Yılmaz, 1992: 137).
[413] "İçindekiler, (Dünyanın içindekiler)" (İnşikâk, 84/4).

5 Reh-i vuṣlatda ʿuşşāḳa sirāc-ı pür-żiyāsuñ çün
Saña ümmet olan buldı saʿādet yā Resūlallāh

6 Saña her kim maḥabbet eylemezse cān ile dilden
Çeker elbette ḫüsrān u nedāmet yā Resūlallāh

7 *Şefīʿü'l-müẕnibin*[414] sensin Meʾābīye şefāʿat ḳıl
Senüñdür rūz-ı maḥşerde şefāʿat yā Resūlallāh

128

[Ġazel]

[Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün]

1 Risālet şemsine cānā *ḍuhāsuñ*[415] yā Resūlallāh
Rumūz-ı *kenz-i maḫfī*[416]den ʿaṭāsuñ yā Resūlallāh

2 Senüñ şānına *levlāke*[417] nidāsı vārid olmışdur
Anuñçün faḫr-ı emlāk enbiyāsuñ yā Resūlallāh

3 Seni ḫulḳ-ı ʿaẓīm ile taḫalluḳ eylemiş Mevlā
Ḥaḳīḳat ʿālemüñde Muṣṭafāsuñ yā Resūlallāh

4 Görindi *raḥmeten-li'l-ʿālemīn*[418] ol cism-i pākinden
Hezārān derd ile zāra devāsuñ yā Resūlallāh

5 Demişdür vaṣfına Ḳurʾān senüñ *nūrun ʿalā nūrın*[419]
Anuñçün dü cihān içre żiyāsuñ yā Resūlallāh

414 Günahların bağışlayıcısı, Hz. Muhammed.
415 "Kuşluk vaktine andolsun" (Duhā, 93/1).
416 "Ben (gizli) bir hazineydim." anlamına gelen bir kudsî hadîstir (Yılmaz, 1992: 98).
417 Aslı, "Levlāke levlāke lemā ḫalaḳtüʾl-eflāk" olan ve "Sen olmasaydın felekleri (kâinatı) yaratmazdım." anlamına gelir. Hadîs-i Şerîf olup olmadığı ise tartışmalıdır (Yılmaz, 1992: 113).
418 "(Ey Muhammed!) Seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik." (Enbiya, 21/107). "Hz. Muhammed'in bütün insanlara peygamber olarak gönderildiği bildirilmektedir." (Yılmaz, 1992: 137).
419 "Nur üstüne nur" (Nûr, 24/35).

6 Ki sen ol *ḳābe ḳavseyn sırr-ı ev ednāya*[420] maẓharsın
Ḫudānuñ ʿarşına hem *müntehā*suñ[421] yā Resūlallāh

7 Şefāʿatuñ recā eyler Meʾābī dü cihān içre
Şefīʿ şāh u gedāya aġniyāsuñ yā Resūlallāh

129

[Ġazel]

[Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün]

1 Senüñ bu āh ile zāruñ nedür ey dil ü cān söyle
Bugün ol ḳalb-i miʿmāruñ beyān ile ʿayān söyle

2 Cemāl-i vech-i Leylāyı görelden mirʾāt-ı dilde
Neden Mecnūnveş olduñ gezüp ṣaḥrā cihān söyle

85b 3 Kimüñ meftūnı sen kim tā ezelden böyledür ḥālüñ
Bu derde yoḫsa cānān mı devā ey cān dehān söyle

4 Görelden gülşen-i vaḥdet bu dil murġ[ı] fiġān eyler
İrişdi nev-bahāristān bugün ṭūṭī-zebān söyle

5 Yanar bu ḥasret ile Meʾābī cism-i pervāneñ
Maḥabbet derdine çāre nedür ey pür-nihān söyle

130

[420] "(Peygambere olan mesafesi) iki yay aralığı kadar ya da "daha yakın oldu." anlamına gelmektedir (Yılmaz, 1992: 45). Necm Sûresi"nin 9. âyetinin meali şöyledir: "Aradaki mesafe, (üst üste getirilen iki yay) kadar, hatta daha yakın oldu." Bu âyet, Hz. Muhammed'in Miraç'tayken Allah'a olan yakınlığının derecesini ifade etmektedir" (Necm, 53/9).

[421] "Andolsun onu, Sidretü'l-Müntehâ'nın yanında önceden bir defa daha (Me'vâ cenneti) görmüştü." (Necm, 53/14-15). Sidretü'l-müntehâ, son ağaç, yaratıklar âleminin son noktası, cennetin sonudur. Buradan ötesi, Allah'ın gayb âlemidir (Yılmaz, 1992: 145).

[Ġazel]

[Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün]

1 Dūş olaldan derd-i ʿaşḳa ḫalḳa seyrān oldum āh
ʿAḳl u fikrümden ṣoyundum cism-i ʿuryān oldum āh

2 Mıṣr-ı dilde Yūsuf-ı ḥüsnüñ görelden çeşm-i dil
Ḫalḳa-i nūn oldı ḳaddüm Pīr-i Kenʿān oldum āh

3 Çün o yandı şemʿa-i ʿaşḳ ʿāleme virdi żiyā
Per açup pervāneveş cān ʿaşḳa sūzān oldum āh

4 Bāġ-ı ḥüsnüñden açılmış ġonca-i ḥamrā seḥer
Gülşen-i ḥüsnüñe ḳarşu murġ-ı efġān oldum āh

5 Şol idelden ṣayd-ı yāri cān ile ʿankā-yı dil
Kūh-ı Ḳāf üstinde cānā bende mihmān oldum āh

6 *Faḳr-ı faḫrī*[422]nüñ libāsın bürinüp girdüm yola
Rāh-ı faḳr içre anuñçün ḫāk-i yeksān oldum āh

7 Çeşm-i dilden *naḥnu aḳreb*[423] mirʾātin gördi Meʾāb
Ṣemme vechüñ[424] ḳıblesine ḳarşu ḥayrān oldum āh

131

[Ġazel]

[Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün]

1 Nev-bahāristān irişdi bāġçe-i ezhāreye
Hem ṣabā geldi seḥerler ġonca-yı gülzāreye

[422] "Yoksulluk benim övüncümdür, (ben onunla övünürüm)." anlamına gelen bir Hadîs-i Şerîftir (Yılmaz, 1992: 49).
[423] "Biz daha yakınız" (Kaf, 50/16). "Biz ona şah damarından daha yakınız (Yılmaz, 1992: 130).
[424] "(Nereye dönerseniz) Allah'ın yüzü işte oradadır" (Bakara, 2/115).

2 Bāb-ı ʿaşḳ oldı küşāde bu ḳafes tenden gine
Baġladı cān murġ-ı dili zencīr ile ḫāreye

3 Sīne mecrūḥ baġrı biryān çeşm-i seyl-āb ḫūn-ı dil
İrişüp merhem olur mı cānā ol yār yaraya

4 Ol ṣabādan iḫtilāṭ oldum ġarīḳüm ʿāḳıbet
Baḥr-i ʿaşḳı urdı gitdi keşтī-i ʿār ḳaraya

5 Dūş olaldan murġ-ı cānuñ gülşen-i ʿaşḳā Meʾāb
86a Almışam feyż-i bahārı ḫāme-i eşʿāreye

132

[Ġazel]

[Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün]

1 Giderdi ʿaḳlını Mecnūn senüñ cām-ı şarābuñla
Görelden fürḳat-i hecri bu cān Leylā ḥicābuñla

2 Ezelden ḥasret-i yāri çekerken cān u dil şimdi
Tesellī buldı dil murġ[ı] *lā-taḳneṭū*[425] ḫiṭābuñla

3 Bize bu rāh-ı ʿaşḳ içre ʿitāb eyler iseñ cānā
Nice demdür olur sūzān ciger[i] ʿaşḳ ʿaẕābuñla

4 Ne ġam yersüñ göñül çünki içirdi yār saña cāmı
Ḳadīmi āşnā olmış o dost ey dil cenābuñla

5 Oḳuruz nüsḫa-i ʿaşḳı maḥabbet mektebi içre

[425] "(Asla) Umut kesmeyin" (Zümer, 75/53).

İdelden ʿaşḳuñı irsāl cihān-ı ʿaşḳ kitābuñla

6 Saña ey dil oḳutmışdur ezelden ʿilm-i aḫfāyı
Hidāyetdür bu Mevlādan degüldür iktisābuñla

7 Ezelden yār ile taḥḳīḳ anı ʿahd eyledüm ey dil
Saña iḳrāruñ olmışdur ezel ḥüsn-i Meʾābuñla

133

[Ġazel]

[Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün]

1 Maḥabbet bezminüñ zāhid olursın sırrına āgāh
İrersüñ menzile aḳdem olursın maḳbūl-i dergāh

2 Bu meydān-ı maḥabbetde kimi Mecnūn kimi Ferhād
Kimi Manṣūr kimi cānı aña ḳurbān iderler gāh

3 Uyan dil ḫˇāb-ı ġafletden irişdi vuṣlatuñ zīrā
Ḫiṭāb-ı irciʿī[426] gelse gerekdür küşte-i nā-gāh

4 Süvār ol atına ʿaşḳuñ bu rāh içre girüp zāhid
İrişür menzile aḳdem olanlar ʿaşḳ ile hem-rāh

5 Meʾābī Mıṣr-ı vaḥdetde naẓar ḳıl ʿaşḳını gör kim
Oturmış taḫt-ı dil üzre sürer aḥkāmını ol şāh

134

[Ġazel]

[Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün]

[426] "(Sen O'ndan râzı, O da senden râzı olarak Rabbine) dön!" (Fecr, 89/28).

1 Murġ-ı dil ḳondı çıḳup serv-i ḫırāmān üstine
Başladı āh u fiġāña verd-i ḫandān üstine

2 Rāh-ı vuṣlat gözlemekde dīde-i efġānımuz
Ey ṣabā çek rāh-ġubārın çeşm-i giryān üstine

86b 3 Ehl-i ʿaşḳın baḥr-i ġamdur çünki kārı her zamān
Pes anuñçün ṣaldı göñlüm keştī ʿummān üstine

4 Şemʿa-i iḥsān uyandı ḳasr-ı dilde tā ezel
Şuʿle-i vaḥdet virildi şemʿ-i iḥsān üstine

5 Bu fenā zindānı içre yoḳ ṭabībüñ ey göñül
Rah-ı ʿaşḳın zīre geldi derdi dermān üstine

6 Āteş ile buldı ʿuşşāḳ derdine āḫir devā
Ḳıl naẓar kim dūşumda pervāne sūzān üstine

7 Ey Meʾābī tā ezelden oldı ʿādet bülbüle
Her seḥer eyler fiġānı ol gülistān üstine

135

[Ġazel]

[Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün]

1 Aldanur bī-çāre bülbül gülsitānuñ naḳşına
Dil virüp hem tā göñülden bu ḫazānuñ naḳşına

2 ʿĀşıḳ iseñ bir naẓar ḳıl cān u dilden ey göñül
Çeşm-i ʿāşıḳdan aḳan āb-ı revānuñ naḳşına

3 Bu fenādan el çeküp ki tā ferāġat ḫilʿatüñ
Baḳma hergiz iki günlük bu cihānuñ naḳşına

4 Ḫˇāb-ı ġafletden uyan gel her seḥerler dīde baḳ
Ṣunʿ-ı Mevlādan donanmış āsmānuñ naḳşına

5 Bu zemīn üzre ḳurılmış gel nigāh it çeşm-i dil
Ḳubbe-i eyvān-ı ḥikmet sāyebānuñ naḳşına

6 Āḫiri olsa gerekdür bu fenā dünyā ḫarāb
Aç gözüñ bayḳuşveş baḳ vīrānuñ naḳşına

7 Yār u aġyār āşnā hep bī-vefādur ey Meʾāb
Ẕihn ile ḳıldum naẓar ben bu zamānuñ naḳşına

136

[Ġazel]

[Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün]

1 Dilerüm her şaḫṣa Allāh ḳaṣd dil ü cānuñ vire
Münkere iḳrārunı hem dīn ü īmānuñ vire

2 Raġbet itmez dü cihāna yāri ister cān u dil
Zāhid ile ṣūfīye Ḥaḳ ḥūri ġılmānuñ vire

3 *Faḳr ile faḫr*[427] eylerüz biz bu fenāda zāhidā
Her ġarībe ol Ḫudāvend genc-i vīrānuñ vire

87a 4 Miḥnet-i derd ü elemden dāʾimā dil-ḥasteye
İsterem derdin viren Ḥaḳ yine dermānuñ vire

[427] "Yoksulluk benim övüncümdür, (ben onunla övünürüm)." anlamına gelen bir Hadîs-i Şerîftir (Yılmaz, 1992: 49).

5 Bu Meʾābīnüñ niyāzı dergāhuñda rūz u şeb
Umarın bu āh ile ʿuşşāḳa cānānuñ vire

[ḤARFÜ'L-YĀ]

137

[Murabbaʿ]

[Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün]

I

Dilā derde taḥammül ḳıl ezelden böyledür cārī
Ḳıyāmet ḥaşr olur bir gün ne eyler saña Bārī
ʿAcebdür bulmadum cānā disem sırrum muvāfıḳ yār[428]
Kimi nemmām kimi münkir iderler kiẕb ile kārı

II

Maḥabbet eyledüm cānā varup bir yār-ı nā-dāna
Gönül murġını ṣayd itdi ḳafesi ḳıldı vīrāne
Dile yār olmadı gitdi hemān başladı bühtāna
Civārın aldılar zīra hezārān güne aġyārı

III

Benüm ḥaḳḳımda ol şīrīn-dehān āyā neler söyler
Beni ẕimmī ider bilsem bugün cānā neler söyler
ʿAceb ol rūz-ı maḥşerde lisān ammā neler söyler
Bu cān-dādın alur elbet ider efġān ile zārı

IV

Firār iderse maḥşerde Ṣırāṭ üzre varam bende
Görem anı Ṣırāṭ üzre alam ben intiḳām anda

[428] yār: Kafiye gereği "yāri" olması gerektiği halde, şairce vezne uyularak böyle bırakıldığı düşünülmektedir.

İdem feryād u efġānı oturam tā terāzūda
Bu dil-dādına faẕl eyle disem yā Ḥażret-i Bārī̄

V

Meʾābī̄ ḳıl taḥammül kim olur dī̄vān olur bir gün
Bu dil maẓlūm bulur Ḥaḳḳın aña dermān olur bir gün
Taḥammül eyleyen cevre ulu sulṭān olur bir gün
Gelür şol gün olur maʿlūm kişinüñ ḫayr u eşrārı

138

[Ġazel]

[Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün]

1 Görmedüm hī̄ç bī̄-vefā bir mekr[i] çoḳ dünyā gibi
Geçmede leẕẕātı cümle ḫāʾb imiş rūʾyā gibi

2 Gel ṣafāsından ferāġat eyle ey ʿāşıḳ-ı cān
Ṣıdḳ ile eyle bu cānı ser fedā Yahyā gibi

87b 3 Mürşid-i kāmile ir kim dergāhına yüz sürüp
Zī̄r-i pāyin ḫākini çek gözine tūtyā gibi

4 Pūte-i ʿaşḳ içre cismüñ mā-sivādan ṣāfī̄ ḳıl
Māye-i Aḥmed irişsüñ özine kimyā gibi

5 Ḳaṭre-i ʿaşḳuñ Meʾābī̄ baḥr-i ʿummān eyle kim
Tā ki cūşa eyleye bu baḥr-ı dil deryā gibi

139

[Ġazel]

[Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün]

1 Cān u dil geçdi cihāndan dil vefādan geçmedi
Ḥāl derūnum miḥnet ü derdüm devādan geçmedi

2 Baġrı ʿāşıḳ cism-i biryān düşdi ʿaşḳuñ nārına
Yandı pervāne miṣāli gör żiyādan geçmedi

3 Şīşe-i nāmūs u ʿārı çaldırup bu cān u dil
Līk vechüñ ḳarşu sende ol ḥayādan geçmedi

4 İltifāt itmez sivāya ġayrı görmez çeşm-i dil
Tā ezelden ol ḳadīmi āşnādan geçmedi

5 Gülşen-i vuṣlatda nā-gāh irdi aḫzān-ı firāḳ
Her seḥerler murġ-ı cān ammā ṣabādan geçmedi

6 Ol elest iḳrārına cān çaġırır *Ḳālū belā*[429]
Tā ezelden itdigi ʿahde vefādan geçmedi

7 Aç gözüñ gel ey Meʾābī cism-i ʿāşıḳ gözle kim
Mübtelā-yı yār olaldan hīç belādan geçmedi

140

[Ġazel]

[Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün]

1 Yazıldı levḥ-i dil üzre ezelden ʿilm-i Rabbānī
Oḳur ol nüsḫadan bir bir bilinür feyż-i iḥsānı

2 Göñül ol dost ḫayālīnüñ firāḳın çekmeden zāhid

[429] "Kıyamet gününde, biz bundan habersizdik demeyesiniz diye Rabbin Âdem oğullarından, onların bellerinden zürriyetlerini çıkardı, onları kendilerine şahit tuttu ve dedi ki: "*Elestü bi Rabbiküm*", Ben sizin Rabbiniz değil miyim? (Onlar da), "*Belâ"* Evet (buna) şâhit olduk, dediler (A'râf, 7/172).

Ḫarāb etme anı bil kim göñüldür ʿarş-ı Raḥmānī̇

3 Bu dil esrārına vāḳıf degüldür kimse illā Hū
Ki zī̇rā ḫāne-i dildür künūz-ı sırr-ı pinhānī̇

4 ʿAḳıllar çāk olur sırrı bilinmez ḳāl ile zī̇rā
Bu bir deryā-yı hikmetdür bulunmaz ḥadd ü pāyānı

5 Gözüñ aç mirʾāt-ı dilden naẓar ḳıl vechine yārüñ
Oturmış taḫt-ı dil üzre sürer ḥükm-i Süleymānī̇

88a 6 Ezelden bāḳī̇dür bu rūḥ fenā bulmaz ider taḥḳī̇ḳ
Nefaḫtu fīhi min[430] rūḥı gelüpdür emr-i Yezdānı

7 Derūn-ı mekteb-i dilden Meʾābī̇ye idüp taʿlī̇m
Ledünnī̇den oḳunmışdur baña bu cüzʾ-i ʿirfānı

141

[Ġazel]

[Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün]

1 Ṣunaldan dest-i ʿuşşāḳa şarāb-ı cām-ı ṣahbāyı
İçenler iḫtiyār itdi derūnında bu sevdāyı

2 Bu cāmuñ cürʿasıdur kim ider mestāneveş Mecnūn
Ki görmiş bādesi içre cemāl-i vech-i Leylāyı

3 Bahār eyyāmı dil murġ[ı] ṣabādan itdi istişmām
Anuñçün terk idüp gitmez seḥerler gül-i raʿnāyı

[430] "İnsanın içine kendi ruhumdan üfledim." (Hicr, 15/29; Sad, 38/72; Secde, 32/9).

4 Uyan bu ḫāʾb-ı ġafletden naẓar ḳıl mirʾāt-ı ḳalbe
Ḥicābuñ refʿ idüp görsen bu mirʾāt-ı mücellāyı

5 Meʾābīnüñ dil ü cānı oḳur evrād-ı illā Hū
Ki zīrā Rūḥ-ı Ḳudsīden oḳumış cān bu esmāyı

142

[Ḳaṣīde]

[Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün]

1 Mekteb-i ʿirfān u ḥikmetdür ṭarīḳ-i Ḫalvetī
Mirʾāt-ı ʿayn-ı baṣīretdür ṭarīḳ-i Ḫalvetī

2 Çünki bu āb-ı ḫafīdür ṣāḥibü's-sırr-ı ʿAlī
Maẓhar-ı ʿilm-i ḥaḳīḳatdür ṭarīḳ-i Ḫalvetī

3 Ḳuṭb-ı evvel Başravīdür pīr-i evvel ol durur
İnḳıyād emr-i şerīʿatdür ṭarīḳ-i Ḫalvetī

4 Çün Ḥabīb-i Aʿcemīdür silsileyle şeyḫümüz
Bārgāh-ı ʿizz ü rifʿatdür ṭarīḳ-i Ḫalvetī

5 Dāvūd-ı Ṭāʿī meyinden nūş idenler ṣubḥ u şām
Cürʿa-i bezm-i elestdür ṭarīḳ-i Ḫalvetī

6 Her Serī bir maẓhar-ı sırr-ı ḥaḳīḳat olmaġın
Nāʾil-i keşfe velāyetdür ṭarīḳ-i Ḫalvetī

7 Maʿrūf-ı Kerḫī olupdur *ʿārif-i sırr-ı ʿaref*[431]
Bendesi ṣāḥib-kerāmetdür ṭarīḳ-i Ḫalvetī

[431] Tamamı *"Men arefe nefsehû fekad arefe rabbehû"* olan ve "Kendini bilen Rabb'ini bilir" anlamına gelen Hadîs-i Şerîftir (Yılmaz, 1992: 122-123).

8 Ser-ṭarīḳatdür Cüneyd-i Baġdādī ṣāḥib-şürūṭ
Sālik-i Ḥaḳḳa maḥabbetdür ṭarīḳ-i Ḫalvetī

88b 9 Andan aldı işbu sırr-ı aḫẕ idüp Mimşād-ı Dīn
Murġ-ı ḥayrāna hidāyetdür ṭarīḳ-i Ḫalvetī

10 Ol Vecīhüddīn olupdur mürşid-i ḥaḳḳa'l-yaḳīn
ʿĀşıḳāne nāz u ʿīzzetdür ṭarīḳ-i Ḫalvetī

11 Hem Ebā Necīb ....[432] olaldan reh-nümā
Ḫoş u dil rūy-ı beşāretdür ṭarīḳ-i Ḫalvetī

12 Andan aldı Ḳuṭb-ı dīn-i Ebherīde māyesin
Luṭf-ı Yezdān u leṭāfetdür ṭarīḳ-i Ḫalvetī

13 Çünki Rüknüddīn Necāşīye irişdi feyż-i Ḫaḳ
Kenz-i esrār-ı füyūżātdur ṭarīḳ-i Ḫalvetī

14 Aḫẕ idüp Şeyḫ Şehābüddīn-i Tebrīzī anı
ʿİlm ü ʿirfān u firāsetdür ṭarīḳ-i Ḫalvetī

15 Andan aldı çün Cemāleddīn lāhut sırrını
Rāh-ı ʿirfāna ʿazīmetdür ṭarīḳ-i Ḫalvetī

16 Aldı İbrāhīm-i Zāhid işbu sırrı bildigüm
Mā-sivādan hep ferāġatdür ṭarīḳ-i Ḫalvetī

17 Çün Muḥammed bi's-seyide buldı andan iksīri

[432] Metinde boş bırakılmıştır.

Dil derūnında ṭahāretdür ṭarīḳ-i Ḫalvetī

18 Ḥācı Bayrama irişdi rāh-ı vuṣlatdan nesīm
Cümle ʿuşşāḳa beşāretdür ṭarīḳ-i Ḫalvetī

19 Çünki ʿİzzeddīne irdi māye-i sırr-ı resūl
Tā ezel ehl-i saʿādetdür ṭarīḳ-i Ḫalvetī

20 Aldı Ṣadreddīn Ḳonevī cām-ı ʿaşḳı nūş idüp
Ol sebebden cāna şerbetdür ṭarīḳ-i Ḫalvetī

21 Ṭıfl-ı dili oḳumışdur Yaḥyā-yı Şirvānīnüñ
Kim ledünnī bī-nihāyetdür ṭarīḳ-i Ḫalvetī

22 Pīr Muḥammed aldı andan feyż-i Ḥaḳḳı buldı rāh
ʿİlm-i esmāya bidāyetdür ṭarīḳ-i Ḫalvetī

23 Çelebī Sulṭāna irdi çünki anuñ ʿīlm-i sır
Mürde vü iḥyāya himmetdür ṭarīḳ-i Ḫalvetī

24 Çünki Ḫayreddīne virdi ʿilm ile esrār-ı dem
Sālikāne ʿālī-ḫiẕmetdür ṭarīḳ-i Ḫalvetī

89a 25 Şeyḫ Şaʿbāna irişdi himmeti ʿulyā ile
Ehl-i ʿirfān ẕī-mürüvvetdür ṭarīḳ-i Ḫalvetī

26 Çünki Muḥyiddīn-i Ḳasṭamonevīye irdi sır
Āftābveş çün rüʾyet durur ṭarīḳ-i Ḫalvetī

27 Çünki Ömerü'l-Fūʾād aldı icāzet hem-demi

Rāh-ı Ḥaḳḳa bil ki vuṣlatdur ṭarīḳ-i Ḫalvetī

28 Şeyḫ İsmāʿīle irdi ol ḫilāfet āyīni
Keşret içre ʿayn-ı vaḥdetdür ṭarīḳ-i Ḫalvetī

29 Aḫẕ idüp andan Karabaş Şeyḫ Ḥalīle irdi sır
ʿİlm ü irfān ile ṣoḥbetdür ṭarīḳ-i Ḫalvetī

30 Muṣṭafā Edirnevīye virdi sırr-ı Şeyḫ ʿAlī
Müstaḳīm[433] içre ʿadāletdür ṭarīḳ-i Ḫalvetī

31 Çünki ʿAbdüllaṭīf eṣ-Ṣıddīḳīye irişdi sır
Tā ezel ehl-i ṣadāḳatdür ṭarīḳ-i Ḫalvetī

32 Muṣṭafā el-Bekrīye virdi māye ʿAbdullaṭīf
Zümre-i erbāb-ı ḫalvetdür ṭarīḳ-i Ḫalvetī

33 Andan aldı Şeyḫ Semmān ḳuṭb-ı ekvān aḫẕ idüp
Ehl-i ʿirfāna kemāletdür ṭarīḳ-i Ḫalvetī

34 Hem ʿazīzüm Şeyḫ Ṣıddīḳ aldı andan himmeti
Vecd ile ẕevḳ-i ḥalāvetdür ṭarīḳ-i Ḫalvetī

35 Sırlaruñ taḳdīs ide ol Ẕü'l-celāl ü Ẕü'l-kemāl
Luṭf-ı Ḥaḳdan ʿayn-ı raḥmetdür ṭarīḳ-i Ḫalvetī

36 Cümlesi bunlar olupdur rāh-ı reh-nümā[434]
Çün ṭarīḳe bu hidāyetdür ṭarīḳ-i Ḫalvetī

[433] "İşte doğru yol budur." (Yâsîn 36/61).
[434] Mısraın vezni aksamaktadır.

37 Cümlesinüñ himmeti ḫāṭır ola her dāʾimā
Çün sülāle ʿālī-himmetdür ṭarīḳ-i Ḫalvetī

38 Bendesidür Şeyḫ Ṣıddīḳüñ Meʾābī n'ide kim
Ṣıdḳ ile rāh-ı ḥaḳīḳatdür ṭarīḳ-i Ḫalvetī

39 ʿİlm ü esrār ẕerresinden bendesine virdi ol
Ehline ṣāḥib-seḫāvetdür ṭarīḳ-i Ḫalvetī

40 Ġayr-ı manṭūḳdan çıḳar gel [Meʾābī] bil tārīḫi (1204)
Sırr-ı esrārın velāyetdür ṭarīḳ-i Ḫalvetī

143

[Ġazel]

[Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün]

89b 1 Ezelden kimi şād oldı kimi efġānede ḳaldı
Kimin maʿmūr idüp ẓāhir kimi vīrānede ḳaldı

2 Bu ʿālem içre her bir kes birer ḥāl ile ḥāllendi
Kimi mescidde ṭāʿatle kimi put-ḫānede ḳaldı

3 Görinüp çār ʿunṣurdan libāsuñ giydi her ṣūret
Kimi medresede giydi kimi mey-ḫānede ḳaldı

4 Ne ṣūretde olur ise tecellīsi bilür anı
Olur ʿālim kimi ʿārif kimi mestānede ḳaldı

5 O ṣūret naḳşını aldı anı naḳş eyledi dilde
Kimin bülbül gibi gülşen kimi pervānede ḳaldı

6 Ki her eşyāda bir yüzden görindi vech-i cānānuñ
Kimi sevmişdürür cānı kimi cānānede ḳaldı

7 Tenevvüʿ oldı bu eşyā velī birdür ḥaḳīḳatde
Meʾābīveş kimi ednā kimi şāhānede ḳaldı

144

[Ḳaṣīde]

[Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün]

1 Dü cihānda Aḥmed aḳdem rūḥ-ı ezkā gelmesi
Dü cihānda ʿaşḳuñ ile bahr-i naʿmā gelmesi

2 Faḫr-ı ʿālem nūr-ı aḳdem oldı maḫlūḳa Ḫudā
Ol żiyā-i ʿarş-ı aʿẓam ḳadr-i aʿlā gelmesi

3 Cevher-i Aḥmed ezelden ḫalḳ olaldan ʿāleme
Ol sebebden yerde gökde cümle cāna gelmesi

4 Dürretü't-tāc-ı cihān itdi anı ṣunʿ-ı Ḫudā
Ol cihetden niʿmet-i vāfir ʿaṭāya gelmesi

5 Gelmese mevcūd-ı aṣlī ḫalḳ olınmazdı cihān
Hep bu ekvān ḫalḳ-ı ẕātından müheyyā gelmesi

6 Nūr-ı eflāk sırr-ı aʿẓam faḫr-ı ʿālem oldı kim
Nūr-ı ẓulmet ṣānī-i kevne mücellā gelmesi

7 Āsmān-ı mülke reʾy-i āftāb-ı bī-zevāl
Dü cihān [u] heft-eḳālīm kim tevellā gelmesi

8 Cism-i Ḫālıḳ ol durur kim yoġ iken hīç āb u ṭīn
Ol ebu'l-ervāḥ u ẕī-rūḥ ümm-i eşyā gelmesi

9 Müjdeler āfāḳa kim luṭf-ı Ḫudā-yı Lā-yezāl
Dehre bir ṣāḥib-şerīʿat mihr-i ġarrā gelmesi

90a 10 Çaldılar ṭabl-ı beşāret bu zemīn ü āsmān
Güft ü gū virdi ciḥāna şāh-ı rāʿnā gelmesi

11 Hep melāʾik oldılar mesrūr u ḫandān şevḳ ile
Ġulġule virdi cihāna merd-i dānā gelmesi

12 Ḫalḳ-ı ʿālem ser-te-ser hep iḥtiyāc [u] iştifā
Dehre bir dārü'ş-şifā luṭf-ı revāhā gelmesi

13 Çirk ü şirki dāmen-i āḫir-zamāndan maḥv idüp
Oldı iḥsān ile rūşen nūr-ı ihdā gelmesi

14 Gevher-i yektā-yı ẕāt-ı aḳdem oldı nev-ẓuhūr
Baḥr-i ḥikmetden görindi dürr-i yektā gelmesi

15 Ġoncalar gibi açıldı nice ḳalb-i çāk çāk
Bād-ı enfās ile cümle dīn ü dünyā gelmesi

16 Bu ne teʾşīr-i hidāyetdür kim aṣl-ı niyyete
Bāʿiṯ-i īcād-ı ṣunʿ-ı cümle eşyā gelmesi

17 Ḫāzin-i gencīne-i raḥmet o ẕāt-ı muḥterem

Reh-nümā-yı *Cennetü'l-Meʾvā*[435]yı zībā gelmesi

18 Pür-şeb-i tārīk gūyā kim sevād-ı kāʾināt
Āftāb u kevkeb-i baḫtuñ muḍīyyen gelmesi

19 Bāb-ı niʿmet ḫāne-i cūdında yazmış tā ezel
Hāẕihi cennātu ʿAdnin fe'd-ḫulūhā[436] gelmesi

20 Cālis-i taḫt-ı hüviyyet *lī-maʿ-allāh*[437] maḥremi
Gülşen-i lāhūta cānā ol vaḥīdā gelmesi

21 Ẕātı çün oldı vedīʿat ẓahr-ı İbrāhīmi de
Nāra geldi *kūnī berden ve selāmā*[438] gelmesi

22 Maḥv idüp ol faṣl-ı tabistānı itdi nev-bahār
Feyż-i āb-ı raḥmetüñ nārına iṭfā gelmesi

23 Kim anuñçün cedd-i İsmāʿīl ẕebīḥ oldı ḫalāṣ
Cānib-i Ḥaḳdan anuñçün kīş-i āḍḥā gelmesi

24 İsmine ḳıldı taʿaşşuḳ İbn-i Meryem *nefḫ-i rūḥ*[439]
Göklere çıḳdı anuñçün rūḥ-ı ʿĪsā gelmesi

25 Cān-fezā geldi bu būy-ı pīrehen ḫāṭırlara
Sūḳ-ı Kenʿāndan ṣabāveş ʿanber-āsā gelmesi

[435] "Andolsun onu, Sidretü'l-Müntehâ'nın yanında önceden bir defa daha (Me'vâ cenneti) görmüştü" (Necm, 53/14-15).
[436] "İşte cennet bahçeleri; oraya ebedî kalacak şekilde giriniz!" (Tâhâ, 20/76).
[437] "Benim Allah ile (öyle anlarım olur ki, ne bir mukarreb melek, ne de gönderilmiş bir nebî öyle bir yakınlığı elde edebilir)." (Yılmaz, 1992: 115)
[438] "Serin ve esenlik ol" (Enbiyâ, 21/69).
[439] "Ben ona ruhumdan üfledim. (Hicr, 15/29)" anlamına gelmektedir (Yılmaz, 1992: 131).

90b 26 Sālik-i Ḥaḳḳa ṭarīḳ-i maʿrifet ḳıldı beyān
Bil vesīle Ādeme *taʿlīm-i esmā*[440] gelmesi

27 *Men ʿaref*[441] sırrına irdi pendini gūş eyleyen
Enfesi ḳıldı muṭahhar ol müzekkī gelmesi

28 Sāyebān-ı ẓıll-ı şerʿinde olan āsūdedür
Olmayan maḥşer yerinde rūy-ı sevdā gelmesi

29 Ġoncaveş açılmaduḳ ḥikmetde bir dil ḳalmadı
Nev-bahār-ı devlet-i dünyāya ḥālā gelmesi

30 Kişver-ārā-yı şefāʿatsin delāl-i luṭf ile
Hep ṭahāret-güsterī ālūde iḥyā gelmesi

31 Ḥikmetüñ eżdādını temyīz içün şimdi gelür
Mehdī-i āḫir-zamān vehm-i Mesīḥā gelmesi

32 Fitne-i āḫir-zamāndan bir eşer ḳılmaz yine
Cevher-i rūḥ-ı kelāmla Ḥażret-ʿĪsā gelmesi

33 Muḳteżā-yı caʿz-ı ḥikmet böyledür bī-iştibāh
Rāviyānuñ ittifāḳı üzre ḳurbā gelmesi

34 Rūḥını tervīḥ idüp yüz biñ ṣalāvāt irdi
Āline aṣḥābına bī-ʿadd ü iḥṣā gelmesi

35 ʿArаż-ı medḥ ü şenānuñ ḥaddī yoḳ pāyānı yoḳ

[440] "(Allah Âdem'e bütün varlıkların) isimlerini öğretti." (Bakara, 2/31).
[441] Tamamı *"Men arefe nefsehû fekad arefe rabbehû"* olan ve "Kendini bilen Rabb'ini bilir" anlamına gelen Hadîs-i Şerîftir (Yılmaz, 1992: 122-123).

Peyk-i endīşe ʿaceb mi bī-mühāyā gelmesi

36 İsterüm ki şevḳ ile ġavvāṣ taḥayyür fikr idem
Kim ḳabūl olmaġa lāyık dürr-i yektā gelmesi

37 Ḥażret-i ʿulyā ki lāyık medḥe ḳādir olmadum
Līk meddāḥuñ içündür cümle eşyā gelmesi

38 Cürmümi ʿafv eyle cānā ḳıl ʿuḳūbetden ḫalāṣ
Bizi bir yād etmesün maḥşerde inhā gelmesi

39 Der ki hem luṭfuñda sāʾil bu Meʾābī bende kim
Düşmiş ol ḫāk-i belāya böyle gūyā gelmesi

tetimmetü'l-kitābü'd-dīvānü'l-Meʾābī
e'ş-şeyḫ el-ḥāc Aḥmed Efendi ḳudduse sırrehu'l-ʿazīz[442]

[Ḳaṣīde]

[Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün]

91a 1 Ḳadem baḥrinüñ emvācı gelür bir bir gider bir bir
Bu çarḫuñ gerdişiyle devr ider şām u seḥer bir bir

2 Cihān çarḫı bu ṭolabı çevirmekden yorulmaz hīç
Temāmet seyr ider ḥükmen sorar şems ü ḳamer bir bir

[442] Sayfanın sonunda, reddade olarak "kaside-i" ibaresine rağmen müteakip varakta iki beyitlik bir manzume bulunmaktadır ve manzumenin başlığı yoktur.

SONUÇ

"XVIII. asır şairi Ahmed Me'âbî Dîvânı (Metin-İnceleme-Dinî ve Tasavvufî Tahlil)" adlı yüksek lisans tez çalışmamızda elde ettiğimiz sonuçlar şu şekilde özetlenebilir:

Ahmed Me'âbî, 18. yüzyıl dîvân şairlerindendir. Girit'in Kandiye şehrinde dünyaya gelmiştir. Girit, Osmanlı döneminde kültür ve sanat muhiti olmuş ve pek çok şair yetiştirmiş bir şehirdir. Me'âbî'nin ailesiyle ilgili bilgilerimiz çok sınırlıdır. Babasının adı Muhammed, dedesinin adı Yâkub'tur. Me'âbî'nin evli olup olmadığı veya çocuğu olup olmadığı ile ilgili şimdilik bilgi sahibi değiliz. Hayatı hakkında da kısıtlı bilgiye sahip olduğumuz şair, Halvetî tarikatına mensup post sahibi bir şeyhtir. Ahmed Me'âbî 1789-1790 yılında Kandiye'de vebadan dolayı hayatını kaybetmiştir.

Kaynaklarda Halvetî tarikatının Sümmâniye kolunun kurucusu Muhammed Medenî Semmânî (ö. 1189/1776)'nin halîfelerinden Sıddık b. Ömer Han'dan hilafet aldığı ve tekkenin post-nişîni olduğu geçmektedir. *Dîvânı*'ndaki 40 beyitlik kasidede silsilesini göstermiştir. Bu silsile Me'âbî'nin Halvetî tarikatındaki yerini göstermesi bakımından önemlidir.

Me'âbî'nin şiirlerinde konu ettiği iki isim öne çıkmaktadır. Bunlar dönemin Kandiye muhafızı olan Melek Mehmed Paşa'ya yazdığı methiye ve dönemin padişahı III. Selim'e yazdığı cülûsiyyedir.

Ahmed Me'âbî'nin tespit edebildiğimiz dört eseri bulunmaktadır. Bunlar; *Dîvân, Musaffâ, Terceme-i Ezhârü'l-Akdesiyye* ve *Hazarâtü'l-Hams Risalesi*'dir. Tezimize konu olan *Dîvân*'ın tek nüshası Millet Kütüphanesi, Ali Emîrî Koleksiyonu Mütefferik Bölümü'nde 08024/02 numarada kayıtlıdır. 38 varaktır. Bu nüsha katalog kayıtlarına göre müellif hattı değildir. Çalışmamız, müellif hattı olmayan bu nüsha üzerinden yapılmıştır. Yapmış olduğumuz taramalar neticesinde başka bir nüsha tespit edilememiştir.

Dîvân'daki manzumelerde aruz kusurlarına ve kafiye hatalarına rastlanmıştır. Elimizde müellif nüshası olmadığından dolayı bu hataların müstensihten mi yoksa şairden mi kaynaklandığı hakkında kesin bir yargıya varamasak da mutasavvıf bir şair olan Me'âbî'nin şekilden çok anlamı, tasavvufu anlatmayı amaçladığını söyleyebiliriz.

Dîvân'da şekli hatalara rağmen güçlü bir dinî ve tasavvufî muhteva kendini göstermektedir. *Dîvân*'da hadîs, sûre ve âyetlere iktibas ve telmih yoluyla yer verilmiştir.

Me'âbî'nin şiirlerinde dinî ve tasavvufî konular ağırlıktadır. *Dîvân*'ın muhtevasından hareketle tahlil bölümünü Din ve Tasavvuf olarak iki ana bölüm çerçevesinde inceledik.

"Din" bölümünde genel olarak Hanefî mezhebine bağlı bir müslüman olan Me'âbî, şiirlerini ehl-i sünnet akidesi etrafında işlemiştir. *Dîvân*'da doğrudan Allah'ı konu edinen tevhid, münâcât gibi müstakil şiirler bulunmakla birlikte başta na't olmak üzere Hz. Peygamber'i konu edinen müstakil şiirler de oldukça fazladır. *Dîvân*'da on iki tane peygamber zikredilmiş olup en çok Hz. Peygamber'e yer verilmiştir. Hz. Peygamber ile ilgili kavramlar da ayrı bir bölüm olarak incelenmiştir. Me'âbî'nin ehl-i beyt sevgisi de dikkate değerdir. Hz. Ali ve Hz. Hüseyin'de *Dîvân*'da methedilmiştir. Bunun yanında melekler, dinî kitaplar, sûre ve âyetler, ahiret, itikâdî, ahlak, fıkıh ve ibadet ile ilgili kavramlar da *Dîvân*'da oldukça fazla yer bulmuştur. Mekanlar, mezhepler, mitolojik ve tarihi şahsiyetler de bu bölümde işlenmiştir. Din bölümü toplamda on altı ana başlıktaki yüz yirmi dört alt başlıkta incelenmiştir.

"Tasavvuf" bölümünde Me'âbî, mutasavvıf bir şair olmasından hareketle oldukça fazla tasavvufî kavram kullanmıştır. Şair bazı şiirlerinde öğretici kimliğini ortaya çıkararak çeşitli tasavvufî kavramları açıklamıştır. Tasavvufî aşk, tevhid anlayışı, vahdet-i vücûd ve yaratılış başlıca konulardandır. Tasavvufî kavramlar, seyr ü sülûk ve ahlakla ilgili kavramlar incelenmiştir. Bazı konulara tasavvufî açıdan bakılmıştır. Tarikat mekanları, tarikat ehlinin eşyaları, mutasavvıflar ve tasavvufî tipler işlenmiştir. Tasavvuf bölümü toplamda sekiz ana başlıktaki doksan bir alt başlıkta incelenmiştir.

Bu çalışmayla birlikte Ahmed Me'âbî'nin şahsı ve şairliği araştırılmış, *Dîvân*'ın çeviri yazılı metni hazırlanarak ilim dünyasına kazandırılmıştır. Bu sayede gerek şahsı gerekse *Dîvân*'ı üzerine herhangi bir akademik çalışma yapılmayan bir şairin edebiyat tarihindeki yerini alması sağlanmıştır.

KAYNAKLAR

Ahmet Vefik Paşa. (1876). *Lehce-i Osmânî.* İstanbul.

Aksoy, Ö. A. (1984). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü.* Ankara: TDK Yay.

Akün, Ö. F. (1994). "Divan Edebiyatı" *TDVİA*, İstanbul: TDV Yayınları, C. 9 s. 389-427.

Arpaguş, S. (2007). "Pîr", *TDVİA*, İstanbul: TDV Yayınları, C. 34, s. 272-273.

Arpaguş, S. (2007). "Post", *TDVİA*, İstanbul: TDV Yayınları, C. 34, s. 332-333.

Aşkar, M. (1999). Bir Türk Tarikatı Olarak Halvetîyye'nin Tarihî Gelişimi ve Halvetîyye Silsilesinin Tahlili. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, XXXIX*, 535-563.

Ateş, S. (1992). *İslâm Tasavvufu*. İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat.

Ateş, S. (2000). "İhlas", *TDVİA*, İstanbul: TDV Yayınları, C. 21, s. 535-537.

Avcı, İ. (2017). Yeni Bilgiler Işığında Giritli Şairlere Ek. *Uluslararası Akdeniz Medeniyetleri Sempozyumu (8-10 Kasım 2016, Kıbrıs)*, Ankara: Gece Kitaplığı s. 325-355.

Aydın, A. (2009). Hanyalı Nuri Divanı'ndan Hareketle Giritli Şairlere Ek. *Türklük Bilimi Araştırmaları (TÜBAR)*(26), s. 45-58.

Bahadıroğlu, M. (2000). "İbrâhim Zâhid-i Geylânî", *TDVİA*, İstanbul: TDV Yayınları, C. 21, s. 359-360.

Başçetin, M. Y., Uzun, Y. E. (2020). Ahmed Meâbî'nin Tasavvufî Tercümesi: Terceme-i Ezhârü'l-Akdesiyye. *Külliye, 1*(1), s. 43-77.

Bedir, M. (2010). "Sünnet", *TDVİA*, İstanbul: TDV Yayınları, C. 38, s. 150-153.

Beydilli, K. (2009). "SELİM III", *TDVİA*, İstanbul: TDV Yayınları, C. 36, s. 425-426.

Birışık, A. (2002). "Kur'an", *TDVİA*, Ankara: TDV Yayınları, C. 26, s. 401-404.

Buhârî Ebû Abdullâh Muhammed B. İsmâil (1979). *Sahih-i Buhârî.* Kahire: Mektebetü'l İslâmiyye. C. 1-8.

Bursalı Mehmet Tahir. (2000). *Osmânlı Müellifleri* (C. I). Ankara: Bizim Büro Yay.

Bursevî, İ. H. (2012). *Rûhu'l-Beyân Tefsîri* (C. 10). İstanbul: Damla Yayınevi.

Cebeci, L. (2009). "Selsebîl", *TDVİA*, İstanbul: TDV Yayınları, C. 36, s. 447-448.

Cebecioğlu, E. (1997). *Tasavvuf Terimleri Ve Deyimleri Sözlüğü.* Ankara: Rehber Yay.

Ceyhan, S. (2010). "Taç", *TDVİA*, İstanbul: TDV Yayınları, C. 39, s. 363-365.

Ceyhan, S. (2012). "Vârid*", TDVİA*, İstanbul: TDV Yayınları, C. 42, s. 519-520.

Ceyhan, S. (2012). "Vecd", *TDVİA*, İstanbul: TDV Yayınları, C. 42, s. 583-584.

Ceyhan, S. (2015). "*Halvetiyye*". Türkiye'de Tarikatlar Tarih ve Kültür. Ed. S. Ceyhan. İstanbul: İSAM Yay. s. 695-765.

Ceylan, Ö. (2007). *Tasavvufî Şiir Şerhleri*. İstanbul: Dergâh Yay.

Çavuşoğlu, M. (1971). *Necâtî Bey Dîvânı'nın Tahlili.* Ankara: MEB Yay.

Çeltik, H. (1998). 18. yy. Tezkirelerinde Divan Şairleri. *Journal Of Turkish Studies (Türklük Bilgisi Araştırmaları), Hasibe Mazıoğlu Armağanı II, XXII*, s. 9-32.

Çeltik, H. (1998). *Ömer Ferit Kam ve Asar-ı Edebiye Tetkîkâtı.* Ankara: KB Yay.

Dilçin, C. (1983). *Yeni Tarama Sözlüğü.* Ankara: TDK Yay.

Dumlu, Ö. (2009). "Suhuf", *TDVİA*, İstanbul: TDV Yayınları, C. 37, s. 477-478.

Ebû'l-Hüseyin Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî en-Nîsâbûrî (Thz). *el-Câmiu's-Sahîh*. I-VIII, İstanbul 1329-1332.

El-Aclûnî, İ. B. (1988). *Keşfü'l-Hafâ ve Müzîlü'l-İlbâs*, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'lİlmiyye.

Elmalılı Hamdi Yazır, (1971). *Hak Dini Kur'an Dili; Yeni Meâlli Türkçe Tefsir*. İstanbul: Eser Neşriyat.

Eraydın, S. (2004). *Tasavvuf ve Tarîkatlar*, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yay.

Erdoğan, M. (2011). Gedizli Kabûlî ve Dîvânı, SBE, Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi.

Erginli, Z. (2006). *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü.* İstanbul: Kalem Yayınları.

Gölpınarlı, A. (1970) "Halvetiye", *Türk Ansiklopedisi*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi C. 18 s. 420-423.

Gölpınarlı, A. (1977). *Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler Ve Atasözleri.* İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Gölpınarlı, A. (1997), *Türkiye 'de Mezhepler ve Tarikatler*, İstanbul: lnkılâp Yay.

Güleç, İ. (2007). Türkiye Üniversiteleri Türk Dili Ve Edebiyatı Bölümlerinde Divan Tahlili Üzerine Yapılan Çalışmalar. *The Journal Of Turkish Studies: Türklük Bilgisi Araştırmaları In Memoriam Şinasi Tekin: Şinasi Tekin Hatıra Sayısı II, XXXI*(2), s. 1-27.

Gültekin, H. (2000). Mecmû'a-i Nezâyir (Transkripsiyonlu metin), SBE, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi. Denizli: Pamukkale Üniversitesi

Hançerlioğlu-Kılıç, F. (2006). "Meâbî". *Türk Dünyası Ortak Edebiyatı, Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*, Ankara: AKM Yay. C. 6. s. 235.

Harman, Ö. F. (2000). "İbrâhim", *TDVİA*, İstanbul: TDV Yayınları, C. 21, s. 266-272.

Harman, Ö. F. (2000). "Îsâ", *TDVİA*, İstanbul: TDV Yayınları, C. 22, s. 465-472.

Harman, Ö. F. (2001). "İsmâil", *TDVİA*, İstanbul: TDV Yayınları, C. 21, s. 76-80.

Harman, Ö. F. (2010). "Süleyman", *TDVİA*, İstanbul: TDV Yayınları, C. 38, s. 56-60.

Horata, O. (2009). *Has Bahçede Hazan Vakti XVIII. Yüzyıl: Son Klasik Dönem Türk Edebiyatı.* Ankara: Akçağ Yay.

Hüseyin Remzi. (1887). *Lugat-ı Remzi.* İstanbul: Hüseyin Remzi Matbaası.

İbn Sa'd, E. A. (1998). *Tabakâtü'l-Kübrâ* (C. I-VIII). Beyrut.

İntibâh Gazetesi, (1883), *Girit,* 2 Şa'ban 1298, No: 26, s. 3-4.

İntibah Gazetesi, (1881), *Girit*, 21 Ramazan 1298/ 5 Ağustos 1881, No: 33.

İpekten, H. (1996). "Gazel", *TDVİA*, İstanbul: TDV Yayınları, C. 13, s. 440-442.

İpekten, H. (2012). *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri Ve Aruz.* İstanbul: Dergah Yay.

İsen, M. (1997). *Divan Şairlerinin Tasavvuf Ve Tarikat İlişkileri, Ötelerden Bir Ses.* Ankara: Akçağ Yay.

İsen, M. (2016). *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı.* Ankara: Grafiker Yay.

Kahraman, S. A. ve Dağlı, Y. (2012). *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi, (Topkapı Sarayı Kütüphanesi*, *Bağdat 304 Numaralı Yazmadan*), İstanbul: Yapı Kredi Yay.

Kara, K. (2001). "Karabaş Velî", *TDVİA*, İstanbul: TDV Yayınları, C. 24, s. 369-371.

Kara, M. (1995). "Evrâd", *TDVİA*, İstanbul: TDV Yayınları, C. 11, s. 533-535.

Kara, M. (1995). "Fenâ", *TDVİA*, İstanbul: TDV Yayınları, C. 12, s. 333-335.

Kara, M. (1998). "Hikmet", *TDVİA*, İstanbul: TDV Yayınları, C. 17, s. 518-519.

Karagöz, İ. (2007). *Ayet Ve Hadîslerin Işığında Allah'ın İsim ve Sıfatları Esmâ-i Hüsnâ.* Ankara: DİB Yay.

Karaman, F., Karagöz, İ., Paçacı, İ., Canbulat, M., Gelişgen, A., & Ural, İ. (2010). *Dini Kavramlar Sözlüğü.* Ankara: DİB Yay.

Karaman, H., Çağrıcı, M., Dönmez, İ. K., & Gümüş, S. (2014). *Kur'an Yolu Türkçe Meâl Ve Tefsir* (C. 5). Ankara: DİB Yay.

Kesin, B. (2014), Me'âbî, http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/meabi-lagimcibasizade-seyh-haci E. T. 19.09.2020

Kılıç, F. (2004). "Giritli Divan Şairleri". *Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S.32/ Kış, Ankara, s. 275-294.

Konuk, A. A. (2005). *Fusûsu'l-Hikem Tercüme Ve Şerhi* (C. I). İstanbul: M. Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları.

Köksal, M. A. (2010). *Peygamberler Tarihi*. Ankara: TDV Yay.

Kurnaz, C. (1996). *Hayâlî Bey Dîvânı'nın Tahlili.* Ankara: MEB.

Kurnaz,, C., & Tatçı, M. (2001). *Mehmed Nâil Tuman, Divan Şairlerinin Muhtasar Biyografileri* (C. I). Ankara: Bizim Büro Yay.

Kurnaz, C., Çeltik, H. (2013). *Divan Şiiri Şekil Bilgisi*, Ankara, Berikan Yay.

Kurtoğlu, O. (2006). *Girit Şairleri (Nurî Osman Hanyevî- Tezkire-i Şu'arâ-yı Cezîre-i Girid.* Ankara: Akçağ Yay.

Levend, Â. S. (2015). *Divan Edebiyatı, Kelimeler ve Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar*, İstanbul: Dergâh Yay.

"Me'âbî" (1986). *TDEA.* İstanbul: Dergâh Yay. C. 6 s. 166.

Mehmed Nazmî Efendi (2005). *Osmanlılarda Tasavvufî Hayat –Halvetîlik Örneği-Hediyyetü'l-İhvân*, haz. O. Türer, İstanbul: İnsan Yay.

Mengi, M. (2000). *Divan Şiiri Yazıları*. Ankara: Akçağ Yay.

Mengi, M. (2007). Metin İncelemesi Aşamaları, Terimleri Ve Bunlardan Biri: Metin Tahlili. *Turkish Studies/Türkoloji Araştırmaları*(2/3), s. 407-417.

Mengi, M. (2016). *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara: Akçağ Yay.

Muallim Naci. (1891). *Lügat-i Nâcî.* İstanbul.

Mütercim Asım Efendi (2014). *Kâmûs'l-Muhît Tercümesi*. haz. M. Koç, E. Tanrıverdi. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu.

Onay, A. T. (2007). *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü* (haz. C. Kurnaz). Ankara: Birleşik Yay.

Öngören, R. (2003), *Osmanlılar'da Tasavvuf*, İstanbul: İz Yay.

Öngören, R. (2003) "Ma'rûf-i Kerhî", *TDVİA*, İstanbul: TDV Yayınları, C. 28, s. 67-68.

Öngören, R. (2010). "Şeyh, *TDVİA*, İstanbul: TDV Yayınları, C. 39, s. 50-52.

Öngören, R. (2011). "Tarikat", *TDVİA*, İstanbul: TDV Yayınları, C. 40, s. 95-105.

Pakalın, M. Z. (1993). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü.* İstanbul: MEB Yay.

Pala, İ. (1992). "Bezm-i Elest", *TDVİA*, İstanbul: TDV Yayınları, C. 6, s. 108.

Pala, İ. (2002). "Kün", *TDVİA*, Ankara: TDV Yayınları, C. 26, s. 552-553.

Pala, İ. (2013). *Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü.* İstanbul: Kapı Yayınları.

Rıhtım, M. (2012). "Tarikatı Aliyye-i Halvetîyyenin Tarihi Kökenleri", *Keşkül Dergisi*, S. 23 Yaz. s. 10-23.

Rıhtım, M. (2013). "Yahyâ-yı Şirvânî", *TDVİA*, İstanbul: TDV Yayınları, C. 43, s. 264-266.

Sâdık Vicdânî (1995). *Tomar-ı Turûk-ı Aliyye*. (haz. İ. Gündüz). İstanbul: Enderun Kitabevi

Saraç, M. A. (1999). Divan Tahlilleri Üzerine. *İlmî Araştırmalar*(8), s. 209-219.

Sefercioğlu, N. (1990). *Nev'î Dîvânı'nın Tahlili.* Ankara: KB Yay.

Serin, R. (1984). *İslâm Tasavvufunda Halvetîlik ve Halvetîler*, İstanbul: Petek Yay.

Sevgi, A. (1994). Giritli Şairler. *Selçuk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi*(7, 8), s. 33-51.

Şemseddin Sâmi. (1314). *Kâmûsu'l-A'lâm* (C. V). İstanbul: Mihrân Matbaası.

Şemseddin Sâmi. (2004). *Kâmûs-ı Türkî.* İstanbul: Çağrı Yay.

Şentürk, A. A., & Kartal, A. (2016). *Eski Türk Edebiyatı Tarihi.* İstanbul: Dergah Yay.

Şimşek, S. (2007). Doğu Akdeniz'de Tahrip Olan Bir Kültür Mirası: Girit'te Tarikâtlar Ve Tekkeler. *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*(32), s. 215-244.

Tanman, M. B., (1994) "Halvetîlik", *DBİA*, İstanbul, C. 3 s. 533-535.

Tarlan, A. N. (2004). *Şeyhî Dîvânı'nı Tedkîk.* Ankara: Akçay Yay.

Tatcı, M. (2010). "Şâbâniyye", *TDVİA*, İstanbul: TDV Yayınları, C. 38, s. 211-215.

Tayşi, M. S. (2007). “Ömer el-Halvetî, *TDVİA*, İstanbul: TDV Yayınları, C. 34, s. 65.

Tayşi, M. S. (2013). *Hulvî, Mahmud Cemâleddîn, Lemezât-ı Hulviyye Ez-Lemeât-ı Ulviyye (Halvetî Büyüklerinin Tatlı Halleri).* İstanbul: Semerkand Yay.

Tolasa, H. (2001). *Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası.* Ankara: Akçay Yay.

Topaloğlu, B. (1993). “Cehennem”, *TDVİA*, İstanbul: TDV Yayınları, C. 7, s. 227-233.

Topaloğlu, B. (1993). “Cennet”, *TDVİA*, İstanbul: TDV Yayınları, C. 7, s. 376-386.

Tosun, N. (2009). “Silsile”, *TDVİA*, İstanbul: TDV Yayınları, C. 37, s. 206-207.

Tosun, N. (2009). “Sır”, *TDVİA*, İstanbul: TDV Yayınları, C. 37, s. 115-116.

Tukin, C. (1996). “Girit”, *TDVİA*, İstanbul: TDV Yayınları, C. 14, s. 85-91.

Turan, S. (2007). Aşkın Terennümü: Eski Türk Edebiyatında Gazel. *TALİD, 5*(10), s. 155-196.

Tümer, G. (1988). “Âhir Zaman”, *TDVİA*, İstanbul: TDV Yayınları, C. 1, s. 542-543.

Uludağ, S. (1988). “Abdülkâdir-i Geylânî”, *TDVİA*, İstanbul: TDV Yayınları, C. 1, s. 234-239.

Uludağ, S. (1989). “Ahsen-i Takvîm”, *TDVİA*, İstanbul: TDV Yayınları, C. 2, s. 178.

Uludağ, S. (1991). “Aşk”, *TDVİA*, İstanbul: TDV Yayınları, C. 4, s. 18-21.

Uludağ, S. (1992). “Behlûl-i Dânâ”, *TDVİA*, İstanbul: TDV Yayınları, C. 5 , s. 352-353.

Uludağ, S. (1994). “Dünya”, *TDVİA*, İstanbul: TDV Yayınları, C. 10, s. 22-25.

Uludağ, S. (1995). “Ene”, *TDVİA*, İstanbul: TDV Yayınları, C. 11, s. 232-233.

Uludağ, S. (1996). “Gaflet”, *TDVİA*, İstanbul: TDV Yayınları, C. 13, s. 283-284.

Uludağ, S. (1997). “Halvetiyye”, *TDVİA*, İstanbul: TDV Yayınları, C. 15, s. 393-395.

Uludağ, S. (1998). “Hicab”, *TDVİA*, İstanbul: TDV Yayınları, C. 17, s. 430-431.

Uludağ, S. (2002). “Keşf”, *TDVİA*, Ankara: TDV Yayınları, C. 25, s. 315-317.

Uludağ, S. (2005). “Muhammed”, *TDVİA*, İstanbul: TDV Yayınları, C. 30, s. 448-450.

Uludağ, S. (2003). “Makam”, *TDVİA*, Ankara: TDV Yayınları, C. 27, s. 409-410.

Uludağ, S. (2006). “Nefes”, *TDVİA*, İstanbul: TDV Yayınları, C. 32, s. 522-523.

Uludağ, S. (2006). “Nefis”, *TDVİA*, İstanbul: TDV Yayınları, C. 32, s. 526-529

Uludağ, S. (2007). “Rab”, *TDVİA*, İstanbul: TDV Yayınları, C. 34, s. 373.

Uludağ, S. (2018). “Ruh”, *TDVİA*, Ankara: TDV Yayınları, C. 35, s. 192-193.

Uludağ, S. (2009). “Sidretü’l-Müntehâ, *TDVİA*, İstanbul: TDV Yayınları, C. 37, s. 151-152.

Uludağ, S. (2010). “Sülûk”, *TDVİA*, İstanbul: TDV Yayınları, C. 38, s. 127-128.

Uludağ, S. (2012) “Halvet”, *Keşkül Dergisi*, S. yaz.23 s. 4-9.

Uludağ, S. (2012). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü.* İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.

Uludağ, S. (2012). “Uzlet”, *TDVİA*, İstanbul: TDV Yayınları, C. 42, s. 256-257.

Uludağ, S. (2016). *Tasavvufun Dili.* İstanbul: Ensar Neşriyat Yay.

Uludağ, S., & Eraydın, S. (1995). “Erbaîn”, *TDVİA*, İstanbul: TDV Yayınları, C. 11, s. 270-271.

Uzun, Y. E. (2019) “Giritli Divan Şairi Ahmed Me’âbî ve Dîvânı’ndaki Manzum Halvetî Silsilenâmesi”, Ankara Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Kongresi, Ankara, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Tam Metin Kitabı*, s. 445-461.

Ünal, Z., & Yavuz, Y. Ş. (1993). “Cebrâil”, *TDVİA*, İstanbul: TDV Yayınları, C. 7, s. 202-204.

Ünver, İ. (1993). Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler, *Türkoloji Dergisi*, C. 11, S. 1: s. 51-90.

Üstüner, K. (2014). *Tasavvuf ve Klasik Şiirimiz.* Ankara: Akçağ Yay.

Vassâf, H. (2011), *Sefîne-i Evliyâ*, (Haz.: M. Akkuş-A. Yılmaz), İstanbul: Kitabevi Yay. c. I-V.

Yavuz, Y. Ş. (1996). "Gılman", *TDVİA*, İstanbul: TDV Yayınları, C. 14, s. 50.

Yavuz, Y. Ş. (2012). "Vahiy", *TDVİA*, İstanbul: TDV Yayınları, C. 42, s. 440-443.

Yazıcı, T. (1994). "Derviş", *TDVİA*, İstanbul: TDV Yayınları, C. 9, s. 188-190.

Yeniterzi, E. (2010). Klasik Türk Şiirinde Ülke ve Şehirlerin Meşhur Özellikleri" Klâsik Türk Edebiyatının Kaynakları Özel Sayısı -Prof. Dr. Turgut KARABEY Armağanı-. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi The Journal Of International Social Research, 3*(15), s. 301-334.

Yeşil, F. (2016). "Melek Mehmed Paşa", *TDVİA*, İstanbul: TDV Yayınları, C. EK-2, s. 246-247.

Yıldırım, N. (2008). *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, İstanbul: Kabalcı Yay.

Yılmaz, H. K. (2012). *Anahatlarıyla Tasavvuf Ve Tarîkatlar.* İstanbul: Ensar Neşriyat Yay.

Yılmaz, M. (1992). *Edebiyatımızda İslami Kaynaklı Sözler (Ansiklopedik Sözlük).* İstanbul: Enderun Kitabevi.

Yılmaz, M. (2013). *Kültürümüzde Ayet ve Hadîsler (Ansiklopedik Sözlük)*. İstanbul: Kesit Yay.

Yılmaz, Ö. (2005). *Geçmişten Günümüze Tasavvuf Ve Tarikatlar.* Ankara: Akçağ Yay.

Yücer, H. M. (1996). Merâtibü'l-Vücûd Hakkında Üç Risale, SBE, Din Anabilim Dalı,Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi.

Elektronik Kaynaklar

http://www.kamus.yek.gov.tr/ (E.T.: 18.09.2020)

https://kuran.diyanet.gov.tr/ (E.T.: 18.09.2020)

http://lugatim.com/ (E.T.: 18.09.2020)

https://sozluk.gov.tr/ (E.T.: 18.09.2020)

http://www.tebdiz.com/ (E.T.: 18.09.2020)

http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/meabi-lagimcibasizade-seyh-haci (E.T.: 18.09.2020)

https://www.ttk.gov.tr/genel/tarih-cevirme-kilavuzu/ (E.T.: 18.09.2020)

EKLER (DÎVÂN'IN FOTOĞRAFLARI)

MİLLET YAZMA ESER
KÜTÜPHANESİ
Ali Emiri Müteferrik
Demirbaş No 8024/2

هذا دیوان قطب العارفین غوث الواصلین الشیخ الشیوخ
حضرت الحاج احمد المائی قدس الله تعالی سره الغریر
ونفعنا الله ببرکاته العلا رضا بالله آلفاتحه
امینه

مظهر حی سترر آلهی ای رسول کبریا — سروی لاهوت وحقیقت ای نبی مجتبا
حق چون وارد اولمش رحمة للعالمین — رهبر راه معارف اهل سر آج مقتدا
منبع عرش ومعظم معدن قاف وحیا — مرشد کامل طریقت کان وسدره منتها
عشقکه جنبدن آدم نازل اولدی بو یره — کانهٔ علم وشریعت ای نبی مرتضا
بقدر ناری عشقک بسن برضیانک اجدتر — مظهر مصحف ونبوت شعلهٔ شمس وضحا
اتشکدن اولمغبچون اول کلیم اندی نیاز — صاحب خنجر رسالت افضل پیغمبرا
کوکلمه پرواز ایده وب دهم سجدهٔ کلمه سی — اسوه ن اجرای شریعت تاج وصدیق اصفیا
ای مدد یا فخر عالم ای وجود نور حق — صاحب تاج ورسالت مالک کوثر لوا

انعنک دعا صیلرندن رجا ای آمنک
الصلاة والسلام ای شفیع ملتجی

جا سی تخت سنوبت مظهر سر خدا — خاتم وحی نبوت نائل کوثر لوا
لیسمع الله سرینه محرم ایدنمشدر سنی — ای رسول ذات پاکی شعلهٔ ارض وسما
سن حبیبی اولیغدن نازل اولمش صحفی — کامل وعرفان وحکمت روضهٔ حلم وحیا
رحمة للعالمین درجسم پاکین کلمه سی — سم جالک نور ایله ظلمتی شمس وضیا

کنت

کنت کنزا پرده دار لوحهٔ هم کاف نون
ای مائی منبع علم وشرابع معدن کنز علا

ای رسول سرور اولآدم مصطفا — ای حبیب باری ایجاد عالم مصطفا
خلق اول کوهر یکتای ذات اقدمک — زینت بالای نور عرش معظم مصطفا
خازن کنز غیوضات خفلنک دفتر جاری — دست استعداد بنه اولدی اول مسلم مصطفا
اولمغبله انتسابی ذات پاکنله سنک — قبلدر بوبله نوع انسانی مکرم مصطفا
جدکدر اولمغبله ابرهیم خلیله ابدر حق — آتشی نمرود دن قلدر امن وخرم مصطفا
فیرسه حقدن فیضنک تا شبه بدر تمام تا ازل — ایلدی احیای اموات ابن مریم مصطفا

بو مائی دلی خسته خاکیا بکدر مدآم
ایله رحم وجرعه لطفکله مرهم مصطفا

ای بوذر کدکه والفجر ووالی کرحسنک پرضیا
ای که نورکدوالنهار ووالی کیفشکدوالتجلی — ارصبحکدوالیل اغشی وایکیه مدحکدوالسماء
ای کلامکدوحی قرآن ووالی کیه روحکدن بقا — ارکه کوثرکن قدرکدر ووالی که کوثرمکه جارأ
ارکه فاتحکدقبلهٔ کاسی وارکه یسجدن السجود — ای چاغکدوردرجبین ووالی نکاهکه منتها
ارکه حالکدلیسمع الله ووالی مقامکدعالیا — ای که نامکدطه یاسین ووارکه شانکه مصطفی

ای صفایک قل الله وای صمدک والزبور — ای که جسمک رحمة دیر وای که نعتک مجتبا
ای که وصفک فاستوا دیر وای که خلقک انک — ای که شرعک بینات وای کتابک مفترا

ای طریقک مستقیمی وای مآبک سالکی
وای وصالک آب حیوان وایکه روحک قدسیا

عبدک قربان ایچون اسمعیل اولدم بن سکا — یوسف وزلخا کبی صیم عاشق اولدم بن سکا
درگاهیکه یوز سورمیه وصلک دیلیه جان ایدر — النجا بوروزبرده سائل اولدم بن سکا
کاف ایله نون ارادینده نفخه من روحنا — ای حیات جان جسمم عاشق اولدم بن سکا
مرزمان اولمشم یاسام ذکریه ورد نیاز — اول آخر ظاهر باطن قائل اولدم بن سکا

ای مآلی مرشد کاملا قرار ایلکل
سالک درآه وخدایه راجیل اولدم بن سکا

طاقدیرنه بو بنوم زه نار ایله خلقک جفا — قویدیرنه اکنمزه خرقه ابدآل جفا
صوندرکنه دستمزه کار احوال جفا — ساندیرنه یوسف وش حسنکی دلال جفا

اندیرزی نازلی عشقه خمال جفا

کمکه آنک بوبنوکه گیردی کمند زلف تلی — ادهم وش اکادیدی بود راول مسند دلی
اول او قودی علم مرزی بلدیرندی سر علی — مردلی نالهابدی کورمزابه خندکولی

قویدیرکنه اکنمزه خرقه ابدآل جفا

ویرکوکل عشقه بیم کچدی همان اولدیری — شعله سنک آتشنه کیربوجان آچدیریری
وصلنک بردمنه قلدرقه جانا وسری — اوچدی عقل قفه سندن کوردی حواس اولماه دیری

صوندیرکنه دستمزه کار احوال جفا

بردمیدربوقه حکم سودیریجی لیلا کبی — باشکه آچوب کوه جبل کزدیریجی شیدا کبی
یعقوب وش حزنله سم بقدیریجی عیسا کبی — شاه مصر صالدیرنزه جاهنه کم زلخا کبی

صاندیرکنه یوسف وش حسنکی دلال جفا

روزازل صوندیرنزه کار بیم پرشراب — عاشقنک سرسیم خفاکه بونار عذاب
کوردیرسنی قلدیرقدی کندوسنی کوماب — ایله وصالخانه سنک آینه سین فتح باب

اندیرزی نازلی عشقه خمال جفا

جمالک باغنی کوردم ضیاسک جنت المأوی — الف قدک چون اولمشدر ایچنده سرو بالا طوبا
خیاشمع روبنده منورا ولدیرجمله عالمی — زمین واسمانی ایچره کلامکدر رومابوجا
دوشوردک عشقک جمله بوعالم خلقنه دلبر — جمالکدن اولور حیران هزاران حضرت عیسا
صبحک دوالیل نقشی درکمالک والضحی سنده — بناغک دلوحه یازمش وعلم آدم الاسما
چوم آت جمالکدن کورندی نجم وجه الله — دوقاشک محراینمشدر کسبحان الذی اسری
کیماراغ البصر چشمک دلسانک امر ربانی — دیشک حرف مقطعات درکه کورمز آنی مرآی
ایکی سنک قاشلرینمش دور رباب وسلامتده — علی العرش استوا السنده قدم زیرنده اولا

مائی عقل و ادراکین ویرلدن سوق عشاقه
ویروب سرمایه سکا عشقه اولبدرکندی شیدا

دکل بوخانه کلشن اولنجه خارینه کراب — کورمز مرغ دل بوبنده اولور شعله شتاب
قلوب جسم فداحقه کچرلر ماسوا لندن — کوکل ویرمز اکا اول اکر شب واکر شتاب
اکر صادق ایسه عاشق اولور مائی اکا اغیار — نظر قلمز اولورلر اول اکر عده واکر اجناب
لسان وعاشقک بیلر دکل مطلوب الاهو — کلام غیر کوشش ایتمز اکر نادان واکر اصحاب

بودل ملکی اولور ویرسه آن اکر تعمیره کلمز
مائی غیر لقمانه ابدر می میل ایچر می آب

کناهکم توبه سن ایلر بنی عفو ایلیسون آیا — لب تشنه کس بوغبدن مکا ایلر کزر آب
کرد ستاور مانسن ای غافل عمر مستعار هرکز — تقاضا کار کدر پیرست وجفه عفو عفوه کیلاب
اکر خمر ازل مستی اولبدک عهد وافا قیلمز — اولور دکن راسنجون علم ولندیره اولالاب
نفاق وکبر وانکارک دلن بوبخانه قلمشدر — کریت الله اولالاقلبک داولیره مجراب

خدانک لطف واحسانی منور ایلیسون قلبک
مائی روی سودانک صفا سکدکوزلر سیلاب

بنی جرم کناهجون جمیل ائمه مدد یارب — باغسل عفو غفران ایت جمیل ائمه مدد یارب
خطاب ارجی کورمز کلنجه غفلتم جوشه — اولنجه حالم اندیشه جمیل ائمه مدد یارب

غریقم بحر عصیان جفا جور ائمه شم جانه — بنی محترده شیطانه جمیل ائمه مدد یارب
بنم یوقدر ذره اعمالم نجاه اولور آخر احوالم — خطا عصیان تمامالم جمیل ائمه مدد یارب
بدرکاه موصل نیرانه سکز جنت رضوانه — بنم یوجسم ایله جانه جمیل ائمه مدد یارب
سئوال المنکر اغبانه جواب آقیرم آن آن — بکا اول دردده درمانه جمیل ائمه مدد یارب

مائی بنده بیچاره کناهی چوق بوزرقاره
کرم قیل ائمه آواره جمیل ائمه مدد یارب

بنم عشقکله دیوانه جمالکدن سنکدیارب — بنم شوقکله مستانه ذلالندن سنکدیارب
بنم شمعکله پروانه جلالندن سنکدیارب — بنم بلبل وافغانه وصالندن سنکدیارب
بنم بیهوش وسرانه ملالندن سنکدیارب

کمند زلف ایله نصوحانا الخفه اولوب مصلوب — خطاب لن ترانی بنجه موسی اولور محجوب
اولانمجنون کبی عاشق کا بلا اولور مطلوب — ایچر جام شرابندن بنجه دارا اولور مجذوب

بنم شوقکله مستانه ذلالندن سنکدیارب

سنکدیوکله عاشقلر بوبوله اولدیلر مرغوب — لباس فقر وفخرندن بوبوله اولدیلر مرغوب
غریزاکبر نفسه بوبوله ایتدیلر مغلوب — یانوب نار سواسندن بوبوله اولدیلر محبوب

بنم شمعکله پروانه جلالندن سنکدیارب

عجبمی کلشنه قرشو ایدرسن بنده افغانی — قنوب باغ وجاله بنزده بولسکده وصل جانانی
سحر کاهی صباسندن اجله کولی خندانی — کوکل مصرنده آلسه بوی چشم وپیره کنعانی

بنم بلبل و افغانه و صالندن سنک یارب

کبر و بی بر اخبار اندک بو کون وحدتده پنهانی — مکان و لامکان ایچره بولوب برکنج پایانی
وار و شمعک ضیاسندن اویاندرک اجرا غالی — مابی آخر بن ایت کل سوسندن بو سحر انی

بنم بیغوش و بیرانه ملالکدن سنک یارب

کنوز دار اسراره علی المرتضی در باب — حریم وجه ابکاره علی المرتضی نواب
کتاب علم اسمانک اساسی له بنا بردر — رهی ظلمتده انواره علی المرتضی مصاب
کلستان عرف بادصبا مرحبا سیدر — سحره بلبل زاره علی المرتضی ممتاب
جمال شم و جهکده اقامت ایلدی عشاق — صلوة و حج و ازکاره علی المرتضی محراب

مابی نبده سکدان عجیبی بحر بنه غواص
وصال باغ و دیداره علی المرتضی غرقاب

کشته بحر ولد تبدر شریعت — کوهسر و درتی نکاتبدر شریعت
عنده لبیک مهر سحر فریاد بنک — کلشنک آب روانبدر شریعت
ملحد و فاجر آنی انکار ایدر — اهل علمک استحانبدر شریعت
کوسترو بشمشیر یکی اجرا ایدر — قطع ایدر دعوی بیانبدر شریعت
کرچه شاه وصف افلیم و حقیقت — لیک انک غزو شانبدر شریعت
تاه حقه یاجه اول اولدرون — مهر طریقک چون عیانبدر شریعت

امر شریعه

امر شریعه سن مخالف کله کم — زمره صدف کار بانبدر شریعت
اول ایدر تعلیم دین و مذهبک — هر صلاتک دلیل اذانبدر شریعت

امر مابی صلات متابعک شریعله
کامل و مرشد دکانبدر شریعت

کل امر زاهد ایدم تقریر بندا احکام شریعت — سکز در اکله سن آنی بوددر اسلام نصیحت
بر فرض و بر واجب ایکیدر سنی سنت — بولاره امتثال ایله صفاین ممن اتمه تقصیرات
بشیجی سی مباح اولدر دخی التنجی مکروه — بدنجی در انک دمفسد سکزنجی سی تحریمات
بو در تدن اجتناب ایله کامل اغه اولورسن — که زیر اشنجی ناره ایدر اقعال منهیات
اوکم نفس ایله قطع اولدر انکار در ایله فرض — آنی شرک ایله بین عاصی دکل اولور انکار کفریات
اکر شک کر دنفس اول انکا واجب دنیله یکم — آنی شرک ایله بین عاصی دکل انکا کفریات
رسول الله سنکدن بیزه امر ایتدی کی سنت — آنکا کم سنجی اوددر افعال تعظیمات
بولارک اشکده وار ثواب جنت رضوان — بو در دی امر ایدوب الله بولر در عین شریعت
اوکم نفس ایله نهی اولدر ایله انکا حرام — که فاعلی اولور عاصی دخی افر اکفریات
حرام اولمسنه قطع بنا اولنکه مکروه — آنی شرک ایتمین عاصی دکل افر اکفریات
ایدر اعمال اصلاحی فساد اشلین فاسد — آنک دنکرار لازمدر اولار در جنون کلیات
مباح اشلمک امر اولدر نهی اولدر مکروه — آنی پس اشلین بولمز نه سفلیت نه علویات
حرام مفسد کره بولر نهی ایدوب مولا — که آندن اجتناب ایله بولر در غیر شریعیات

فواق طوت زاهد ادکله مابی سوزلریک دسنکم
بولر دیر ظاهر رسترعک دیوبلر دیر علم معلومات

حریم دیبت مولینک دخولیدر طریقت — شب ظلمتده اعمانک کحولیدر طریقت
کم ایرر لیلة قدره کراماتک کورانلر — که روح القدس کلامینک نزولیدر طریقت
کجه اللهه ایرزاهد محبت ایله کل سنکم — جمال حورو ماوینک وصولیدر طریقت
که زیرا ذکر محبوبک ابد رنفک ممزلک — بثوت نفی الآنک حصولیدر طریقت

کیدن قافله عشقه مابی جسمدر قربان
که زیرا بزم دوستک اوصولیدر طریقت

کل ارسالک ایدم تقریر یکا بن درس مکتوبک — قولاغک دوبریکا دکله ندر محفیده مخزونات
طریقت ده بودر الزم اوله عرفان اساسینه — بورسنوب فقر فخر بدن ابده عالمده بحر بیدات
بولوب برمرشد کامل سورب درکاهنه یورزار — جفاسک ایله یوب تحمیل ندکلو اولمیجات
اکر فاسق اکر فاجر اکر مؤمن اکر کافر — بکل حسن ظنن ایله که الاعمال بالنیات
کلن مرخیر و شردر سیل خداد ابدوکیمسنه محفیف — غضب و کبر رسترک ایله بولور کل نقصانات
دوشن اشاره اول دریور اتوار ده قله — خطاب ارجعی کوشایت ابریجه نفس تبلیات
سراج عهدی سوندرمه صفاتن یاد وساوسله — که تابدر اول دل خانه اولوب عهد کله نورات
نه کم مرشد ایله عهد ایلیوب اقرار کن امنش سن — آکا تسلیم اولوب اوزک دصفین امنه نقلیات

مابی بندکی کوشایت خطاب روح قدسیدن

انوکله

انوکله فتح اولور مخزن بلبشور سترغیبیات

ای غنچه کلشن کلزار حقیقت — ای بلبل و نالهٔ اشجار حقیقت
شعلهٔ قهٔ لاهوت هویت — شمع پروانهٔ انوار حقیقت
غواص بحار کشف علم لدنی — ای کامل و مرشد اسرار حقیقت
ای طاووس عرش معلای مناجات — وای بادهٔ خانهٔ خمار حقیقت

لطفه سز ایله مابی بنده کی کم
سن ازلی ساغر دوار حقیقت

ندندر اول جمالک دوردخندان اولمغه باعث — آچوب غنچه لرک جانا کلستان اولمغه باعث
بیوکدر قصر و عرش عالی جمالک جنت المأوی — ولی وصلت شبرابکدر کرم کاهن اولمغه باعث
کچوردک حکمکی ای شاه بولدل ملکنده شاهانه — ولکن صاحب سریدر کویا سلیمان اولمغه باعث
اوچوب قونمش کولشا بولدل مرغ ابدر قفسدن — آنکچون ناسخ عشقکله نالان اولمغه باعث

اوبوسفدر نصیبا بر نو مابی یه خبر ویرر
اوبعقوبم که قدم پیرر کنعان اولمغه باعث

دوشن اول مبرده ارکلکه بوکون کل مرد وادیکی — محبت وبرمه اغیارده نظر قبله سوی ادن کچ
بهارک نقشه بلبل کبی الدانمه ای عاشق — کیدر رورد چمن آخر خزان پور فنادن کچ

ای مبالی جهل در دین صنع لقمانه کوچ

غرت ایله ارکوکل سن بو فضادن شیوه آچ — کل او نیاغفلت میکن بو چشم دل بولماچ
بحر دلدن بکل نشارایت نو بهار کلدی دیکی — لاله رخسار اوزره نرکس سنبل صاچ
آچمه کنز پور زیانی غافل و مستانه — آشنای اهل عشق نالهٔ بلبله آچ
خانهٔ دل پر زهای خرابی ایله معمور وصال — هر سحر بار آن حکمت غنچه تر کوله صاچ

رفع ایدوب ظلمت حجابک تا منیجه پاک دل
ای مبالی اتمز اول کس خانه معمور له حاج

قاف حکمت اوزره آچمش مرغ دل سر تاج — کم آنکچون بو لسانم سو یلکده اصطلاح
طائر م قدسی فلکده بو زبانم عندلیب — باغ فردوس و جمالک دلبرم انشراح
ارمی انظر الیک دلده کفتار ایلدی — لن ترانیدن حجابک بو زبانم شام و صباح
قاب قوسین دن ندا ایتدی دعوتک دلدر — روح قدسیدن اذانم کوش ایدوب بولدم فلاح

قبلهٔ بیت جمالک فرشو سنده دور مآب
فاتحهٔ اخلاص ایچون عجب ویادن اوصلاح

کنوز علم اسرارک دینه فتح ایلدر فتاح — فیوض باب قفلکده لسانم ایلدر مفتاح
بنه کولدر کیوقتی بهار ایلر کلشن — سحر وقتنده دل مرغک صدودرک ایلر شراح
کنه پروانه جسم مقارک دلدر شمعنه — بنه نور علی نور اویاندرک دیکی مصباح

او چهره قفسی دلدن محبت مرغک اچیاچ — کرفت دآم نفس ایلر صفادن کسن بو سهو دن کچ
کورپور خسار کلشنده آکا دل یاغبان اتمه — درونی آتشی سوزاندر اول خار جفادن کچ

عدو بی نفس اتاره حلاوت کسب ایدر زیرا
مبالی یوم بد و عشرت جفا ایل صفادن کچ

عشق او جندن بو جهانه هم دلیل اولمقده کوچ — چاک ایدوب ناموس عار کم حجاب اولمقده کوچ
سبل انکم آتمدن بو عالمی طوفان ایدر — یوسف حسنکله دیده مسم علیل اولمقده کوچ
صید دل ممکونمی انمک داول آهوی وحشیه — نار عشقک دشکده هم خلیل اولمقده کوچ
کعبهٔ حسنک دیدار یوجاوه دل انسوطوافه — بی تکلم شیوه ناز هم قلیل اولمقده کوچ

بو مبالی ایلر ایدی عشق شرابک تو بکار
اول خمار کی غفلتدن کم ملیل اولمقده کوچ

همنشین وخار اولمق صحبت انسانه کوچ — نشه دان حکمتک دهم رفعت جانانه کوچ
نو بهار کی مرغزار کلشنه کرچه خوش — بلبل زدن نوشجام عشرت تالانه کوچ
کرچه احرار آوایلمش رشمه رویک بالمی — نامراد اولمق جمالک حرقت پروانه کوچ
پر آچوب پرواز ایدرسن زاهد ابنوشبه — بی دلیل علم لدنی حکمت نادانه کوچ
یوق تحمل بو فنا لک جیفه پرستمنه — اول عدو سر مکر عالم دولت هم زنه کوچ
همو اعشق میدان اولمز سیر مخزن وش — اچمین بزم ازل دن کشرت بینی کوچ

سن رموز من عرفدن نی خبر سن زاهدا

İSTANBUL
İL ÖR KÜTÜPHANESİ
ATMA VE YAŞATMA DERNEĞİ

بنه سکر بد رشد را سانم طوطی وش دلبر کر سوبلر را زطی بر براید رعا شقدر افراح

کلوب روح القدس صاحبدر نه کوهر را مابدن
نه کم اکدر بتر بر براز لده عالم و اروآح

خبه وبر کل بروز اهدند راول ناسخ منسوخ لدنی علمنی کمد راو فوذ ب ابلبن مرسوخ
کید رقابکدن انکار زبو بوله زا و بلغل مزدود سبلوب آینه قلبی که انمش سکد آزا نموسوخ
بدز دریا او لوب قطره بسنگ دل بحر نه ولی نقطه لدنی به دکلد رخزنه مفسوخ
ابچه دکن آب و حیوانی کلاب نفس قنه ردکن فیوب بتنور عشق ابچه آنی کل ابله سن مطبوخ

مابنی شیخ صد بفکد اولبد ربنده مملوکی
انابت ابلبوب آندن بولوب شیخ اولمشم مشیوخ

نظر قبل صنع مولابه زخوش انمش سنا نمشد راول بیاجی بو عورمش چهار عنصر دن سنا نمشد راول بیاجی
یا بوب برشهر اعظمی قوشه رده آیاق اوزره طقوز در لو جواهر دن حصار کشت ابلد رآباد
ابد وبر قصر شاها که بیت الله قوش آدکن درونده او یاندرمش آنک در شمعه ارشاد
آکابر کنز قبوب قلمش نجه کوهر لر اخفا دخی بر بحر و بر پایان آقنمد راکا او ستاد
قورب تخت سلیمانی او نورمش او سنبر شاه دخی سم بروز بر نعبین اولبد رکر بمه
ابکی قبوب اجوبد رکم ابده سبرانی اول دائم بقوب اشکال و الوانه ابده سلطانکی دلشاد
ابکی جاسوس قوشه رکم ابشنده وکتبنم اعلا بیلوب اقوال اصوات اکر شاه اکر فرباد

ابکی

ابکی دلک دخی آجمش رو ابحار کلوب آندن بدو خوشبو ابد رنمیز بو خنده او لور معتاد
آجوب بر باب سلطانی قوشمش بر ترجمان که سوبلر هر لسانی اوزره کر فرمانکه اول رباد
دخی سم اول ابد رشهر و او جاغ عدلیت که ذو فندن او لور عارف اکر مطلوبه اکرچه دار
دخی کم آچه بر مکتب او قوه در سنکه رانده او نوز ابکی حرف اوزره وبر علمیه استعداد
قویه بدانده بر مطبخ بشه دور لو طعامکم ابد رتقسیم خدامه مر انجخ اول داآد بر

بولردن غیر بر شی قبوب آجوب اطرافه بر بر که فی الجمله بر و جاندن آلی نمس ابلکل اعداد
هم او حیوانکه انمش ارمقد راقوت ظاهر اولور بونلر که درست تقسیم اولور بونلر زراب و خاکر آباد

مابنی شاهکی کورکم زجوهر لر ابد رنخشیش
او صدف آقلر بلور انجق که اولمشدر بو کون اوستاد

او رکه اخفا بیکمش رکور نمز عابده معبود ولی اقرب عباد نله دکل دانکه دمشهود
زمین آسمانلر ابچره نکم وار در آکا شاهد کم اولد رواحد حی وکم اولد رفا صد مقصود
بو وارلکه دعالمدن کیچ قدم اوبیان ناکه که نفکر ابلکل ادراک معرفتن اولمغلوب مردود
سواد نلکل اورک پاکلر ابولوب و خنده حجب ظلمتی رفع ابله که انمش راهنی مسدود

بو کثرتده عیان و حدتد رمابنی اولمکل غافل
که بوبنده ابکیلک اصغر بودر اول نقطه مفرود

کورندی غنچه خندان کنه بلبل اید رفریاد بنه ابد رهزار دستان بودم بزاوله الم دلشاد
بوشاندر زبحر عشقک چقوب مبدانه مجنونلر کزوب صحرالرنی سنکنا سوندر شرین لیلی لر دها

ای بلند منزلا قدم سوار اسب عشق اولدی — ابرو ب عاشقی بولور وصلت کیم ارمز عابد و زهدا
کز براکشته عشقنک موافق کلر روزگاری — سورر شام و سحر آنی مبارکباد بولور اولاد

مابی زنجر عشقی کجورمش بو بنوکه محبوب
صفا کسب ایلکل اندن اولور خلقه بولاد

بلبل آرامز شبدر باد صبا متلذذ — یانمده پروانه لرکدشمع ضیا متلذذ
ایلر ایدر تجه مجنون آه و فغان ایله — قلمش ایدر انلری چون بورز ایلا متلذذ
بزم ازل سرخوشلرز اهد اسن اکلر بزی — کلدیر ران ایچنده کموز بزه صهبا متلذذ
واعظ شهر او قودکده حور جنان وصفنی چون — زاهد اولور وصف لبن عسل صفا متلذذ

چکدیکمز جور جفا محض غم بلکه مآب
تا ازلی بزلره در طرف بلا متلذذ

بولدیر بری پروانه آتش سوزانی لذیذ — کلشنکه مرغ سحر نغمه افغانی لذیذ
بیقوش وش کندوکی چکنه وصلت و برانکم — برلک ایله تا ابده سن کندوکه هجرانی لذیذ
جان و سر ایله فدا عاشق ایسک دیارنکم — منصور وش تا که بولوب ذلف پریشانی لذیذ
مستانه پیمانه صهبا بر مجدده بیزه — کم ازلی صوغ شبدر جانمه جانانی لذیذ

صورتده کدایکسن بلی تاب و مابی کور بینور
ولی معنی قدحدن صونمده پیمانی لذیذ

کیروب

کیروب میخانه دن خمر ازل مستانه بولور — ایچوب میخانه دن خمر ازل مستانه بولور
کور تلر وجه لیلانی کزر لر دائما مجنون — که دل مرآته قرشو بقوب حیرانه بولور
ضیا شمعه دلدن مستور اولمش زجانا — جمالک پرتوینه پرانلر پروانه بولور
ازلدن مجمع البحرین ایچنده اولمش غواص — آنکچون کنز مخفیده صدف دردانه بولور

که ظاهر ده مابی بز حقارت اهلیز اما
ولی بزم ازل جامی دولو میخانه بولور بزلر

سوادن الچکن ایدر دلی حیرانه معمور — اویا نور قدملی عشقی ایدر اطرافنی پرنور
اولنلر مبتلا عشقه جهانی ترک ایدر لر کم — کزر لر دائما مجنون اولور لر دیله شهور
کیمه کم صوفی سه اول جامی ایدر رسوای آلمی — سورر تا حشره سی حشره بورر عالمده اول مشهور
که زیرا سوز دیکمز ایلر بلا مبدانه اتیوب — مماتکدن اولور فانی جهانی تله اولور کور
کمی یوسف کبی زندان کمی آدم کبی هجران — کمینک کوزلری طوفان کمینی دارینه منصور
کمک دعوت ایدر طوبی کمینی غرق ایدر نوره — که ادراک ایدر مزاسراره عقللر بوندن مقصور

مابی لطفه مظهر اولدن عین قهرنده
جلا ایله اولور مستور جمالکدن ایچر کافور

کل سکا سن بر نظر قیل ضعف سنجابی کور — فتح ایدوب عین بصیرت حکمتی یزدانی کور
احسن تقویم صورتمش صوره تکدن اول لا — کل فقر استه نظر قیل مرآت رحمانی کور

سور

من عرف در سنی بزنش خند اوزده مسطیر — مکنب ایچره او قودر لرآیت عرفانی کور
ایچ شراب عشق دلبرست اولوب کز سرا — ساقی کوثر لسبدن لذت ولدانی کور
کیر طریقت عالمندن کور حقیقت جانلنی — سایهٔ عرش وقرشتن اول جنت علمی کور
عالمی کیرا قیوب دراسمی نی اول لایزال — دوآیاق شهر معظم جهت مبدانی کور
هم بهار اولدر ولادت چون شجاعت روز ضیف — کج کورکدن ابرشتابه شدت بارانی کور
کور یمین وصم بسارکن کاتبین لربازده — طانفکدر چون ملکار حجت بر بهانی کور
برلکیچون خالفکدکل دائما توحید اوقو — فبضده اسلام وقلبده ملت ایمانی کور
کوکسی کورسی قلبی عرش وقاشی محراب یوزی ماه — صاحی سبل وبنفشه کثرت الوانی کور

بارک الله یا مابی مصدره جامع ابلیش
جملا شبادن مکرم عزت انسانی کور

سحر کشف رحمانی ایدر ظلمتلری پور نور — آچیلور فیض احدی ایدر عابدلر فاجور
اولنلر ذکره مشغول اولور حقه مقبولکر — بلنیور نچه مشکلر یازیلور لوحه مسطور
فلکلر نور عینی ایدنلر آه وافغانی — وبرر جنده رضوانی که رحمندن اولور مغفور
سحر اولده ابدوب تهلیل محبت نامه اولوب تحصیل — سلوکین ابلیوب تکمیل اولوب اشاره لر مشهور
آچیلور مکتب عرفان اوقونور علم ابلیانی — وبریلور جذبه رحمان جمالک ابلیوب مستور
سحر ده قالقوبن دائم که ابتما اولده داویم — بودر سالکلر لازم بوخدمتله اولور مامور

مابی مر سحر زاری ایدر محبوبه ازکاری

کرترکی

کوکل کورمکه دیلر طور تجلیسنی کوزه بندار — که تامرآت دل ایچره جمالک ابلیه اظهار
کلام لاوالادن مقالم بوکه الاهو — بودر اول بودر آخر ازلده ابدیکم اقرار
کلور لر سوفی عرفانه صار عاشقلر درکن — فنحی عاشق مصادقلر آنی کم ابلیه بازار
اورکن اخفایه جک عاشق که سیر ایتمه کل اشکنا — آنی کم دوه بسنوناد آن صفتین سن انمسون

مابی چاک ایدوب عقلک فالوبدر سنه حیران
نه کم آثار اولبدر بن آنی پس ابلرم ابشار

بوقوصفاسی بوقفانکه دائمه کل سن اغیار — کم بولنلر انی جهانی نقطین ابلر اخیار
محو ایدوب اورکن دار آدن نامکی ایدر برباد — کج بونلکه عالمندن نقطه برمه اشتهاد
کم بوقرقه عالمندن عزم جانان ابلیوب — نکه عشق ایچره دائم ابلکل اندن فرار
چونکه بیت الله دبنشه رقلب مؤمن لایزال — کل جاپلش کم انمیه کرعرش رحمانکه
زینت دنیا اولبدر آخر چونکه فنا — کل بقا النسه شهاسن انمه جاهه افتخار
کل ریاکبره وعجبدن اورکی پاک ابلیوب — کم عبادات طاعاتندن نه زنهار انمه اغرار

ای مابی چونکه بلکه دکم فنادر بوجهان
نه ترک ایدوب بالجمله وار فضل بقایه انتظار

بودل مزاننه قرشوبقص عشقه ابلر حیر آیدر — فجر بوقفه سنندن محبت مرغ طیر آیدر
کورر عرشی معظمی بودل ملکنده بر ذره — که سر حقیقت کنز بوله بلکه نهاندر

بوکنز کز فتح باکرده خبر آلمزش از اهد — نه بلبلون بیت رحمانی انگم کم خابی کساندر
نه در رکیم نشاراندکز بوول بحر کرده از غوصش — نه دریادندر انلرکم عقلم بوده نقصاندر

قادارنده کل کورکم مابالی بحر حکمندن
جواهر لرصانو بندر اول عقلار بوده مزاندر

بحمدلله که عشقکل بزمده آشنامز وار — سرر کو بکده اول یارک بزمده مرحبامز وار
محبت بزمنک جامکی ایچلدر مستخیرکز — آنکچون دردینه یارک بزم مهردم رحامز وار
بوبر دردو محبتدر کله لقمانلر اولور عاجز — علاجک ایلمز اغیار عجب مشکل دوامز وار
ایرشدی نوبهار ایام کشاد اولمقده غنچه — بزمده مرسحر وقتی اسر یاد صبامز وار
جمالک شمعنه هردم نثار پروانه بچاره — اویانمش خامه دلده بزمده برصبامز وار
اودر محبوب حقیقده کاندن غیر یوق محبوب — ازلدن بویله عهد ایلدک بزم عرهده وفامز وار

مابالی شیشه عارض کوکلدن ایلمشدر رچاک
ولی مبدان عشقکده اودلبرلدن حیامز وار

کیروب خلقه ذکر نده بزم دوراتمز بکدر — ایچوب نکه عشقکدن بزم مستانه مز بکدر
ریاوعجب عداوتلر عبادت اتمدن ذاتنه — کراخوانه مجتله بزم عصیانمز بکدر
الرسبحه آلوب بر برحسابک دیلیوز یزلر — حسابک جمله بلمش بزم سبحانمز بکدر
چقوب کرسیده واعظلار قیلی اغلندره خلقی — بوکون دردو محبتله بزم افغانمز بکدر
مدرسین حضور نده وارو تعلم درس ایلدک — اوقونان مکتب دلده بزم قرآنمز بکدر

فتحی

فتحی انکاره قوشدرسنی ایمانن غفلتدن — درولی خانه دلده بزم ایمانمز بکدر

مابالی غیبت واخوان اشتمکدن نکرنده

بولوب وبرانه وحدت بزم پنهانمز بکدر

چکوب ال جملدن نکر دجهانن انکم مرادمدر — بولوب دریای عشقک دهنیدن انکم مرادمدر
دوامی بوقفنانکم دچونآلی بزبلشورناهد — بولوب برکوشه وحدت زهانن انکم مرادمدر
مرادرشدت عالم ایدر محبوبن قربهادکز — اوزم عالمده بی نام نشانن انکم مرادمدر
بنم دنیاوعقباده نیازم فقدرزاهد — کزیرانکرکدلذاتی جهانن انکم مرادمدر

مدام بلبلک دعشقی سحرلر وردخندانه
مابالی هردم اخزانه فغان انکم مرادمدر

مکتب عشق ایچره بوکون سلدعرفانن اوقنور — باب طریقیده سمانن مرده انسانن اوقنور
شام وسحر نبه جانن اوزره صدادر بلبلون — عسکر جسمه بتون من علیهافانن اوقنور
کوشتی وبرمزغ دلم ابرزبنه وقت بهار — کرسنه کولن اوذرینه دکلرکه قرءانن اوقنور
علم لدن مصحفکدر سینه اوقوارکوکل — مکتب دلایچره بنه سوره رحمانن اوقنور
دعوی عشق ایمه صفین بزاره کم نازلی — ویرنکله بوله جانن عاشقه میدانن اوقنور
کمکه جمالکدن انکدر حورجنانن ایدر — لوحه دل ایچره انکدر لولوی مرجانن اوقنور

بوبنا کدایلدوکی لیل ونهار آهی فغان
ابدوکی احزانکدر اوسنه احزانن اوقنور

اصل عشقک بحر غمده رهبر اولمق ندر — نوشی ایده وب خمر فرحت سرسر اولمق ندر
تحت عشقکله برادر کراولور سم زلفنه — بوز باانا الحق منصور اولمق ندر
شمع عشقکله جانم بنمده پروانه وش — قوکه یانسون اکشوب جسم انور اولمق ندر
مرهم زخم درونم ویرمکدایه باش وجان — عبد کرجانم فداکم اربر اولمق ندر

جام عشقک ارمابی چون ایچندرست اولور
بزم عشرت خانه سینک ساغری اولمق ندر

یقان پروانه لرنوره همان نارمجندر — سحر وقتنده بلبلک بوکوزارمجندر
کرمزاره بلاسندن چورمزنورکن عاشقلر — که زیرا عاشق صادق اراکن کارمجندر
حجاب اندیسه کراوزکه آنی کورمزسنی عشق — بورفرقتله مردانم انک دیارمجندر
ولی قلبکده عشقک تجلی ایلرا اول دن — که منصور ایدن پردار همان دارمجندر

واروب برکوشه ده وحدت بنایه ایلکل دانم
که مردم بیقوشه وحدت همان غارمجندر

طریقت اهلنه سرور عزیزم شیخ محمد بغدر — حقیقت باغنه رهبر عزیزم شیخ محمد بغدر
کرعندالله اهل صدیق زمانک قطب درویش — دلم بسین ایلدی تصدیق عزیزم شیخ محمد بغدر
کنش کیمه انک مثلی جهاده ولدی انوآری — معارف شمسنک نوری عزیزم شیخ محمد بغدر
او فوز علم عرفانک بلیسور فیض واحسانی — ارینلر شاهی سلطانی عزیزم شیخ محمد بغدر
حجازده سویلنور شهره جمال کم انک پرنور — بودل مرعکه ایدن سرور عزیزم شیخ محمد بغدر

که مرد همده مجتنده بودر دریای وحدتده — اوحاصحرانی حکمنده عزیزم شیخ محمد بغدر
اودر مبنی نار خاداودر بیمانه اشاره — ایدن سرمست درویشه امداد عزیزم شیخ محمد بغدر
دقایق سوفه طرف حقایق کنزینه عارف — حجابلرده اولان کشاف عزیزم شیخ محمد بغدر
لسانی خامه قدرت درونی لوحه حکمت — کرلنمشده بولسن قوت عزیزم شیخ محمد بغدر
اودر اول خانه تعلیم لدنی ایلبن نفهیم — انکا کم بنده سی تسلیم عزیزم شیخ محمد بغدر
که شیخم شیخ مجدد رشحه کم اولدر صاحب عرفان — ایدر مرد درجه در مناعزیزم شیخ محمد بغدر
محمد در انک اسمی مدینه ده اولور جسیمی — جهانسر ایدن حشمتی عزیزم شیخ محمد بغدر
حساب ابجد حرف منظومه قوی وی غیر منظومی — که کوشه ایدن نطقی عزیزم شیخ محمد بغدر

مابنی تادرونکدن انکا بنده بونار بجندن
۱۲۰۷
لسانک دمهر سرور کدن عزیزم شیخ محمد بغدر ۱۲۰۷

عشق ایله مجنون اولنلر وجد ایلیلادن کچر — چکر بوروخون اولنلر حور ماه بدن کچر
ماسوا سندن چورمرش بوزکرکم تا ازل — برلکه وبرمش کوکل کم اول بکیدانمثل کچر
عاشقک معراج عشقی ایرشور تا سدره به — دوه آلهی برق اولوب عرش معلادن کچر
نوش ایدن بزم ازلده یار اندن جام مئی — اول آقان جنتده کم عسل مصفادن کچر

بومابی الصفا تمز سوادن بکا
حور سرغلمان وجنانه دل تماشادن کچر

بهشت و نار به حقک دهد بزم اقرار بزم آرا
خطا جرم له عصیانا بزم غفار بزم آرا

ثواب و زهد عباد تله نزهای اولیه دفتر له
برنه یک دینار دائم بزم ستار بزم آرا

او بوب اتاره به داهد برز دخل ایلمز زهرا
ایدر نفسنی راحلا بزم قهار بزم آرا

ربا ایله نجه بلار عبادت ایتمه دن داهد
بوکون صنع خدا یه سیل بزم افکار بزم آرا

او قور شلم سحر ویردی سها غلمان ایدوب آرزو
رضاء الله ایچون سرزدم بزم اذکار بزم آرا

عجب بیقمده سن داهد دار و آشوب قلب دوشمش
ولی کم تا ازل بیت بیار معمار بزم آرا

خدا نک دهد ربت چون مبانی ایلمکل تصدیق
جمالیله ایدر سرور بزم ابکار بزم آرا

وطن واصلمز دندن کلور احکامز بر بر
ابر پشور خانه دلده او قور اعلامز بر بر

کیروب بوچار عنصر دن اولن شهره ایدر زاری
چقوب آخر خراب ایدر بزم اجسامز بر بر

نکم تقسیم اولنمشدر آنی بولمقده بوز دائم
یدر اقلیم تماشا سکه ایدر اقسامز بر بر

زبر دست حکم کوکل مرغ وطن دولز ایدر عودت
که هر بیرده قرار اتمز کچر اخشامز بر بر

مبانی یه فخسله ازلدن آشنا اولمش
بیزه هم مرحبالر له ایدر اکرامز بر بر

کورنمز عبیمه ذره بنم شول ملک دارالر
بنم دارالتمه ذره دکلدر مصر و آرالر

بنم اول شاه فقر نکه قراغ تخت اولسنده
که حکمه اولور منقاد سم فغفور و بخارالر

بنم اول نوظهور غرقه دریالر حکمنده
دکل کم قطره مه ذره بودل ملکنده دریالر

بتم

بنم مصر مخبنده بوکون یوسف کبی سلطان
کراچدر نوتیا نر شول سر بزمدن چشم اعمار

بنم فرمانه عقلدن لسانم شربن المشدر
مقالمدن اولور عاجز تجه بر هان و دانالر

بنم لبلدی عشقون نجه مجنون اولور ارشاد
که بر دآرو یی جامدن کیده در عقل شیدالر

مبانی فخر بلکدن لباس فقر کیمشدر
بوکون راهی حقیقنده بنم اول خاک اذنالر

خاک ایدلدن بر بزر کحل عیون اولمقده ایرر
پاک ایدلدن خانه دل ذوقنون اولمقده بوز

سر حقه چیراغ بزمنه ایدالآل اولمشور
دل خلوص ایله رضاده سم دنون اولمقده بوز

جام عشق ایچره اولیلا کوسرلدن بوز یی
زنجیر زلفکده انک دنو جنون اولمقده بوز

بلکنی اندک کشاده ذوق عشقدن بوز یی
کاه کلور موجه بودریا که سکون اولمقده بوز

نجه جلنلر بولنه اولدی فدا اول افندک
دل بر لدن عشقنه بز چشم خونفشان اولمقده بوز

بغلدک دیر تا ازلدن چونجه مخت عهدکی
اول مخت عهدلر اوزره بز ذبون اولمقده بوز

ارمبانی بولبله یاز دی حمدنه چون قلم
منظهر بر امر آلهی کاف نون اولمقده بوز

سالک درآه خدا ده اهل عرفان اولمشور
شول حقیقت سرینه بز اهل ایمان اولمشور

لوحه سر عرفدن مسم الآلدن درسمز
زمره عرفان ایچنده کامل الشان اولمشور

نسخه علم مقابر چونعلیم ایلدک
نقطه علم لدنده اهل اذعان اولمشور

کم اولدن بحر عشقک دور فنه کشتیبان — عارف کان وصفک در بر ندخشان اولشور
کنز وحدت سز ایدلدن دیلمزده پادشاه — اون سکز بیک عالم ایچره عرش رحمان اولشور
خانه دلدن بوللدن نحن اقرب مرآنکه — ثم وجه الله ره شوبزده حیران اولشور

بو نابک بحر عشقه نازل اولدی قطره سی
طول و عرضی عشقی بوقدر بحر عمان اولشور

نو ظهوردن همسوز عشق مبدان اولشور — نو بهار کن گلشنکده ورد خندان اولشور
حدیقه مرآت دلدن حجابی رفع ایدوب — وجهنک دسکوکه بزار مسن حیران اولشور
کنت کنزا مخزنندن ظاهر اولدی اول غنی — کم رموزی من عرفه باغ بستان اولشور
نوش ایدنلر جام عشقک دیز مجنده اکا — ظاهر و باطن اوموده بنده و رحمان اولشور

ال چکلدن ای مابی بزسوا سندن آنکه
مصر وحدت تخت اوزره بزده سلطان اولشور

یوسف حسنوکلک دیده کور ایلمشز — یا قمده یوز عشقی دلی شمعه نور ایلمشز
مرآت دل ایچره تماشای جمال ایلیه — جمله فراموش وصفا جنت حور ایلمشز
ذاهد اکل وصف رهی عقل ایزه سویله کم — بزاوره صلر طرفندن عشقه مرور ایلمشز
کوش ایده لی صوت الست ایتمده یوز طرب سماع — نغمه عشقکده آنک تار خطو ایلمشز
کل سوا سندن آنکه پاک ایده لی عشقزی — ذوق فنا طلبندن کلبه خور ایلمشز

حرف نقطه او قوشمز طفل دله تا ریخوز

۱۲۰۷

کاف

کاف و مابعد نون غیبو بیده ظهور ایلمشز

ندن بوجانه نشانه خبر جاناندن کلمز — آنکه جامم شرابندن بیزه صهباندن کلمز
بوکون افلاکم کنفا صبا کلمز مجی بوسفدن — که حسرت پیرهن یوسف بو بر یکا اماندن کلمز
کلوب کنکده انامم نجه دمدر بوفر فتله — کوکل مصنده اول شاه نوا استفساندن کلمز
جمال یاغ وصلندن بیزه بر غنچه کافیدر — حقوب اول خار کلشندن کولی اعناندن کلمز
بوکون وار مجتبده بزاول محبوب آبدالبز — بلوبوصد قسم آنجق یوز لیلاندن کلمز
کتاب عشق ابردن اوقیوب بلمشز ابعد — ولی سز معما در اکا معناندن کلمز

نجه دم انتظار کله مابی چکده حسرت
عجب رخسار باغندن ورق انهاندن کلمز

اودر قطب جهان غوث بنم شیخم سکا دوشمز — کره وردوان عشق ایچره بنم شیخم سکا دوشمز
کرفته دامن اماره کمند اولمشدر زنار جاره — دلن میل ایتدر اغیاره بنم شیخم سکا دوشمز
ربا بجب وعدا و تله دلکده دولمش شیا تله — یازیق فالدک ضلالتله بنم شیخم سکا دوشمز
قدم اور راه عرفانه دلکدکل انمه پو خانه — یازقدر بیت رحمانه بنم شیخم سکا دوشمز

مابی دکله حق سوزک دمزکی ایله کل اوزک
که عالی کوره کیندوزک بنم شیخم سکا دوشمز

اکر درویش ایسک تحقیق ایا غیبت دوشمز — کزوبه آهی ضلالتده دلی غفلت سکا دوشمز
جقوب خلعت کبریا بولوبده خاکدن اولمش — سنی سن کوره عالی کم صفاتین اوصف سکا دوشمز

کو روبه بر فقر درویشی حقارت نظر قلمه — کید ربو بلکی شخیم انانیت سکاد و شمز
کلاب نفس تاره سکا جیفه بدر مکدره — بمکده لحم اخوانی اکار خصت سکاد و شمز
عیوبیت مصفا نکدن کجوب کل دیر شاش اول — جلال او قهر عده اول بکار غیبت سکاد و شمز
جمال او لیانکسده کمال او لمق محال ایچی — صفات خلق مذمومه ایله اولف سکاد و شمز

ضیائی حسن و خلقله دلک کل ایلکم تنویر
کرامتده مثالی یه بوکون هفت سکاد و شمز

بو مهیات افعالک دشریعتده سکاد و شمز — بو مذمومات و اخلاقک طریقتده دو سکاد و شمز
سفر قلدز جانانه اکر راه حقیقتده ن — بو نحبه سکاد و احوالک دغیمتده سکاد و شمز
صد قله بولوب مرشد اکر ارشاد آلدن — بو نکدبات اقوالک خلافتده سکاد و شمز
حقیقتله اکر عشقک دو بردن ذکر محبوبه — بو نقلیدی محبانک مجتده سکاد و شمز
اکر ایتدک صد کونه نظر اقلک کمال اظهار — بو منقولات کفتارک دلتنده سکاد و شمز
آنکدلطفیله قهر نی اکر بلدکه برلکده — بو معلوماته قهر یله لطافتده سکاد و شمز

لسانک جکدمثالی کل بوایشلر هب خدانکدر
بو نفسیات و اقوالک حقیقتده سکاد و شمز

اولکریم و لایزال عاشقر مهم صادقز — اول جمیع و بی مثاله عاشقر مهم صادقز
نا ازلدن بزه بو عشقه اخیار ایتدک اکا — کم ابرنجه اول جماله عاشقر مهم صادقز
کرچه سوزان او مشربز بزه نور شمعدم — بازبانه ذوالجلاله عاشقر مهم صادقز

بار

بار الندن نا ازلدن ایچمشز بیمار سن — فازه فانه اول ذلال عاشقر مهم صادقز

بزشو بلبل ایزمثالی کم فراغت ایتمزیز
تا ارنجه اول وصاله عاشقر مهم صادقز

فراق نار عشقکله بزی هیچ بر صوایله اولمز — بوکون نار مخبتله بزم کبی بیمار اولمز
بزاول پروانه سوزیز که بانمقدر ریزه عادت — فنای اول شمعه وصلت کورمز شعله دار اولمز
بزاول بلبل نالاکز جمال باغ حسنکده — ولکن بلبسوز کلشن بزه وقف بهار اولمز
بوکون بیدل عشقکده بزاول آبدال حیدر کز — فنای مجنون ایله فرهاد بزمله همسوار اولمز

بوکون دیوان عشقکده مثالی عرضحال ایتمش
دیدر صبر ایله ای عاشق سوایه درکار اولمز

بوکون اجرا حوادثدن بزه صبحنده ال ویرمز — تراهی لاف و کذافیله بزه رغبتده ال ویرمز
بزاول بحر لدنیده ایدلدن صید دردانه — سنکدکنزکده کی خاکه بزه رغبتده ال ویرمز
بزاول طالب اسرار یز او حور زلسنی عشقه — سوایه بیلمز بوقدر بزه خفلتده ال ویرمز
درآن اتمه بیزذاهد کلوب مجلس عرفانه — بوکون اغیار بدخویه بزه اولفتده ال ویرمز

مثالی صحبت نادان فنای ثقلت کلور اما
بولوب برکونه وحدت بزه راحتده ال ویرمز

مصر دله شاه اولان مصر سلیمان استمز — بحر حکمت ده کزنلر لولو مرجان استمز
صدقله یاشلر دوکنلر یارایچون نار صباح — چشمه اتمز دوا اثر کحل الجنان استمز

کمکه بولدی تا ازلدن باب توفیقدن آنکده — اول معدلت ایچره دائم حقه عصیان اسنمز
شول ایدنلر آهی حقه صدقه دل آشنا — التفات ائمز سوایه کذب بهتان اسنمز
مرآت دل ایچره وجهک درمغ دل کور رعنا — نور هارک دکلکشنده وردخندان اسنمز
عشقله آرزو چکنلر وصل یاره روز و شب — بوفاسزندانی ایچره حبس هجران اسنمز

ای منابی کلکه کیردی آهی فخره صدقله
اختیار ایلر بوفقری عزتی شان اسنمز

بنر مانده نعت وبی حد وغر بانز — هم مبکده پیمانه جام فقر آنز
نرکه ایلشز جلد فنا پیر سر عشقز — صد قله هم خاکدهی پیر و مغانز
خرمن نفس مزه هم برق حصانز — کلشن عشقکده السر بلبلستانز
بوق دلمز ایچره بزم زین ایله طاوس — رفعت بالابر تواضعده همانز
دردی دوا چونکه حکیم واز لیدر — منکر ترکیب و دوائی حکمانز
قونمده درسازیمزه مرغ مهوالر — نغمه ثابته ایله بزداوود صدانز
تا ازلی حسرت ایله دلده که مائم — ائمکله بردمی آه معاد بنانز
صالدی دله سوز الم حسرت غمیم — بنده سردارهٔ میدان قضانز

سرمنابی ائمه سئوال بزدخی کم لا
بسئل ایله امر بنه تسلیم و رضانز

عاشق

عاشق سالکلر ایلر بیل غزالر مرنفس — مجنون وشی آه ابدر انجام ایدنجه ناکس
اول جمالک دکل دوبوده اهل عشقه وصفی — کم فیار لر جاندن نه چاره اولمز انکس
ذلهدر اکمیش جهانک شاهلکلک ایدر شا — وارمش اول تخت بقانک اوسنه انمش جلیس
اول ازل اقرار بنک مرکم اولور صادق — عهد وبی شافک دکودر اول غیر به فلمز خصوص

کافره چون بوفادر ذوق و راحت خانه سی
هم منابی مؤمنوک دل مرغنه دیر کم قفس باس

اور مشوز بزنا ازلدن عشقه دلده اساس — کم آنکجون مرغ جانم دولده دیر غمدن باس
بوز بانم عاجز اولدی عشقی تقریر ایدن — لک دوقت نوبهاردهاولده غم بی قیاس
اولده پروانه جسم زار عشقک دطالبی — قنده کم اول ضیائی شمعک ایلر التماس
ملکی فانی ایچره ذاهد بزبوفقر بولمشوز — سره سکه آرقده هم خرقه فخر لباس
پوست دعزتندر جهانک خرقه سکه عبا — چون بیورمش رحمته کور فقر فخر خیر ناس
چونکه بزهان ایلمز اول لباس لایزال — بوبوله برکهنه عبا کز لنبود رقطب ناس

جمله وارندن جهانک بونابی ال چکوب
کم آنکجون ایلمز عشقه دل استناس

ازلدن لوحهٔ دلده بوبی نقش ایلدر نقاش — که بازمش صورت عشقی لواعاشقه بولدیش
بوبر سترالرهیدر بوجانی ایچین بلمز — دکل بوحال عاشقه بوکون محرم ولاردیش

بو جانانک فراقندن ایدر طفل دلی زوری ولی شوق آرهبدن جمال نور ایله شاشش
صبور ارسک حال عشاق حقیقتدن نشان اگزاهلک چکر عشقله یانوب دوکلوب کوزلرندن یاشش

مثنوی حال عشقکدن آچوب دکمالی تقریر

بنم اول خانهٔ عشقکدن دمینکده بوکون فراشش
کیرن بیدان عشقه ایچره بوکون موالا ایچون سرخوشش
اولا مصر زلیخا دلبر جمال یوسف حیران بولور مجنون کبی یار اولمن لیلا ایچون
جهانکن تاج تختندن فراغت اندی ابراهیم کسیلوب ماسوا عشقنه اولور سودا ایچون خوشش
ایرشدی کلدی اخر ازه بوکون اول بغچهٔ غنچه ایچوب بو جام عشقکدن بولور مصرها ایچون
بصیرت اهل عرفانه مثالی بویله ارشاد بولدی مرغ سکوت ابتدا اولوب غنا ایچون خوشش
کورنجه شمع پروانه اولور الفا ایچون سرخوشش

بوکون اول بحر عشقکدن نجه کشتی کزار اولمش
نجه فرهاد بلادهم بو عشقه بی قرار اولمش

شراب عشق دلبردن ایچلدن جامی عاشقلر
کیدر مشی عقل و ادراکدن بولنده سرمسار اولمش

آنک دیاده صبا سندن اولور بلبللر همزار
سحر ده اول نسیم کدن ابر عشمش نوبهار اولمش

کورز

کورز باشی دکیزندن هوالبلر ایتمده رقصی نجه منصور انا الحقه بویسان ایچره دار اولمش
فیوب بهلول دانا رجهانکدن کچدی واردندن کلوب دوران فابنده غم عشق یار اولمش
کچوب هپ واریکی محو فنا مبدانه توبه بانوب نار محبتدن بوجسم شعله زار اولمش

ازلدن باده عشقنه مثالی نوش ایدوب تحقیق
بحق پیر نسار جانی بوکون هپکل یار اولمش

مرآت وجهه قرشوجانه ودل حیران ایمش آه وزار ینکدن مرادی جانکه جانان ایمش
نجه دمدن بوصورت دم قنده جانان ابلدی جانه ایچنده بولمشم بن سرتمه بنهان ایمش
بلمیوب قطره صنوردم بن بودل دریانی کوز آچوب بقدم اکا کم قطره لرعیان ایمش
چکدوکی درد و بلالر اهل عشقک روزشده لطف حقدن ایندکی اه کم اکا احسان ایمش
نجه لر بولدی وارسه اول انار عشقک شمعنه راهی جانان وصلته پروانه مسوزان ایمش
دانیان دریای عشقه بلدر کوهسر ندر ظاهر آدم دیلدر باطنی حیوان ایمش
اهل ایمان بوفاده راحته بولمز محال کافره جنت اولوبن مومنه زندان ایمش
آلمیان مرشد الندن من عرف تعلیمی کی مرسلوکنده انکدیل موقف نقصان ایمش
جان و دلدن و برفوالاآن بویندم زاهدا مرشد کامل اولانک مرسوزی برهان ایمش
مونوافیل ان نمونوا قلقه یکدفتر ایمش ظاهر امعمور درامابا طنا ویران ایمش
بوحقیقت سوزلرینه منکر اولمه اکلکم قورقرانه بوجانکی اول صد فیل ایما ایمش
ظاهر احالک کوروبه نحل طعن ایدرمن انکم زین باطکده بوصورت کثرتلوان ایمش

خبره شر بر جله حقدن ابدوکین بسل ارجناب
خلقلرینم نفسنه هب ایتدکین بنهان ایمش

بوشفک اوغرنه منصوب سر جانفدا ایمش — دلی مصر نده عشاقک بوفرمانی خدا ایمش
کبرن اول ماه عشق ایچره بوبنه اول نازلکدن — بوسر خانه قدرنکر بیلمیان ایمش
تجلی جمالکدن سوسکه نرکس ابدوعاشق — مزین صورت زیبا غریبانی کدا ایمش
بجه دم آه وزار بلبلرآرمرغ دلی عشاق — بوخاکن اوستنده بلبلرکلستانی جدا ایمش

کروب مبتدا عشقه مانی اختیارک کور
ایچره جانی ملوخونه جکرقانی غدا ایمش

ابرشد زیورلرسانه غنچه دهانی آچمش — وارروبازارعشقکده بودل مرغ دکانی آچمش
وارایول بیت رحمانی طوافه نمکلا شقلر — کلوب باب وبجلبنه بهاردلستانی آچمش
قبانه تعبد بالجله زیبانه اولدلرفانی — ابرشمش زیرخاکنده بنای تازه جانی آچمش
ابرشد عیدباغ اولدردونانده بغوالرجمله — چمن افلیمنک شاهی واروب دارالجنانی آچمش
مزین اولدرزکلرکروب شول تاج خضرانر — قطیفه رلشبل طوغدرن جمالک کورعیانی
نکارذلف سنبل آورانده بوی عنبرلر — بنفشه اوستنه لعل ابرشمش سایبانی آچمش

جمال یوسف کورسن مانی مصرعشق ایچره
کنه فرمان عشقک اول ابرشمش ناکهان آچمش

الستک اول خطابنه دل وجانم آچالدنلرکو — الوب اقراریمی اولدم کوشوه ابلدم منکوش

بولور

بولوب مبتدا وحدتسوادن جمله اولدم محو — صونوب بمنی می بزمالستی ابلدم نوش
مکانم ساحل دریای حکمتاولدیسیدنم — ابرشوه افلیم دلده کلور موجه ابدرمیم جوش
کلور یوقصه عشقم همشار عمانی اولورکاهی — آنکجون اول صدف دردانه چشم اولدیدرجوش

بحدنه صفاطه بله دل شاهکه سروركور
مانی اول ازل اقرارناجکدابلدرسروبوش

لدنی علمنی مانی ازلدن لوحه دروبش — آنکجون مکتب دلدن اوقورا ول نسخه دروبش
کهآیه بسمله سرندکه بزدن ابدرصیدی — ازلدن قسمتی بردرکورراول نقطه دروبش
اکرچه چشم ناداه حقارت موننکدیکمش — ولی نورمحمدلراونمش شمعه دروبش
ایچی شمع مجلله منورا ولدی ظاهرده — لباس فقروفقیرلکیه بوخرقه دروبش
کزرسیرایدوروبناوچاربازکشهدر — خدرقبل ذاصدازنهارابرشورنخه دروبش
ابدرمرآت دل ایچره جمال یارینسیان — کهزیرانخاب غفلتدن اونمش دیده دروبش

لدنی فکرینه دالمش مانی نی سروبا
آنکجون صید حکمتله ابدراندیشه دروبش

بودرواد مجتبه ازل بزتربت خاص الخاص — کهکچمز سوانسدن کوکللرابلشه خاص
نفاق وکبرعداوتدن ریادن اولدیلرخلاص — دروغی مکتب دلدن اوقورا رسوایه اخلاص
جهانک جله وارندن بوموبه درکورکرآخر — وارروب اول بحرحکمتده اولوب درداینه غواص

Dr. Fad. N. Şensuvaroğlu

بولآر آینه در کم کلور عالم بیار بر — نه صور نیلکور بند بر او صور نیلکور اشخاص
بولآر او لمزدن اول یوقنا اولد یلر فانی — به دنیانک حیانکدن بولسه در رتبه اخلاص
بولر اول یوزه عشقک ایچنده اولد یلر صاحی — یانوب شول نار عشقله اولوبن دللر شخاص

ما بقی قرب جانانه سفر قیل راهی عشقلدن
سوار اسب عشقله مقر بلر دیللر رخاص

کرم قیل ار کرم کانی جمالکدن بیره اعوض — کنوز فیضه رهبر اول کرسنن عالمه فیاض
کرم کمز جنت علمانک کرکدر فیض ایله احسن — جمالکله اولم جنت بنه کر اولد رجنت زیاض
اکر عاشق ایسک دکشی بقاسن معشوقه کورله — ربا بغض وحب ایله دلن کل دولسون امراض
نظر قیل ستر اقربدن جمال ثم وجهک کور — کر تا مرات دل ایچره جمالکده ایله اعراض

نظر قیل من عرف درسن ما بقی اولمقبل غافل
رهی ستر الهیده نلر اولد رسکا اعراض

اولد یزدن ابد اسن زمره فانسانه معارض — کم بو انا نیت ایله مجلس عرفانه معارض
علم لدن ایرر سیکا مکتب حضرتنه ارش — اولم وار وب مجمع حکمتنه معارض
فاقه و جفا اوسته نصیب شکار ایدر کا ایله — غفلت وشی اولمه صفاتن حکم سبتنه عاض
ایله انکار ایدر کشی آمانه صفاتن — غرق ضلالنده قالور هر کشم خوفانه معارض
غفلت جایکدن اوبانسه قیله سوله کلامکده — اولم وار وب زه باکبی یوسف دندانه معارض

ترکه

ترکه انانیت ایده وب بولمزلر علم سوخ — کفره ابر رهبر کم اولور نفسی ایله قرانه معارض

دمبدم اول یارنی فا مجلسنه اولمه مآب
بلمه وکبن علم ایله سن مجلس اخوانه معارض

ایلدی ترکه جهانی ما سوایه یوق غرض — بولمشور عشق آلهی بوقنایه یوق غرض
دو جهانکه زعشنکه فارغ اولمش دلبر — جنت غلمان ایله میم اول صفایه یوق غرض
اول رضانی ایدر حقه بنده منقاد اولمشور — حکم شاهی حصف افلیمی وفایه یوق غرض
در دیله درمانی ارکسن درد درمان ایلدکده — سر نه دکلو جود ایدرسه اول جفایه یوق غرض

چونکه برلک ذاتنه اولدی محو ما سوا
لطفه قهره ای مآبی النجایه یوق غرض

اولدی بنه لا عشقه بوکوکلم بولدی نشاط — آنکچون عینمه کلمز جهان و ارینعم قیر آط
اکر عاشق ایسک تحقیق سولون نکل فراغت — صفین کم اولمش غین درون عشقه
کرکدر مرشد کامل یوبولده کم اولر رهبر — کرکدر رهنی شیخک اوزکدن اولمه سقاط
لسانکه ایله تطویل دخی قصر کلام ایتمه — کر زیرا فخر عالم در دیمش خیر الامور اوساط

مآبی لوح حکمتدن اوقو کیر مکتب عشقه
نه سر اولدر مجسده که بازمش لوح خط ساط

ابد وب کرسیده فریاد جلال آن اظهار ابد واغظ
انا نیت بسلندن جد آن اظهار ابد واغظ

هزار الفاظ ابله سویلر بو کون خوف علیکم
که ناپسند بضیحندن کمال اظهار ابد واغظ

هما غفلتمده خلقه بو کون خوف قیامتدن
صناسن بکشه قویمش مثال اظهار ابد واغظ

اکر دنیا نی بالجمله ویرسن دخی دور مزستر
چقوب بحث زکوه ایچون مقال اظهار ابد واغظ

کنه باشلدی منع ایتمکه کتابه عشق ولیدن
آنکچون موت بقلاشدی زوال اظهار ابد واغظ

چقنجه کرسه آکلر جهنم خلقنی بر بر
واروب دستنی یوسن انکه جمال اظهار ابد

مانی باسکر نجه قیوسن اولکه شاد انمش
در وبد راب دکوشتدن ذلال اظهار ابد واغظ

ابد پروانه جسم واروب شمع رخسارن
نیاز عشق اودینه مردم بولور جور جفادن حفظ

ایرشدی نور جهانسا نمنقشی اولدی عالم
ولیکن ایتمز اول مرغ دلم باغ وفادن حفظ

بو عالم ایچره سرکس بولمیدی تا ازل جاها
کمی مسجد دن ایتمز رکمی جام صفادن حفظ

کمی خسرون کبی صحرا کزه راه آتمده کارز
کمیسی وجه بیلماده قدیم اشنادن حفظ

مقام وحدتکه شاهی اولنلر بو جهانه
بو رسوز خرقه فقر ندن انمز مسئولادن حفظ

بو در عادت که عاشقلر جکرلر جور معشوقه
اولور لر عالمه رسوا بولور لر سر بلادن حفظ

مزید اولمقده در هر دم مانی در دافغانک
که زیرا در دینه کلمز نسک دهبر دوادن حظ

که شهر المحرم اولدی چقر کربلاده وقاظ
عجب در خاب غفلتدن بو عالم اولمه ایقاظ

واروب

واروب جمع اولدی زاهد لر ابد رکفتار اسناع
جهنمدن آلتش کبی صاچوبدر نجل الفاظ

فغانه باشلمش داهد غدابندن دهکر یانلر
که اغلالر و سلاسلدن امان و برمز آنلی حفظ

کمین صاغنه و برشد کینک دصولنه دقت
که زیرا خیر بلمه شر خبر و برمز آنکا حفظ

هدایت هپ خدانکدر مانی یلمش اول تحقیق
عنایت ایتمه هادی اولور می غفلتم ایقاظ

اولنجه قندیه یه صدر ملک دسما محافظ
عدودن اولمده اعلا کراد نا محافظ

اهالی استراحتده سرور اولدوزه دمادم
اولسه رهطرافده بزوهم در یا محافظ

آنک دحکمنه واجب در بلا شک اطاعت
که زیرا حکم شرعیله ایدر اجرا محافظ

سریر مغزده ولتده الهی سن مدام ایت
که سنسن کوینه مردم آنک اقوا محافظ

مانی حرف منطوقدن چقار پاشا تاریخ ۱۲۰۴
که قندیه یه اولور اغراز ملک پاشا محافظ

الوداع ای تو تیای خاک اعتابن الوداع
ای مقام کامل و مهم دین و ایمانن الوداع

غرق رحمت ایلمش سکا جمله زوار کرام
هر نظر ده اولمده بر محه عصیانن الوداع

سنکیله سعد سکا فرشته مرتوجه ایلین
مستجاب ایلدی دعاسکه غنی سبحانن الوداع

دار رحمت در کهنه یوز سوز نلر زایله
نائل رحمت اولور لر باب رضوانن الوداع

رکن شامی اول شهودم روز محشر حرمنم
استلام هم طواف ویت رحمانن الوداع

ای مکان روضه دار السلام مهبط نعیم
حجر اسمعیل شفاعت ابلا امان الوداع

رحمت حق گه دهد آب رحمتش دجر تا ابد
هر نوجر هده بکاهم ببت بزدان الوداع

ای عراق حسرت کل دل درونم بنمده دند
فرقتت یا قدر وجودم آه و فالان الوداع

مسجد ابوب بوزک دیمانی صد هزار آدابله
انتظارم حشره قومیه بیت غفران الوداع

قلدیروب دستک دعایه ابلیس عرض نیاز
مستجاب ابلر خدایا صد هزاران الوداع

از مقام ابراهیم مصلی مؤمنین دند
حقفه یم وارد اولدی قطع بطحان الوداع

معجزی اسمعیل اولدی دیر زمزم سلسبیل
ای شان ماء کوثر آب حیوان الوداع

از مقام جبلیه قبله گاهی مالکی دند
وای مقام مذهب دهم قبله نعمان الوداع

کعبه بیت و عتیق و قبله جبل و شبق
ابلیکه ارکدیمیز شاد خندان الوداع

یا الهی بو منابی مجمعه ابله نصیب
ماء زمزم غسلم اه لسوزناک آه افغان الوداع

الوداع ای خانه ارباب عرفان الوداع
الوداع از مجلس آداب و ارکان الوداع

روز فرقتدن قیامت قوپدی جسم و جانمه
الوداع ای زمزمه احباب و اخوان الوداع

باد حسرت برق اعراب یکلدیر شد زناکهان
الوداع ای خرمن اصحاب اخوان الوداع

هم صدای کوس رحلت نفخه اولندی کوشمه
الوداع ای شیخ بی تاب و پریشان الوداع

وقت اخزان ایدر باغه مرغ دل اولدی سکوت
الوداع ای گلشن شاداب بستان الوداع

یار و اغیاره دعالر صد هزاران عشقله
الوداع ای آشنا ابواب رضوان الوداع

جمله

جمله ارواح تا ازلدن ای مابی دیدبلر
الوداع ای دیده سیلاب و هجران الوداع

اولدی می جانان و دل اصلا وار بو جانازدن فارغ
اولدی می شول ازل خمرکن ایچن مینجادن فارغ

اولدن بزم محبتدن بوکون عشقکله آواره
اولدی می دست دلبردن اولالیمازدن فارغ

اولدی علم و حکمتله ازلدن بحر نه غواص
اولدی می طالب کوهر کوزن دردازدن فارغ

سرائر عزو وحدتده وار پادشاه اولدیر سقوشلر
بولدی می بکون معمور اولوب ویرانه دن فارغ

ابدلدن نار عشقکدن محبت شعله سن پرتاو
ابدی می پس وار وب شمع دلی پروانه دن فارغ

بزاول مست الستدن ایچدی اولمشدی مخمور
دلک وجدک ذواهد اشمدی اولدی مستانه دن فارغ

اولدن آشنا عشقه مابی کنج وحدتده
آنکچون ابلیس اعزدن بوکون بیکانه دن فارغ

ابرشد بزرع عشقک چون اوردیدی تخم دواغ
آنکچون مزرعکاه اولدی بکا صحرا و سنگ و طاغ

جمال وجه لیلادن اولدی مجنون دل محزون
جهان واسع دکل اولدی کزر قصر و کرکلم باغ

ایچلدن جام دستکدن سوار جمله محبوبدن
که زیر اخمر دلبردن بولوبدی رد و قبنی داغ

بزاول دیوانه آید البز کروب بحر نه آتکد
بکل بندو هم بابزاکر صول اکرکم صاغ

مابی سید الکونین محمد مصطفا تحقیق
آنکچون نقطه عالم در یوزن بدردن کوزی مابی اغ

خدا بوذات انسانی بر آنمش در بر امید آصف
کنوز علم الاسمار موزینه ابد بوب کشاف

کز زیر اشکل انسانی بر آید بر جمال اشرف
آلی تصویر ابد بوب خالق وبر بدر حسن الطاف

دبد بر کنز مخفیدم بلکنم در بنم کستم
آنکجون نور احمد دن برا تدم آدم عراف

کنوز ستر غیبندن چقاردی کومر بکتا
کم اولدر اول المخلوق بو عالمدن هزار الاف

عدمدن خلق اولوب آدم آدمدن طوغدی بو عالم
محمد نوری خلق اولدی بلور مزدن دخی کاف

کلور بو عالم بر بر کمی ایرار کمی صدیق
کیروب راهی هدایتدن مقرب اولدیلر اشراف

کمی عابد کمی زاهد کمی عاشق کمی معشوق
کمی مؤمن کمی زندیق ازلده ایلدی اصناف

ابو الاجسام اولر آدم ابو الارواح احمد در
کز زیر اوح احمد در حقیقت کنز نه مخزف

مابی ستر انسانی نه تمکن وصف ایده دلدر
بو عالم خلقی عاجز در هزاران اول اوصاف

کل بو مکتب ایچره داهد کیراو قوار اراحق
کیم بو ظلمت سرای کندن کورینه انوار حق

کوشنی وبر کل حقایق دکلیوب بر ذره دن
کورانی کم هب بو اشیاوبر مده بخار حق

آتش عشقله عاشق بنده آه اتمده
عشق ایله معشوق عاشق جمله سی دیدار حق

آسمانه بر نظر قیل کور ضیائی وحدتی
بر و بحر ماسوایی نطق ایدر کفار حق

جمله موجود در جمانک دهر بر بر آیتی
هر نه بکمک آنده حاضر دائما آثار حق

تحن اقرب مرانندن ثم وجه اولدی عیان
بق مجلا مرآة ایچره کورینور طوار حق

کاشف اسرار حکمت قنده بکمک آنده در

ارمابی بوم کوزکدکل بقمه بهیم اغیار حق
ازلدن قلب عشاقه اویاندی شعله معشوق
کر نور هم علی نور کورندی شعله معشوق

ازلده آب و محتمل بغور مش جسم عشاقی
مقدم طین عشاقه اریشدی مایه معشوق

بولنجر کلشن اخزان سکونت ایدی بو دمدن
بهارستان ابروب ناکاه آچلدی غنچه معشوق

واروب آهوکبی وحشی بولورکن بوقه ایچره
چکوب دم شیر روش ناکاه ایریشدی پنجه معشوق

بو بر جام مجدد رخمار ربوق فنا بولمز
کز زیر ادست قدرتدن ایچردر جرعه معشوق

کورینور ظاهر اعاشق کز عشقله مقدر
بحمد هم دبوب اقدم یازلدی خانه معشوق

مابی بوز سورد ائم واروب درکاه محبوبه
بو راه ایچره صافله بلندی رتبه معشوق

بو مجنب سوق ایچره سورییلور یازار عشق
مشتری عشاقه آندن وبریلور هم کار عشق

نبک دوبد بلمز قبول ایلر بو عالم صورتک
هر نه یوزدن کم اولور کورینور انوار عشق

کم کورر رسوتای هب وبر سر مایه کک
کم تجارت لن بتوردن صاتلور اثمار عشق

ظاهر انفلس اولنلر باطنی غنقا ایمش
خاک ایکسان وخرابدن بیلنور اطوار عشق

بو مجنب کنز ایچره وار جوهر بی بها
کنه مخفیدم دکلدن صورییلور اسرار عشق

کیمسین بهلول دانا کیمسین مجنون ابدوب
کیمسنه منصورمش کورفور ییلور سر دار عشق

اهل عشقک دار مابی کسه بلمز حالتک
زمره در دو بلادن بیلنور آثار عشق

کو رنجه شعله شمع وار و سوزان او لور عاشق — دو شه سر پروانه وش نار ه بانوب پیرسان او لور عاشق

سو اسندن دلی عاشق یا یلم خاک دیکسانه — آنکچون بقلوب بویله بوکون دیران او لور

بو بوله ده جانان سر و بر مک کرکمز نابود وصلت — آنکچون کربلا سنده وار و چوکا او لور عاشق

کز یرا رهبی منصور در بود عوایه کرکن بر هان — کمند زلفه زیرا آکا قربان او لور عاشق

کو رز مرآت دله جمال یوسف ناکاه ده — بقوبه مصر زلنخا وش آکا حیران او لور عاشق

فراغت ایلمه ز دو جهانده ما سو اسندن — بولوب بر کوشه وحدت آکا مهمان او لور عاشق

مابی قلب عاشقده بو بر بحر مجندر
آنکچون موج اور عشقی طاشار عشاق او لور عاشق

بحمد الله سر کو یکده اول یار کدن نصایم یوق — کز یر اظلت یشیده او لاندن ده سحایم یوق

امورم جمله حقه اعانت ایلدم زیرا ز — الهی آلوب دائم بنم بر بر حسابم یوق

دلک جک داهد ابزدن السنک دن یوز بر — کز یر اخمر ز دلبردن بنم غیر شرابم یوق

کیر لدن مکتب عشقه او قور زنسخ عشقی — بو درسی ایلدم تعلیم بنم شغل کتابم یوق

بو دل مرغ مجنله ایدلدن آهی افغانی — وار و واغطلره مردم اقیدر دیده ابم یوق

کر چشمم خونی جریانی چکر سوزان جکر تدر — کر بنمش نار عشقله بنم بکا کیابم یوق

لباس عنصرم دندر کر دندن اسمه احمد
مآب اولدم بو عالمده بنم اما بابم یوق

وصالک کو بر ایلابه کو کل و بر دی وار و عشاق — آنکچون در جمالنه نجه مجنون لر مشتاق

وار و به

وار ه ب اولدم آنم عشقکه کرفت اولدی غرب بلبل — اه بانو هر سحر اردی فغانلر ایلر علی الاشراق

آغر دن قبه چشمم طلوع شمس وحدتدن — ایدلدن وجهنک نور جمال عالمه اشراق

کو رکدن آج ذره اکو رکم جمالک ایلدی اظهار — نظر قیل جمله اشیا یه اکر انفس کر آفاق

مابی بو بیت ارشاد بصیرت اهل عرفانه
کر روح القدس سکا بر لسانکدن ایدر انطاق

بو کو کلدر ایچره دائم موج اور آن در یا یه بوق — اهل عشقک دیار آلندن چکدو کی سو دایه بوق

کل او بالی مرغ عاشق کیم ایرشدی نو بهار — کلشن وحدت آچلمش غنچه ء رعنا یه بوق

جذبه رحمانک ایر شمش کلشنه وقت سحر — خاب غفلتدن اویمش بلبل شیدا یه بوق

شول مجلا مرآة ایچره عرش رحمانکه یوز — ایله معراج آکا کل لیله اسرا یه بوق

کمکلر سز کاف و نوندن خامه ام الکتاب — لوحه سرنده یازمش رمز ایله معنا یه بوق

کر دلبرسن تصور وحدت تخت اوزره معنی — یوسف و صد فکره دائم کوریلن رویا یه بوق

سوق کنعانا ایرشدر راه وصلندن صبا — بوی جانان کلمه دردیده ء نو تیا یه بوق

وجه لدارک کورلدن نجه ر مجنونوش — مرآة دله جمالک کوسترن لیلا یه بوق

ای مابی کل نظر قیل عالمه وحده تک
اول عدالت تخت اوزره حکم ایدن دارا یه بوق

رسول کبریا نکدر خطاب شانه ارسلناک — کم اولدر فخر عالم هم آنکدر مقصد افلاک

شفاعت نجت او بسته دل از شا ابلد مولا — کم اولد رسید الکونین انکد بحر اعطا کد
که حیران اولد روح القدس انکد دمو اح سرده — کم اولد رنور عرش الله که انسا و مسد خشا کد
که زیر الوا ل المخلوقا محمد مصطفی نور — کم اولد رمنبع عالم زمین و اسمانی افلاکد

مابی امتی قاصر انکد درکاه و صفکده
کم اولد رلیله اسرا ایدن اسرار استدراکد

بوکون مجلس عشاقه ابرشکد سن صفا کلدکد — کلوب اجسا و شناقه کورندکد دم جلا کلدکد
که وب باغ خزان ایچره بولدم مرغ نکاه ابی — بجد نه ابرشکد غنچه زاره صبا کلدکد
نجه دم جسم پروانه نیاز کن نار حسرتله — ابرشکد ظلمت شبده بکا شمع ضیا کلدکد
بو فرقت درد ینه جانم آزار کن یار ایله درمان — کورندکد حضرتش جانا بو دم بمده وفا کلدکد
سنکد کشف کد انمشد مژده وصل احبا عشقی — سعادت عز ایله شرف ایله عهد وفا کلدکد
بو چشم وصلت راهی بقدلن قلدی کور مکدن — ابرو ب خاکه غبار کدن اکا سن نو بهار کدن

ابرشدر حال سز عکدن مابی آب حیوانی
وداع و برنوش قلمشدر جانا مرحبا کلدکد

نجه برنجس ایله دوا اولد بو هجر ایله افلاکد — نجه برا هل عاشقلر بود یله اولدی غمناکد
صونوب برزهر قاتلدن ایچردکد جانی قه — انکچون کربلا ایچره اولدی لر بولبه اهلاکد
بوکون بزد ن عشق ایچره درد مجنون ایله فرهاد — دخی اد هم کبی شاهلر ایدر بغدا لر بنی چاکد
درونی خانه دلدن ابدر لر اخراج اغیارکد — سوادن هب بو مشقدر اولسه دا ولسه دا ولسه دا ولسه دا

راهی

اچدی برنه مرغ کوکل باد صبا غنچه یکد — خانه دل ایچره بانوب دیدار ضیا شمعه یکد
تا ازلی عشقی کلوب صونمز بکا جرعه یکد — ابلتشم یار ایله بن عهده وفا بسته یکد
خامه ازل یازمشدر حرف وسکا نقطه یکد
بوله مده کم طفل کوکل دمبدما نسخه یکد

کلشن عشقکده وارب آهی فغانن ابله کوکل — مرسحر شوقکد ابله آب روانن ابله کوکل
جانکی کل ابله خدا ترکد جانن ابله کوکل — عشقی ابله بر لبکه کل دور زمانن ابله کوکل
خامه ازل یازمشدر حرف وسکا نقطه یکد
بوله مده کم طفل کوکل دمبدما نسخه یکد

عشق راهی سوز صفا ئمه نور سعادت — جونکه راهی عشقی ایمش عاشقه کاس شهادت
بکا دلیل اولکد سکا بنده بنده ارادت — ذکر جمال اولد ربنده ورد نیاز و عبادت
خامه ازل یازمشدر حرف سکا نقطه یکد
بوله مده کم طفل کوکل دمبدما نسخه یکد

کل محبا بدسنکد الوب نرکد جانن جانا اولرسن — فخر جهانسه رور بنه جانن ابله قربانن اولرسن
راهی وصالن اسنیوبن مردمکریانن اولرسن — آتشی عشقله دردیله بریانن اولرسن
خامه ازل یازمشدر حرف سکا نقطه یکد

دل جانم فخر جهان عشقله یار اولی — مرغ دلم کلشکده نالان و زار اولی
سوق بلا ایچره بکا درد غمک دائم اولی — خانه دل شمعک دایم بانور نهم اولی

خامه ازل یازمشدر حرف سکا نقطه یوکدر
بولمده کم طفل کوکل دمبدم انسخه یکدر

سر ریک قلدی فدا ایزیکم ای کول زیبا — نحن فسناده بولنی عشقه طرف بلا
اولمکدر نیتم نقص ایکه کم بولنی زیبا — دیدی من مات من العشق فقد مات شهیدا

خامه ازل یازمشدر حرف سکا نقطه یوکدر
بولمده کم طفل کوکل دمبدم انسخه یکدر

حمد و ثنا ایلمکدر عشقمز دمی واسخ — چقدی صفا دوقی فناکلدی دله غمی ناسخ
حرف نقطه غیر نقطه بر لمعاب اولدی اسخ — تا ازلی لوحه دل یازمشدر بو فه تاریخ

۱۲۰۴ ۱۲۰۴

چون طلوع اندی جهانه اول ضیای احمدی — عالمی قلدی منور والضحای احمدی
تر لاهوته ایرشدی اندی درکاهک دلواسی — قاب قوسین عرشه اعظم آشنای احمدی
لیل ظلمت ایچره ناگاه ظاهر اولدی ماهیچ — کور نشدی آه وزاری مهم دوای احمدی
سر اسرار سلوکین چون ملکلر کوردیلر — اولدی افلاک تا یه سدره مرجای احمدی
خاب حسرتدن اویاندی چشم عاشق ناکهان — چون ایرشدی نوصبانون تو یای احمدی
فخر آدم نور عالم سر اعظم مصطفی — کم انکچون خلق اولدی بدر ماسوای احمدی

بومبائی

بومبائی یوز سورو ب درکاهک دایم التجا
تا اولدی عشقله بن جنلاسی احمدک

دیو لمده سنک کندی بنوزارک دار بلبل — عجب بلمز مراول کولآزندر اسه ارک دای بلبل
کورب غنچه اکر دهر دم کشاد اولمش سحر اده — اولور فصل خزان آخر کبی رکلر ارک دار بلبل
سکا باد صبا بر نوخبر و بر نمی یارکدن — ابد رسنک سبز افشانه راظهارک دای بلبل
آچلدقچه بکی کلدر زیاد اولور سنک دردک — اوچوردکن تا سحر خاب ندر بیدارک دار بلبل

فغان واهک دای مرغ مبائی برآچار بر کون
خراب اولور بو دل ملکنک ندر معمارک دار بلبل

جمالک شمعنه قرشو پروازی ایدآل — بولوب لذت وصالندن اولور سوزانه سی ایدآل
ایچلدن باده عشقی کرو رانشو بیدانه — کچر اچنجا ایله سردن ازل مستانه سی ایدآل
کزر ایچره حکن دیو لور اردن ریکنا بی — عرف عمانه غواص لدن دردانه سی ایدآل
خراب اولمش بو ریز ظاهر اولور سور بو عالمده — که دل مجروح افتاده کزر و بیرانه سی ایدآل
کبر و ب بازار عشق ایچره و برلدن عقل بیمار — باقر ایراهی مولایه درور دیوانه سی ایدآل
کشاد ایتمش سحر و فتی جمال غنچه سنک دیبر — اوقور بلبل کبی مدحک سحر افسانه سی ایدآل

مبائی درد عشاقک دوا سین ایلمز لقمان
بو دردک هم دوا سندن اولور چیرانه سی ایدآل

جانه رحم ایله ذاهد رحمت رحمان کل — کفر ردلدن پاک ایدر بچه صد قبله ایمان کل
عزم جانان ایلیوبن کچ خصلات راهکی — راه حقه نور ایله عزم ایلین کروان کل
شرک اخفادن کچوبن عالمی وحدنده کم — وحدت ایله جانی ایچنده ستر اولان جانان کل
لاه الا ترک ایدوبن قال قلیلک شمدین — مکتب مرشده دائم اوقونان کل
مرات قلبک دیهان ظلمتدن پاک ایدوب — هم ضیالی معرفتده زمره عرفان کل
چونکه مومن مراتیدر کوستر مومن کنه — باطنا مرات حقدن کورینن انسان کل
قطره نر کیبک ایچره وصنعه دریا عنصری — بحر ایچره دمادم موج اورار عمان کل
بلیوب طرب السنک اتمه انکار دحالنکه — روضه جنت ایچنده قیل سماع دور ان کل

بوانانیت حجابک خاک یکسان ایلیوب
ارمایی افتح عینک دردینه رمان کل

قاب قوسین سدره طوبا منتهایدر کوکل — ستر کنز نور زهانک انتهایدر کوکل
اول جمال ثم وجهه مرآتیدر عاشقک — هم تجلی مرآتیک دیل جلایدر کوکل
دهر بر صیقم قطره یه اول موج اور عمان — نجه بوز یک بحر غمانک دنمایدر کوکل
کوستر مرآة صالح کوی یاری عاشقه — بحر عشقک حبر نکره رهنمایدر کوکل
غایتی کلمز بیازه بوسان وقال ایله — آنی بلکل عرش رحمانک دایدر کوکل
بندیدر عاشقلر اول جلا غملر چکدر — تا ازلدن اول جمالک مبتلایدر کوکل
هم نقطه کاهی جلال هم جمال الله جزوه — کنز اسرار خدانک نوردایدر کوکل

کاه

کاه خراب و هجر اولور اول کلمی معما وصال — اهل عشقک دیر چکلمز کیم بلایدر کوکل
امر به تسلیم کر کدر ای مابی حاصلی
تا ازلدن ستر مبرهم آشنایدر کوکل

وصل قلبش مقدم هجر به اول الازال — چون غضبی اولسه هم رحمیدر بی زوال
قهر لطفک دصاحبی در واحد فرد صمد — کاهی لطفی عین قهردر کاهی قهر عین جمال
ارمایی انظر الیک دیدی موسی اسنیوب — قلدی طور تجلی لن ترانیدن مجال
مبتلادر قهر ایچنده لطف عاشقلری — راهی در در هم بلاده عاشقی بولدی وصال
عاشق و معشوقلر اولمز قهر لطفی بر بیلور — زیره کم قهر بلا ایرمش منزل بولمش کمال

کمی منصور کبی داره کیم حسین کربلا
زهر قاتل دن مابی ایچدیلر آب و دلال

نجه بر جور و جفا جانله جانانه تحمل — نجه بر سر و زانه تنی آتشه سوزانه تحمل
کلشن غنچه مرغ دلی صید نگاه ایله لی — ایله صیقم تیغ غمی خار ایله خندانه تحمل
روی جمال ایله عیان مرغ دله غنچه نو — یتر اندک دیه زار کول تاله افغانه تحمل
بوی صبا مرغ کوکل اکلر سحر شام و سحر — ایله مزبحر غمی بی حد و پایانه تحمل
ابر در یای و فتی بهار فتح ایده لم دیده کول — قلدر بو یاسلر اول بنجه اخرانه تحمل

عسکر اذهار ایچنده سره در سردار کول — نوبهار ده مرغ زار ک در هر اذهار کول
کور کشاد انمش دهانک غنچه وش باب السلام — کلشن فردوس تشبیه نوبهار اسی کول
فیض المش تا ازلدن روح احمد نفخ ابدر — چون بنا انمش جمال غنچه زخسار کول
مصر عشقک چار شوینده کور مشاطه ضمده — بلسله انمش دهانک دانمده بازار کول
جور ایچون عشاق زاره کوستر تیغ جفا — کم نهال قدر اوزره کور چقار مش خار کول
تازه لندر مرغ عشقم نالسی کوندن کونه — کورد وکنده صوت زیبا کبی گلزار کول

اختصار ایله مبانی وصف وردی قیل دعا
مرسحر ایچو کبی بار انی بول اشجار کول

سلوکده رهی حقه مصادقت اهل درویشم — کچون ماسوسندن حقارت اهل درویشم
سوارسب وعشق اولدم کبروبندن عرفاز — مقابیلم اولن نفرعبدوات اهل درویشم
سراجم مصطفی دیرهم علی المرتضی رهبر — اومورم جمله حقه امانات اهل درویشم
مجازیدن اولوب آزاد حقیقت راهنه دوشم — بوکون باب مجتبده غنا اهل درویشم
کبیردک لالی بنلکدن کچون پوست الایه — هویته اولن هادی هدایت اهل درویشم
بزم مقصود مزخقه صفا تختی قیتومه — جلالیله جمالینه شهادت اهل درویشم
ایرشدی جذبه رحمانی دیلدی مست ایلدی ناگاه — شراب شوق دلبردن حلاوت اهل درویشم
کوکل لوحنه قید انمش ازلدن خامه قدرت — کلام لایزالیدن مقامات اهل درویشم

مبانی

مبانی کل حقیقت سوقه سنده مشاعین وبیر
بوکون میزان شرع عبده عدالت اهل درویشم

غافلا جام ازل فیریاد نیک دسکرانیم — سم اموزمن عرف کلزار نیک دیدانیم
لوحه سرخفی راشبو ذاتم محرفی — قد سیم نورانیم آنسانیم ربانیم
کشته علم لدنی بحر نیک دضیادنیم — نار شوقک شمعنک سوزانیم دورانیم
عادلم بولنده آنک دروح احمد صافیم — مقتدا سم سراجم بوحنیفه راهیم
جدم اول ابوالبشر آدم صفی الله درر — قبلم اول نباد ابراهیم خلیل الله درر
قلب ایچنده در لسانم ذکرم اسم الله درر — تخت قلبک شاهیم بن صافیم سبحانیم
باطنم مظاهر ده آمر اول شریعت اهلیم — بهم خلوصم دار عرفان وحقیقت سرنیم

بوکر یدی قند یوز صادق طریقت فیضیم
ابدالانم مرشد عبدالقادر کیلانیم

شرک دایره وب ناموس عار یوز اورعشقه دوم — آچ کوزک دکل بنظر فیل کم اورر محرمده دم
ظاهر اطوت سن شریعت بالمناسک سم طریقت — ایلدکل معراج عرفا بول حقیقت نه طلم
عالم وحدت ایچنده یوز رکب مرد وحید — کم بوکشرت عالمدن اوزینه ایلده کرم
سن سنی چقار آرادن سنده بولسن بارنبی — ماسوانکر کوزمه کشها کل سن سنی بیل دیمدم

کل بوانتظار عالمنده بول مبانی بارنبی
کچینجه ماسوادن وصلتکدر سبر ماعدم

نسخهٔ عشق ابجره بیانه نقش خامهٔ دل قدرتم — ولی تقریر اتمده بوقت جانان ابجنده قوه تم
بر معما در کور نمز فهم او قیلمز لوحه سی — بلی خبر در جانان جسم جانان ابجنده حالتم
اول کتابی از برای تمک دقصد ایدنجه جانان دل — آنی تحصیل اتمک ابچون دالدندر قاعتم
علم و اسرار کز موزین رموز بندن زاهدا — اول الدنی علم در کم بوقت قالط قیلمز

ای مبانی تا ازلدن بولمنی یارمش عاشقه
کم انکچون ارتمده در جانان ابجنده حسرتم

از خدا قیل مرخطا دن آل عثمان سلیم — قبل مؤبد مهم مؤید لطفدن خاقان سلیم
خاکپای یکدن اولا عدالتر دین و دولتی — فتح نصرتله دمادم اولا خندان سلیم
وارث پوست رسول فخر عالم اولدرد — کم انکدر عدل و داد ی حکم قرآن سلیم
ابلسو دشمانتی مغلوب مقهور لابزال — نجه مفتوح و بلاد کفر تحتی انسان سلیم
عون حقیله عدو دن ابلسو اخذ انتقام — اهل اسلام مظفر کله دوران سلیم
چون جهد لعبد کشاده عقده منقطونا نجم — نحه چقدر یمن کوپانا کهان سلطان سلیم

ای مبانی مژده لر آفاقه کلدی تار نجی ۱۲۰۷
نقص کم من فتنه قوطی بولدجان سلیم

بولمشم بر دردرین کم آکا درمان استم — چونکه جانانی اراهید بو آکا بن جان استم
جمله عشاقک فدادر یولنده جان و سر — وصلت و عید گده انک دکیش قربان استم
وجهنی راه دلدن مرغ دل سیران ابدوب — بوفا کلزار ابچره ورد خندان استم

صد قله

صد قله یارم آرار کن راه عشقه دوشمشم — جنت ابچره پس انکچون حور غلمان استم
نوش ابدلدن بادالندن جامم عشقی حاصلی — حضرتش میم بوفاده آب حیوان استم
کنتر مختفی اولدن بحر عشق ابچره مظهور — کنتر الوانه بقمم لولو مرجان استم

بحر نه اسرسن مبانی آج کوزک دسن سنده بول
پس انکچون درلسانم غیر لقمان استم

جهان دارارکن دلهدبر افایه دکشدیرمم — آنی اعلا ابلوب عرشی معلایه دکشدیرمم
کتاب قال و قیل ابچره اوقومان درسی اخذ ایلهدم — آنی بر نقطه واحد معمایه دکشدیرمم
بتر طولدبر ازاینمه کلامم وصف جانانی — که زیر ابادهٔ عشقی مصفایه دکشدیرمم
بقاسوداسنه دوشمش ازلدن عشقله جانم — فاسوداسنی ذاهد بوسودایه دکشدیرمم
جمال الله ابچون آرزو چکلدن قلب محزونم — سکز جنته غلمانی تماشایه دکشدیرمم
کورنز کوزیمه عالم جمال یوسف ثانی — کورنین مرآت دلدن مجلایه دکشدیرمم

مبانی ذکریه مشغول اولور عالم او محبوبک
ولی یوزیکه برا سمانی مستمایه دکشدیرمم

کرلدن کشته عشقه غریق بحر خون اولدم — کزوب دار محبته بوکون بن نوجوان اولدم
کلوب دریای عشقم کاه بدر دریا کبی موجه — مبانی بحر محنته غریب و بی ستون اولدم
بکوب کثرت لباسلدن فراغت جنته سلیمن — سرای وحدته بحره هم کروب اهل سکون اولدم

امین اولمازنیم باشم بوعادن بلادن — محبت دامنه زیرا کرفتار زبون اولدم
مبادی مکتب عشقه کیردن طفل دل اولدم — کن عشقی ازبردن اوقودم دفتون اولدم

دریکتا بحر بنک دین موج اورغمانیم — علمیله هم من عرف اسرار بنک دعرفانیم
حور غلمان اسرایسک ذلهدکل یانمه — قفل جنت بانبنک دفتاحیم رضوانیم
اهل عشقم یاندکل کور جحیمک دناریخی — کم عذاب فرقتک دین آنش سوزانیم
مؤمنون صید قیله دائم کافورک دکذبی منم — دریت کتابک دمذهبی حق جمله نک داعانم
عرش اعلا هم ملائک دآسمان وهم زمین — جل فرعرآنلرک دین جسم ایچنده جانیم
قل هوالله احد دن بیلرم انبا نمی — عالم کنزنده زیرا واحدک سرهانیم

ظاهرا دنیا مبادی اولدم ایسه عالمه
باطنا مصر محبت تختنک سلطانیم

حقیقت بحرمی شاهی اولوب سلطان محی الدین — طریقت کوشی ماهی عرف عرفا محی الدین
قدومی اولدوعیچون هم ولی الله رقابنده — تصرف اهلی افعا آبدر فرمانی محی الدین
کم اولدربازاشهب سر اقلیم وسعده — ابربشور قنده بردرویش جانبازی محی الدین
ضیا، ماهتابندن منوراولدی درویشی — اشارتله آچار کشفی اولور سرانی محی الدین
حیات فیض آیندن دریلوب مرده وش جانلر — اوصاحب مجمع البحرینا ولن عمانی محی الدین
کراماتکدکور رمی هیچ اولنلر خاتمه نده — ولی طاهر جهانا ایچره دکل پنهانی محی الدین

جلالدن

جلالندن ابدر قهرمر اولسن منکره بدخویه — جمالندن ابدر دائم هنرا احیای محی الدین
آنکدهقت عل سبع ابربشور بحر وبره — اولا نبجاره آواره بولور درمانی محی الدین
اودراول قطب ربانی دخی محبوب سبحانی — دخی هم غوث بزدانی اولوب کیلانی محی الدین
رموزمن عرف درسی حقیقت کنزنک سری — طریقت منبع کانی دخی ارکانی محی الدین
طلوع ایتدی جهانا ایچره رسوللک دنسل پاکندن — آنکدمصباح نورندن اوبر نورالهی محی الدین
بروح اولیاء الله اولسن بغدادی محبته — شرف بابه اولدیغلدن که اولدکانی محی الدین

دیلم مدحنه می قادر مبادی کم ابده تقریر
ابدر می دل آنی تعبیره اولور حیرانی محی الدین

آحبوب جانا کوزکزنک دهدا وقوسترمعنادن — نظر قبل مرآة حسنکده اول نور مجلادن
ضیانک شمعه دل پرنوک دکل شعله رابله — بولوب اول لوحه علم لدنی بحر لخفادن
کنوز علم واسراره اوریه مفتاح اسمادن — وارسه فتح ابله دل خانه نظیر قبل فعه دریادن
کتاب علم واسرارک بودل نقاشه دراهده — کیروب باب تجلیدن خبر آل طور موسادن

بوکون دل بحرینک اصداف مبادی جمیدر رصیاد
که هر بوزدن ابدر صید لدنی درتر دکنادن

کل مبادی دهدخبره بر کل بکاسن طور موسادن — سر اسرای مع الله دن دخی اول سر اسرادن
مذر عاشقلره بوبنجه جفا جوانده می معنوی — ندندر بهم خبره بر کل بوکون اول بنجر بکادن

ندن همم فخر آید بنش ز بیوب شمعونه پروانه — کرم قبل داهد اسبوبله جنان فقر غنان
ندر بلبلکر ذرار بندن پنهان اولور گلزار — خبر وبرز کس سنبل بهار پر شبداودن
ندن مجنون پیش صحرا گزر ادهم کبی شاهلر — نه کوردی مرزبه دلده نه بلدر فخر بیلادن
ندندر قاب قوسینک دنمز هو کعبه بعلیا — ندر معراج روحانی خبر وبرنور اوحادن
رموز من عرف نفسک کل بعرفکدن خبر سوبله — ویا علم لدنی بحره سی اول حضر مودن
ندندر لطفکله قهرکدار اسندهاولن رحم؟ — ندر اول بحر بی پایان خبر ویردر بکیدن
ندر اول ظلمت هجران ندندر طاموز بنران — ندندر نفخ اسرافیل خبر ویر حشر کیرادن
ندر اول عالم ارواح ندر اقرار کدار الست — اکر ایجدکر اول جامی خبر ویر خمر الادن

ندر سدره ندر طوبا بدن حسن و مایک کم
کمکلر زین اولور جنت خبر ویر حور ماوادن

بوکون بیدن عشق ایچره دوران بزانه بسم بن — بود هری فانی بیدانک همان ویرانه بسم بن
لدن علمی بنملا بسم کورندم نقطه واحد — ولی علمی تجلینک دلی دیوانه بسم بن
ایجلدن باده عشقی بوعقلم بیخالنمدی — کزه بمجنون وافتاده که عشق مسانه بسم بن
کدر دکن فهم وادراکی او جوردق مرغ قبادی — کوله ای عرعجب بلبم زبین افغانه بسم بن
نه دعانم بوکون بنده نه درمانم نبم دردم — غریبم ای صمد بلبم کمک دهجرانه بسم بن
کره وشدکه اشبو سوداره کوکل تخته بسطانم — بلنمز سودیکم کدر رنکه خیرانه بسم بن
همان محوا ولدم حبه وارم فنا بولدم اودم کارم — کیروب بر بحر غمانک دصدف درانه بسم بن

اکا حدکن اولز عقلم جاکدا اولور آنده — کچلدن راهی عشق ایچره آنکدر سیرانه بسم بن
نه شکلی صورت نقشی نه موج و آبیله کافی — همان اول عشق سوزانکه یازیر پروانه بسم بن
نه بنده یم نه بن بلدم نبم دردم نه درمانم — نه درمانم نبم دردم نه درمانمدانه بسم بن
بنم آهیم همواده آه ایدن آهم ندر بلم — کنه آهم ایچره آه ایله پر یازانه بسم بن
وجودایکن وجودا ولدم ندنا ولدم ندر اصلم — ازلدن تا ابد بنده اولورکون الله بسم بن
نه کولدن بن خبردارم نه اصل کولمیدر بلم — همان اول روح نر کولک نقطر بادهبسم بن
نه عطاردر جهان عطر نه استشمام اولور قابل — بوکون بادصبا سنک بیتر بیخا بسم بن
ایچنلر باده عشقه قالورلر دردمحشله — او در تلر یاد جرسوار بودم حالانه بسم بن

مایی آه منایم بوق مایی حسن بن بنده
مایی حسن و می بلم بوکون تا نه بسم بن

کل بویدن بیدن ایچره عاشق ماهی میدانی — کیر بوعرفا ایچره صادق شاهی مردان اول بکون
کل صدقابل اشبو جسمی رآهی قربان اول بوکون — کون جمالک کعبه سینی کاهی حیران اول بکون
قبل عاشا حق جمالک آهی سوزان اول بوکون
کل بویدن بیدن ایچره عاشق ایله بر هاعشقنی — هم بوبولده صادق اولوب ایله درماحد قینی
بر نظر قبل بویزی ماهه ایله دور ایشوقینی — تعبیر ایت کل قلبکی هم کور بیلمز ذوقینی
کیر بوعرفا ایچره صادق شاهی مردان اول بکون

او قبوب درس عرفون خانه عرفا کل — کنت کنزا شبر تبدر کانه بیخا کل
نحن اقرب منزل در قبله رحمان کل — ایح شرایع الله بول حیا جانه کل

کل قد اقبل اشبو حبیبی راهی قربان اول کون

فخه کل منصوبوش دیر بولسه مس باشره جانان — هم خلیلک جسمی کبی سن آتشده دوریمه یان
کلسان اولسون سکا صبر دکل دیکه بندکان — ایچق تجلی طور راوزره استماع ایت بن بران

کور جمالک دکعبه بسنی کاهی حیران اول بوکون

کل حقیقت عالمنه البکل معراج عشق — ذلف یاره واصل اولوب دار بنه حلاج عشق
کی حقیقت عالمنده خرقه سر تاج عشق — ای مابی وار می شمدی حضرت محتاج عشق

قیل تماشا حق جمالک دآهی سوزان اول بوکون

فراقدن بنم حور جنان اغلر بنم ایچون — حبیب جنت لباسندن بوجان اغلر بنم ایچون
اوروب دار البکمی قیل الندن نفسم قابل اتما — بو جسم آدم وحوا اولدیان اغلر بنم ایچون
بو بو قلق کشته سین بحر بقایا ایلدم ملاح — فنا غرقنده دوشمم طوقما اغلر بنم ایچون
بو عشقک نارینه جسم خلیلی ایلدم پرتاب — مکانم مرغزار کلستان اغلر بنم ایچون
قد ایچون او محبوبک قویالدن باشمه ایرانه — بو جانم اشیا قدن دها آغلر بنم ایچون
ابا عم یوسف وحسنوم اولالدن مصر بی سلطان — بو کلدر قدر کنعانم فغان اغلر بنم ایچون
خطابی لس ترانی کوشش ایلدن طور قلیده — مقام ستر اختفاده ابا اغلر بنم ایچون

صدای

صدانی داوود دبر راله قچانکم ایلدم اقرار — ایچردی بادهٔ فرقت دهان اغلر بنم ایچون
کوکل بحت سلیمانی سرر حکم ایدوب آخر — چالندر کوس رحلت چون بنا اغلر بنم ایچون
بو جانم جسم فندان ایچره اوراکن داوقو شندر — بکا بو بطن وحوت ایچره مکان اغلر بنم ایچون
سموانه عروج اتمک دمراد ایلدکده بورحیم — کور ب مریم کبی عالم نهان اغلر بنم ایچون
کبروب اول غار حجرانه رفیق صادقم محزون — بکا اصحاب وغار ولی کمان اغلر بنم ایچون

مابی عرصه عالم کرصوار اسم شاهه برکون
دور ب حاضر اولان اهل دیوان اغلر بنم ایچون

نم وجهک قبله سنه قرشو الدرخاشعین — هم درون جانه ولدن اولدر خلد صادقین
عالم وحدنده بزلر قائم اول قصد قبله — کوش ابدلدن ناخطا قو بوله قانتین
اهل احسان اجر بدر جونکه احسان اوکرم — اهل احسانه سور چون اول یحب المحسنین
شکر ابلر انعمه فسادن صرف لده ذاهدا — سوق عشق ایچره ندانر لا یحب المفسدین
ظالم اولر عالم نفس اولسنه کم زاهدا — او قبوب قران ایچنده بئس مثوی الظالمین
صنع مولایه نظر قبل حق ادراک ابلیوب — سنده کورسن صور مه آنی ومارب العالمین

تا ازلدن باب جود اولسنه یارمش خدا
کور مابی ادخلوها بسلام آمنین

آچیلوب جانان کورنی کوزدم بوجان ایچره عیش — کرکدر کور سکه آنی بوبولنه حجاب اعیان

کرکد رمرشد کامل اولار هجر بولور آنه بچره
کرکد رسالکه تسلیم رضا وصدق قیله ایمان

کز ربر اقرب حقه اصل اولمز مرشد سز
بلنمز بولدن زیرا یرکشمز حد آیله پایان

بولر اهلک قطعه الزم بنیله آیتی عشقدن
ایر یشه منزل اقدم اولنا یار ایله مهمان

بولور اول راهی وحدتکم کرکمز ماسوایدنه
لباس بلکدن هم کرکدر دل اولر عریان

فنادن محو اولاوزین بقایه فتح اولنه کرکمز
بولدل مرآته بولورکز توجه ایله مرآن

مابی درد ینه درمان اراکین راه عشق ایچره
وبرلدردده درمانی کورندی فیض ایله احسان

جنان دل کیدر جهدا جله یولدن واره دن
دونمزم عشقدن بولندن جانیله چقارنه آره دن

راهی عشق ایچره بوجسمی پاره پاره ایتسار
قل سوالله احد فریاد ایدم هر پاره دن

باشمه قویسه قیامت هپ دل بولورجهان
دونمزم بزم السنده ایتدیکم اقراره دن

کرقناعت ایلرایسم جنتک غلمانه
ذاهد المحروم اولم بن عشقیله دینداره دن

جان چقارسه کوی فرقتده هزاران آهیله
ای مابی کیمزم بن درد عشق یاره دن

کل سیوتی مکتسنده قبل طلب معبود هو
او قوبو بن قل الله او کرنوب نور ود هو

لاوالادن کچوبن ایکی لامدن برالف
لاالاغیره درغیر سبی مردود هو

کنت کنزاً کعبه سیدرسن الیفی قبل طواف
ایکی لامکدار آره سنده مدابد رمدود هو

جهق

جهق تجلی طور اولوزره سن تمام ایت ابعدن
کور مجطکدا شبو کونکدیل آنی عشق هو دهو

نحن اقرب مرانتدن لاترفع ایت بصرون
قبله کاهی ثم وجه الله ده دیر معصود هو

من عرف نفسه او قو مارعرف ربه دانسه
الی مع الله محرنده نقطه در مفرود هو

قبل شرعیت مزکانندن زین مصاحفی عطر ایتق
بان معارف مصاحنده تا اولوب موجود هو

مظهر سرستر هویت اول سلوان کبریا
نقطه ها، هویت ده رابدر معقود هو

بولیله طولو یا انکره دیر کم بیلور حسن مآب
بلنلر کندی نفسین اولدیلر مردود هو

نثار پروانیم جانا جمالک شمعه قرشو
دلی دیوانیم اما جمالک شمعه قرشو

کریوزکدنثم وجه الله بناغکدن بنال الله
دوشرلرفی سبیل الله جمالک شمعه قرشو

کمی منصور کبی داره کمی مجنون آواره
جمالک اولدی رصد پاره جمالک شمعه قرشو

صنوب دستنه پیمانه ایچنلر اولدی رستانه
قبلرلر عشقله جانه جمالک شمعه قرشو

فلنلر آهی افغانی بولورلر درده درمانی
آچارلر چشم مستانی جمالک شمعه قرشو

بولورلر بوکملالاتی کچنلر فانی لذاتی
بنده رلر حور جنانی جمالک شمعه قرشو

مابی درد ینه درمان وصال کوینه سوزان
جمالک عشق اودینه پروانی جمالک شمعه قرشو

بولشم بزم السنده بوفناده دارنو
ایلدم اقرارم آینده بردخی اقرارنو

نا ازلدن چون منور ایلدم بن شمع دل
نور احمد دن بر شجر بر دخی انوار نو

گلشن وحدت کورلدن مرغ دل آه اتمده
فخر عالم دن کورندر بر دخی گلزار نو

لوح دلدن جان او قورکن ثم وجهک علمنی
نحن اقرب دیدی قرآن ایچره کور سر نو

کنج وحدت ایچره ساکن اولش ایکن عنقا گبی
چقدم اندن سوق عنقا قورمشم بازار نو

کنت کنزا مکنندن او قورلمکین طفل دل
دور شکن آ ایچره یازلمش بر دخی اغیار نو

چونکه بولدم اول جمالک کعبه سنجاب ازل
بر دخی مرآت دلدن ایلدی اظهار نو

بندر اشجار ازلدن عهد مشاقی ببوه سی
ویردی دوران بر هاره بر دخی اثمار نو

نا ازلدن بو مبانی کوز یلکله راهی حق
خاکپای احمد دن بر شدر سرمه دیدار نو

عالم غیب ایچره ذکرم شوقیلا اسمی هو
هم شهادت عالمنده کور یسور اشهادی هو

اولی هو آخری هو دیو سویلر جان و دل
دور شکن بی نقطه ابدر عالم افرادی هو

وحدت ایچره اول هویت عالمه در ضمیر
ما سوائر نفی ابدوب اثبات ابدر الا الله هو

اول جمال عشق ایچره ظاهر اولدر جمال
مظهر عشقی دیدی احسن خلقه هو

ظاهر و باطن ده هو در غیر یلمز بو مبانی
جان و دلدن لطفله هم غصه شکواده هو

سنکدر حسن و خلقله اطهر یا رسول الله
سنکدر خاتم وحی رسالت یا رسول الله

سنک

سنکدر معجزات انبیا مرسل
سلوکین بر سنه ایر مز نهایت یا رسول الله

سنکدر حوض کوثر هم لوا مفتاح جنت
کرسنسین بلحاء روز قیامت یا رسول الله

وجودک رحمة للعالمین اولدی و ما ارسلنا
کرسنسین منبع غیب شهادت یا رسول الله

رهی وصلنده عشاقه براق بر ضیا سکنه
سکا افت اولمن بولدی سعادت یا رسول الله

سکا هر کم محب اولمز نه جائز دلدن
چکر البته خسران ندامت یا رسول الله

شفیع المذنبین سن سن مبانی به شفاعت قیل
سنکدر روز محشرده شفاعت یا رسول الله

رسالت شمسه جانا ضیا سکنه یا رسول الله
رموز کنز مخفیدن عطا سکنه یا رسول الله

سنکدر شانه لولاک ندای اولدی اولدر
آنکچون فخر آدملاک انبیا سکنه یا رسول الله

سنی خلق عظیم ایله تخلق ایلدی مولا
خفیف عالمکده مصطفاسن یا رسول الله

کورندی رحمة للعالمین اول جمالکدن
سرادن درد بلا زاره دوا سن یا رسول الله

دمشده وصفه قرآن سنکدر نور علی نور
آنکچون ده وجهان ایچره ضیا سکنه یا رسول الله

کرسنسین اول قاب قوسین سنه اولدی مظهرین
خدا نکده معرشده هم تنها سکنه یا رسول الله

شفاعتکه رجا ایلر مبانی ده وجهان ایچره
شفیع شاه وکده اعتبا سکنه یا رسول الله

سنکدر بو آهیله زار کندر اولدی جانه یله
بو کون اول قلب عاشق دن بلا عنا سیوله

جمال وجه لیلادن کورلدن مرآت دلده
ندن مجنون دیدی اولدن کزوب صحرا لیلا سیوله

کمک دمفتونی سنکم نا ازلدن بویله جالکه — بودرده یوخسه جانا نمی دوا ان جادن صکره بویله
کورلدن نکلشن وحدت بودل مرغ قفاکر — ابرشدی نورسان بولونی بویله

بنار بوحسته مبانی جسم پروانکه
مجنت دردینه چاره بندرار پورزنان سویله

دوشمه اللدن دردعشقه خلقه پریشان اولدم — عقل وفکرمدن صیونمدم جسم عریان اولدم آه
مصرلده یوسف حسنک کورلدن چشم دل — خلقه نون اولدن قدم پیرکنعان اولدم آه
چون اویاندی شمعه عشق عالمه ورد ضیا — پرآچوب پروانه وش جانا عشقه سوزان اولدم
باغ حسنکدن آچلمش غنچه حمرا سحر — کلشن حسنکه قرشو مرغ افغان اولدم آه
شول ایدلدن مهید یار جانله عشقبازدل — کوه قافه اوسنده جانا بنده مهمان اولدم آه
فقر فخر ینکدیلباسکه بورنبوب کبردم بولله — راهی فقرایچره آنکچون خاکه یکسان اولدم آه

چشم دلدن نحن اقرب مزانکه کورمز مانب
ثم وجهکه قبلکه نه قرشو جه آن اولدم آه

نورسان ابرشدی بغچه اذهاره یه — مسم صباکلدی سحر ایله غنچه کلزاره یه
باب عشق اولدی کشاده بوقفس بندن کنه — بغلدی جانا مرغ دلی زنجیر ایله خاره یه
سنه مجروح بغری ریزان چشم سیلاب خون — ابرشوب مرهم اولورمی جانا اول یاره یه
اول صبادن اختلاط اولدم غریقم عاقبت — بحر عشقی اوردی کندی کشته عار فاره یه

دوشمه اللدن مرغ جانکه کلشن عشقه مانب

المشم

المشم فیض بهار خانه اشعاره یه

کیدردی عقلمه مجنون سنکه جانم شیرینکله — کورلدن فرقتی هجرک بوجانلیلی جانکله
ازلدن حسرت یارک جکرکن جان ودل تحدی — تسلی بولمدی دل مرغ لاتقنطو خطانکله
بنزه بوآه عشقک ایچره عقابه ایلرسک جانا — نجه دمدر اولورسوزان جکرعشق غدانکله
نه غم برسکه کوکل چونکه ایچره یارسکا جانی — قدیمی آشنا اولمش اودوست اردل جانکله
اوقورد نسخه عشقی تجت مکتبی ایچره — ابدلدن عشقکی ارسا جهل عشق کتابکله
سکا ارزل اوقوتمشدر ازلدن علم اخفانی — هدایتدر بوموللدن دکلدر اکتسابکله

ازلدن یاردایله تحقیق آنی عهد ایلدم اردل
سکا اقرار کداولمشدر ازل حسن ومانکله

مجنت برزمنکذاهدی اولورسن سنزبه آکاه — ایرریسکدمنزل اقدم اولورسن تعبوددرکاه
بومیدان مجنده کمی مجنون کمی فرهاد — کمی منصور کبی جانی آکا قربان ایدرکاه
اویادل جانب غفلتدن ابرشدی وصلنکه زیرا — خطاآرجوی کل کرکدرکوشه نا کاه
سوزاول آتیه عشقک بوداه ایچره کروبه راهد — ارشوب منزل اقدم اولنلر عشقده همراه

مبانی مصرحدنده نظر قیل عشقی کورکم
اونورمش تجت دل اوزره سوزاحکامنه اهل کاه

مرغ دل قوندی چوبسروخرامانه اوسنه — بشلدی آه وفغانه وردی خندان اوسنه
راهی وصلت کوزلکده دیده افغانمز — ای صبا حک درآه غبارکه چشم کریانه اوسنه

اهل عشقند بحر غم رچه نگ کار سر زمان — پس آنکچون مسالدر کوکلم کشتی عمان اوسنه
شمع احزان اوبانلدی قصر دلده تا ازل — شعله وحدت ویرلدی شمع ایوان اوسنه
بوفا ندان ایچره یوسه طبنگ ارکوکل — آهی عشقک زیره کلدی دردی درمان اوسنه
آتشن ایله بولدی عشق درینه آخر دوا — قیل نظر کم ده شمده پروانه سوزان اوسنه

ای مانی تا ازلدن اولدی عادت بلبله
هر سحر ایلر فغانی اول گلستان اوسنه

الدانور بیچاره بلبل گلستانک نقشنه — دل ویروب میم تا کوکلدن بوخرابک نقشنه
عاشق ایسه بر نظر قیل جانبدن ارکوکل — چشم عاشقدن آقان آب روانک نقشنه
بوفادن الجکوب کی تا فراغت خلعتک — بقه بقه کزنا یکی کونلک بوجهانک نقشنه
خانه غفلتدن اویان کل هر سحر دیده یوم — صنع مولادن دونا عشن آسمانک نقشنه
بور مبن اوزره قویدیلش کل نگاه ایتیم تأمل — قبه ایوان حکمت سایبانک نقشنه
آخر اول کز کلدر بوفا دنیا خراب — آج کوزک دیقوش وشن بوقویرانک نقشنه

یار واغیار آشنا هپ بیوفادر ای مانی
ذهن ایله قلدم نظر بن بوزمانک نقشنه

دیلرم هر شخصه ایتمه قصد دل جانک دویره — منکره اقراری مم دین وایمانک دویره
رغبت ایتمه دوجهانه یار استرجانه دل — ذهد ایله بهم صوفیه حق جویز علمانک دویره
فقیر ایله فخر ایلمه زینبوفاده ذاهدا — هر غریبه اول خداوند گنج ویرانک دویره

محنت درد والمدن دانای محسنه به — اسرم درد کده بیرن حق بنه درمانک دویره
بو مانی تک نیازی درگهکده روز شب
او مرین بو آصیله عشاقه جانانک دویره

دلآزرده تحمل قیل ازلدن بو بلازیاری — قیامت حشر اولور برکون نه ایلر سکا یاری
عجب ربولدم جانا دیم سنسم موافق یار — کمی تمام کمی منکر ایدر اکثر بیله کاری
محبت ایلدم جانا وارو بر یار نادانه — کوکل مرغینی صید ایتدی قفسی قلدی ویرانه
دلربارا ملدی کندی هلاکن بشلدی بهتانه — جورک آلدیلر بیراهزار آن کونه اغیاری
بنیم حفظه اول شیرین دهانن آتا تلر سویلر — بنی دیوانه ایدر بیلسم بوکون جانا تلر سویلر
عجب روز محشرده انسان امانا تلر سویلر — بوجانی داد کم آلور الیتایدر فغانا تلر زاری
فرار ایدر روز محشرده صراطا اوزره وارم دیه — کورم آنی صراطا اوزره الام بن انتقام ایده
آیدم فریاد افغانی اوتورم تازه وده — بودل دادیه فضل ایله دیم یا حضرت باری
مانی قیل تحمل کم اولور دیوان اولور برکون — بودل مظلوم بولور حقین کادرمان اولور برکون

تحمل ایلین جوره اولور سلطان اولور برکون
کلور شول کون اولور معلوم کیمدر خیر و شر ای

کورمدم بهیچ بیوفا بر ملک چوق دنیا کیمی — کجده لذاتی جمله خاب ایمش رؤیا کیمی
کل صفتدن فراغت ایله ای عاشق جانان — صد قیله ایله بو جانی سرفه ایجا کیمی

مرشد کامل ابد کم در مکانی نقطه بود سپهر و قبلی
زیر پا بین خاکنی چک کنون بینه تو تیا کبی
پرتو عشق ابجد چشمک دماسوادن صفای
مایه احمد ابرش سکنه اوزینه کیا کبی
قطره عشقک مایی بحر عمان ابلکم
تا که چو شه ابلیه بو بحر ردل دریا کبی
جان ودل کچدر جهاندن دل فنا دن کچدی
حال درونم محنت و دردم دوادن کچدی
بغر عاشق جسم پریان دوشدی عشقک دیرنه
یاندر پروانه مثالی کور ضیادن کچدی
شبنه ناموس عار جالد بر بو جادن
لیک دوجهک فرشو سنده اول خیالدن کچدر
التفات ایتمز سوایه غیر کور مرغ چشم دل
تا ازلدن اول قدیمی آشنادن کچدری
گلشن وصلنده ناگاه ابر دی اخران و فراق
مهر سحر لرمرغ جان انما جادن کچدر
اول الست اقرارینه جاغر قالو بلی
تا ازلدن ابتدیکی عهده وفادن کچدری
آچ کوزک دکل ارمایی جسم عاشق کوزلکم
مبتلایی یار اولدن جمیع بلادن کچدری
یار لدن لوح دل اوزره ازلدن علم زبانی
او قمر اول نسخه دن بر بر بیلنور فیض احسانی
کوکل اول دوست خیالینک فراقنه دلخون
خراب ایتمه آنی بلکم کوکلدر عرش رحمانی
بتول اسرینه واقف دکلدر کمسه الا هو
که زیر اخانه دلدر کنوز سر پنهانی
عقلدر چاکر اولور سنر بلنمز قال الیه زرا
بو بر دریای حکمتدر بو نمز خشک و پایانی
کوزک آچ مرآت دلدن نظر قیل وجهه یارک
او نورمش تخت دل اوزره سورم حکم سلیمانی
ازلدن

ازلدن باقیدر بو روح فنا بولمز ابد حقیقی
نقطه فنه دن رو حق کوبدر امر بزدانی
درون مکتب دلدن مایی به ابدوب تعلیم
لدنبدن او قونمشدر بکا بو جزسر عرفانی
صونمادن دست عشاقه شراب جام صهبا
ایچلر اختیار ایدر درونده بو سودایی
بو جامک جرعه سیدر کم ابد مستانه وش بیخود
که کور مش یاده سی ایچره جمال مجبه لیلایی
بنها ایامی دل مرغ جانه دن استشمام
آنکچون ترک ابدوب کتمز سحر لر کوله یاغنی
اویان بو خاغفلتدن نظر قیل مرآت قلبه
حجابک دفع ابدوب کورسن بو مرآت تجلایی
مایی نکته دل جانی او قورا و رادر الا هو
که زیرا روح قدسیدن او قونمش جان بو اسمایی
مکتب عرفان و حکمت در طریق خلوتی
مرآة عین ابصر تدر طریق خلوتی
چونکه نواب خفید رصاحب السر علی
مظهر علم حقیقت در طریق خلوتی
قطب اول بصره و بدر پیر اول اولدر
انتقیا دامرشد لعبتدر طریق خلوتی
چونکه جیب اعجمیدر سلسلیله شجره
بارگاه عزو رفعتدر طریق خلوتی
داوود طائی مندن نوش ایدنلر صبح و شام
جرعه لبریزم الستدر طریق خلوتی
مظهر سر حقیقت اولنامک
نائل کشف و لایتدر طریق خلوتی
موصوف کرخی اولیدر عارف سر عرف
بنده سی صاحب کرامتدر طریق خلوتی
سر سقطی جنید بغدادی صاحب شوط
سالک حقه مجتهدر طریق خلوتی

آذن الدین شیوسر اخذ ابدو ممتاز دین — مرغ جانرا نهد اسید در طریق خلوتی
اول وجیه الدین اولبدر مرشد حق الیقین — عاشقانه تازه و غرند در طریق خلوتی

مهم اپا نجیب — اول الدین رهنما

آذن الدین قطب دین ابهر بده مارسن — خوش دل روی بشارند در طریق خلوتی
چونکه رکن الدین نجاشی ابرشد فیض حق — لطف بزدان و لطافند در طریق خلوتی
اخذ ابدو شیخ شهاب الدین تبریزانی — کنز اسرار فیوضاند در طریق خلوتی
آذن الدین چون جمال الدین و لاهور نبی — علم و عرفانه فراسند در طریق خلوتی
الدین ابراهیم ذاهد شیوسر ابلد یکم — راه عرفانه غریمند در طریق خلوتی
چون محمد بالسیده بولدی آذن اکسری — ملسولدن هپ قراغند در طریق خلوتی
حاجی ابراهیم ابرشد راه وصلدن نسیم — دل درونده طهارند در طریق خلوتی
چونکه عز الدین ابردی مایه سر رسول — جمله عشاقه بشارند در طریق خلوتی
الدین صدر الدین قنیوی جام عشقی نوش ابدوب — تا ازل اهل سعادند در طریق خلوتی
اول سبدن جانه شریند در طریق خلوتی

طفل دلی اوقوشدر یحیی شروانلنک — کم لدنی بی نهایند در طریق خلوتی
پیر محمد الدین آذن فیض حق بولدی راطون — علم و اسما یه بدایند در طریق خلوتی
جلبی سلطانه ابردی چونکه آنک علمدن — مرده احیا یه هنرند در طریق خلوتی
چونکه خیر الدینه ویردی علم اسرار دم — سالکانه عالی همتند در طریق خلوتی

شیخ

شیخ شعبانه ابرشد رحمتی علیا ایله — اهل عرفان ذی مزوند در طریق خلوتی
چونکه محی الدین قسطمونیه ابردی سر — آفتاب وشی جبون رویند در طریق خلوتی
چونکه عمر الفواد الدین اجازت همدمی — راه حقه بیلکه واصلند در طریق خلوتی
شیخ اسماعیل ابردی اول خلاتی آیینی — کثرت ایچره عین وحدتدر طریق خلوتی
اخذ ابدوب آذن قره باش شیخ جلالدن — علم و عرفانیله صحبتدر طریق خلوتی
مصطفی ادرنوی یه ویردی سر شیخ علا — مستقیم ایچره عدالتدر طریق خلوتی
چونکه عبد اللطیف الصدیقی یه ابرشد سکا — تا ازل اهل صدافتدر طریق خلوتی
مصطفی البکریه ویردی مایه عبد اللطف — زمرهٔ ارباب خلوتدر طریق خلوتی
آذن الدین شیخ نعمان قطب اکوان اخذ ابدوب — اهل عرفانه کمالندر طریق خلوتی
هم عزیزم شیخ صدیق الدین همتی — وجد یله ذوق حلاوتدر طریق خلوتی
سر کرد تقدیس ابده اول ذو الجلال الکمال — لطف حقدن عین رحمتدر طریق خلوتی
جمله سی بونلر اولبدر راه رهنما — چون طریقه بو هدایتدر طریق خلوتی
جمله سنک همتی حاظر اولا مهر دانما — چون سلاله عالی همتدر طریق خلوتی
بنده سبدر شیخ صدیقک بابالی بنده کم — صدقیله راه حقیقتدر طریق خلوتی
علم و اسرار ذره سندن بنده سنه ویردی دل — اهلنه صاحب سخاوتدر طریق خلوتی

غیر مقنوط دن چقر کل — بیل تاریخی ۱۲۰۷

تمت بسر اسرار ولایتدر طریق خلوتی

ازلدن کمی شاذ اولدرکمی افغانده فلدی — کمی نعره زاید وه ظاهر کمی فریاده ده قلدی
بو عالم ایچره دهر برکس بر حال ایله جانلدی — کمی مسجد ده طاعتله کمی بتخانه ده قالدی
کور بنوب چار عنصردن لباسک دگیدرکمی — کمی مدرسه ده کیدر کمی میخانه ده قالدی
زصورتنده اولور سه بجلیسی بلورانی — اولور عالمکی عارف کمی رستانه ده قلدی
اوصورت نقشنه آلدرآنی نقش ایلدرلده — کمک دبیل کیبی کلشن کمی پروانه ده قالدی
کرهر اشیاده بریوزدن کورندرروحجانانک — کمی سوخته در رجانی کمی جانانه ده قالدی

تنوع اولدرهواشیا ولی بردرحقیقتده
مانی وشن کمی اونا کمی شاهانه ده قالدی

دوجهانده احمد اقدم روح ازکی کلمه سی — دوجهانده عشقکدایله بحر رحمانکلمه سی
فخر عالم نور اقدم اولدر مخلوق خدا — اول ضیانر عرش اعظم قدر اعلاکلمه سی
جوهری احمد ازلدن خلق اولدن عالمه — اول سبدن پرده کولده جمله جانا کلمه سی
درة التاج جهان اندرآرامنبع خدا — اول جهتدن نعمت وافر عطا یا کلمه سی
کلمه موجود اصلی خلق اولنمدوجهان — هپ بوا کلمه خلق اولندن مرتبا کلمه سی
نور افلاک ذره اعظم فخر عالم اولدیکم — نور ظلت شانعی کونه مجلا کلمه سی
آسمان ملکدرایر آفتاب بی زوال — دوجهان هفت اقالیم کم تولا کلمه سی
جسم خلق اولدرروکم بوغیکن هپ آبطین — اول ابوالارواح ذرروح اعم اشیا کلمه سی
مژده لرآفاقه کم لطف خدا، لایزال — دهروبرصاحب شرعت مهرغرا کلمه سی

چالدیلر

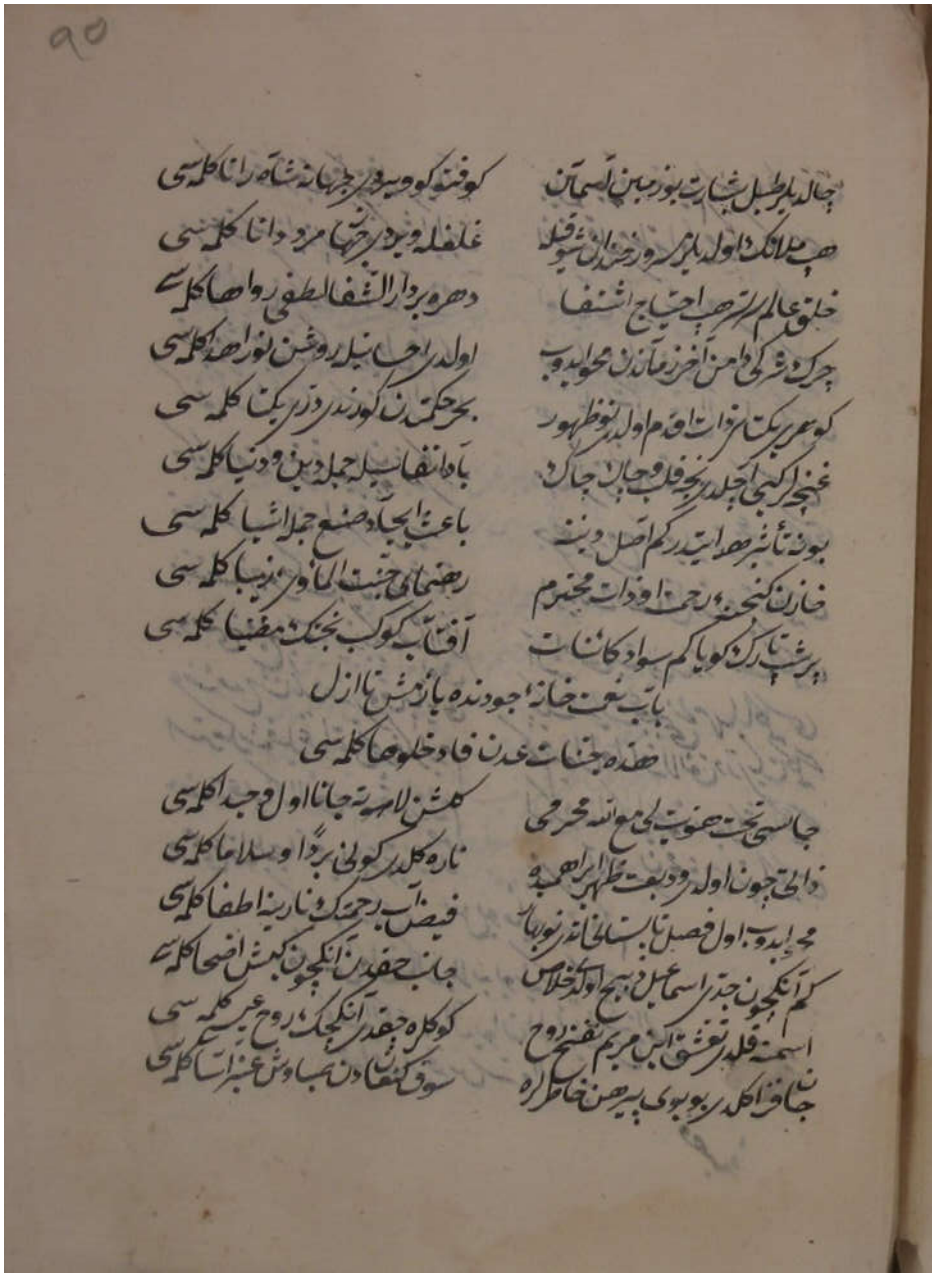

چالدیلر طبل بشارت بنورین آسمان — کوفتنکو وبدوردجهانه شاه رانا کلمه سی
هپ ملائک اولدیلر مسرور خندان سوی قبله — غلغله وبدردجهان مرد دانا کلمه سی
خلق عالم سرتهپ احتیاج اشفا — دهره بردارالشفا لطفی روا هاکلمه سی
چرخ نه کمی دامن آخر زمان دن محو اولدوب — اولدی راحت سیلی روشن نوا هدکلمه سی
کوهمر بکتر زذات اقدم اولدر نوظهور — بحر حکمتدن کوندی دردریکتا کلمه سی
نخجه کیبی اچلدی بوقلب وجان جانکز — باد انفاسیله جمله دین ودنیا کلمه سی
بوندن اثر بولدی جمله عالم اصل ودینه — باعث ایجاد صنع جمله اشیا کلمه سی
غارتن کنجنه رحمت اولدات مختوم — رهنمای جنت المأوی دنیا کلمه سی
پرتو پاکزکویا کم سواد کائنات — آفتاب کوکب بختک مضیا کلمه سی

باب نعت خاتم اجودنده بازدهش نازل

هفده جنات عدن فاد خلوها کلمه سی

جالسی تخت حبوبی مع الله محرمی — کلشن لامهیته جانا اول وجد اکلمه سی
ذاتی چون اولدرودیعت مظهر ابراهیمه — ناره کلدرکولنی بردا و سلاما کلمه سی
محمد اولدی اول فصل تابستانی خانه نوبهار — فیض آب رحمتک دارینه اطفا کلمه سی
کم آنکچون جدی اسمعیل ذبیح اولدی خلاص — جانب حقدن آنکچون کبش اضحا کلمه سی
اسمنه قلدرتعشق این مریم نفخ روح — کوکله چقدن آنکچک روح عیسا کلمه سی
جانفزا کلدربوبوی پیرهن خاطراره — سوق کنعانه دن بساوش عنبرآسا کلمه سی

سالک دحقه طریق معرفت قلم ربیان
بیل و سبله آدمه تعلیم اسما کلمه سی

من عرف سیرنه ابرد بر بندنی کوش ایلین
انفسی قلدی مطهر اول مزکی کلمه سی

سایان ظلن شه عکده اولان آسوده در
اه لیسان محشر برنده روی سوداکلمه سی

غنجه وش اجلدق حکمنده بزل قلدی
نوبهار دولتی دنیایه حالا کلمه سی

کشور آرای شفاعت سن دلال الطفله
هب طهارت کسترای آلوده احیاکلمه سی

حکمنک اضداد بنی نمیه انجو شمدی کلور
مهدز آخر زمان اوهم مسیحاکلمه سی

فتنه آخر زمانزن براشر قلمز نیه
جوهری روح کلامیله حضرت عیساکلمه سی

مقتضای حکمت بویله زمی اشتباه
راویانک اتفاقی اوزره قرباکلمه سی

روحنی ترویح ایده بیوریکده صلوات
آلیسه اصحابه بی عد و احصاکلمه سی

عرضه مدح شانکده حضرت یوسف پیانی
بیکدانه ندیشه عجبمی زمرهاکلمه سی

استدمکه شوقیله غواص بحر فکر ایدم
کم قیول اولماغه لائق درر یکتاکلمه سی

حضرت علیاکه لائق مدحه قادر اولام
لیک مدحکده اچوندر جمله اشیاکلمه سی

جرمی عفو ایله جانا قیل عفو بندن خلاص
بزی بر یاد ایتمسون محشرده انهاکلمه سی

درکه هم لطفکده سائل یوسفانی بنده کم
دوشمش اول خاک بلایه بویله کویاکلمه سی

تمت الکتاب الدیوان المابی الشیخ الحاج
احمد افندی قدس سره العزیز

قصیده

قدم بحر نبک الموجی کلور بزبر کبد بریر
بوچرخ کردشیله دوراید رشام و سحر بریر

جهانک چرخی بوطولابه چویرکدن بوقدر
تمامت سیر ایدر حکمن سور شمس و قمر بریر

مرسین پیراغن شراب ایله قیناوب باشه اورسیر
باش اغرسین تسکین ایدر فجر بدر نافع انشاء الله تعالی

او یقوایچون مجربدر باشنده کتوره

بسم الله الرحمن الرحیم ونحسبهم ایقاظا وهم رقود
ونقلبهم ذات الیمین وذات الشمال وکلبهم
باسط ذراعیه بالوصید لو اطلعت علیهم لولیت
منهم رعبا اللهم الفیت النوم علی قوم اصحاب
الکهف ولبثوا فی کهفهم ثلث مائة
سنین وازدادوا
تسعا

Millet Yazı
A. E. Mtf
8024 / 1-
Kütüphanesi